

Śrī Venū Gīta

Het lied van Kṛṣṇa's fluit

Śrī Venu Gīta

Het lied van Kṛṣṇa's fluit

Śrīmad-Bhāgavatam

Canto Tien – Hoofdstuk Eenentwintig

*De gopīs bezingen de glorie van het geluid
van Śrī Kṛṣṇa's fluit wanneer Hij bij de
komst van het najaar het sprookjesbos
van Vṛndāvana binnentreedt*

ŚRĪ ŚRĪMAD

BHAKTIVEDĀNTA NĀRĀYAṆA GOŚVĀMĪ MAHĀRĀJA

Jaya Radhe

ŚRĪ VENU GĪTA – HET LIED VAN KRṢṂA’S FLUIT

Oorspronkelijke titel: Venu-gita – The Song of Kṛṣṇa’s Flute
Srimad Bhagavatam, Canto Tien, Hoofdstuk Eenentwintig
Commentaar: Sri Srimad Bhaktivedanta Narayana Gosvami Mahārāja, 1921
3de Uitgave 2009 Gaudiya Vedanta Publications – Delhi, India

Nederlandse titel: Sri Venu Gita – Het lied van Kṛṣṇa’s fluit
Nederlandse vertaling: 2019 Indira dasi
Foto Sri Srimad Bhaktivedanta Svami Mahārāja is courtoisie van © Bhaktivedanta Book Trust International, Inc., www.Krishna.com. Gebruikt met toestemming.
Vector art: Vecteezy.com; Freevectors.com
Pro Deo Uitgever Jaya Radhe: <https://purebhakti.com/jayaradhe.nl>
Email: banyantree@duck.com

Drukwerk: www.pumbo.nl
Papier: HVO biotop
Paperback: www.boekenbestellen.nl/boek/venugita

Alle Nederlandse titels van deze auteur op één pagina:
www.boekenbestellen.nl – Zoekterm: BV Narayana Maharaja

Kosteloos Nederlandse titels in eBookformaten: jayaradhe.nl/boeken.html;
purebhakti.com/resources/ebooks-magazines/bhakti-books/dutch

Nederlandse vertalingen van de literaire nalatenschap van Sri Srimad Bhaktivedanta Narayana Gosvami Maharaja worden als Nederlands cultureel erfgoed geconserveerd door de Koninklijke Bibliotheek in Den Haag en het World Book Archive in Vrindavan.

Gaudiya Vedanta Filosofie; Caitanya; Vaisnavisme
NUR: 718 Oosterse religies

COPYRIGHT 2019 © I.H.M. GOSEN – ENKELE RECHTEN VOORBEHOUDEN

BEHALVE WAAR ANDERS VERMELD VALT ALLEEN DE TEKST (NIET OPMAAK, FOTO'S EN KUNST) IN DIT BOEK ONDER CREATIVE COMMONS NAAMSVERMELDING-GEENAFGELEIDWERKEN 4.0 INTERNATIONALE PUBLIEKE LICENTIE

Overzicht licentie: <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/legalcode.nl>

Inhoud

Voorwoord	i
Inleiding	v
Mangalacarana	xxiii
Vers Een	
Śrī Kṛṣṇa gaat bij de komst van het najaar het bos van Vṛndāvana binnen	1
Vers Twee	
Śrī Kṛṣṇa speelt een boeiende melodie op Zijn fluit en verdrinkt Vṛndāvana in zegen	7
Vers Drie en Vier	
Bij het horen van het geluid van de fluit proberen de gopīs zijn schoonheid te beschrijven en worden overweldigd door het verlangen om Kṛṣṇa te ontmoeten	13
Vers Vier	15
Vers Vijf	
Kṛṣṇa verschijnt schitterend gekleed als de mooiste danser	31

Vers Zes

De nectar van goddelijke liefde
doet het hart van de gopīs overstromen _____ **47**

Vers Zeven

Het schouwen van de prachtige gezichten van de zonen
van de Koning van Vraja is de vervolmaking van de ogen ____ **51**

Vers Acht

Kṛṣṇa en Balarāma verschijnen als twee
schitterende dansers temidden van de sakhās en koeien _____ **67**

Vers Negen

De veṇu steelt de nectar van Kṛṣṇa's lippen
die op rechtmatige wijze aan de gopīs toebehoort _____ **73**

Vers Tien

De pauwen worden bedwelmd
en dansen op de klanken van Kṛṣṇa's fluit _____ **83**

Vers Elf

De herten vereren Kṛṣṇa
met hun liefdevolle zijdelingse blikken _____ **95**

Vers Twaalf

De halfgodinnen in hun vliegtuigen
raken ontzet en hun kleding valt open _____ **107**

Vers Dertien

De koeien drinken de nectar van
de fluit met hun opgeheven oren als kopjes _____ **127**

Vers Veertien

De vogels zijn heiligen, die in de bomen
zitten en overgelukkig luisteren naar de fluit _____ **139**

Vers Vijftien

De rivieren omarmen met hun golven
Kṛṣṇa's lotusvoeten en offeren Hem bloemen _____ **153**

Vers Zestien

De wolken formeren een parasol
om Kṛṣṇa tegen de hitte te beschermen _____ **171**

Vers Zeventien

De Pulindī's smeren zich in met
de kuṅkuma van Kṛṣṇa's lotusvoeten _____ **179**

Vers Achttien

Govardhana is hari-dāsa-varya _____ **199**

Vers Negentien

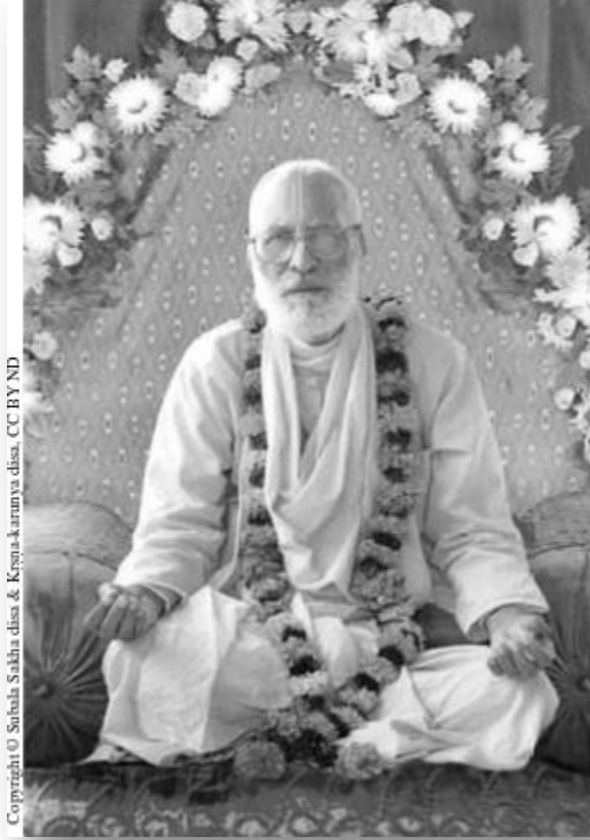
Kṛṣṇa bindt de koeien vast
met Zijn koeherderstouwen _____ **219**

Vers Twintig

De gopīs voelen eenheid met Kṛṣṇa's spel
dat zich constant in hun hart manifesteert _____ **227**

Glossarium _____ **231**

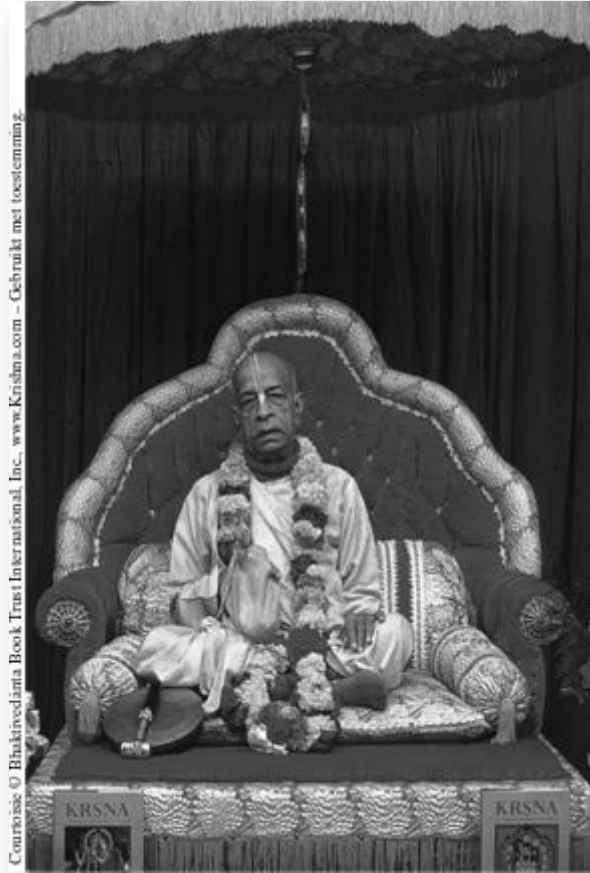

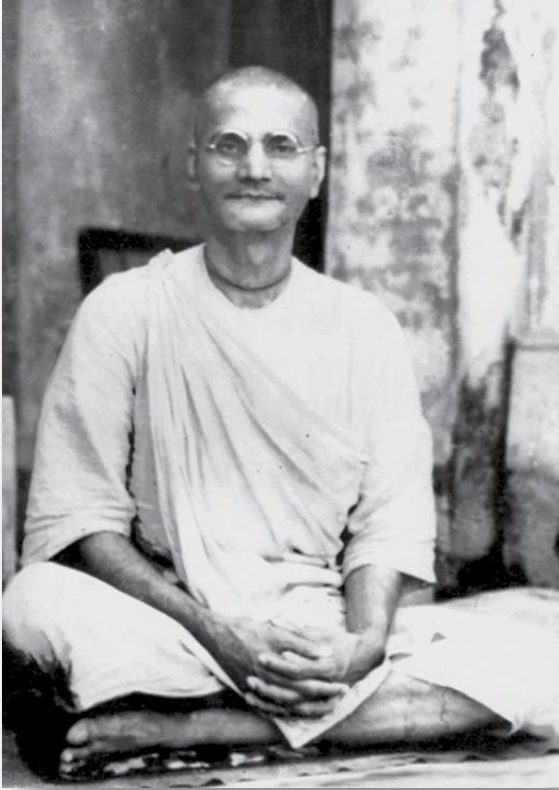
ŚRĪ ŚRĪMAD
BHAKTIVEDĀNTA NĀRĀYAṆA GOSVĀMĪ MAHĀRĀJA

ŚRĪ ŚRĪMAD
BHAKTIVEDĀNTA VĀMANA GOSVĀMĪ MAHĀRĀJA

ŚRĪ ŚRĪMAD
BHAKTIVEDĀNTA SVĀMĪ MAHĀRĀJA

ŚRĪ ŚRĪMAD
BHAKTI PRAJÑĀNA KEŚAVA GOSVĀMĪ MAHĀRĀJA

Voorwoord

WE VOELEN ONS ZEER BEVOORRECHT met de presentatie van een herziene derde uitgave van de *Veṅu-gīta*. Deze uitgave is vertaald uit het Hindi commentaar van onze geliefde Gurudeva *om viṣṇupāda paramahaṃsa parivrājakācārya aṣṭottara-śata Śrī Śrīmad Bhaktivedānta Nārāyaṇa Mahārāja*. De eerste Engelse uitgave verscheen in 1995 en bestond uit een verzameling rechtstreekse transcripties van een reeks lezingen, die onze verheven Gurudeva verscheidene jaren eerder had gegeven. De Hindi uitgave werd geïnspireerd door de Engelse versie en was het resultaat van zijn diepgaande studie van de commentaren van Śrīla Jiva Gosvāmī en Śrīla Viśvanātha Cakravartī Ṭhākura. Śrīla Gurudeva was zo verheugd met de Hindi uitvoering, dat hij de opdracht gaf deze in het Engels te vertalen en zo spoedig mogelijk te publiceren. De tweede Engelse versie werd gepubliceerd in september 1999 en was vloeiender geschreven dan het originele exemplaar en wist op overtuigende wijze de innemende sentimenten te vangen, die in het

hart van de koeherdersmeisjes van Vraja worden opgeroepen, wanneer ze het verleidelijke lied uit de fluit van Śrī Śyāmasundara horen. En nu is de derde uitgave een poging geweest om de taal te verfijnen en de betekenissen van de vele Sanskriete termen, die de ervaring van *bhakti* definiëren, open te leggen.

Dit boek is een prachtig en onbetaalbaar geschenk van onze eerbiedwaardige Gurudeva aan de praktiserende toegewijde, die aspiraties heeft om *rāgānuga-bhajana*, dienstverlening met een gevoel van spontane liefde, uit te voeren. Deze heilige tekst presenteert vele verrukkelijke beschrijvingen van de gevoelens van de *gopīs*, die de *Veṇu-gīta* spreken, en openbaart de onschuld in het hart van de melkmeisjes van Vraja, die alleen hun hemelse beminde kennen, Vrajendra-nandana Śyāmasundara. Het waarnemen van deze onschuld, reinheid en fervente toewijding zal zeker een krachtig effect op de lezer hebben, het zal zijn vertrouwen doen toenemen en hem druppelgewijs het verlangen geven om op een serieuze manier *bhakti* te gaan cultiveren in het voetspoor van Kṛṣṇa's geliefden.

De Inleiding van dit boek is ook belangrijk met een presentatie van diverse authentieke bewijsvoeringen, die de kwalificatie bepalen om over deze vertrouwelijke onderwerpen te horen. De conclusie van al deze referenties is, dat het eigenlijk onze plicht is om deze discussie van bonafide Vaiṣṇava's in onze disciplinaire opvolging te horen, zelfs terwijl we nog worden geplaagd door externe verlangens. Onze *ācāryas* hebben ons gezegd, dat het horen over Kṛṣṇa's spel met de mooie

meisjes van Vraja het juiste medicijn is om het onvolkomen hart te genezen.

Deze vertaling is het resultaat van een grote inspanning in samenwerkingsverband. Ieder van ons uit de bloeiende tuin van Śrīla Gurudeva, die heeft meegeholpen dit boek naar de drukker te brengen, is dankbaar om betrokken te zijn geweest bij deze verheven en geanimeerde dienstverlening. We bieden de lezer onze verontschuldigen aan voor fouten, die door ons over het hoofd zijn gezien. We bidden nederig aan de lotusvoeten van onze geliefde en edelmoedige Gurudeva, die door Śrī Caitanya Mahāprabhu is gezonden om de wereld met *sva-bhakti śriyam* (intieme dienst aan Śrī Rādhā) te besprenkelen, dat hij met deze Engelse presentatie van zijn Hindi woorden tevreden mag zijn. We smeken, dat hij spoedig ons hart, dat harder en droger is dan een bamboestok, ook vult met zijn liefdevolle sentimenten voor het Goddelijk Paar, Śrī Śrī Rādhā-Kṛṣṇa Yugala.

In afwachting van de genade van *śrī guru-pāda-padma*,
de verzamelde toegewijden van de
Gauḍīya Vedānta Publishing Trust

Voltooid op 15 maart 2009,
Gaura-pūrṇimā

Inleiding

S RĪMAD-BHĀGAVATAM IS EEN DIRECTE manifestatie van de Allerhoogste Persoonlijkheid Gods. Het is een ambrozijnen, overstromende oceaan van nectarliefde (*prema-rasa*) voor de Allerhoogste Persoonlijkheid Gods (Svayam Bhagavān), Vrajendra-nandana Śrī Kṛṣṇa, de personificatie van goddelijke *rasa*. *Rasika* en *bhāvuka* toegewijden¹, die verzonken zijn in het proeven van de schoonheid van Kṛṣṇa's spel, verdrinken constant in deze oceaan. *Śrīmad-Bhāgavatam* is de volkomen rijpe, sappige vrucht van de wensboom van vedische literatuur, die het totaal van het Indiase gedachtengoed omvat. In *Śrīmad-Bhāgavatam* is *gopī-prema*, de liefde van de koehedersmeisjes van Vraja, vastgesteld als hoogste objectief.

Er worden in het onderdeel *Veṅu-gīta* van *Śrīmad-Bhāgavatam* enkele torenhoge golven van *gopī-prema* waargenomen. *Rasika* toegewijden, die bedreven zijn in het erva-

---

¹ *Rasika* en *bhāvuka* toegewijden – Toegewijden verzonken in de hogere stadia van *bhakti*, die deskundig zijn in het proeven van transcendentale (bovenzinnelijke) smaken.

ren van godelijke liefdevolle sentimenten, verdrinken zich in deze golven en verliezen zelfs het bewustzijn van hun eigen lichaam. Gretigheid om in deze nectarocean te worden ondergedompeld ontkiemt zelfs in het hart van trouwe toegewijden, die zich aan de kust van deze oceaan bevinden.

Śrī Caitanya Mahāprabhu, de gecombineerde gedaante van Rasārāja (de Koning van goddelijke smaken) en Mahābhāva (de Koningin van goddelijke liefde) straalt met het gevoel en de lichaamskleur van Śrī Rādhā. Hij proefde de nectar van *Veṇu-gīta* met Sri Svarūpa Dāmodara en Śrī Rāya Rāmānanda in Śrī Gambīra. Śrīla Sanātana Gosvāmī en Śrīla Jīva Gosvāmī hebben in hun commentaar op *Śrīmad-Bhāgavatam*, respectievelijk getiteld *Bṛhat-vaiṣṇava-toṣaṇī* en *Laghu-vaiṣṇava-toṣaṇī*, een paar druppels van deze nectar verzameld. Śrīla Viśvanātha Cakravartī Ṭhākura heeft met zijn commentaar genaamd *Sārārtha-darsinī* dezelfde nectar in de vorm van de restanten van hun *mahāprasāda* in de wereld verspreid.

Er zijn mensen, die geloven, dat ongekwalficeerde *sādhakas* ongeschikt zijn om te horen over de onderwerpen van *Śrī Veṇu-gīta*, *Śrī Rāsa Pañcādhyāya*, *Yugala-gīta*, *Bhramara-gīta* enzovoort, zoals beschreven in Canto Tien van *Śrīmad-Bhāgavatam*. Deze overweging is volkomen gelegitimeerd. Maar hun opvatting is, dat alleen een *sādhaka*, die de zes aandringen (lust, woede, enz.) heeft overwonnen, die vrij is van alle *anarthas* (ongewenste verlangens) en geheel gezuiverd is van de hartkwaal van lust, geschikt is om dergelijke onderwerpen te mogen horen, terwijl onbevoegden dat recht niet hebben. We gaan dit onderwerp nu in groter detail bekijken.

Śrīla Rūpa Gosvāmī, die de innerlijke hartewens van Śrī Caitanya Mahāprabhu heeft verankerd en vervuld, componeerde *Srī Bhakti-rasāmṛta-sindhu*, *Śrī Ujjvala-nīlamanī* en andere heilige teksten. Śrīla Kṛṣṇadāsa Kavirāja Gosvāmī heeft *Śrī Caitanya-caritāmṛta* geschreven. Terwijl ze aan het schrijven waren, maakten ze zich grote zorgen, dat deze vertrouwelijke teksten over *rasa* (bovenzinnelijke liefdesuitwisselingen) in handen van ongekwalficeerde personen konden vallen. Als dit zou gebeuren, zou het een grote verstoring voor de wereld betekenen. Een glimp van dit onderwerp wordt aangetroffen in *Śrī Caitanya-caritāmṛta* (*Ādi-līlā* 4.231-7), zoals gezegd door Śrīla Kṛṣṇadāsa Kavirāja Gosvāmī geschreven,

*e saba siddhānta gūḍha, -- kahite nā yuyāya
nā kahile, keha ihāra anta nāhi āya*

*ataeva kahi kichu kariṇa nigūḍha
bujhibe rasika bhakta, nā bujhibe mūḍha*

*hṛdaye dharaye ye caitanya-nityānanda
e saba siddhānte sei āibe ānanda*

*e saba siddhānta haya āmrera pallava
bhakta-gaṇa-kokilera sarvadā vallabha*

*abhakta-uṣṭrera ithe nā haya praveśa
tabe citte haya mora ānanda-viśeṣa*

*ye lāgi kahite bhaya, se yadi nā jāne
ihā vai kibā sukha āche tribhuvane*

*ataeva bhakta-gaṇe kari namaskāra
niḥśaṅḍke kahiye, tāra hauk camatkāra*

De esoterische en confidentiële conclusies met betrekking tot het amoureuze spel van Rasarāja Śrī Kṛṣṇa met de *gopīs* (de koehedersmeisjes van Vraja, die de hoogste gevoelens van goddelijke liefde belichamen) zijn niet geschikt om te worden geopenbaard aan de gewone man. Maar zonder ze te openbaren kan niemand dit onderwerp binnentreden. Ik zal deze onderwerpen daarom op een versleutelde wijze beschrijven, zodat alleen *rasika* toegewijden in staat zijn ze te begrijpen en onbevoegde dwazen niet.

Een ieder, die Śrī Caitanya Mahāprabhu en Śrī Nityānanda Prabhu in zijn hart heeft gesloten, krijgt transcendente zegen voor het horen van al deze conclusies. Deze hele doctrine is zo zoet als pas ontloken mangospruiten, die alleen door toegewijden, die met koekoeks worden vergeleken, kan worden geproefd. Voor kameelachtige niet-toegewijden bestaat er geen mogelijkheid om tot deze onderwerpen door te dringen. Hierdoor heerst er een speciale vreugde in mijn hart. Als degenen, voor wie ik bevreesd ben, onvermogen zijn deze onderwerpen te begrijpen, wat zou dan een grotere bron van vreugde zijn in de drie werelden? Nadat ik de toegewijden eerbetuigingen heb aangeboden, ga ik dit onderwerp zonder aarzelen openbaren.

Door over deze onderwerpen te horen en te lezen kan iedereen het hoogste voordeel behalen. Śrīla Kṛṣṇadāsa Kavirāja Gosvāmī heeft dit onderwerp verhelderd door het volgende vers uit *Śrīmad-Bhāgavatam* te citeren,

*anugrahāya bhaktānām mānuṣam deham āsthitaḥ
bhajate tādṛśiḥ krīḍā yāḥ śrutvā tat-aro bhavet*

Śrīmad-Bhāgavatam (10.33.36)

Met het doel om de toegewijden en de geconditioneerde zielen genade te schenken heeft Bhagavān Śrī Kṛṣṇa Zijn menselijke

gedaante gemanifesteerd en voert dermate buitengewoon spel (*rāsa-līlā*) uit, dat iedereen, die erover hoort, exclusief aan Hem raakt toegewijd (geciteerd in: *Śrī Caitanya-caritāmṛta, Ādi-līlā* 4.34).

Hier wijst Śrīla Kṛṣṇadāsa Kavirāja Gosvāmī erop, dat het werkwoord “*bhavet*” in het bovenstaande vers in de gebiedende wijs staat. Dit betekent, dat het voor de *jīvas* verplicht is om over dergelijk spel te horen, zoals in de volgende *śloka* wordt uitgelegd,

*‘bhavet kriyā vidhiliṅ, sei ihā kaya
kartavya avaśya ei, anyathā pratyavāya*

Śrī Caitanya-caritāmṛta (Ādi-līlā 4.35)

In het bovenstaande vers staat het werkwoord “*bhavet*” in de gebiedende wijs. Daarom moet dit zeker worden gedaan. Het nalaten hiervan zou een discrepantie betekenen.

Ter informatie aan de lezer wijs ik hier op het *Vaiṣṇava-toṣaṇī* commentaar van Śrīla Jīva Gosvāmī op het hierboven geciteerde vers uit *Śrīmad-Bhāgavatam* (10.33.36). De woorden *anugrahāya bhaktānām mānuṣaṁ deham āsthitaḥ* wijzen erop, dat Bhagavān Śrī Kṛṣṇa in Zijn oorspronkelijke, menselijke gedaante verschijnt en allerlei spel uitvoert om Zijn toegewijden te begunstigen. Hoewel Śrī Kṛṣṇa in Zichzelf voldaan (*āpta-kāma*) is, is het tonen van Zijn goedgunstigheid jegens de toegewijden heel betamelijk. Dit is het onderscheidende kenmerk van *viśuddha-sattva* (zuiver spirituele goedheid). Bhagavān is altijd bereid de toegewijden te belonen met een resultaat, dat consistent is met de uitvoering van hun *bhajana* (vererenswaardige dienstverlening). De gunst getoond aan

Koning Rahugaṇa door Śrī Jaḍa Bharata en de gunst van Bhagavān aan Śukadeva illustreren dit.

In het vers onder discussie wordt gezegd, dat Bhagavān Zijn gedaante en spel manifesteert om een gunst aan Zijn toegewijden te schenken. Het woord *bhakta* (toegewijde), dat hier is gebruikt, verwijst naar de *vraja-devīs* (de *gopīs*), de Vrajavāsi’s (inwoners van Vraja) en alle andere Vaiṣṇava’s – verleden, heden en toekomst. Om de *vraja-devīs* een gunst te bewijzen voert Svayam Bhagavān Śrī Kṛṣṇa op liefdevolle wijze dergelijk spel uit, zoals *pūrva-rāga* (verliefdheid in anticipatie op de ontmoeting met Kṛṣṇa vóór hun vereniging). Om genade te schenken aan de inwoners van Vraja voert Hij Zijn geboorte en ander spel uit en met al Zijn activiteiten schenkt Hij gunsten aan verleden, hedendaagse en toekomstige toegewijden door over Zijn goddelijk spel te horen spreken.

Śrī Kṛṣṇa manifesteert al dit spel en vermaak om de toegewijden te begunstigen. Door dit te doen raken zelfs gewone personen (anderen dan toegewijden), die over het meer algemene spel van Bhagavān horen, ademloos geboeid. Door het horen over de hoogst ethetische *rāsa-lilā*, Śrī Kṛṣṇa’s rondedans met miljoenen *gopīs*, raken gewone mensen exclusief aan Bhagavān toegewijd – hierover bestaat geen twijfel. Dit feit zal uitgebreid worden besproken in volgende verzen, zoals *vikriḍitaṁ vraja-vadhūbhir idam ca viṣṇoḥ* (*Śrīmad-Bhāgavatam* 10.33.39).

De woorden *mānuṣaṁ deham āsthitaḥ* kunnen er ook op wijzen, dat de *jīvas* (levende wezens), die de menselijke levensvorm hebben bereikt, in staat zijn al dit spel te horen en

daardoor exclusief aan de Allerhoogste Persoonlijkheid Gods te kunnen worden toegewijd. Dit is het geval, omdat Bhagavān uitsluitend op aardse planeten incarneert en omdat alleen hier de verering van Bhagavān zijn overheersende vorm krijgt. Het gevolg is, dat menselijke wezens, die op aardse planeten wonen, deze vertellingen over het spel van Bhagavān gemakkelijk te horen kunnen krijgen.

In dit vers verschijnt het woord *bhaktānām* (voor de toegewijden). Maar in enkele andere uitgaven staat in plaats daarvan *bhūtānām* (voor alle levende wezens). In het eerste geval zou de betekenis als volgt zijn. Bhagavān incarneert alleen omwille van de toegewijden, die daarom de grondoorzaak zijn van Bhagavāns verschijning. Maar God verschijnt in Zijn oorspronkelijk menselijke gedaante om Zijn gunst ook aan bevrijde zielen te schenken, aan aspiranten voor bevrijding, aan levensgenieters en aan alle andere levende wezens in relatie tot Zijn toegewijden. Daarom is naar zeggen Gods mededogen de oorzaak van Zijn verschijning. Niettemin moet worden begrepen, dat Gods gunst jegens andere levende wezens alleen te danken is aan hun relatie met Zijn toegewijden.

Śrīla Śrīdhara Svāmī heeft in zijn commentaar op *Bhāgavatam* getiteld *Bhāvārtha-dīpikā* geschreven, dat afgezien van toegewijden zelfs materialistische personen van hun materiële absorbtie worden bevrijd door over het spel van Bhagavān te horen en exclusief op Hem gefixeerd raken.

Śrīla Viśvanātha Cakravartī Ṭhākura legt dit vers uit in zijn commentaar, getiteld *Sārārtha darśinī*, “God voert verschillend spel uit om genegenheid aan Zijn toegewijden te tonen. Hij heeft de menselijke levensvorm aangenomen en levende

wezens, die over dit spel horen, raken exclusief aan Hem toegewijd. Met andere woorden, ze ontwikkelen sterk vertrouwen in het horen van vertellingen over Gods activiteiten. Wat moet ik nog meer zeggen over het belang van het horen van Kṛṣṇa’s spel? En deze *rāsa-līlā*, die geheel is verzadigd van *mādhurya rasa* (de zoete smaak van amoureuze liefde), onderscheidt zich zelfs op eminente wijze van Gods ander spel en vermaak. Deze *rāsa-līlā* is als een juweel, een *mantra*, of een krachtig medicijn, dat beschikt over een dergelijk rotsvast, verbazingwekkend vermogen, dat alle personen in de menselijke gedaante aan de Allerhoogste Persoon raken toegewijd door erover te horen. Daarom worden alle soorten toegewijden succesvol, die de beschrijvingen van dit spel en vermaak horen en het hoogste plezier krijgen. Kan hierover in dit verband enige twijfel bestaan?”

We kunnen ook het volgende vers uit *Śrīmad-Bhāgavatam* citeren,

*naitat samācarej jātu manasāpi hy anīśvaraḥ
vinācyaty ācaran mauḍhyād yathārudro bdhijam viṣam
Śrīmad-Bhāgavatam (10.33.30)*

Met andere woorden, degenen, die niet de Allerhoogste Persoonlijkheid Gods zijn, die machteloos zijn en onderhevig zijn aan *karma*, mogen nooit het spel van Bhagavān imiteren, zelfs niet in hun geest. Als iemand op dwaze wijze Śrī Śiva imiteert en het vergif uit de oceaan drinkt, gaat hij de vernietiging in.

De kern van de commentaren van Śrīla Jīva Gosvāmī en Śrīla Viśvanātha Cakravartī Ṭhākura op dit vers is, dat levende wezens, die onderhevig zijn aan het materiële lichaam en *anī-*

śvara zijn – verstoken van het beheersende vermogen van Bhagavān – zich nooit op die manier mogen gedragen, zelfs niet mentaal. Wat valt te zeggen van het overschrijden van religieuze codes, zoals Bhagavān in Zijn spel schijnt te doen, men mag zelfs het verlangen niet koesteren om dit na te spelen.

Het woord *samācaraṇa* (gedrag) ontleed in onderdelen (*samyak* en *ācaraṇa*) wijst op compleet gedrag. Hier is het gebruikt om een totaal verbod van dergelijke activiteit aan te geven. De betekenis is daardoor, dat dergelijk gedrag zelfs niet in het minst mag worden overgenomen. Laat staan het uitvoeren van dergelijke activiteiten door middel van spraak of zintuigen, men mag dergelijke activiteiten zelfs niet bij zichzelf overdenken.

Het woord *hi* wijst erop, dat dit zeker *niet* kan worden gedaan. Als men zich wel op die manier gedraagt, wordt men totaal vernietigd. Het belang van het woord *maudhyād* (stupiditeit) is, dat iemand, die zich niet bewust is van de almacht van God en zijn eigen onvermogen en op een dwaze manier dergelijk gedrag overneemt, totaal wordt geruïneerd, evenals iemand, die – afgezien van Śrī Śiva – zo dom is om dodelijk vergif in te nemen, onmiddellijk wordt vernietigd. Maar Śrī Śiva wordt ondanks het drinken van vergif niet vernietigd; integendeel, hij krijgt zelfs meer faam en schittering dan Nīlakaṇṭha, degene wiens keel door het drinken van vergif blauw kleurde.

In dit vers wordt de imitatie van dergelijk gedrag verboden. Toch wordt uit dit vers, dat eerder is geciteerd (10.33.36) – *yāḥ śrutvā tatparo bhavet* – duidelijk, dat niet alleen toegewij-

den maar zelfs ook anderen, die dit spel met vertrouwen horen, volkomen aan Bhagavān raken toegewijd. Dit is nader uitgelegd geworden in het volgende vers uit *Śrīmad-Bhāgavatam* (10.33.39),

*vikrīḍitaṁ vraja vadhūbhir idaṁ ca viṣṇoḥ
śraddhānvito ‘nuśṛṇuyād atha varṇayed yaḥ
bhaktiṁ parāṁ bhagavati pratilabhya kāmāṁ
hṛd-rogam āśv apahinoty acireṇa dhīraḥ*

Een nuchter persoon, die in het begin vol vertrouwen continu vertellingen van zijn *guru* hoort over de ongekende *rasa*-dans van Bhagavān Śrī Kṛṣṇa met de jonge bruiden (*gopīs*) van Vraja en die later dat spel zelf beschrijft, krijgt heel snel *parā-bhakti* of *prema-bhakti* (de hoogste liefdevolle toewijding) voor de Allerhoogste Persoonlijkheid Gods en wordt competent om de hartkwaal lust snel te verdrijven.

Hier geeft Śrīla Jīva Gosvāmī zijn commentaar in *Vaiṣṇavatoṣaṇī*, “Nadat Śukadeva Gosvāmī de vertelling van *rasa-līlā* had afgerond, raakte hij ondergedompeld in spirituele extase. In dit vers beschrijft hij de vruchten van het horen en chanten van *rasa-līlā* en begunstigt daarmee alle toekomstige toehoorders en voordrachtgevers. Degenen, die onophoudelijk en met vertrouwen Śrī Kṛṣṇa’s *rasa-līlā* met de jonge bruiden van Vraja horen en dat spel later mondeling herhalen, krijgen snel *parā-bhakti* voor Bhagavān Śrī Kṛṣṇa en laten de hartziekte van wellust los.”

Śraddhānvita betekent horen met sterk vertrouwen. Dit woord is gebruikt om de overtreding te voorkomen, die resulteert uit wantrouwen of veronachtzaming van de uitspraken van *sāstra* (geauthoriseerde vedische geschriften). Derge-

lijk negatief temperament is volkomen in strijd met het principe van horen met vertrouwen. Het is ook gebruikt om constant horen te bevorderen; met het gebruik van dit woord is gewezen op het belang van horen. De woorden *atha varṇayed* wijzen erop, dat door constant over *rasa-līlā* en ander bijzonder spel en vermaak te horen men dat spel persoonlijk gaat beschrijven. Met indirecte implicatie wordt er verder op gewezen, dat na het spel te hebben gehoord en te hebben gereciteerd men dat spel ook zal herinneren en ervan verrukt zal raken. Met andere woorden, horen, chanten, herinneren, in verrukking raken enzovoort worden allemaal door de woorden *śraddhanvitaḥ anuśṛṇuyāt atha varṇayed* (herhaaldelijk met vertrouwen horen en dan beschrijven) geïmpliceerd.

Parā-bhakti (hoogste toewijding) betekent *bhakti*, die volgt in het kielzog van de *gopīs* van Vraja. De *bhakti*, waarnaar hier wordt verwezen is *prema-bhakti* van het hoogste niveau. Het woord *pratilabhya* (verkregen) vergezeld van het woord *parā-bhakti* (beschikking over onderscheidende kenmerken van *prema*) wijst erop, dat *parā-bhakti* in het hart wordt verkregen, dat ieder moment nieuwe variaties vertoont. Dan geeft men de hartkwaal lust snel op.

Het verschil tussen *kāma* (materiële wellust) als een kwaal van het hart en *kāma* (spirituele liefde) in relatie tot Bhagavān wordt hier duidelijk gemaakt. Deze twee zijn totaal verschillend van elkaar. Het woord *kāma* impliceert hier indirect, dat door spirituele liefde snel alle kwalen van het hart worden verdreven.

In *Bhāgavad-gītā* (18.54) wordt gezegd, “Iemand die zich in de transcendente positie boven de besmetting van de drie

geaardheden van de natuur bevindt, die geheel in zichzelf is gekeerd, die niet klaagt en geen verdriet heeft, noch ergens naar hunkert en alle levende wezens met gelijke blik beziet, krijgt *parā-bhakti* voor Mij.”

In dit vers van de *Gītā* wordt gezegd, dat men *parā-bhakti* alleen krijgt na het verdwijnen van de ziekten van het hart, maar in het bovenstaande vers wordt gezegd, dat men *parā-bhakti* krijgt, zelfs voordat de genezing heeft ingezet. Hieruit maken we op, dat het horen over en chanten van *rāsa-līlā* een van de meest krachtige vormen van spirituele praktijk is.

Śrīla Viśvanātha Cakravartī Ṭhākura zegt in zijn commentaar, *Sārārtha-darśinī*, over dit vers (10.33.39) het volgende.

“Het voorvoegsel *anu* (herhaaldelijk of methodisch) toegepast op *śṛṇuyāt* (horen) wijst op constant horen. Door constant van de lippen van de *śravaṇa-guru*² en de Vaiṣṇava’s te horen en door daarna dat spel zelf te reciteren, te vertellen of in een eigen dichterlijke compositie te beschrijven krijgt men *parā-bhakti* – de *bhakti* met de natuur van *prema*. Na het horen van instructies van de *śravaṇa-guru*, de persoon van wie men hoort over de fundamentele waarheden van Bhagavān, kan een verlangen verschijnen om zich met *bhajana* bezig te houden.

“Het achtervoegsel *ktvā* is in de formulering van het werkwoord *pratīlabhya* (verkregen) op deze manier gebruikt: *prati + labh + ktvā*. Volgens de regels van de Sanskriete grammatica wordt *ktvā* vervangen door *yap*, wanneer het achtervoegsel

---

² De *guru* van wie men de fundamentele waarheden en vertrouwelijke aspecten van *bhakti* hoort en die het verlangen wekt om *bhajana* binnen te gaan. Dikwijls is hij dezelfde persoon als de *bhajana-sikṣā-guru*.

ktvā wordt toegepast op een werkwoordstam met een voorvoegsel. Vervolgens vervalt de letter ‘p’, waardoor de uiteindelijke formulering van het woord (*pratīlabhya*) wordt verkregen. Het achtervoegsel *ktvā* wordt toegepast op de eerste van twee werkwoorden en wordt uitgevoerd door hetzelfde instrument om op achtereenvolgende actie te wijzen (i.e., na *prema* te hebben bereikt laat hij de wellustige verlangens van het hart los). In dit geval is de eerste actie *pratīlabhya* het bereiken van *prema* en de tweede actie *apahinoti*, de verzaking van wellustige verlangens van het hart.”

Ofschoon zich nog lust en ander kwaad in het hart bevinden, wijst het achtervoegsel *ktvā* in het werkwoord *pratīlabhya* erop, dat eerst *prema-bhakti* het hart binnengaat en door zijn buitengewone invloed alle ondeugden aan de wortel uitroeit. Met andere woorden, het horen en reciteren van *rāsa-līlā* beschikt over een dermate verbazingwekkende kracht, dat de lust in het hart van de vertrouwensvolle *sādhaka* wordt verdreven en dat de *sādhaka* *prema* krijgt. Hoewel deze twee transformaties tegelijkertijd plaatsvinden, manifesteert zich eerst de invloed van *prema* en het effect ervan verdrijft alle wellustige verlangens uit het hart.

Dus als gevolg van het horen, chanten en het beschrijven van de vertellingen over het spel van Bhagavān krijgt men eerst *prema* voor de lotusvoeten van Bhagavān en daarna wordt het hart verlost van wellustige verlangens en andere besmettingen. Met andere woorden, men wordt volkomen zuiver, want *prema* wankelt niet, zoals de processen van *jñāna* (de ontwikkeling van kennis leidend tot onpersoonlijke be-

vrijding) en (mystieke) *yoga*. *Bhakti* is almachtig en hoogst onafhankelijk.

De woorden *hṛd-roga kāma* wijzen op het verschil tussen wellustige verlangens van het hart en de *kāma* in relatie tot Bhagavān. *Kāma* in relatie tot de Allerhoogste Persoon heeft dezelfde natuur als de nectar van *prema* (*premāmṛta svarūpa*), maar wellustige verlangens van het hart zijn precies het tegenovergestelde. Deze twee intenties zijn daarom van elkaar verschillend. Dit wordt onderbouwd door het gebruik van de woorden *hṛd-roga kāma*.

Het woord *dhīra* betekent een *paṇḍita*, of iemand die geleerd is in *sāstra*. Iemand die geen geloof hecht aan de uitspraak van dit vers en denkt, “Zolang de ziekte van wellust in het hart aanwezig is, kan *prema* niet worden bereikt,” beschikt naar zeggen over een atheïstisch temperament. Iemand, die vrij is van een dergelijk dwaze, atheïstische houding, is *paṇḍita*, een nuchter persoon (*dhīra*). Per gevolg worden alleen degenen, die een sterk vertrouwen hebben in *sāstra*, als *dhīra* gekend. Degenen, die geen vertrouwen hebben in de uitspraken van *sāstra*, zijn atheïsten en schoffeerders van de heilige naam. Dergelijke personen kunnen *prema* nooit bereiken.

Het gevolg is, dat door het horen van *rāsa-līlā* en andere vertellingen vertrouwen verschijnt in het hart van *sādhakas*, die heilig overtuigd zijn van de uitspraken van *sāstra*. Alleen in het hart van dergelijk trouwhartige toegewijden manifesteert *prema* zijn invloed als gevolg van het horen van vertellingen over Kṛṣṇa's activiteiten. Daarna worden lust en alle

kwaad, die zich nog in het hart van de toegewijde bevinden, aan de wortel uitgeroeid.

Ook het commentaar van Śrīla Viśvanātha Cakravartī Ṭhākura op *Śrīmad-Bhāgavatam* (10.47.59) is voor deze discussie relevant. Daarin wordt gezegd, dat *bhakti* de enige oorzaak is van hogere kwaliteiten, die in een individu worden aangetroffen. Soberheden, geleerdheid, kennis enzovoort zijn niet de oorzaak van superieure kwaliteiten. Hoewel *bhakti* zelf hoogst excellent is, verschijnt *bhakti* niet alleen in de meest uitzonderlijke individuen met alle goede kwaliteiten. In tegendeel, het kan zich zelfs manifesteren of aanwezig blijven in de meest vervloekte en verfoeilijke personen. Verder geeft *bhakti* door-en-door verdorven en gevallen personen alle goede kwaliteiten, waardoor ze het respect van iedereen waardig worden en ze de hoogste en meest zeldzame associatie krijgen.

Om deze reden is de opvatting onjuist, dat Bhakti-devī het hart alleen binnen zou gaan, nadat alle lage neigingen en verlangens (*anarthas*), overtredingen, lust en andere aandoeningen uit het hart zijn verdreven. In tegendeel, door de genade van Bhagavān of de toegewijden, of door trouwhartig *sādhana* en *bhajana* (dagelijkse verering en meditatie op Bhagavān om liefde voor Kṛṣṇa te krijgen) uit te voeren gaat deze zeldzame *bhakti* eerst het hart binnen en worden daarna automatisch alle ongewenste neigingen opgelost. Deze conclusie is zeer genoeglijk.

Dus alleen oprechte *sādhakas* met een sterke overtuiging van de uitspraken van *sāstra*, *guru* en Vaiṣṇava's zijn bekwaam om de van *rasa* verzadigde *līlā-kathā* van *Śrīmad-*

Bhāgavatam te horen. En omgekeerd, degenen die geloven, dat alleen *sādhakas*, die volkomen vrij zijn van *anarthas*, bekwaam zijn om het bovengenoemde spel te horen, zullen nooit vrij worden van *anarthas*, noch de bekwaamheid verwerven om te horen – zelfs niet na miljoenen levens.

Een ander punt ter overweging is, dat – indien dit argument wordt aanvaard – wij *sādhakas*, die nog onderhevig zijn aan *anarthas*, ofschoon ze over vertrouwen beschikken, nooit de heilige boeken zouden mogen horen of lezen van de *rasika* Gauḍīya Vaiṣṇava *ācāryas*, zoals Śrīla Sanātana Gosvāmī, Śrīla Rūpa Gosvāmī, Śrīla Viśvanātha Cakravartī Ṭhākura en Śrīla Bhaktivīnoda Ṭhākura. Dit betekent, dat we voor altijd gedepriveerd zouden blijven van de uiterst confidentiële en verheven waarheden van *bhakti*, die door deze *ācāryas* tot uitdrukking zijn gebracht. Er zou dan geen mogelijkheid bestaan voor het ooit in ons hart ontwaken van de kiem van gretigheid naar *rāgānuga-bhakti* (spontane toewijding). Dan zouden we voor altijd afgeschermd blijven van datgene, dat voorheen niet was gegeven, de *prema-rasa* van de meest vrijgeevige Śrī Śacī-nandana, de schenker van *kṛṣṇa-prema*. Wat zou de Śrī Gauḍīya Vaiṣṇava’s, die hun toevlucht hebben genomen tot Śrī Caitanya Mahāprabhu, dan onderscheiden van Vaiṣṇava’s van andere disciplinaire lijnen (*sampradāyas*)?

Een derde punt ter overweging is het volgende. In *Śrī Caitanya-caritāmṛta* wordt het volgende vers uit *Padyāvalī* geciteerd,

*kṛṣṇa-bhakti-rasa-bhāvitā matiḥ
krīyatām yadi juto pi labhyate*

*tatra laulyam api mūlyam ekalam
janma-koṭi-sukṛtair na labhyate*

Śrī Caitanya-caritāmṛta (Madhya-līlā 8.70)

Hier wijzen de woorden *laulyam api mūlyam ekalam* (de enige prijs is immers gretigheid) erop, dat deze hoogst zeldzame gretigheid zelfs niet kan worden gewekt door vrome activiteiten verzameld over miljoenen levens. Hoe kan deze gretigheid dan worden verkregen? De woorden, *kṛṣṇa-bhakti-rasa-bhāvītā matiḥ* wijzen op iemand, wiens intelligentie of perceptie voor *kṛṣṇa-bhakti-rasa* is ontwaakt. Hier is de implicatie, dat deze gretigheid kan worden verkregen door met overtuiging de vertellingen over Kṛṣṇa's spel te horen, dat verzadigd is van *rasa*, van de lippen van *rasika* Vaiṣṇava's, in wie *kṛṣṇa-bhakti-rasa* is verschenen, of door vol vertrouwen en met aandacht de literatuur te bestuderen, die ze over het spel van Kṛṣṇa hebben gecomponeerd. Behalve deze methoden is er geen andere manier.

Sommigen beweren, dat er op dit moment geen *sādhaka* bestaat, die volkomen vrij is van *anarthas* en dat daarom ook niemand bekwaam is en dat ook in de toekomst niemand bekwaam zal zijn. Dit is volslagen onlogisch. Vrijheid van lust en andere *anarthas* is op zichzelf geen kwalificatie om in *rāgānuga-bhakti* binnen te gaan. Integendeel, gretigheid voor Bhagavāns *mādhurya* (beminnelijkheid) is de enige kwalificatie om *rāgānuga-bhakti* binnen te gaan. Noch bestaat er enige zekerheid, dat alleen door de routinematige inachtneming van de onderdelen van *vaidhī-bhakti* automatisch gretigheid voor *rāgānuga-bhakti* ontwaakt. Hiervan wordt nergens bewijs geleverd. Daarom is onze hoogste plicht het volgen van de in-

tentie van de commentaren van voorgaande *ācāryas* op de bovengenoemde verzen van *Śrīmad-Bhāgavatam*.

Door inspiratie van Zijn Goddelijke Genade Śrīla *guru-pāda-padma nitya-līlā-praviṣṭa om viṣṇupāda aṣṭottara-sata Śrī Śrīmad Bhakti Prajñāna Keśava Gosvāmī Mahārāja* en de herhaaldelijke verzoeken van vele toegewijden, die als hommels rondvliegen, presenteer ik *Śrī Veṇu-gīta* aan de lezers vergezeld van een betekenisgeving aan de commentaren van Śrīla Viśvanātha Cakravartī Ṭhākura en Śrīla Jīva Gosvāmī respectievelijk getiteld *Sārārtha-darsinī* en *Śrī Vaiṣṇava-toṣaṇī*. Door met vol vertrouwen over dit onderwerp te lezen zal in het hart van de overtuigde toegewijde de gretigheid om in *rāgānuga-bhakti* binnen te gaan zeker ontkiemen. Dit is op zichzelf het enige doel van het menselijk leven.

Nu ik ieder punt heb uitgelegd, sluit ik hier de discussie af.

Biddend voor een druppel genade van Śrī Guru en de Vaiṣṇava's,

Tridaṇḍi-bhikṣu
Śrī Bhaktivedānta Nārāyaṇa

śrī śrī guru gaurāṅgau jayataḥ

Mangalacarana

*namaḥ om viṣṇupādāya gaura-preṣṭhāya bhūtale
śrī-śrīmad-bhakti-prajñāna-keśava iti nāmine
atimartya-caritrāya sva-śrītānāṅ ca pāline
jīva-duḥkhe sadārttāya śrī-nāma-prema-dāyine
gaurāśraya-vigrahāya kṛṣṇa-kāmaika-cāriṇe
rūpānuga-pravarāya vinodeti-svarūpiṇe*

Ik bied *praṇāma* aan mijn meest vererenswaardige heilige meester *jagad-guru om viṣṇupāda aṣṭottara-śata Śrī Śrīmad Bhakti Prajñāna Keśava Gosvāmī Mahārāja*, die Śrī Caitanya Mahāprabhu zeer dierbaar is; die als een ouderlijk oppasser met extreem goddelijke genegenheid degenen voedt, die hun toevlucht tot hem nemen; wiens hart van mededogen smelt bij het zien van het lijden van de *jīvas*, die zich hebben afgekeerd van Kṛṣṇa; die hen de heilige naam schenkt tegelijk met *prema*, de manifestatie van het reservoir van de *prema* van Mahāprabhu; die de allerbeste prediker van *prema-bhakti* is in de lijn van Śrīla Rūpa Gosvāmī en wiens naam Vinoda is, omdat hij zeer bedreven is in het geven van plezier (*vinoda*) aan Vinodini Rādhikā en aan Mahāprabhu.

*viśvasya nātha rūpo ‘sau bhakti-vartma-pradarsanāt
bhakta-cakre varttitatvāt cakravartty ākhyaya bhavat*

Omdat hij het pad van *bhakti* voor de hele wereld verlicht (zoals Viśvanātha Mahādeva, Śrī Śiva, die de beste onder de toegewijden is), wordt hij gekend als “Viśvanātha”. Omdat hij de meest vooraanstaande positie in de gemeenschap van toegewijden heeft gekregen, wordt hij gekend als “Cakravartī”. Daarom is hij waardig om Viśvanātha Cakravartī te worden genoemd. (Het woord *cakra* betekent kring of wiel en *vartī* betekent resideren. Dus *cakravartī* betekent iemand, die in een kring of gemeenschap resideert. In dit geval brengt het woord *vartī* ook het idee over van een as, waar omheen een wiel rooteert. Dus *cakravartī* is de persoon, die de as vormt, waar omheen de gemeenschap van Vaiṣṇava’s circuleert.)

*śrī caitanya mano’bhīṣṭarṁ sthāpitarṁ yena bhūtale
svayaṁ rūpaḥ kadā mahyaṁ dadāti sva-padāntikam*

Wanneer gaat Śrīla Rūpa Gosvāmī, de dierbare metgezel van Śrī Caitanya Mahāprabhu, me de bescherming van zijn lotusvoeten schenken? Hij heeft *kṛṣṇa-prema*, liefde voor Kṛṣṇa, gevestigd en tevens de methode om het in deze wereld te verkrijgen en daarmee heeft hij de innerlijke hartewens van Śrī Caitanya Mahāprabhu vervuld.

*vāñchā-kalpatarubyaś ca kṛpā-sindhubhya eva ca
patitānāṁ pāvanebhyo vaiṣṇavebhyo namo namaḥ*

Ik buig keer op keer neer voor de Vaiṣṇava’s, die lijken op wensbomen, die een oceaan van genade zijn en de gevallen, geconditioneerde zielen bevrijden.

*veṇu-nāda-sudhā-vṛṣṭyā niṣkramayyokti mādhurīm
yāsāṁ naḥ pāyayāmāsa kṛṣṇas tā eva no gatiḥ*

Met de nectarregen in de vorm van Zijn fluitspel heeft Śrī Kṛṣṇa, die ervan houdt in Vraja te op te treden, Zijn meest dierbare *vraja-gopīs* verleid een vloed van lieve woordjes aan Hem op te dragen, die door hun ongeremde *prema* werd uitgelokt. Op die manier schenkt Hij ons het grote fortuin van het drinken van de ambrozijnen uitspraken van die koehedersmeisjes, die onze enkele en enige toevlucht zijn.

*namo mahā-vadānyāya kṛṣṇa-prema-pradāya te
kṛṣṇāya kṛṣṇa-caitanya-nāmne gaura-tviṣe namaḥ*

De uiterst vrijgeveige Śrī Kṛṣṇa Caitanya schenkt die onschatbare gift van *kṛṣṇa-prema*, die zelfs voor de halfgoden zeldzaam is. Hij is Śrī Gopijana-vallabha, Śrī Kṛṣṇa Zelf, de geliefde van de *gopīs*, die nu schittert met een gouden gelaatskleur en het gevoel en de lichaamsuitstraling van Śrīmatī Rādhikā heeft aangenomen. Ik buig me met eerbied neer voor Śrī Caitanya Mahāprabhu.

Vers Een

śrī-śuka uvāca
ittham śarat-svaccha-jalam
padmākara-sugandhinā
nyaviśad vāyunā vātaṁ
sa-go-gopālako ‘cyutaḥ

śrī-śuka uvāca – Śrī Śukadeva Gosvāmī (of *śriya śuka*, de dierbare papegaai van Śrīmatī Rādhikā) zei; *ittham* – op deze manier; *śarat* – najaar; *svaccha* – helder; *jalam* – water; *admākara* – lotusbloemen bloeien in de meren, vijvers en rivieren zoals de Yamunā, Kusumasarovara, Mānasī Gaṅgā, Govinda-kuṇḍa, enz.; *sugandhinā* – vol zoete geur; *nyaviśad* – Hij ging binnen; *vāyunā* – met de koele, geurende bries; *vātaṁ* – dragen; *sa* – met; *go* – de koeien; *gopālakaḥ* – en de koeherdersondernaam; *acyutaḥ* – de onfeilbare Nanda-nandana Śyāmasundara.

Vertaling

Śrī Śukadeva Gosvāmī (Śrīmatī Rādhikā’s dierbare papegaai) zei, “O Mahārāja Prarīkṣit, Śrī Vṛndāvana, dat nu met het

najaarseizoenen schitterend was gedecoreerd, werd zelfs nog stralender. De meren, vijvers en rivieren stonden tot de rand vol zoet, helder water. Aromatische zachte briesjes droegen de milde, zoete geur van bloeiende lotussen over de meren. In deze plezierige atmosfeer liep de onfeilbare Nanda-nandana Śrī Kṛṣṇa het immens betoverende bos van Vṛndāvana binnen vergezeld van Zijn koeien en de *gopas*, Zijn koeherdersvrienden.”

Ānanda-varādhinī Vyākhyā
Het commentaar dat het plezier verhoogt

In het voorgaande hoofdstuk³ heeft Śrī Śukadeva Gosvāmī, het kroonjuweel van zwaanachtige toegewijden, een betoverende beschrijving van het prachtige najaar van Vṛndāvana gegeven. In het huidige hoofdstuk beschrijft hij het struinen van Kṛṣṇa door het bos in het najaar. De zes seizoenen – zomer, regen, najaar, winter, mist en voorjaar – komen en gaan. In de zomer worden de levende wezens onderdrukt door de felle straling van de zon, waardoor het gras, de bomen en de planten grotendeels verdorren. Vijvers, meren, plassen en andere waterlichamen vallen ook droog en de stroming van rivieren neemt dramatisch af. Met de komst van het regenseizoen lopen de meren tot de rand vol water en stromen over, terwijl overstromende rivieren een angstwekkend aspect krijgen. Overal wordt het water modderig; de bomen komen weer vol groen blad te staan en de wolken drijven door de lucht, soms met een zachte sproeiregen en soms met een stortregen.

---

³ Śrīmad-Bhāgavatam, Hoofdstuk 20.

Zodra de herfst aanbreekt, worden de vijvers, meren en rivieren van nature helder. De bloemen bloeien onder met nectar gevulde manestralen. De volle maan wordt omringd door talloze sterren en rijst op aan de onbewolkte hemel. En het hart loopt over van golven nieuwe, vreugdevolle emoties. Dit is de reden, waarom Kṛṣṇa tijdens het najaar in de *rāsa-maṇḍala* danste en in andere activiteiten met de *vraja-ramaṇīs*⁴ in Vṛndāvana zoveel plezier had.

Śrī Śukadeva Gosvāmī beschrijft in diverse andere passages ook de schoonheid van Vṛndāvana in de winter en het mistige jaargetijde. En in het voorjaar wordt aan de bomen, planten, dieren, vogels en mensen weer nieuw leven ingeblazen, waarbij ze nieuwe gevoelens van opgetogenheid vertonen. De bomen en planten lopen uit met nieuw blad en jonge scheuten en de mensen zingen op zegenrijke wijze Holi en andere liederen. Op dat moment lijkt het, alsof het land van Vraja als een bruid wordt gedecoreerd.

Vṛndāvana-dhāma is een zeer transcendentale, miraculeuze en verbazingwekkende plaats, waar de unieke schittering van het voorjaar, de betoverend zoete koningin van alle seizoenen het hele jaar heerst en waar een fluwelen tapijt van overvloedig groen gras constant ligt uitgerold. De hele atmosfeer is doordrongen met zowel bovenzinnelijke zegen als de bedwelming van de jeugd. Deze gaan een combinatie aan om een koninkrijk te scheppen van onophoudelijk toenemend plezier, dat een magische kracht heeft op lichaam en geest.

---

⁴ *Ramaṇīs* – verlegen jonge meisjes, die deskundig zijn in allerlei vaardigheden om liefvallig amoureuze emoties te wekken en wier gezichtjes het hart opgetogen maken.

De gunstige komst van het najaar verplettert de trots van de halsstarrige wolken van het regenseizoen. Op dat moment danst de hele atmosfeer van vreugde – overal wordt een groene luister gereflecteerd en er verschijnen nieuw blad en bloemen aan de bomen, die worden bevolkt door lief kwetterende vogels. De rivieren, stromen, vijvers, waterreservoirs en watervallen staan vol zoet water. Hun golven lijken met elkaar te spelen en elkaar achterna te zitten, alsof ze gekust willen worden. In de vijvers en rivieren bloeien allerlei gekleurde lotussen en de takken van de bomen hangen vol met bloeiende en verrukkelijk geurende *campā*, *cameli*, *beli* en *jūhī* (frangipani of *Plumeria rubra* en variëteiten van jasmijn). Dronken bijen smullen van de nectar in deze bloemen en de vijvers, rivieren en heuvels van het bos gonzen van hun melodieuze gezoem. De zachte bries, die het gewicht van de bedwelmend zoete geur draagt, drijft tegen de takken van de bomen aan en verliest zijn evenwicht.

Śrīla Śukadeva Gosvāmī was vol zegen, toen hij het gelanterfant van Kṛṣṣṣa in het najaar beschreef en zei, “*ittham śaratsvaccha-jalam padmākara-sugandhinā* – Mahārāja Parikṣit, ik heb nog maar een fractie verteld over de ongeëvenaarde schoonheid van Vṛndāvana, dat vooral gaat stralen met de komst van het najaar. Bij het zien van de voorgaand beschreven bekoring van Vṛndāvana in die periode wordt Śrī Kṛṣṣṣa, de uitvoerder van onbeperkt spel en vermaak, heel gelukkig. Om door het bos te struinen en meer van haar schoonheid te kunnen zien loopt Hij met Zijn menigte koeien en koeherdsvrienden Vṛndāvana binnen.”

Met de komst van het najaar wordt het water van Kusumasarovara, Pāvana-sarovara, Mānasa Gaṅga, Yamunā en andere bosmeren spontaan kristalhelder. De stroming van de rivieren neemt af, hun stemming wordt ernstig en ook worden hun golven onderdrukt. De meren en rivieren worden overvloedig verfraaid met de bloei van talloze variëteiten lotussen, lelies en andere bloemen. De zachte bries verplaatst zich met de wonderbaarlijke geur van deze bloemen en dringt in heel Vṛndāvana door. De onfeilbare Acyuta⁵ Śrī Kṛṣṇa, die nooit van Zijn natuur afwijkt, raakte bij Zijn binnenkomst in Vṛndāvana vol van de hoogste zegen.

---

⁵ Acyuta – die nooit afwijkt van Zijn constitutionele kwaliteiten, vooral Zijn genade, Zijn schoonheid en Zijn zoete spel en vermaak, die nimmer nalaat Zijn woord te houden en Zijn toegewijden een plezier te doen.

Vers Twee

***kusumita-vanarāji-śuṣmi-bhr̥ṅga
dvija-kula-ghuṣṭa-saraḥ-sarin-mahāidhram
madhupatiṛ avagāhya cārayan gāḥ
saha-paśu-pāla-balaś cukūja veṇum***

kusumita – helemaal vol met prachtige bloemen; *vana rāji* - temidden van de bomenrijen van het bos; *śuṣmi* – gek geworden; *bhr̥ṅga* – bijen; *dvija* – of vogels; *kula* – en zwermen; *ghuṣṭa* – weerklinken; *saraḥ-sarin* – zijn meren, vijvers en rivieren; *mahāidhram* - Govardhana, Nandiśvara en andere heuvels; *madhu-pati* – *akhila-rasāmṛta-sindu Śrī Kṛṣṇa* (*madhu* betekent hier *rasa*; *Madhu-pati* wijst daarom op *rasika-śekhara Kṛṣṇa*, de nectaroceaan van alle *rasa*. *Madhu* betekent ook *vasanta* (voorjaar), waarvan Kṛṣṇa geniet); *avagāhya* – binnengaan; *cārayan* – grazend; *gāḥ* – de koeien; *saha-paśu-pāla-balaḥ* – in gezelschap van de koeien, de koehedersjongens en Zijn oudere broer, Balarāma; *cukūja* – laten vibreren; *veṇum* – Zijn fluit.

Vertaling

“Dronken bijen waren hier en daar aan het zoemen tussen de rijen weelderig groene bomen vol kleurrijke, zoet geurende bloemen. De meren, rivieren en heuvels van het bos weerklonken met het melodieuze zingen van zwermen van allerlei soorten vogels, die van plaats naar plaats vlogen. *Madhu-pati* Śrī Kṛṣṇa vergezeld van Baladeva en de koeherdersjongens liepen Vṛndāvana binnen en terwijl Hij de koeien liet grazen, speelde Hij een zoet deuntje op Zijn lokkende fluit.”

Ānanda-varḍdhinī Vyākhyā *Het commentaar dat het plezier verhoogt*

De natuurlijke schoonheid van het land van Vṛndāvana is onbeschrijflijk. En het wordt zelfs nog exquisiter en heerlijker met de komst van Vrajarāja-nandana met Zijn koeien en koeherdersvrienden. *Kusumita-vanarāji* – de vele, verschillende bomen en klimplanten groeien dicht met zacht, pas ontloken blad, bloemen en vruchten. En waarom zou het anders moeten zijn? Zoals de bij de genietter van de honing van de bloem is, zo is *madhu-pati* Śrī Kṛṣṇa de enige genietter en grootste pakhuisbewaarder van de honing van alle *rasas*.

Vasanta, het voorjaar, is ook *madhu* (honing) voor haar *pati* (geliefde meester), Śrī Kṛṣṇa, het duidelijke object van haar dienstverlening. Het is daarom niet vreemd, dat Vṛndāvana haar schoonheid verhoogt bij de verwelcoming van Hem, haar eerbiedwaardige heer en meester. Zodra Vrajendra-nandana Śrī Kṛṣṇa Vṛndāvana binnenkomt, beginnen de bomen, strui-

ken, dieren en vogels van blijdschap op te bloeien. Als men deze scène ziet afspelen, is het erg moeilijk om te zien, of het bos vanwege de bloeiende bloemen in bloei gaat of dat de bomen in extase zijn vanwege de weelderige bloei van het bos. Śrīla Sanātana Gosvāmī citeerde de *gopīs*, ‘*dhikāṁ janmanā vrajaḥ śrayata indirā śasvad atra hi*. Vóór Kṛṣṇa’s verschijning in Vraja was de gelukkiggodin, Lakṣmī-devī, persoonlijk naar Vṛndāvana gekomen en heeft haar op allerlei manieren gedecoreerd om Kṛṣṇa de gelegenheid te geven daar te spelen. Het ziet ernaar uit, dat het hele bos op iedere manier prachtig is versierd en in gereedheid is gebracht om Hem te verwelkomen.

Bij de beschrijving van de schoonheid van het najaar in Vṛndāvana zei Śrī Śukadeva Gosvāmī, *suṣmi-bhṛṅga-dvijakula-ghuṣṭa-saraḥ sarin-mahīdhram*. Er bloeien verschillende soorten jasmijn (*belī* en *jūhī*) en allerlei andere soorten bloemen hier, daar en overal. Hun armoma reikt wijd en zijd en nodigt de bijen uit om hun honing te komen proeven. Zwermen en zwermen zoemende bijen worden door de prachtige bloemen aangetrokken en nadat ze nectar hebben gedronken, vinden ze andere bloemen om te proeven. Ze drinken nectar tot hun nek, worden dronken en gaan zingen. Het lijkt, alsof Vana-devī, de bosgodin, met hun gezoem *madhu-pati* Śrī Kṛṣṇa verwelkomt. Hoe kunnen de papegaaien, de vele soorten koekoeks en andere vogels bij het horen van de bijen blijven zwijgen? Zij sluiten zich met hun getjirp er ook bij aan en verdrinken in extase. Ze worden door zegen in beslag genomen en vliegen van de ene tak op de andere en van de ene boom in de andere en maken, dat heel Vṛndāvana met het

geluid van hun gezang resoneert. De combinatie van het zoemen van de bijen en het zingen van de vogels schept een ongeëvenaarde, zachte, zoet muzikale symfonie, die doortrilt in alle vijvers, meren en heuvels van Vṛndāvana.

Kṛṣṇa, de zoon van de koehederskoning gaat samen met Zijn vrienden en oudere broer, Dāūjī, Vṛndāvana binnen met het excuus om de koeien uit grazen te nemen, maar eigenlijk komt Hij alleen om de betoverende schoonheid van Vṛndāvana te in Zich op te nemen. Bij het horen van het zoemen van de bijen en het hamonieuus kwetteren van de papegaaien, koekeoks en andere vogels begint Kṛṣṇa van blijdschap te dansen. Om de schoonheid van de diverse bossen te zien slentert Hij van het ene bos naar het andere vergezeld van Zijn talloze vrienden en koeien. De ontelbaar veel bloemen, die de weelderige bosgrond decoreren, nemen met Kṛṣṇa’s komst in aantal toe en hun geur wordt zelfs nog aantrekkelijker. Bij het zien van het dansen van gek geworden pauwen en het horen van het vogelgezag leunt Kṛṣṇa in Zijn betoverend gebogen *tri-bhaṅga-lalita* (drievoudig gebogen) houding tegen een tak van een verrukte *kadamba*-boom in het bos aan de oever van Rivier Yamunā. Hij houdt de fluit tegen Zijn zachte lippen, plaatst Zijn blauwe-lotusachtige vingers op de gaatjes van de fluit en vibreert een zoet lied.

Saha-paṣu-pāla-balaś cukūja veṇum – Dāma, Śrīdāma, Vasudāma, Subala en de rest van Zijn vrienden spelen samen met Dāūjī ook hun fluit, hoorn en andere muziekinstrumenten in harmonie met Kṛṣṇa’s fluit. Heel Vṛndāvana begint met muzikale klanken te vibreren. Alle mobiele en immobiele wezens worden betoverd bij het horen van deze zoet betove-

rende muziek. Op dat moment vloeit er een onbeschrijflijke, nooit eerder ervaren stroom van zegen door Vṛndāvana.

Vers Drie

***tad vraja-striya āsrutya
veṇu-gītaṁ smarodayam
kāścit parokṣaṁ kṛṣṇasya
sva-sakhībhyo ‘nvavarṇayan***

tad – dat; *vraja-striyaḥ* – de jonge meisjes (*kīśorīs*) van Vraja; *āsrutya* – gehoord hebbende; *veṇu-gītaṁ* – het lied van de fluit (*veṇu-nāda*); *smara-udayam* – *bhāva* of *kāma*, die een intens verlangen opwekt om Kṛṣṇa te ontmoeten; *kāścit* – één van hen; *parokṣaṁ* – privé (honderdduizenden *gopīs* verzamelden zich op een afgesloten plek zonder dat iemand anders aanwezig was, zelfs Kṛṣṇa niet, schoonmoeders of andere familieleden van de *gopīs* niet); *kṛṣṇasya* – van Kṛṣṇa (Zijn geliefde *gopīs*); *sva-sakhībhyo* – tegen hun intieme metgezellen; *anu-avarṇayan* – beschreven aan één stuk door (de *tad-ātmika gopīs*, die Śrī Kṛṣṇa beschreven, zoals het Hem past).

Vertaling

Toen de *vraja-kīśorīs*, de frisse jongedames van Vraja, dat geluid van Śrī Śyāmasundara's fluit hoorden, werden liefdes-

gevoelens en een intens verlangen om Hem te ontmoeten in hun hart gewekt. Op een afgesloten plek beschreven ze aan hun intieme vriendinnen de schoonheid en kwaliteiten van Śrī Kṛṣṇa en de sterke invloed van Zijn fluit.”

Vers Vier

***tad varṇayitum ārabdhāḥ
smarantyaḥ kṛṣṇa-ceṣṭitam
nāśakan smara-vegena
vikṣipta-manaso nṛpa***

tad – die (de lieflijkheid van Kṛṣṇa’s fluit); *varṇayitum* – te beschrijven; *ārabdhāḥ* – beginnen; *smarantyaḥ* – herinneren (de kwaliteiten van Śyāmasundara, die in hun hoofd werden gekarnd); *kṛṣṇa-ceṣṭitam* – Kṛṣṇa’s spel en vermaak (dat ieders hart aantrekt); *na ācakan* – ze waren niet in staat; *smara-vegena* – door de kracht van *kāma* kwam het hevige verlangen om Kṛṣṇa te zien; *vikṣipta* - opgewonden; *manasaḥ* – wier hoofd; *nṛpa* – O Koning Parikṣit.

Vertaling

“O Koning Parikṣit, de *vraja-ramaṇīs*, de prachtige jonge meisjes van Vraja, wilden onder elkaar de beminnelijkheid van het geluid van Śrī Kṛṣṇa’s fluit bespreken, maar zodra ze zich de *veṇu* herinnerden, manifesteerde zich in hun hart onmiddellijk de herinnering aan het verleidelijke spel van hun

minnaar, Zijn provocerende blik vol liefde, Zijn wenkende wenkbrauwen, Zijn lieve glimlach en Zijn andere aantrekkelijke eigenschappen. Vrajendra-nandana Śyāmasundara, die zelfs Cupido betovert, karnde met Zijn kwaliteiten hun verstand, waarbij hun hart werd opgejaagd door een intens verlangen om Hem te ontmoeten. Ze waren hun verstand kwijt geraakt, want het was er meteen vandoor gegaan naar hun geliefde Śrī Kṛṣṇa. Hoe konden de koehedersmeisjes nu spreken? Daardoor waren ze niet in staat Hem te beschrijven.”

Ānanda-varddhinī Vyākhyā
Het commentaar dat het plezier verhoogt

In Vṛndāvana aan de oever van de Yamunā, die verfraaid is met verrukkelijke bomen en klimplanten, stond Kṛṣṇa in Zijn gratieuze *tri-bhaṅga-lalita* houding. Hij leunde tegen een kromme tak van een bloeiende *kadamba*-boom aan en blies een prachtige toon door Zijn fluit. Alle bewegende en niet-bewegende wezens raakten onverschillig voor hun lichaam en hun lichamelijke verbindingen. De betoverende *venu-nāda*, de vloeiende melodie van de fluit,⁶ was niet in staat de zoetheid op die plek in het bos vast te houden en kwam dansend op de bries naar buiten en ging in Vraja van huis tot huis. De *venu-nāda* ging de oren van de Vrajavāsi’s binnen en veroorzaakte golven van emoties, die opwelden in hun hart.

---

⁶ Een geluid, dat zo onbevattelijk en verbijsterend lieflijk is, dat het hoofd ervan gaat tolleren en dat de intrinsieke natuur van alle wezens wijzigt, zowel van levende wezens als van niet-levende objecten.

Vṛndāvana is de natuurlijke bron van alle soorten transcendentaal liefdevolle sentimenten (*bhāvas*). Van de mannen en vrouwen naar de vogels, de dieren en de insecten en zelfs de bomen, struiken en onbewuste wezens, zoals heuvels, meren en rivieren, zijn vol liefdevolle emoties. In verhouding tot het niveau van hun *bhāva* proeven ze de nectar van de ongekend gecondenseerde beminnelijkheid van Vrajendra-nandana Śyāmasundara, de zoon van de koning van Vraja, de belichaming van het hoogste plezier. Zoals het donderen van de wolken massa's water uit de onpeilbare oceaan forceert om kusten onder water te zetten, zo forceert de zoete *veṇu-nāda* van de wolkachtige *nava-kiśora naṭavara Śrī Kṛṣṇa*, de eeuwig jeugdige topdanser, dat de oceaan van liefdesgevoelens in het hart van de Vrajavāsī's overstroomt.

Vraja-bhūmi beschikt ten volle over vier soorten gevoelens – *dāsya* (dienaarschap), *sakhya* (vriendschap), *vātsalya* (ouderlijke genegenheid) en *mādhurya* (amoureuze liefde), waar de relaties *sakhya*, *vātsalya* en *mādhurya* de boventoon voeren onder de meerderheid van de bevolking. Śrīdāma, Subala en de andere koeherdersjongens in *sakhya-bhāva* zien Kṛṣṇa als hun vriend en door deze *bhāva* proeven ze Zijn vriendelijkheid. Nanda Bābā en Yaśodā Mā zorgen met liefde voor Kṛṣṇa in *vātsalya-bhāva* en de andere oudere *gopas* en *gopīs* denken aan Kṛṣṇa in termen van hun eigen zoon. Op die manier proeven ze de charme van Kṛṣṇa's kinderjaren. Śrī Rādhā, Candrāvalī en andere jonge vrouwen van de *gopas* denken aan Kṛṣṇa als de liefde van hun leven en proeven de schoonheid van de jonge *kiśora* Kṛṣṇa in *mādhurya-bhāva*. Wanneer de bewoners van Vraja op de een of andere manier met Kṛṣṇa

in contact komen door Zijn schoonheid en spel te zien, door Hem aan te raken, door Zijn zachte stem te horen of Hem op Zijn fluit te horen spelen, wellen er liefdesgevoelens op in hun hart als golven in de zee. Zowel innerlijk als uiterlijk raken ze emotioneel overspoeld.

Alle koeien van Vraja hebben *vātsalya-bhāva*, moederlijke genegenheid, voor KṚṣṇa. Daarom veroorzaakt het aanraken van KṚṣṇa, het zien van Hem of het horen van de *veṇu-nāda*, dat hun hart, een oceaan van *vātsalya-rasa*, overstroomt met allerlei aanzwellende golven. Stromen melk vloeien uit de uiers van de koeien en bevloeien de bosgronden. Bovendien geven de bomen, de dieren, de rivieren en de heuvels ook voeding aan diepe gevoelens voor KṚṣṇa, ofschoon ze geen bijzondere relatie hoeven hebben, zoals *vātsalya* of *sakhya-bhāva*. Bij het horen van Zijn *veṇu-nāda* of door slechts op welke manier dan ook de minste of geringste verbinding met Hem te hebben worden ze onmiddellijk extatisch van plezier en gaat hun haar recht overeind staan.

Nanda-nandana (KṚṣṇa, de zoon van Nanda Mahārāja), die in het najaar verlangt door het onvergelijkbaar mooie, weelderige bos van Śrī Vṛndāvana te struinen, speelt zo verleidelijk op zijn fluit, dat het hart van de Vrajavāsī’s overloopt van een soort plezier, dat ze nooit eerder hebben ervaren. Als ze deze staat overstijgen, rijzen onbeschrijflijk nieuwe golven zegenrijke emoties op in het hart van de *vraja-vadūs*, de jonge bruiden van Vraja. Op het moment van de *veṇu-nāda* worden er zeker ook nieuwe *bhāvas* in het hart van Nanda-nandana gestimuleerd, aangezien Hij van nature het overtreffende kroonjuweel van *rasa*-genieters (bovenzinnelijke liefdesuit-

wisselingen) is. Dit is vooral het geval, nu Vṛndāvana in de stralend mooie herfst er zeer sprookjesachtig uitziet, wanneer Kṛṣṇa de samenkomst van twee leeftijden manifesteert – *pau-gaṇḍa* (kindertijd) die juist overgaat in *nava-kīśora* (vroegge puberteit).

Wanneer Hij uit het paleis, Nanda Bhavan, van Zijn vader loopt om door het bos te gaan struinen, gluren de *vraja-vadhūs* door het raam en achter bomen en struiken, waar hun ogen gretig uitkijken om een glimp van Kṛṣṇa op te vangen. Wie kan ontkennen, dat de samenloop van deze elementen en zoete herinneringen in het hart van Śrī Nanda-nandana een intens verlangen opwekt om de jonge bruiden te zien? Wanneer Kṛṣṇa de *veṇu* begint te spelen, ervaart iedereen de hoogste zegen in zijn hart, maar de *bhāva*-oceaan in het hart van de *vraja-vadhūs* stormt voort op een bijzondere manier. Ze beginnen tegen elkaar te zingen en verheerlijken de beminnelijkheid van die *veṇu-nāda*. *Tad vraja-striyaḥ āśrutya veṇu-gītaṁ smarodayam* – Wanneer de *vraja-kīśorīs* de klank van de fluit van Śrī Śyāmasundara horen, worden in hun hart liefdesgevoelens en een intens verlangen om Hem te ontmoeten gewekt.

Śrīmatī Rādhikā, Candrāvalī en de andere *vraja-ramaṇīs* hebben dezelfde leeftijd als Śrī Kṛṣṇa. Ze hebben hun prille kindertijd zonder enige aarzeling of onderscheidingsvermogen met Hem gespeeld. Daarom bestaat er tussen hen een diepe genegenheid. De *gopīs* kunnen immers niet zonder Kṛṣṇa leven. In hun kinderjaren maakten ze geen onderscheid tussen mannelijk en vrouwelijk. Maar naarmate ze opgroeiden, ontwikkelden ze in hun ontmoetingen met Hem verlegenheid,

zelfbeheersing en andere dergelijke eigenschappen. Toen gingen ze trouwen en werden de vrouw van een andere man en Kṛṣṇa werd hun buitenechtelijke minnaar. In hun jeugd werden vrije ontmoetingen zeldzaam, ondanks hun intense liefde voor elkaar. Terwijl ze de vrouw van iemand anders waren, bleven ze altijd gretig om Kṛṣṇa te ontmoeten en stonden gereed om hun familieverplichtingen, bescheidenheid en angsten achter zich te laten. Wanneer Śrī Kṛṣṇa omringd door de koeherdersjongens en Dāū Bhaiyā de koeien ging hoeden, verstopten sommige *gopīs* zich achter een boom en anderen gluurden nerveus door hun raam om een glimp van Zijn bekoorlijke lotusgezicht op te vangen. Het horen van de *venu-nāda* maakte hen rusteloos. Hun wanhoop om hun geliefde te zien nam dermate gigantische proporties aan, dat ze tenslotte al hun zelfbeheersing, verlegenheid, familieverplichtingen, kuisheid, moreel gedrag en andere vormen van etiquette overboord gooiden om Hem te zien.

Gopīs met *mādhurya-bhāva* bestaan in vier typen: *svapakṣa* – *gopīs*, die de zijde van Śrīmatī Rādhikā kiezen, of zich in Haar groep bevinden; *vipakṣa* – *gopīs* in de rivaliserende groep van Candrāvalī; *taṭasthā* – neutrale *gopīs*, zoals Bhadrā, die geneigd zijn naar Candrāvalī; en *suhṛd* – degenen, die Śrīmatī Rādhikā begunstigen, zoals Śyāmala. Alle typen *gopīs*, getrouwd en ongetrouwd, behoren tot een van deze groepen genaamd *yūthas*, die ieder vele malen zijn onderverdeeld. Iedere *yūtha* heeft een groepsleidster genaamd *yūthesvarī*. Śrīmatī Rādhikā is de groepsleidster van de *svapakṣa gopīs*, Candrāvalī van *vipakṣa*, Śyāmala van *suhṛd* en Bhadrā van *taṭasthā*. *Sakhīs*, zoals Lalitā en Viśākhā, zijn ook als groeps-

leidsters gekwalificeerd – ze beschikken immers over de nodige schoonheid, kwaliteiten en andere eigenschappen, maar ze zijn zo volkomen gecharmeerd door de schoonheid, kwaliteiten en emoties van Śrīmatī Rādhikā, dat ze niet als onafhankelijke *yūtheśvarīs* gekend willen worden.

De *yūthas* worden in kleinere groepen genaamd *gaṇas* onderverdeeld, die nog verder in kleinere groepen genaamd *samāja* worden gebroken. Tien tot twaalf toegenegen *gopīs* met overeenkomstige *bhāvas* vormen een *samāja*. Zonder reserves storten ze bij elkaar hun hart uit.

Deze *gopīs* bestaan in drie typen: Śrīmatī Rādhikā's *kāya-vyūha*, de *nitya-siddha* en de *sādhana-siddha gopīs*. Degenen, die direct uit Śrīmatī Rādhikā voortkomen, worden *kāya-vyūha* genoemd. Śrīmatī Rādhikā breidt Zich in vele gedaanten uit om de smaken van Kṛṣṇa's spel te verrijken. *Nitya-siddha* (eeuwig perfecte) *gopīs* zijn *jīva-tattva*.⁷ Ze komen voort uit Baladeva Prabhu en worden nooit door *māyā* gebonden.

De *sādhana-siddha gopīs* bestaan in twee typen: *yauthikī* en *ayauthikī*. Praktiserende toegewijden, die helemaal betoverd zijn door de liefdevolle gevoelens van de *gopīs*, voeren *sādhana-bhajana*⁸ uit op het pad van spontane toewijding (*rāgānuga*). Degenen, die in groepsverband praktiseren, worden uit-

⁷ *Jīva-tattva* – Hiertoe behoren ook zielen, die uit Kāraṇodakaśāyī Viṣṇu, een manifestatie van Baladeva Prabhu in het gebied van *taṭasthā* (de grens tussen de geestelijke en de materiële wereld) verschijnen en vanuit dat *taṭasthā*-gebied rechtstreeks naar Vraja gaan.

⁸ *Sādhana-bhajana*, voorgeschreven spirituele discipline, die leidt tot liefde voor Śrī Kṛṣṇa.

eindelijk in Vraja geboren, waar ze elkaar wederom ontmoeten en waar ze *yauthikī* worden genoemd; en degenen, die in Vraja worden geboren, nadat ze solitair of met een of twee anderen *rāgānuga-bhajana* hebben gepraktiseerd, worden *ayauthikī* genoemd.

De *yauthikī gopīs* bestaan in twee typen: (1) *śruticarīs* (de gepersonificeerde Veda’s) en (2) *municarīs*, of *ṛṣicarīs* (de wijzen van Daṇḍakāraṇya). Toen de *śruticarīs* het geluk zagen van de *gopīs*, die *rasa-līlā* en ander spel met Kṛṣṇa uitvoerden, waren ze stomverbaasd. Door met groot vertrouwen zware soberheden uit te voeren kregen ze een geboorte in het huis van een *gopī* in Vraja. Onder invloed van de associatie van *nitya-siddha* en *kāya-vyūha gopīs* gingen ze zonder moeite de *rasa*-dans en ander spel en vermaak binnen.

Er werd in de *Bṛhad-vāmana Purāṇa* melding gemaakt van *municarī* en *ṛṣicarī gopīs*, over wie wordt verteld, dat ze er naar hunkerden om Śrī Kṛṣṇa te ontmoeten en dat ze *bhajana* onder leiding van de *gopīs* deden. Hieraan voorafgaand, toen ze als heiligen in het bos van Daṇḍakāraṇya de uiterst betoverende schoonheid van Śrī Rāmacandra zagen, werd het verlangen in hun hart om zich bij Kṛṣṇa te voegen zelfs nog sterker.⁹ De meest edelmoedige Śrī Rāmacandra begreep hun hevige verlangen en schonk hen de gift van een geboorte als koeherdersmeisje in Vraja en die gift konden ze in het volgende Dvāpara-yuga incasseren. Sommigen van hen kregen

---

⁹ De Daṇḍakāraṇya *ṛṣīs*, die naar Kṛṣṇa als hun geliefde hunkerden, waren in het bos soberheden aan het uitvoeren en mediteerden op Hem met de *gopāla-mantra*. Tijdens Zijn verbanning verbleef Śrī Rāma met Lakṣmāna en Sītā daar ergens in de buurt.

de associatie van *nitya-siddha gopīs* en gingen met gemak de *rasa*-dans binnen. Degenen, die niet de associatie van *nitya-siddha gopīs* hadden, werden thuis door de macht van *Yoga-māyā*, het spelvermogen van *Bhagavān*, dat het gezuiverde levende wezen tot Zijn *līlā* toegang geeft, met behulp van hun echtgenoot tegengehouden.

Toen Śrī Nanda-nandana zeven jaar oud was, waren Śrīmatī Rādhikā en de andere *vraja-gopīs* zes jaar oud. Hoewel ze zich volgens wereldse standaarden gedroegen en eruit zagen als kleine kinderen, vertoonden de Allerhoogste Persoonlijkheid Gods, Śrī Kṛṣṇa, en Zijn eeuwige geliefden op die leeftijd reeds *kiśora*-achtige (van een jonge tienerleeftijd) emoties en wilden elkaar heel graag ontmoeten. Ondanks dat Hij de Meester van de totale materiële kosmos is, wordt de alomtegenwoordige geest, de alwetende hoogste bestuurder en het reservoir van alle vermogens, Śrī Kṛṣṇa, beheerst door de ouderlijke liefde van Yaśodā, Nanda en andere rijpere *gopas* en *gopīs* evenals door *sakhya-prema*, de liefde van Zijn vrienden, zoals Śrīdāma en Subala. Onder invloed van Zijn *sakhya-prema* geniet Kṛṣṇa van het hoeden van koeien, doet spelletjes met zijn vrienden, maakt grapjes, danst en houdt Zich bezig met andere jongensachtige activiteiten. Op dezelfde manier neemt Kṛṣṇa, die wordt bestuurd door de amoureuze liefde van Śrīmatī Rādhikā en andere *vraja-gopīs*, Zijn gedaante van hoogst aantrekkelijke minnaar aan om de nectar van de *rasa*-dans en allerlei ander spel en vermaak te proeven, die Hij als jonge jongen uitvoerde. In deze *mādhurya-rasa* is de Heer des heren, de hoogste bestuurder, *Svayaṁ Bhagavān Śrī Kṛṣṇa*, de *nāyaka*, de held; en Zijn eigen innerlijke ener-

gie, de *gopīs*, die de belichaming van Zijn *hlādinī* (pleziergevend) vermogen zijn en de hoogste gevoelens van liefde proeven, zijn de *nāyikās*, de heldinnen.

Voorafgaand aan de ontmoeting ervaren de *nāyaka* en de *nāyikā* een diepe, hechte genegenheid voor elkaar en ervaren een overweldigende graagte om elkaar te zien. Deze conditie wordt in de geschriften beschreven als *pūrva-rāga*.

*ratir yā saṅgamāt pūrva-darśana-sravaṇādi-jā
taylor unmlati-prājñaiḥ pūrva-rāgaḥ sa ucyate*

Śrī Ujjvala-nīlamanī (15.5)

Wanneer ieder atoom van hun lichaam vol liefdevolle emoties voor elkaar is, worden de *nāyaka* en de *nāyikās* overweldigd door een intens verlangen zich met elkaar te verenigen. Zelfs vóór de ontmoeting bij het horen van de verheerlijking van elkaars schoonheid, kwaliteiten en andere aantrekkelijke kenmerken, ervaren ze in hun hart het aanzwellen van verschillende soorten *bhāvas*. Deze *bhāvas* geven aanleiding tot prachtige, onbeschrijflijke gevoelens van wanhoop, die door de heiligen, die goed belezen zijn in de *rasa-śāstras* (geschriften, die de nectar van liefdesuitwisselingen beschrijven), *pūrva-rāga* worden genoemd. In de staat van *pūrva-rāga* worden diverse soorten *sañcārī-bhāvas* (tentoonspreiding van voorbijgaande extasen) gegenereerd, zoals een sterk verlangen (*lālasā*), bezorgdheid (*udvega*) en slapeloosheid (*jāgaraṇa*).

In dit aardse oord is het de *nāyaka*, die het verlangen naar vereniging het eerst ervaart. Maar in het geval van de transcendentale *nāyaka-nāyikās*, Śrī Kṛṣṇa en de *gopīs*, ervaren de *gopīs* deze emotie het eerst. *Śrīmad-Bhāgavatam* beschrijft de

gevoelens van de *pūrva-rāga* van Śrīmatī Rādhikā en de andere *gopīs*. Het is hier belangrijk om op te merken, dat de ontmoeting van de *vraja-gopīs* met Gopinātha¹⁰ niet kleinburgerlijk of degraderend is, zoals in aardse wellustige aangelegenheden. Uiterlijk lijken de liefdesaffaires op beide vlakken overeenkomstig, maar de liefde en de vereniging van wereldse *nāyaka-nāyikās* is laaghartig, waardloos en ontierend. De *pūrva-rāga* van de Vraja meisjes en hun liefdevolle speelse activiteiten zijn daarentegen transcendentaal zuiver en smetteloos en ze schenken genegenheid voor Kṛṣṇa. *Prema* voor Hem rijst op in het hart van de enthousiasteling, die erover hoort, waarna de koorts van materiële lust uit zijn hart verdwijnt.

Daarom schreef het kroonjuweel van zwaanachtige toegewijden, Śrī Śukadeva Gosvāmī, eerst hoe diep het verlangen ging om Kṛṣṇa te ontmoeten, zoals het in het hart van de *kṛṣṇānūrāgini*¹¹ *vraja-vadhūs* verscheen bij het horen van de exquisite *veṇu-nāda*. Bij binnenkomst in Vṛndāvana gaf *akhila-rasāmṛta-mūtti* (de belichaming van de volle nectar van alle *rasas*) Vrajendra-nandana Śrī Kṛṣṇa via de fluit onmiddellijk Zijn wens te kennen, dat Hij de *gopīs* wilde ontmoeten. Toen de *gopīs* dat geluid in hun eigen huis hoorden, waren ze hulpeloos verloren. *Smara*, hun liefde en verlangen naar Kṛṣṇa, ontwaakte in de diepste kamers van hun hart. In ieder deel van hun lichaam begonnen zich diverse soorten *vyabhicāri-bhāvas* (voorbijgaande symptomen van verrukking) te verto-

¹⁰ Kṛṣṇa, de Meester van de *gopīs*; of Kṛṣṇa, die wordt beheerst door de *gopīs*.

¹¹ Beschikkend over *anurāga* blijven intense gevoelens van liefde, die zelfs onafgebroken worden ervaren, zich in toenemende mate vernieuwen.

nen en ze konden hun intense emoties niet langer bedwingen. Om de onrust in hun hart te kalmeren kwamen de geliefde *gopīs* van Śrī Kṛṣṇa op een afgesloten plek bij elkaar en bespraken met hun intieme *sakhīs* de sterke invloed van Zijn fluit – *kāścit paroksaṁ kṛṣṇasya sva-sakhībhy 'nvavarṇāyan*.

De *vraja-gopīs* zijn uitermate gereserveerd en kuis en hun hoge niveau van zelfbeheersing is ook exemplarisch. Ze voeden diepe aanhankelijkheid aan hun minnaar, *para-puruṣa* Nanda-nandana (de goddelijke Allerhoogste Man), maar deze vertrouwelijke zaak willen ze onder geen voorwaarde onthullen. Bij de gedachte eraan begint hun hart te huiveren. Maar dag na dag begint zich door zijn eigen energieke kracht meer en meer *kṛṣṇānurāga* in hun hart te manifesteren. Uiteindelijk beginnen zelfbeheersing, verlegenheid, eerbied, angst, familieplichtingen, kuisheid en andere krachtige restricties zwakker te worden.

Kṛṣṇa's *venu-nāda* is een eeuwige metgezel van *anurāga*, verrassend nieuwe en meeslepende gevoelens van liefde. De prachtige muziek van de *venu* gaat het hart door de oren binnen van iedereen met zelfs maar een druppel genegenheid voor Kṛṣṇa. Dan wordt de sluimerende, verborgen *anurāga* in het hart wakker en wordt geopenbaard. Dat is de reden, waarom de *gopīs* bij het horen van het verleidelijk zoete spel van de fluit in de staat van *pūrva-rāga* uitzinnig worden. De acute liefde voor Kṛṣṇa, die natuurlijk is en altijd volmaakt, wordt stiekem in de tempel van hun hart weggestopt. Als Kṛṣṇa's speelgenootjes uit Zijn kindertijd manifesteert hun *anurāga* zich slechts in geringe mate, maar zodra ze de drempel van de jeugd overschrijden, wanneer ze gaan trouwen en naar

het huis van hun echtgenoot verhuizen, wordt hun *prema* veilig in hun hart opgeborgen op een manier, waarop niemand hiervan een vermoeden kan krijgen. Het is voor anderen onmogelijk om er zelfs maar een lichte zweem van mee te krijgen. Om niet te spreken van anderen, het vermoeden is, dat de *gopīs* zelf niet eens in staat zijn om de schatkist van hun hart te openen en de symptomen van hun *kṛṣṇānurāga* te zien, die diep onder de remmende lagen van zelfbeheersing, verleghenheid, familieplichtingen en andere barrières verborgen ligt.

Vanaf het moment echter, dat het bekoorlijke lied van Kṛṣṇa's fluit hun oren binnenstroomt, komen de symptomen van hun liefde meteen naar de oppervlakte – *smarodayam*. De typische aard van de *veṇu-nāda* is, dat het onmiddellijk *smara* oproept, amoureuze liefde voor Kṛṣṇa, die in het hart verborgen ligt. De gevoelens van de *gopīs* gedragen zich als een latente vonk in een vuur van hout en andere brandstoffen. Die vonk ontsteekt in contact met de wind en neemt de vorm van een angstwekkende vuurzee aan, die de brandstof tot as verzengt en alles er omheen in lichterlaaijen zet. Op dezelfde manier verbergen de *gopīs* hun *kṛṣṇānurāga* van binnen en dekken het af met hun zelfbeheersing, verleghenheid en meer van dergelijke remmingen. Deze obstakels worden door de zoete *veṇu-nāda* met grote kracht verbrand en het vuur van hun diepe gehechtheid aan Kṛṣṇa ontsteekt. Het gevolg is, dat de *vraja-ramaṇīs*, die door liefde worden overweldigd, op het moment, dat ze het betoverend zoete geluid van de fluit horen, het externe bewustzijn verliezen.

Om verlichting van de brand in hun hart te krijgen zijn ze genoodzaakt iets van hun innerlijke gevoelens aan hun intieme vriendinnen prijs te geven – *kāścit parokṣam kṛṣṇasya sva-sakhībhyo ‘nvavarṇayan*. Het woord *parokṣa* heeft een verborgen betekenis. Het betekent *avahitthā* – niet duidelijk ont-hullen maar gevoelens op een bedekte manier door middel van hinten en gebaren tot uitdrukking brengen. Vanwege de buitengewone kracht in de boeiende klank van de fluit manifesteert zich in hun *kṛṣṇa-prema* de *kṛṣṇānurāga*, die in hun hart verborgen ligt. De jonge Vraja *gopīs*, wier zelfbeheersing zo groot is als een diepe, uitgestrekte oceaan, proberen hun liefde daarentegen te verbergen en drukken daarom hun gevoelens uit op een manier, waarop zelfs hun meest nabije vriendinnen geen glimp van hun verborgen emoties meekrijgen. Ze prijzen het fluitspel met dubbelzinnige uitdrukkingen om hun *kṛṣṇa-prema* te versluieren – *tad varṇayitum ārabdhāḥ smarantyaḥ kṛṣṇa-ceṣṭitam*.

De *gopīs* zijn vol diepe liefde voor Kṛṣṇa en gaan de schoonheid van de *veṇu-nāda* aan hun *priyā-narma sakhīs* (intieme vriendinnen) beschrijven, maar ze drukken zich met een dermate omzichtigheid uit, dat zelfs geen zuchtje wind van hun *kṛṣṇānurāga* zich in de richting van hun vriendinnen beweegt. De poging van de *vraja-ramaṇīs* om de gevoelens in hun hart geheim te houden is op zichzelf een speciaal kenmerk van *kṛṣṇa-prema*. *Rasa-śāstra* noemt dit *avahitthā*.

Er zijn drieëndertig soorten *sañcārī-bhāvas*, inclusief *nirveda* (zelfverachting) en *viṣāda* (mismoedigheid) als ook *avahitthā* (verbergen van emoties). Zoals golven uit de zee oprijzen en dan weer in de zee terugvallen, zo rijzen en verdwijnen de

golven van *nirveda*, *viṣāda*, *dainya* (nederigheid), *avahitthā* ook in het oceanische hart van de maanziekte meisjes van Vraja. De *sañcāri-bhāva* van verzwijgen rijst op vanwege bedrog, verlegenheid, angst en eer. Uit verlegenheid drukken de *gopīs* hun zorg uit, “Onze familieleden en anderen mogen niets over onze buitenechtelijke liefde te weten komen.” De pogingen van de *vraja-ramaṇīs* om uit angst te trachten hun aanhankelijkheid aan Kṛṣṇa geheim te houden zijn ook uiterst wonderbaarlijk en vermakelijk.

Iedere *gopī* is een grenzeloos, ongelimiteerd pakhuis van *kṛṣṇa-prema*. Zoals Agastya Ṛṣi de uitgestrekte oceaan uit zijn handen dronk, zo omvatten de *vraja-ramaṇīs* de onmetelijke oceaan van *kṛṣṇa-prema* in hun hart. Het is moeilijk in te schatten, wanneer en welke tsunami de volgende keer in de oceaan van hun liefde omhoog rijst. Van moment tot moment dansen telkens nieuwe golven in de zee van hun *bhāvas*, die nimmer tot rust komen.

De *gopīs* verbergen deze gevoelens zelfs voor zichzelf en beschrijven in plaats daarvan de lieflijkheid van de aantrekkelijke *veṇu-nāda*, maar vanwege de ontstuimigheid van hun emoties kunnen ze hun overweldigende affectie voor Kṛṣṇa niet verbergen. Dan verschijnt de betoverend liefdevolle gedaante van Madana-mohana, die op Zijn fluit speelt, op het scherm van hun hart. Al hun zelfbeheersing, verlegenheid, sociale controle, eer, angsten en andere obstakels drijven weg in de golven van hun emoties. *Naśakan smara-vegena vikṣipta-manaso* – Ze worden zo hulpeloos in de liefde, dat hun verborgen *kṛṣṇa-prema* zich op eigen gelegenheid tentoon gaat spreiden.

Vers Vijf

***barhāpīḍaṁ naṭa-vara-vapuḥ karṇayoḥ karṇikāraṁ
bibhrad vāsaḥ kanaka-kapiśaṁ vaijayantīm ca mālām-
randhrān veṇor adhara-sudhayāpūrayan gopa-vṛndair
vṛndāraṇyaṁ sva-pada ramaṇaṁ prāviśad gīta-kīrtiḥ***

barha – een pauwenoogveer; *āpīḍaṁ* – een hoofdtooi dragen; *naṭa-vara* – ervaren danser (die bedreven is in liefdesaangelegenheden); *vapuḥ* – het bovenzinnelijke lichaam; *karṇayoḥ* – op de oren; *karṇikāraṁ* – gele *kanera*-bloem; *bibhrat* – dragen; *vāsaḥ* – kleding; *kanaka* – als goud; *kaiśaṁ* – geelachtig; *vaijayantīm* – *vaijayantī* genoemd (een slinger van geregen bloemen met vijf kleuren, die op de kniën hangt); *ca* – en; *mālām* – de slinger; *randhrān veṇoḥ* – de lucht-gaatjes van de fluit; *adhara* – van Zijn lippen; *sudhayā* – met de nectar; *āpūrayan* – vullen; *gopa-vṛndaiḥ* – met de koeherdersjongens; *vṛndā-āraṇyaṁ* – het bos, dat wordt overzien door Vṛnda-devī (Vṛndāvana); *sva-pada* – gemarkeerd door de symbolen op Zijn lotusvoeten, zoals de schelphoorn en de *cakra*; *ramaṇaṁ* – betoverend; *prāviśat* – Hij ging binnen; *gīta* – zingen; *kīrtiḥ* – Zijn gloriën.

Vertaling

(De *gopīs* zagen Śrī Kṛṣṇa door hun van liefdevolle emoties verkleurde ogen.)

“Śyāmasundara ging vergezeld van Zijn koeherdsvrienden het bos van Vṛndā-devī binnen. Zijn hoofd was getooid met een pauwenoogveer. Hij droeg gele *karnīkāra*-bloemen op Zijn oren, duizelingwekkend goudgele kleding op Zijn lichaam en een geurende *vaijayantī* slinger met vijf soorten bloemen van Zijn nek tot op Zijn kniën. Smaakvol gekleed als een prachtige *naṭavara*, een uiterst ervaren danser, verscheen Hij als een zeer verfynd acteur op het toneel. Hij goot de nectar van Zijn lippen door de gaatjes van Zijn fluit en de koeherdersjongens volgden achter Hem en bezongen Zijn glorie. Zo was het land van Vṛndāvana nog meer betoverend dan Vaikuṅṭha¹² vanwege de verfraaiing van Śrī Kṛṣṇa’s voetzolen, die zijn gemarkeerd met de schelphoorn, de werpschijf en andere symbolen.”

Ānanda-varddhinī Vyākhyā *Het commentaar dat het plezier verhoogt*

Vol van een diepe gehechtheid aan Kṛṣṇa werden de mooie Vraja meisjes door het lieflijke spel van Zijn fluit meegevoerd. De verlokkelijke *veṇu-nāda* maakte op verbazingwekkende wijze hun verborgen liefde voor Hem in hun hart aan

---

¹² Dat deel van het spirituele gebied, waar de Allerhoogste Persoonlijkheid Gods in Zijn ongelimiteerde, vierarmige gedaante van Nārāyaṇa met eerbied en ontzag als majesteit wordt vereerd.

het dansen. Ze gingen elkaar onmiddellijk de magische beko-
ring van de *veṇu-nāda* beschrijven. Zodra ze begonnen te
spreken, gebeurde er iets vreemds – de beeltenis van Śrī Kṛṣṇa
in Zijn charmante *tri-bhaṅga-lalita* houding en Zijn speelse
manier van doen, Zijn zijdelingse blikken en Zijn lichte glim-
lach vestigden zich in hun hart en maakten de *gopīs* totaal
hulpeloos in *prema*. Zoals het geluid van de donder veroor-
zaakt, dat de golven van de zee hoger worden en de kust on-
der water loopt, zo forceert Śrī Kṛṣṇa's *veṇu-nāda* een spring-
vloed in de *bhāva*-oceaan van de *gopīs* en spoelt hun intieme
vriendinnen, die vlakbij hen zitten, ook maar weg. In dit vers
schetst *barhāpīdaṁ nāṭa-vara-vapuḥ*, het kroonjuweel van
geperfectioneerde toegewijden, Śrīla Śukadeva Gosvāmī, een
buitengewoon mooi beeld van Kṛṣṇa's bekoorlijke gedaante,
die in het hart van de *gopīs* verschijnt, wanneer ze de zoete
vibraties van Zijn fluit horen.

Barhāpīdaṁ – Kṛṣṇa loopt spelend op Zijn fluit *Vṛndāvana*
binnen, slenterend in een speelse gang, en maakt gebaren en
posities, die de kunst van het dansen verslaan. Krullende lok-
ken zwart haar, die in een knot zijn samengebonden, tooien
de kruin van Zijn hoofd en dat staat Hem erg goed. De hoge
knot is rondom versierd met juwelen en parels en is gekroond
met pauwenoogveren in de vorm van een halve maan, die de
indruk geeft van een regenboog op een pas geformeerde don-
derwolk. De pauwenoogveren hebben dezelfde zeven kleuren
als de regenboog, ze zien er heel betoverend uit en verhogen
daarmee Kṛṣṇa's uitstraling. Soms staat een regenboog tegen-
over de zon, terwijl het regent, en wanneer de hemel vol don-
kere wolken hangt, ziet de regenboog er vooral prachtig uit.

Kṛṣṇa’s lichaamskleur lijkt op een pas geformeerde regenwolk en de halve-maانvormige kroon van pauwenooogveer als decoratie in de knot op Zijn hoofd ziet eruit als een prachtige regenboog.

Naṭavara-vapuḥ – Kṛṣṇa verschijnt als een ervaren danser (*naṭavara*), die Zich gratieus voortbeweegt, wanneer Hij het bos binnenslentert. Bij het zien van Zijn ongeëvenaard betoverende schoonheid met ogen vol *bhāva* worden de gepassioneerde *vraja-ramaṇīs* ondergedompeld in een staat van hoogste zegen. Ze kunnen nu niet meer bepalen, of de verschijning van Kṛṣṇa lijkt op een *naṭavara*, of dat Hij werkelijk de belichaming van *naṭavara* is. De persoon, die in de danskunst ervaren en ongeëvenaard is, wordt *naṭavara* genoemd. De *gopīs* peinzen, “Is in alle drie de werelden één *naṭavara*, die zo spectaculair is, dat hij met Kṛṣṇa kan worden vergeleken?” Met andere woorden, waarmee kan Kṛṣṇa worden vergeleken? Vergelijkingen zoals ‘een gezicht als de maan’ en ‘zo diep als de oceaan’ zijn in deze wereld goed bekend. Hier zijn de oceaan en de maan objecten van vergelijking en het gezicht is het subject, dat wordt vergeleken.

We zien over het algemeen, dat in een vergelijking het object (waarnaar iets verwijst) bovengeschikt is aan het subject (het onderwerp). Niets echter is stralender in de drie werelden dan de perfecte natuur van de ongekend beminnelijke gedaante van Kṛṣṇa. Daarom is het niet juist te zeggen, dat Kṛṣṇa’s lichaam als dat van een *naṭavara* is. Als iemand wil zeggen, dat Zijn lichaam lijkt op een knappe *naṭavara*, zal de algemeen heersende uitspraak, dat het object bovengeschikt is aan het subject, moeten worden gewijzigd. Dat komt, omdat

hier het subject (Kṛṣṇa's gedaante) superieur is aan het object (*naṭavara*). Doorgaans is het object superieur aan het subject, maar als Kṛṣṇa's overtreffende schoonheid, bekoring, kleding, gedaante, dansen, zingen en expressie de componenten voor vergelijking zijn, is het subject miljarden keren superieur aan het object, omdat Hij miljaren keren groter is dan alle anderen.

De god van de halfgoden, Mahādeva, is in de drie werelden gevierd als *naṭarāja*, koning der dansers. Maar in de danskunst is *naṭavara* Kṛṣṇa de hoogst vererenswaardige *guru* van *naṭarāja Śiva*,

*gāḥ pālayan saha-balaḥ kvaṇayaṁś ca veṇuṁ
vikrīḍayāñcati giritra-ramārcitāṅghriḥ*

Śrīmad-Bhāgavatam (10.44.13)

Wanneer Hij door het bos slentert bij het hoeden van de koeien in Vraja met Zijn *gopa* vrienden en oudere broer, Dāu Bhaiyā, is Kṛṣṇa verzonken in danskunst en andere vaardigheden. Hoewel deze zelfde Kṛṣṇa de hoogste oorzaak der oorzaken en de oorspronkelijke Persoonlijkheid Gods is, die wordt vereerd door Śaṅkara (Śiva) en Ramā (Lakṣmī), neemt Hij de gedaante van een tienerjongen aan om daar in het geheim van Zijn spel en vermaak te genieten.

Daarom kan *naṭarāja Śiva* niet worden vergeleken met *naṭavara* Kṛṣṇa, waardoor Śiva in dit geval niet als object voor vergelijking kan worden aanvaard.

De *vraja-ramaṇīs* overpeinzen in hun hart, “Onze geliefde *naṭavara Śyāmasundara* is de ongeëvenaarde, unieke personificatie van de hoogste bekoorlijkheid. Niemand kan met Hem worden vergeleken. Vooral als men naar Zijn totale miracu-

leuze gedaante kijkt, wordt het duidelijk, dat ieder deel van Zijn lichaam van top tot teen, Zijn kleding en Zijn ornamenten allemaal *naṭavara* zijn. Daarom is Zijn lichaam zelf *naṭavara* en kan niet met enige andere danser worden vergeleken. Als Kṛṣṇa Vṛndāvana binnenloopt gevolgd door de koeien en vergezeld van Zijn koehedersvrienden, zetten Zijn lotusvoeten spontaan stappen in Zijn eigen natuurlijke stijl, die de kunst van het dansen zelf overstijgt. Op hetzelfde moment rinkelen Zijn juwelen enkelbellen met het geluid van *ruṅ-jhun, ruṅ-jhun* en Zijn *pitāmbara* (gele *dhoti*) met een helderder uitstraling dan de glans van goud wappert sierlijk om Hem heen. De belletjes aan Zijn heupband rinkelen met een lief geluid. Op Zijn borst slingert de *vaijayantī-mālā* met zijn zeven verschillende soorten bloemen ritmisch heen en weer en Zijn tien vingers dansen op een unieke manier over de gaatjes van de fluit.

“Kṛṣṇa's ogen flitsen lenig rond met een grote diversiteit aan uitdrukkingen en standen en verslaan de schoonheid van *khañjana* vogels en pas geboren herten. Prachtige oorkingen in de vorm van een dolfijn schommelen aan Zijn beide oorleletjes heen en weer. Diepzwarte krullen vallen over Zijn voorhoofd en slingeren bij Zijn bewegingen heen en weer en zelfs de pauwenoogveer op Zijn hoofd begint heen en weer te wiegen. Dat niet alleen, bij het zien van ieder deel van Zijn lichaam, dat esthetisch vibreert, gaan de kudde koeien, koehedersvrienden, struiken, takken van bomen en zelfs de Yamunā Zijn stappen nadansen. Beste *sakhī*, wat kan ik jou nog meer vertellen? Het hart van wie dan ook, dat hoort over Hem of zich Zijn gevatte manier van bewegen herinnert, be-

gint in de extase van liefde ook opgetogen te dansen. Daarom is Kṛṣṇa niet zoals ieder ander. Hijzelf is de weergalozes *naṭavara* en ieder deel van Zijn lichaam is *naṭavara*.”

Karṇayoḥ karṇikāraṁ – Zoals Hij het bos binnengaat, draagt *naṭātavara* Śyāmasundara een gele *karṇikāra* bloem op Zijn oor (*karṇayoḥ*), die de schoonheid vergroot van Zijn ongeëvenaard jonge tienerjaren. *Karṇikāra*-bloemen zijn geel van kleur en hebben een zoete, zachte geur. Als deze bloem bloeit, staat hij naar de opkomende zon in het Oosten. Als de zon langzaam van oost naar west beweegt, volgt het gezicht van de bloem zijn baan; en wanneer de zon ondergaat, sluit de bloem zich ook. In dit vers is *karṇayoḥ* een meervoudsvorm en *karṇikāra* is enkelvoudig. Hierin ligt een diepe betekenis – *rasika-śekhara* Śrī Kṛṣṇa draagt slechts één bloem, soms op Zijn rechter oor en soms op Zijn linker. Dit demonstreert de zorgeloze houding van de jonge Kṛṣṇa en omdat Hij de bloem juist op dat oor heeft gezet, dat naar de *gopīs* gericht staat, toont Hij tevens Zijn intense liefde voor hen. Zoals de *karṇikāra*-bloem op Aarde de baan van de zon aan de hemel volgt en zijn hartgemeende groeten aan de zon toont, zo zet Kṛṣṇa, wanneer Hij de koeien uit grazen neemt, de *karṇikāra*-bloem precies op dat oor, dat naar de gezichtjes van de *gopīs* is gekeerd, wanneer ze op het dak van hun huis staan te kijken, waarmee Hij wijst op Zijn diepe genegenheid voor hen in Zijn hart.

Bibhrad vāsaḥ kanaka-kapiśaṁ – *Naṭavara* Śyāmasundara, wiens gelaatskleur de tint van pas geformeerde regenwolken verslaat, is op een elegante wijze gesierd met een prachtige *pītāmbara*, die tegen Zijn blauwe lichaam glanst als gesmolten

goud. Hij draagt dezelfde kleur stof als de gelaatskleur van de *gopīs*, waarmee Hij Zijn innerlijke liefdesgevoelens voor hen onthult. Op Zijn borst slingert de prachtige *vaijayantī* slinger gemaakt van vijf of zeven soorten bloemen zachtjes en zoetjes heen en weer. Bij het zien van dit alles ervaren de *gopīs* telkens nieuwe golven emoties, die in hun hart naar boven komen.

Randhrān veṇor adhara-sudhayāpūrayan – Gekleed in aantrekkelijke kleding geschikt om door het bos te wandelen loopt de topdanser, Śyāmasundara, Vṛndāvana in het najaar binnen en speelt op Zijn fluit. Zijn gelaatsuitdrukking op het moment van de *veṇu-nāda* lijkt erop te wijzen, dat Hij de gaatjes van Zijn fluit met de nectar van Zijn lippen probeert te vullen. Zoals de fluit Zijn eeuwige metgezel is, zou het gepast zijn, als hij geen gaten zou hebben. Als iemand, nadat hij Kṛṣṇa’s associatie heeft gekregen, nog een paar gaten of gebreken heeft, is dit een zaak van grote zorg en verdriet. Maar voor deze eeuwige metgezel van Kṛṣṇa, de *veṇu*, is het niet mogelijk om zonder gaten te bestaan. Daarom probeert Kṛṣṇa Zelf die gaten met de nectar van Zijn lippen op te vullen.

Śrī Kṛṣṇa laat Zijn vingers rusten op de gaatjes van de fluit en zet hem aan Zijn zachte, knopachtige lippen, die de schoonheid verslaan van een rijpe, donkerrode *bimba*-vrucht. Wanneer Hij dan Zijn adem door de fluit stuurt, vloeien uit de gaatjes van de *veṇu* zoet verlokkende klanken, die alle mobiele en immobiele wezens aantrekken. Maar ach! De fluit kan nu eenmaal niet leven zonder gaten. Eigenlijk komt Kṛṣṇa’s *adharaṁṛta*, de nectar van Zijn lippen, als *nādāṁṛta*, de nectar van mooi geluid, door de gaten van de fluit naar buiten.

Deze exquisiete muziek maakt uitgedroogde bomen weer groen en weelderig, zet bloemen aan het bloeien en laat stenen smelten. De *veṇu* zelf echter ondergaat geen wijziging; aan zijn gortdroge conditie komt nooit een eind. Hoewel de muziek alle andere bewegende en niet-bewegende wezens laat smelten, wordt het harde, stijve lichaam van de *veṇu* zelfs niet in het minst zacht.

Er zijn in deze wereld allerlei objecten met talloze gaten, maar Kṛṣṇa gaat hun gaten niet proberen op te vullen. Het is niet omogelijk, dat iedereen Kṛṣṇa's associatie krijgt, maar de *veṇu* is geboren in een *sad-vamśa*, een virtuoze dynastie (alternatieve betekenis 'goede bamboe'). Hij is van nature simpel (of recht-toe-recht-aan, dus geschikt om als fluit te worden gebruikt). Hierdoor krijgt die fluit het gemakkelijk voor elkaar om bij Kṛṣṇa te zijn, die probeert zijn gaten te vullen. Maar aangezien de fluit het aan een innerlijke essentie ontbreekt en harteloos of van binnen hol is, kan hij nooit 'gatenloos' worden, ondanks dat hij Kṛṣṇa's associatie en genade heeft. Hiervan kunnen we leren, dat degenen, die goede associatie krijgen vanwege hun simpele natuur of vanwege hun geboorte in een hoge-klasse familie, maar niet over liefde en genegenheid in hun hart beschikken, toch van alle voordelen van het grote geluk gedgeprimeerd blijven.

Vṛndāraṇyam̐ sva-pada-ramaṇam̐ – "Beste vriendin, het land van Vraja op deze Aarde is zeker het meest gezegend. En in het land van Vraja is Vṛndāvana zelfs nog gunstiger. In haar bossen zwerft Śrī Kṛṣṇa onder voorwendsel van het hoe-den van koeien met Zijn vrienden blijmoedig rond en speelt op Zijn fluit. Daarom is het land van Vṛndāvana Hem zo

---

*dhyānād antarayan sanandana-mukhān
vismāpayan vedhasam*

*utsukyāvalibhir balim caṭulayan
bhogīndram āghūrṇayan*

*bhindann aṇḍa-kaṭāha-bhittam abhito
babhrama vaṁśī-dhvaniḥ*

“Wanneer Vrajendra-nandana Śrī Kṛṣṇa bij het binnenlopen van Vṛndāvana een toon op Zijn fluit aanzet, houden alle wolken op met rondrijven. Tumburu, de hoogste meester van de Gandharva’s, is stomverbaasd. Sanat, Sanandana en de andere zonen geboren uit de geest van Brahmā breken hun diepe meditatie. Brahmā, de schepper zelf, zit als aan de grond genageld. Bali Mahārāja, die in Surala-loka woont, raakt geagiteerd door de verlerlei soorten verlangens, die in zijn hart ontkiemen. Het hoofd van Śeṣanāga¹³, die de Aarde draagt, begint rond te tolleren. Op die manier is de *veṇu-nāda* op alle drie de werelden aanwezig, waardoor Hij in het hele universum opschudding veroorzaakt.”

Dus Kṛṣṇa’s *veṇu-nāda* boeit het verstand van alle levende wezens, stimuleert in hun hart juist die emoties, die in overeenstemming zijn met de bepaalde relatie, die ze met Hem hebben, en intensiveert die emoties tot de uiterste grens. De mensen, die geen relatie in een van de drie primaire *rasas* (*sakhya*, *vātsalya* of *mādhurya*) in Vraja hebben, ervaren alleen de zoetheid van de *veṇu-nāda*. Ze raken gecharmeerd en zakken stomverbaasd in de oceaan van Zijn bekoring weg.

---

¹³ Śeṣanāga – de slangincarnatie, die alle universa op Zijn kappen draagt en met Zijn tientallen honderden gezichten ononderbroken de kwaliteiten van Bhagavān beschrijft, bereikt nooit het eind van Zijn glorie.

Maar zodra de *veṇu-nāda* de oren binnengaat van degenen, die wel een relatie in een van de primaire *rasas* in Vraja met Hem hebben, veroorzaakt hij golven *bhāvas*, die in de oceaan van hun hart onmiddellijk beginnen op te wellen en weer te rugvallen. Het is onmogelijk hun extreme beroering te beschrijven.

Er loopt een stroom ambrozijnen nectar van de *veṇu* naar de oren, waardoor het hart van de *vraja-ramaṇīs* erin wordt ondergedompeld en waardoor ze volkomen worden bedwelmd door de hoogste gevoelens van liefde voor KṚṢṆA. Op dat moment verschijnt in hen een vreemde conditie: ze worden getormenteerd door het sterke verlangen zich met KṚṢṆA te verenigen. Om de innerlijke gevoelens van hun hart te kunnen vasthouden nemen de *gopīs* hun toevlucht tot *avahitt-hā*, versluiting van hun emoties, en beschrijven de zoetheid van de *veṇu* aan hun intieme *sakhīs*. Zodra ze echter over de *veṇu-nāda* beginnen te spreken, wordt een afbeelding van de charmante gedaante van KṚṢṆA, die fluit speelt, in hun hart afgedrukt. Ze verliezen het externe bewustzijn, hun keel wordt dichtgeknepen, hun stem stopt en ze zijn sprakeloos. Terwijl ze in de golven van hun innerlijke emoties wegzinken en terugkomen, kijken de *sakhīs* elkaar zwigend aan.

In *Śrīmad-Bhāgavatam* wordt op diverse plaatsen beschrijvingen gegeven van de begeerlijkheid van KṚṢṆA’s schoonheid en daarvan zijn er drie verklaard geworden als bijzonder mooi, die het hart doen smelten.

(1) door Brahmājī,

*naumīḍya te ‘bhra-vapuṣe taḍid-ambarāya
guñjāvataṁsa-paripiccha-lasan-mukhāya*

*vanya-sraje kavala-vetra-viṣāṇa-veṇulakṣma-
śriye mṛdu-pade paśupāṅgajāya*

Śrīmad-Bhāgavatam (10.14.1)

Na de *brahma-mohana-līlā*, het spel van de verwarring van Brahmā, zei de meest eerbiedwaardige Brahmā tegen Śrī Kṛṣṇa, “O Heer, U bent de enige persoon in de hele schepping, die onze gebeden waardig is. O Vrajendra-nandana, U lijkt op een pas geformeerde regenwolk en U bent gesierd in een *pītāmbāra*, die sprankelt en glinstert als een lichtflits, U ziet er zeer elegant uit. Met ornamenten van *guñjā*-bes, die Uw oren versieren en een pauwenoogveer op Uw hoofd, straalt Uw lotusgelaat met een schitterende luister. De slinger van veelkleurige bosbloemen en bladeren om Uw hals, de koeiendrijfstok en de boshoorn onder Uw arm en Uw *veṇu* weggestoken in Uw heupband zien er prachtig uit. In Uw zachte lotushanden ligt een beetje rijst en yoghurt. In deze aantrekkelijke dracht van koeherdersjongen trekt U iedereen aan. Uw delicate lotusvoeten, die zachter zijn dan lotusbloemen, dragen de tekenen van gunstige symbolen. Alleen deze lotusvoeten bied ik keer op keer languit eerbetuigingen aan.”

(2) door de *dvija-patnīs*, de vrouwen van de priesters,

*śyāmam hiraṇya-paridhiṁ vanamālya-barhadhātu-
pravāla-naṭa-veśam anuvratāmse
vinyasta-hastam itareṇa dhūnānam abjam
karṇotpalālaka-kapola-mukhābja-hāsam*

Śrīmad-Bhāgavatam (10.23.22)

De *dvija-patnīs* waren de vrouwen van de *brāhmaṇas* van Mathurā, de gerespecteerde priesters, die geleerd waren in vedisch ritueel. Ondanks het verbod van hun echtgenoot, ver-

schenen deze dames toch aan de grens van Vṛndāvana en Mahturā om Kṛṣṇa persoonlijk te voeden en namen diverse soorten smakelijke gerechten mee, die ze eigenhandig hadden toebereid. Daar, waar ze de liefalligheid van Kṛṣṇa’s onbeschrijflijke schoonheid met hun ogen konden drinken, zeiden ze, “Zijn lichaamskleur is zo donker als een pas geformeerde regenwolk en Zijn *pitāmbara*, die de luister van goud verslaat, glinstert op Zijn donkere lichaam. Zijn hoofd is getooid met een pauwenooigveer en ieder deel van Zijn lichaam is versierd met patronen getrokken met diverse gekleurde mineralen. Jonge bladspruiten versieren Zijn lichaam en aan Zijn hals hangt een prachtige slinger van bosbloemen met vijf kleuren. Op deze manier gekleed verschijnt Hij als *nava-kīlśora naṭ-avara*, de eeuwig jeugdige, bedreven danser. Een van Zijn handen rust op de schouder van Zijn vriend en in Zijn andere hand houdt Hij een speellotus vast.¹⁴ Ringen versieren Zijn oren, krullende lokken haar rollen over Zijn voorhoofd en Zijn lotusgezicht is met Zijn altijd lichte glimlach uiterst verrukkelijk.”

(3) In het onderhavige vers uit *Veṇu-gīta* beschrijft Śukadeva Gosvāmī Kṛṣṇa’s betoverende schoonheid, die als een visioen in het hart van de Vraja *gopīs* verschijnt.

Dit zijn de drie buitengewone beschrijvingen van Kṛṣṇa’s gedaante en schoonheid. Als we ze vanuit een neutraal gezichtspunt vergelijken, wordt duidelijk, dat de bekoring van Kṛṣṇa’s

---

¹⁴ Kṛṣṇa draait met deze lotus in Zijn hand rond en draait tevens het hart van de Vrajavāsī’s rond en zet vooral het hart van de *gopīs* aan het dansen.

schoonheid, zoals wordt gemanifesteerd in het hart van de *gopīs*, de allerhoogste is. Brahmā, de grootvader van het universum, is een bekrachtigd dienaar. Dat is de reden, waarom in zijn gebeden door het gebruik van de woorden *naumi* (eerbetuigingen) en *idya* (hoogst vererenswaardige persoon) statigheid vermengd met een vleugje ontzag wordt aangetroffen, hetgeen op zijn *dāsya-bhāva* wijst. De *dvija-patnīs* bevinden zich op een hoger platform dan Brahmājī. Hoewel hun gevoel niet door vermogen en rijkdom wordt gekenmerkt, wordt toch een vleug eerbied en respect in hun *mādhurya-bhāva* aangetroffen. Als *brahmanī*, de vrouw van de priester, heeft ze niet het recht om het zoete spel van Kṛṣṇa binnen te gaan en te proeven. Ze staan op de grens tussen statigheid (*aiśvarya*) en beminnelijkheid (*mādhurya*) op de scheidslijn tussen Mathurā en Vṛndāvana in Bhatrola bij Brahma-hrada (Meer) en schouwen Śrī Kṛṣṇa's zoete schoonheid in overeenstemming met hun eigen gevoelstemming. Het is mogelijk, dat ze in hun volgende leven¹⁵ hun *bhajana* met het gevoel van de *gopīs* kunnen uitvoeren. Dan kunnen ze door de genade van Yogamāyā in hun volgende leven als melkmeisje worden geboren en onder invloed van de associatie van de *nitya-siddha gopīs* het grote geluk krijgen om Kṛṣṇa te dienen.

Deze punten in ogeschouw genomen is het duidelijk, dat het visioen van Kṛṣṇa's bekoorlijke schoonheid, dat zich bij het horen van de *venu-nāda* in het hart van de *vraja-devīs* manifesteerde, het allerbeste is. Alleen op de troon van het innerlijke hart van de door liefde gek geworden *gopīs*, kan de

---

¹⁵ Afhankelijk van hun gehechtheid aan en relatie met Kṛṣṇa worden sommige *dvija-patnīs* in hun eerstvolgende leven geboren als *gopīs*.

hoogste grens worden gemanifesteerd van de schoonheid van *nava-kīśora naṭavara Śrī Kṛṣṇa* – de altijd jonge, allerbeste danser, de eindeloze oceaan en de hoogste genierter van ambrozijnen smaken (*akhila-rasāmṛta-sindhu rasika-śekhara*).

Vers Les

***iti veṇu-ravam rājan
sarva-bhūta-manoharam
śrutvā vraja-striyaḥ sarvā
varṇayantyo 'bhirebhire***

iti – dus; *veṇu-ravam* – de vibratie van de fluit; *rājan* = O Koning Parīkṣit; *sarva-bhūta* – van alle levende wezens; *manoharam* – de aandacht trekken; *śrutvā* – bij het horen; *vraja-striyaḥ* – de koeherdsters van Vraja; *sarvāḥ* – allemaal; *varṇayantyaḥ* – door beschrijven verzonken raken; *abhirebhire* – door Śrī Kṛṣṇa te omhelzen, voelden ze spirituele zegen.

Vertaling

“O Koning Parīkṣit, de klank van Śrī Kṛṣṇa’s fluit steelt het verstand van alle levende wezens, zowel bewegend als niet-bewegend. Toen de jonge *gopīs* van Vraja dat geluid hoorden, begonnen ze hun gevoelens tot uitdrukking te brengen. Door de *veṇu-nāda* te beschrijven gingen ze de staat van emotionele beroering binnen vanwege hun *smara*, of *prema*, en raakten

volkomen verzonken in gedachten aan hun geliefde. Om de kracht van hun liefde in hun hart te verlichten gingen ze Śrī Kṛṣṇa omhelzen, de oceaan van ambrozijnen zegen en de hoogste *rasika* genierter.”

Ānanda-varddhinī Vyākhyā
Het commentaar dat het plezier verhoogt

In hun extreem emotionele conditie konden de *gopīs* even geen woorden meer vinden. Maar na enige tijd, nadat de kracht van hun emoties enigszins was afgenomen, kwamen ze op de een of andere manier weer bij hun verstand en begonnen de bekoring van de *veṇu-nāda* opnieuw te beschrijven. Toen manifesteerde Śrī Kṛṣṇa’s betoverende gedaante zich in hun hart en ze werden hulpeloos in *prema*. De *gopīs* stonden aan de grond genageld en ervoeren oneindig veel *bhāvas*, die samenvloeiden, en ieder van hen probeerde haar overstromende emoties voor haar meest geliefde Śrī Kṛṣṇa verborgen te houden. Hierdoor werd hun hart zelfs nog meer door *prema-rasa* overstroomd, dat torenhoge golven produceerde, waarin ze verdronken.

Bij het beschrijven van de *bhāvas*, die bij het zien van Kṛṣṇa in hun hart verschenen, raakten sommigen van hen zodanig door hun emoties overweldigd, dat ze hun vriendinnen omhelsden. Door te denken, dat hun *sakhīs* Śrī Kṛṣṇa waren, omhelsden sommige *gopīs* elkaar en dreven door de zegenrijke oceaan van een ontmoeting met Hem. Sommigen, die hun eigen geheimen uit de mond van andere *sakhīs* hoorden komen, verloren uit vreugde hun zelfbeheersing en zeiden,

“Vriendin, je zegt precies, wat ik in mijn hart dacht. Hoe kon je mijn diepste geheimen weten?” Gedreven door liefde bond een *gopī* haar vriendin in het net van haar omhelzing.

Bij het horen van de betoverende *veṇu-nāda* werden de *vraja-ramaṇīs* vol *anurāga* heen een weer geslingerd door de golven van hun vele *bhāvas*, die onafgebroken doorstroomden, de een overgaand in de ander. Tegen die tijd vertoonde hun hele lichaam de symptomen van *aṣṭa-sāttvika*¹⁶, *sañcāri* en andere *bhāvas* tot hun uiterste limiet – *varṇayantyo* ‘*bhire-bhire*.

Śrī Kṛṣṇa’s betoverende schoonheid en de zoetheid van Zijn *veṇu* stelen het verstand van alle levende wezens. Maar de verborgen betekenis is hier, dat de klank van de fluit tijdens de *rasa*-dans alleen de geliefde *gopīs* boeide en niemand anders. Toen de *vraja-ramaṇīs* helemaal aan het begin van de *rasa* het geluid van de *veṇu* hoorden, rees alleen in hun hart een intens verlangen om Kṛṣṇa te ontmoeten en ze boden in een offer al hun angst, rekenschap met de publieke opinie, sociale conventies, virtuoos gedrag enzovoort aan. Ze gingen hun grote liefde ontmoeten in iedere conditie, waarin ze zich op dat moment bevonden. Ze vergaten alles – dienstbaarheid aan hun echtgenoot, baden, zich decoreren, koken – ze ver-

---

¹⁶ Acht symptomen van extase, die verschijnen, wanneer het hart wordt overweldigd door emoties: *stambha* – als aan de grond genageld staan; *sveda* – transpireren; *romañca* – overeind staan van het lichaamshaar; *svara-bhaṅga* – het stokken van de stem; *kampa* – beven; *vaivarṇya* - verbleken, of verschieten van kleur; *āśru* – tranen; *pralaya* – flauwvallen of het verliezen van bewustzijn.

trokken om zich bij Kṛṣṇa aan te sluiten, *nisamya gītām tad anaṅga-varadhanam* (*Śrīmad-Bhāgavatam* 10.29.4).

Uit deze beschrijving wordt duidelijk, dat bij het horen van de *veṇu-gīta* alle vogels, zoogdieren, bomen, planten en alle Vrajavāsī’s, jong en oud, gehecht raken aan de *veṇu-nāda* en op het niveau van hun individuele *bhāvas* met zegen worden vervuld. Echter, alleen Kṛṣṇa’s meest geliefde *vraja-ramaṇīs* offeren hun angst, aarzeling, zelfbeheersing, rekenschap met de publieke opinie, sociale conventies en virtuoos gedrag en andere gehechtheden op en rennen in een verfofmaaide conditie naar hun minnaar voor een ontmoeting.

Vers Leven

***gopya ūcuḥ
akṣanvatām phalam idam na param vidāmaḥ
sakhyaḥ paśūn anuviveśayator vayasyaiḥ
vaktram vrajeśa-sutayor anuvenu-juṣṭam
yair vā nipītam anurakta-kaṭākṣa-mokṣam***

gopya-ūcuḥ – de *gopīs* zeiden; *akṣanvatām* – van degenen met ogen; *phalam* – succes; *idam* – dit (mooie gezicht van Śrī Kṛṣṇa als Hij Vṛndāvana binnenloopt met de koeien en de koeherdersjongens); *na* – niet; *param* – ander (succes van de ogen); *vidāmaḥ* – we weten; *sakhyaḥ* – O vrienden; *paśūn* – de koeien; *anuviveśayatoḥ* – het ene na het andere bos binnenlopen; *vayasyaiḥ* – met Hun vrienden van dezelfde leeftijd; *vaktram* – de zoetheid van Hun gezichten; *vrajeśa* – van Nanda Mahārāja; *sutayoḥ* – van de twee zonen Kṛṣṇa en Balārāma, of Kṛṣṇa de zoon van Koning Nanda, en Rādhikā, de dochter van Koning Vṛṣabhānu (met andere woorden, Rādhā en Kṛṣṇa); *anu-venu-juṣṭam* – achteraan volgen en met Zijn lippen de fluit aanraken; *yaiḥ* – waardoor; *vā* – en; *nipītam* – drinken (de nectar van Kṛṣṇa’s zijdelingse blikken); *anurakta* – vol liefde; *kaṭākṣa* – zijdelingse blikken; *mokṣam* – gieten op (glimlachjes, lachjes en zijdelingse blikken).

Vertaling

“De *gopīs* zeiden tegen hun meest intieme vriendinnen, “O *sakhīs*! Kijk eens! Hoe kunnen we de woorden vinden om het onbeschrijflijke fortuin van iemand te bespreken, wiens ogen de onvergankelijke schoonheid ziet van de twee zonen van Nanda Mahārāja, Śrī Kṛṣṇa en Baladeva, wanneer Ze met de koeherdersjongens en de koeien Vṛndāvana binnenlopen? Ze houden Hun fluit tegen Hun lippen en glimlachen mild, terwijl ze liefdevolle zijdelingse blikken naar ons toewerpen. Op dat moment drinken we de honing van Hun gezichten.”

Ānanda-varḍdhinī Vyākhyā *Het commentaar dat het plezier verhoogt*

De *gopīs*, die helemaal gek zijn van Kṛṣṇa, zitten vol diepere gevoelens van liefde. Zonder hun genade is het onmogelijk om de woorden te begrijpen, die ze spreken om hun gevoelens, die uit hun hart stromen, tot uitdrukking te brengen. Dat is de reden, waarom Śrīla Jīva Gosvāmī, Śrīla Viśvanātha Caṅkravartī Ṭhākura en andere commentatoren aan de *gopīs* om hun zegeningen hebben gebeden. Śrīla Jīva Gosvāmī heeft in *Vaiṣṇava-toṣaṇī* (Het commentaar dat de Vaiṣṇava’s tevreden stelt) geschreven,

yāśāṁ budhyate vāg-artho yāśāṁ eva prasādataḥ
gopīḥ prapadye tā yābhiḥ sa gambhīrāśayo jītaḥ

“Ik neem mijn toevlucht tot de lotusvoeten van de *gopīs*. Alleen met hun genade kan men de betekenis van hun woorden in de *Veṇu-gīta* begrijpen. Wat kan ik nog meer zeggen van

hun glorie? Zelfs Svayam Bhagavān Śrī Kṛṣṇa Zelf, wiens hart extreem diep is, wordt door hun liefde telkens overwonnen.”

Śrīla Viśvanātha Cakravartī Ṭhākura heeft in zijn commentaar, *Sārārtha-darsinī* (Het Commentaar dat de essentiële betekenissen openbaart), gezegd,

*veṇu-nāda-sudhā-vṛṣṭyā niṣkramayyokti-mādhurīm
yāṣāṁ na pāyayām āsa kṛṣṇas tā eva no gatih*

“De nectarregen in de vorm van Kṛṣṇa’s *veṇu-nāda* bracht de *gopīs* in een delirium en forceerde hen hun huis uit te gaan om de honing van Zijn lied te drinken. Die *gopīs* zijn onze enige toevlucht.”

In *Śrī Caitanya-caritāmṛta* (*Ādi-lilā* 4.95) wordt de prachtige natuur en gedaante van het kroonjuweel van alle *gopīs*, Śrīmatī Rādhikā, ook beschreven.

*jagat-mohana kṛṣṇa taihāra mohini
ataeva samastera parā ṭhākuraṇī*

Diezelfde Śrī Kṛṣṇa, die het hele universum aantrekt met Zijn schoonheid, kwaliteiten, spel, natuur, rijkdom, vermogens, zoetheid en andere aspecten, wordt Zelf aangetrokken en hulpeloos gemaakt door de ongeëvenaarde liefde van Vṛṣabhānandini Śrīmatī Rādhikā. Zij is in de kunst der liefde en genegenheid het meest gevorderd van allemaal, de belichaming van *mahābhāva* en Ze is Śrī Kṛṣṇa extreem dierbaar. Zij is immers de Godin van Hem, die God is van de hele schepping. Daarom is Zij de grootste der groten en overschrijdt Ze alle bovenzinnelijke grenzen.

Zonder Haar grondeloze genade is het niet mogelijk om de diepte van Haar gevoelens en woorden te begrijpen. Om deze

reden, hebben de commentatoren aan Haar eerbiedwaardige lotusvoeten om Haar grondeloze genade gebeden.

Bij het horen van KṚṣṇa’s verleidelijke *veṇu-nāda* werden de *gopīs* uiterst onrustig in hun verlangen om Hem te ontmoeten. Ze zaten afgezonderd in huis en bespraken de *veṇu-nāda* met hun beste vriendinnen, terwijl ze met dorstige ogen het pad observeerden, dat KṚṣṇa altijd nam op Zijn weg naar het bos. Zodra ze over de prachtige melodie van de fluit begonnen te spreken, zagen ze met hun ogen vol *bhāva* een visioen van KṚṣṇa’s betoverende gedaante en werden door liefde overweldigd. Toen kneep hun keel zich dicht, hun hart stopte met kloppen en ze stonden enige tijd roerloos. Nadat hun *bhāva* enigszins was gekalmeerd, onthulden ze hun innerlijke gevoel door indirecte aanwijzingen over KṚṣṇa’s beminnelijkheid te geven. Ze zeiden tegen elkaar, “*akṣaṇvatām phalam idam na param vidāmaḥ* – Lieve *sakhīs*, jullie hebben jezelf aan de ketting gelegd in het netwerk van het huishoudelijke leven en jullie verspillen jullie ogen en andere zintuigen, die de Schepper jullie heeft gegeven. Jullie moeten zo snel mogelijk proberen te ontsnappen uit de gevangenis van jullie huis. Ren met ons mee naar het bos van Vṛndāvana en maak daar jullie ogen, andere zintuigen en leven tot een succes door iets onbeschrijflijks en buitengewoon verbazingwekkends te zien.” Het vers *akṣaṇvatām phalam idam* werd met deze intentie gesproken.

De *kṛṣṇānurāginī vraja-ramaṇīs*, die alleen KṚṣṇa kennen en zelf de essentie van Zijn leven vormen, waren bespreken met hun vertrouwelijke vriendinnen aan het voeren over de betoverend zoete klank van de fluit. Maar toen verscheen

er een visioen van Kṛṣṇa's betoverende gedaante in hun hart, waardoor ze niet meer hun diepste gevoelens konden openbaren. Zelfs tegen hun beste *sakhīs*, die als hun alter-ego precies dezelfde verlangens als zij hadden, aarzelden ze om hun gevoelens van liefde voor Kṛṣṇa en de bezorgdheid om Hem te ontmoeten prijs te geven. Om hun *prema* voor Hem te verbergen beschreven ze niet alleen Kṛṣṇa's prachtige gedaante, maar ook de schoonheid van Balarāma. Hierdoor werden hun diepste gevoelens – hun intieme relatie met Kṛṣṇa en hun graagte om Hem te zien – niet aan anderen ontsloten. Maar het was niet mogelijk om hun diepe affectie voor Kṛṣṇa voor hun *priyā-narma-sakhīs* met dezelfde gevoelens te verbergen. Ze werden beïnvloed door verlegenheid, zelfbeheersing en andere dergelijke kwaliteiten, die *prema* van nature vergezellen, en volhardden in hun poging om de gevoelens in hun hart te blijven onderdrukken, maar ze hadden geen succes.

De *vraja-ramaṇīs*, die werden verteerd door liefde voor Kṛṣṇa, vertelden hun *sakhīs* met lieve zachte stemmetjes, “Voor iemand met ogen is dit visioen het enige doel en perfectie van die ogen. Lieve *sakhīs*, hierboven bestaat niets meer.” De *gopīs* smolten op hopeloze wijze in *prema* weg en vergaten te zeggen met welk doel de ogen bestaan, want ze waren alleen in staat te zeggen, dat *dit* het succes van de ogen was. Ze waren niet in staat de schoonheid, de kwaliteiten en andere bijzonder beminnelijke aspecten van het object te noemen, die hun ogen waarde gaven. Ze waren diepgaand verbaasd en aangegrepen en konden alleen maar zeggen, “Dit is het... Er is verder niets meer.”

Nadat ze weer bij hun positieven waren, vervolgden ze, “*paśūn anu-viveśayator vayasyaiḥ – Sakhī! Śrī Kṛṣṇa en Bala-deva gingen het ene bos na het andere binnen en werden omringd door Hun ontelbaar vele koeherdsvrienden van dezelfde leeftijd, zoals Śrīdāma, Subala en Madhumāṅgala. Ze liepen achter de koeien aan en dreven ze richting Vṛndāvana, terwijl ze mooie woordjes riepen, die vele geheime signalen bevatten. Alleen die ogen zijn succesvol, die de bekoring van de lotusgezichten van de zonen van de koning van Vraja, Vrajarāja-nandana Śrī Kṛṣṇa en Balarāma, hebben geproefd. De ogen van degenen, die het fortuin van het proeven van deze nectar niet hebben ontvangen, zijn zinloos. De Schepper heeft hun ogen tevergeefs gemaakt.*”

In *Śrī Caitanya-caritāmṛta* staat,

*vaṁśī-gānāmṛta-dhāma, lāvaṇyāmṛta janma-sthāna
ye nā dekhe se cānda vadana
se nayane kiba kāja, paḍuka tāra muṇḍe bāja,
se nayana rahe ki kārāṇa*

Śrī Caitanya-caritāmṛta (Madhya-līlā 2.29)

Śrī Caitanya Mahāprabhu was diep verzonken in de liefdesgevoelens van Śrī Rādhā en huilde bitter in aanwezigheid van Śrī Rāmānanda Rāya en Śrī Svarūpā Dāmodara, “Het lotusgelaat van onze geliefde Vrajendra-nandana Śrī Kṛṣṇa verslaat de schoonheid van miljoenen en miljoenen manen. Dat gezicht is het stralende reservoir van volkomen nectarische lieflijkheid en de woonplaats van de ambrozijnen liederen van Zijn fluit. De ogen van degenen, die dit vollemaansgezicht niet hebben gezien, zijn zinloos. Hun hoofd moet een klap van

een donderslag krijgen. Wat is de noodzaak van dergelijke zinloze ogen?”

Verscheidene commentatoren hebben uiteenlopende explicaties gegeven van de zinsneden, *vrajeṣa-sutayoh*, en hier worden enkele van hun overwegingen weergegeven. De *gopīs* noemen zowel Kṛṣṇa als Baladeva *vrajeṣa-sutayoh*, de zonen van de koning van Vraja. Hoewel Balarāmajī niet de zoon van Vrajarāja Nanda is, wordt Hij ook *vrajeṣa-suta* genoemd, omdat volgens de *Hari-varṁśa Purāṇa* Zijn vader, Śrī Vasudeva ook een meester van grote kudden koeien was, *vasudeva iti khyāta goṣu tiṣṭhati bhūtale*. Daarom kan Hij ook *vrajeṣa* worden genoemd. Vasudeva was alszodanig in Vraja-maṇḍala beroemd en dat is de reden, waarom het niet ongepast is zijn zoon *vrajeṣa-suta* te noemen. Volgens een andere uitleg werd Baladevajī in Nanda’s Vraja geboren en Nanda Mahārāja heeft Hem vanaf Zijn geboorte als zijn eigen zoon grootgebracht. Omdat Nanda en Yaśodā Hem met genegenheid hebben grootgebracht, kan niemand ontkennen, dat Hij hun zoon is.

In *Śrīmad-Bhāgavatam* (10.5) staat, dat Vrajarāja Nanda, de koning van Vraja, na Kṛṣṇa’s geboorte belasting aan Kaṁsa ging afdragen. Daar kwam hij de eerwaarde Vasudeva tegen, die tegen hem zei,

*bhrātar mama sutaḥ kaścīn mātrā saha bhavad vraje
tātām bhavantām manvāno bhavadbhyām upalālitaḥ*

“Broer Nanda! Het doet me plezier te horen, dat je op jouw gevorderde leeftijd [na de leeftijd van vijftig jaar] met een zoon wordt gezegend. Mijn zoon woont samen met Zijn moeder ook

in jouw huis. Je zorgt met veel liefde en genegenheid voor Hem en daarom ziet Hij jou als Zijn vader.”

Deze woorden gesproken door Vasudevaji bevestigen Baladeva verder als *vrajeṣa-suta*. Toen Balarāmaji uit Dvārakā kwam om de Vrajavāsī’s te troosen, bood Hij *praṇāma* aan Nanda Mahārāja en Śrī Yaśodāji en noemde hen ‘moeder’ en ‘vader’. Beiden zegenden Hem en namen Hem als hun eigen zoon op schoot – *rāmo ‘bhivādya pītarāv āśīrbhir abhinanditaḥ*.

Op deze manier vinden we diverse uitspraken, die bewijzen, dat Balarāmaji in Vraja inderdaad ook bekend is als Vrajeśanandana. Daarom beschreven de van liefde gek geworden *gopīs* de schoonheid van Balarāmaji tegelijk met die van Kṛṣṇa om hun onverdeelde liefde voor Kṛṣṇa te verbergen. “*Sak-hī!* De ogen, die de schoonheid van Vrajarāja-nandana Kṛṣṇa en Baladeva niet hebben gedronken, zijn zinloos.” Zodra de koehedersmeisjes de schoonheid van Kṛṣṇa en Balarāma tot uitdrukking brachten en discussieerden over de manier, waarop de *veṇu* Hun lippen toucheert, flitsten er allerlei gevoelens door hun hart.

Vaktraṁ vrajeṣa-sutayor anuveṇu-juṣṭam – Hier is een andere diepe betekenis. Wanneer de twee zonen van de koning van Vraja omringd door koehedersjongens van dezelfde leeftijd het bos binnengaan om de koeien te laten grazen, loopt één van Hen, die een mooie fluit tegen Zijn lippen legt, er op enige afstand achteraan. Het leven en de ogen van iemand, die de honing van Zijn lotusgezicht heeft gedronken, zijn succesvol en de ogen van iemand, die deze nectar niet heeft geproefd, dienen geen doel. Dit is de innerlijke *bhāva* van de

gopīs. Uiterlijk echter brengen ze hun gevoelens op een zodanige manier over, dat iemand, die hen afluistert, hun innerlijke gevoelens niet kan begrijpen.

Hun gebruik van de beschrijvende vorm, *veṇu-juṣṭam* (de fluit aan Zijn lippen leggen), is geïntensiveerd en vult het met liefde doordrenkte gevoel van de *gopīs* met zoveel *rasa*, dat het onmogelijk is deze *bhāvas* zonder hun genade te bevatten. De *veṇu* raakt herhaaldelijk de lipen van Vrajarāja-nandana Śrī Kṛṣṇa aan, wanneer Hij hem bespeelt. Op dat moment besprenkelt Vrajendra-nandana de *veṇu* met de nectar van Zijn lippen. Hij vult de fluit met de adem van de onbeschrijflijke liefde in Zijn hart, die door geheimzinnige klanken, zoals *klim*, tot uitdrukking wordt gebracht.

De *gopīs* wezen op het ongeëvenaard grote geluk van de *veṇu* en ervoeren een *bhāva* in hun hart opkomen, die ze nooit eerder hadden ervaren samen met een intense hunkering om het grote geluk van de fluit te bemachtigen. De zinsede *yairnipītam* drukt deze *bhāva* uit – alleen de ogen van degenen, die de schoonheid van het prachtige gezicht van Śrī Kṛṣṇa hebben gedronken, wanneer Hij de fluit aan Zijn lippen legt, zijn succesvol. Als hun doel was geweest om alleen Śrī Kṛṣṇa te zien, hadden de *gopīs dṛṣtam* (zien) gezegd in plaats van *nipītam* (drinken). Maar met hun hart, dat werd geketend door zelfbeheersing, verlegenheid, familieverplichtingen, eer en angst, was het voor hen niet mogelijk om de bekoring van Kṛṣṇa te proeven en de nectar van Zijn lippen te drinken.

In plaats daarvan zeiden ze, “O *sakhī!* Als Vrajendra-nandana Śrī Kṛṣṇa op de *veṇu* speelt, werpt Hij liefdevolle

zijdelingse blikken naar de toegewijden, aan wie Hij diep gehecht is.” Ze legden uit, dat Śrī Kṛṣṇa met Zijn starende blik vol liefde de hindernissen van verlegenheid, plichtsbesef, zelfbeheersing en aarzeling breekt. Zodra Hij Zijn wenkbrauw op een gereserveerd provocerende manier optrekt, zijn al deze hindernissen voor altijd verdreven. Dit is in dit vers de diepe betekenis van het woord *mokṣa*. Śrī Kṛṣṇa kijkt niet alleen vanuit de hoeken van Zijn ogen naar Zijn dierbaren, maar zij kunnen zich ook niet inhouden om op dezelfde manier naar Hem te kijken – *anurakta-katākṣa-mokṣam*.

“Omdat je verlegen bent, *sakhī*, aarzel je nog steeds om in de buurt van Vrajendra-nandana te komen. Maar als je Hem enigszins nadert, zal het spel van Zijn wenkbrauwen jouw rekenschap met de publieke opinie, zelfbeheersing en de hele rest breken en zal het jou dichter naar Hem toetrekken en zal Hij jou dwingen de nectar van Zijn lippen te drinken. Op het moment, dat je de honing van het lotusgezicht van onze *prāṇa-priyatama*, de liefde van ons leven, drinkt, brengt ieder van ons zijn leven en zijn ogen tot perfectie.”

Alle *vraja-ramaṇīs* zijn in *bhāva* verzonken en ieder van hen heeft haar eigen bijzonder speciale gevoel. Het hart kan al deze individuele *bhāvas* niet bevatten, maar het is mogelijk er enkele te begrijpen. Van alle *vraja-ramaṇīs* koesteren Śrīmatī Rādhikā, Candrāvalī en andere belangrijke *gopīs* het grootste verlangen om Śrī Kṛṣṇa te ontmoeten en zich met Hem te amuseren. De dienstmeisjes van Śrī Rādhikā echter, zoals Śrī Rūpa Mañjarī, zijn niet gretig om Śrī Kṛṣṇa te ontmoeten, maar hun enige verlangen is om Haar met Hem in contact te brengen. Het plezier dat Haar volgeling proeft, is

miljoenen keren groter dan het zou zijn, als ze Kṛṣṇa persoonlijk zouden ontmoeten. Deze bijzondere soort *gopī-bhāva* genaamd *ullāsa-rati* is bijzonder zoet en is op briljante wijze in *Prīti-sandharbha* en in commentaren op *Ujjvala-nīlamanī* geanalyseerd,

*sañcārī syāt samonā vā kṛṣṇa-ratyāḥ suhṛd-ratiḥ
adhikā puṣyamānā ced bhāvollāsa itīryate*

Sri Bhakti-rasāmṛta-sindhu (2.5.128)

Over het algemeen delen toegewijden met dezelfde gevoelens, die met dezelfde verlangens zijn verrijkt, van nature *suhṛd-bhāva*, intieme vriendschap, met elkaar. Daarom wordt de liefde en genegenheid (*prīti* en *rati*) die Lalitā en de andere *sakhīs* voor Śrīmatī Rādhikā koesteren, *suhṛd-rati* genoemd. Wanneer hun *suhṛd-rati* vanuit zijn normale conditie toeneemt om hetzelfde of iets minder dan hun *kṛṣṇa-rati* (genegenheid voor Śrī Kṛṣṇa) te worden, wordt hij *sañcārī-bhāva*¹⁷ genoemd. Hij lijkt op een golf in hun *kṛṣṇa-rati*, die het permanente gevoel vormt. Met andere woorden, deze *suhṛd-rati* wordt een *sañcārī-bhāva*, wanneer de genegenheid van de *sakhīs* voor Śrīmatī Rādhikā aanzwelt en gelijk wordt aan de golven in de oceaan van hun prominente genegenheid voor Kṛṣṇa. Maar er zijn enkele *gopīs*, wier tedere genegenheid (*sneha*) voor Rādhājī zo groot is, dat deze hun *kṛṣṇa-rati* overstemd en ieder moment toeneemt door er compleet in ver-

¹⁷ *Sañcārī-bhāva* is een emotie van voorbijgaande aard, die de *sthāyī-bhāva*, permanente emotie, verhoogt. Deze voorbijgaande emoties komen in golven, die uit de nectarooceaan van *sthāyī-bhāva* afkomstig zijn en maken, dat ze wervelen en aanzwellen, voordat ze zich in hun bron terugtrekken.

zonken te zijn. In dit geval wordt *suhṛd-rati*, die niet langer een *sañcāri-bhāva* is, *bhāva-ullāsa-rati* genoemd, een bijzonder aspect van *madhura-rasa*. Van de vijf typen *sakhīs* hebben alleen de *nitya-sakhīs* en de *prāṇa-sakhīs*, die worden gekend als *mañjarīs*, deze *bhāva-ullāsa-rati* en voor hen is dit de permanente emotie (*sthāyī-rati*).

We zien, dat klimplanten altijd proberen de boom te omarmen, maar de bladeren, bloemen en knoppen (*mañjarīs*) van de klimmers proberen niet in het minst de boom direct te omarmen. Als een klimplant zich om een boom slingert, neemt het plezier van zijn bloemen, bladeren en *mañjarīs* automatisch toe. In Śrī Vṛndāvana spant Śrīmatī Rādhikā onder alle *gopīs* de kroon. Ze is beroemd als de wensvervullende klimplant van liefde voor Śrī Kṛṣṇa. Sommige *sakhīs* van Śrīmatī Rādhikā hebben de natuur van bladeren, sommigen zijn als bloemen en sommigen zijn *mañjarīs*. Dat is de reden, waarom ze altijd graag Śrīmatī Rādhikā met Kṛṣṇa in contact willen brengen, want ze worden door de zegen van Hun vereniging meegevoerd,

*sakhīra svabhāva eka akathya kathana
kṛṣṇa saha nija līlāya nāhi sakhīra mana*

*kṛṣṇa saha rādhikāra līlā ye karāya
nija sukha haite tāte koṭi sukha pāya*

*rādhāra svarūpa – kṛṣṇa prema-kalpa-latā
sakhī gaṇa haya tāra pallava-puṣpa-pātā*

*kṛṣṇa-līlāmṛta yadi latāke siñcaya
nija-sukha haite pallavādyera koṭi-sukha haya*

Caitanya-caritāmṛta (Madhya-līlā 8.207-10)

Na het horen van de honingzoete klanken van de fluit worden Śrīmatī Rādhikā en de andere *vraja-ramaṇīs* getormenteerd door het verlangen om Śrī Kṛṣṇa te ontmoeten. In een poging om de brand in hun hart tot bedaren te brengen bespreken ze alleen met de *sakhīs* in hun eigen groep de lieflijkheid van Kṛṣṇa's naam, gedaante, kwaliteiten, spel en *veṇu*. De *sakhī-mañjarīs* van Śrīmatī Rādhikā werden ook rusteloos bij het horen van de *veṇu-nāda*, niet uit verlangen om Kṛṣṇa persoonlijk te zien, maar juist met het verlangen om Śrīmatī Rādhikā met Hem in contact te brengen. Zij zijn gretig naar het plezier van de liefdevolle ontmoeting van Śrī Rādhā-Govinda. Śrīmatī Rādhikā voelt in Haar hart, dat de triomf van de ogen alleen ligt in het proeven van de schoonheid van de Kṛṣṇa, die fluit speelt en Zijn wenkbrauwen optrekt. Maar de *sakhī-mañjarīs* hebben een ander idee. De vrucht voor hun ogen is het drinken van de gecombineerde schoonheid van de lotusgezichten van Śrī Śrī Rādhā-Kṛṣṇa.

Zoals we een glimp kunnen opvangen van de gevoelens van Śrīmatī Rādhikā en andere vooraanstaande *gopīs* door over dit vers, *akṣaṇvatārṇ phalam idarṇ* en andere uit *Veṇu-gīta*, te beraadslagen kunnen er ook hintten over de gevoelens van de *sakhī-mañjarīs* worden aangetroffen. Bij het horen van Kṛṣṇa's *veṇu-nāda* gingen ook Rādhikā's *sakhī-mañjarīs* dit vers bespreken met *vraja-ramaṇīs* met dezelfde gemoedsgesteldheid. De *sakhī-mañjarīs* willen graag de ontmoetingen van Śrī Rādhā-Kṛṣṇa organiseren en de *rasa* proeven van de dienst-

verlening aan het Goddelijk Paar. Om de betekenis van deze verzen in deze stemming te kunnen waarderen, is het noodzakelijk om een algemene analyse van de betekenissen te maken en hun bijzondere, innerlijke intenties te begrijpen, die op de volgende manier kunnen worden uitgelegd.

“O *sakhī*, als *vrajeṣa-suta* Śrī Kṛṣṇa en *vrajeṣa-sutā* Śrīmatī Rādhikā elkaar ontmoeten, decoreren en kleden Ze elkaar op een manier, die bij Hun jonge leeftijd past. Terwijl de betoverende *venu* Kṛṣṇa’s lippen kust en Śrīmatī Rādhikā’s gezicht door Haar gebogen wenkbrauwen wordt gediend, kijken de Prins en Prinses van Vraja teder naar Hun meest dierbaren. Alleen de ogen, die deze lieve gezichtjes hebben gezien, zijn zegenrijk; de ogen van iemand, die dit niet hebben gezien, zijn helemaal tevergeefs.” Hier heeft *vrajeṣa-sutayoḥ* een innerlijke betekenis – *vrajeṣa-sutās ca* en *vrajeṣa-sutaś ca* verwijzen respectievelijk naar *vrajeṣa-sutā* Śrīmatī Rādhikā, de dochter van de koning van Vraja (Vṛṣabhānu Mahārāja), en *vrajeṣa-suta* Śrī Kṛṣṇa, de zoon van de koning van Vraja (Nanda Mahārāja). Er wordt dus op Beiden gewezen.

De zinsnede *anuvēnu-juṣṭam* wijst erop, dat de *venu* eerst door Kṛṣṇa wordt gekust en daarna door Śrīmatī Rādhikā. Hiervan worden beschrijvingen gegeven in de literatuur van de Gosvāmī’s. Tijdens het middagspel pakt Śrīmatī Rādhikā soms de *venu* uit Kṛṣṇa’s hand, legt hem aan Haar lippen en speelt erop. Op dat moment raken Śrī Rādhā-Kṛṣṇa in elkaar verzonken en werpen verleidelijke, zijdelingse blikken naar Hun dierbaarst toegewijde *sakhīs*. Bij het zien van dit lieflijke beeld van het Goddelijk Paar offeren deze *sakhīs* hun alles aan Hen. Iemand, die dit heeft aanschouwd, heeft het doel

van zijn ogen vervuld. Dit is het geheime objectief van de *sakhīs* in Śrī Rādhā's eigen groep.

De *gopīs*, die overliepen van *bhāva*, waren alleen in staat te zeggen, "Dit is een succes voor degene die ogen heeft." Meer konden ze niet zeggen. De reden hiervan was, dat hun keel onmiddellijk werd dichtgeknepen bij de herinnering aan Kṛṣṇa's prachtige gedaante, waardoor ze niet verder konden spreken. De uiterst *rasika* Vraja meisjes zijn van nature zeer ernstig en hun uitlatingen over de liefde zijn even diepgaand. Een of twee woorden zijn voldoende om hun diepe, mysterieuze gevoelens te onthullen. Waarom zou je correcte grammatica – onderwerp, werkwoord, bijvoeglijk naamwoorden – nodig hebben om hun *bhāvas* tot uitdrukking te brengen? Dit bewijst, dat de *gopīs* uitermate bedreven zijn en van alle *rasikas*, die ervaring hebben met het proeven van de nectar van liefdesuitwisselingen, de kroonjuwelen vormen.

Bij het horen van Kṛṣṇa's fluitspel raakten de *vraja-ramaṇīs*, wier liefdesgevoelens altijd fris en nieuw zijn, verstoord door het verschijnen van *aṣṭa-sāttvika* en diverse andere soorten *bhāvas*. Dit wekte hun gretigheid op om Kṛṣṇa te ontmoeten en slechts met enkele woorden onthulden ze hun hart aan *gopīs* met dezelfde gevoelens. Alle *vraja-gopīs* zijn Kṛṣṇa's leven en ze zijn er allemaal diepgaand aan toegewijd om Hem plezier te geven, maar hun onderlinge *bhāvas* zijn niet dezelfde. Het gevolg is, dat er subtiele verschillen bestaan in hun gretigheid om Kṛṣṇa te zien en hun verlangen om zich met Hem te verenigen. Het is niet mogelijk om de individuele gevoelens van de menigten *gopīs* te beschrijven en ten volle te proeven.

Śrīmad-Bhāgavatam toont de manier om de bekoring van Kṛṣṇa’s *veṇu-nāda* te proeven door twee verschillende stemmingen te volgen: die van Śrīmatī Rādhikā, de allerbeste *gopī*, die beschikt over het hoogste niveau van *mahābhāva* en die het kroonjuweel van Kṛṣṇa’s geliefden is; verder volgt *Śrīmad-Bhāgavatam* de stemming van Haar toegewijde *sakhī-maṅjarīs*, die hun toevlucht tot Haar lotusvoeten hebben genomen. Ook de commentatoren hebben bijzonder belang gehecht aan het beschrijven van deze beide stemmingen, die van Śrīmatī Rādhikā en die van Haar *sakhī-maṅjarīs*. Daarom dienen alle verzen van *Veṇu-gīta* (afkomstig uit *Śrīmad-Bhāgavatam*) op deze manier te worden geproefd. Ieder van Kṛṣṇa’s geliefde *vraja-ramaṇīs* is een onpeilbare oceaan van *mahābhāva*. Niemand kan de torenhoge golven emoties tellen, die door hun hart klotsen en kolken. En met ieder visioen van Kṛṣṇa, dat door de genade van die *gopīs* in het hart van praktiserende toegewijden verschijnt, is Hij volkomen tevreden.

Vers Acht

***cūta-pravāla-barha-stabakotpalābjamālānupṛkta-
paridhāna-vicitra-veśau
madhye virejatur alam paśu-pāla-goṣṭhyām
raṅge yathā naṭa-varau kva ca gāyamānau***

cūta – van een mangoboom; *pravāla* – met jonge zachte blaadjes; *harha* – pauwenveren; *stabaka* – bossen bloemen; *utpala-abja* – blauwe lotussen; *mālā* – met bloemenslingers; *anupṛkta* – geroerd zijn; *aridhāna* – Hun kleding; *vicitra* – bijzonder aantrekkelijk; *veśau* – gekleed zijn; *madhye* – temidden; *virejatuḥ* – Zij zijn Beiden zeer aanlokkelijk gedecoreerd; *alam* – uiterst; *paśu-pāla-goṣṭhyām* – temidden van de verzameling koeien en koeherdersongen; *raṅge* – op een podium; *yathā* – zoals; *naṭa-varau* – twee zeer ervaren dansers; *kva ca* – soms; *gāyamānau* – zingen.

Vertaling

Een van de *sakhīs* zei, “O *sakhī*, Śrī Kṛṣṇa en Balarāma staan lief te zingen temidden van een verzameling koeien en koeherdersongen en zien er als een stel uiterst ervaren dansers

(*naṭavaras*) absoluut verpletterend uit. Kṛṣṇa was gekleed in gele stof en Baladeva droeg blauw en Ze decoreerden Elkaar met pas uitgelopen mangobloesem, met pauwenooigveren, met bladeren, trossen bloemen en slingers met lotussen in meerdere kleuren. O lieve *sakhī*! Wat kan ik zeggen over de uitstraling van Hun verschijning? Ze zagen eruit als twee onvergelykbaar mooie en bedreven dansers, die op een podium een uitvoering gaven.”

Ānanda-varādhinī Vyākhyā
Het commentaar dat het plezier verhoogt

Het hart van de koehedersmeisjes was verzadigd van *ma-hābhāva* en was altijd diep en ten volle verzonken in Śrī Kṛṣṇa’s zoete *rasa*-oceaan. De *vraja-ramaṇīs* worden constant in beslag genomen door herinneringen aan Hem, door nadenken over Hem en discussiëren over Hem. Als ze Hem zien, wanneer Hij met de koeien komt en gaat en ze horen Zijn *venu-nāda*, worden ze overweldigd door intense liefdesemoties. Vanwege hun dringend verlangen om Śrī Kṛṣṇa te zien worden ze in een hopeloze staat geworpen en proberen in hun hart de aandringen van deze emoties te beteugelen door hun gevoelens aan hun intieme *sakhīs* te ventileren. Door verleghenheid en aarzeling kunnen ze hun genegenheid voor Hem echter niet rechtstreeks tot uitdrukking brengen.

Dit is de reden, waarom ze met de zinsnede “*vrajeśa-sutayoḥ* – de twee zonen van de Koning van Vraja” de schoonheid van Kṛṣṇa en Balarāma beschrijven in plaats van lucht te geven aan hun verlangen om te spreken over de beto-

verende bekoring van Kṛṣṇa's gezicht, dat door de *veṇu* wordt gekust. Maar zelfs hiermee konden ze de verborgen *bhāvas* in hun hart niet camoufleren. In een poging om hun onverdeelde liefde voor Kṛṣṇa af te schermen spraken ze in dit vers met opzet over Kṛṣṇa en Baladeva samen en beschreven Hun uitzonderlijke schoonheid en andere overtreffende kwaliteiten.

De *vraja-ramaṇīs* zeggen, "Lieve *sakhīs*, wanneer de twee broers, Kṛṣṇa en Balarāma, in het gezelschap van Hun koeherdersvrienden Vṛndāvana binnenlopen om de koeien te laten grazen is Hun onvergelijkbare schoonheid onbeschrijflijk."

Een *gopī*, die door emoties werd gedreven, zei tegen iemand, "O *sakhī!* We kunnen Kṛṣṇa in de verte zien, maar hoe kunnen we bij Hem komen en de nectar van Zijn lippen drinken? Met de gerespecteerde Balarāma erbij gaan we ons verlegen voelen."

Een tweede *sakhī* antwoordde, "O rare meid, maak je geen zorgen. Kṛṣṇa zal naar ons kijken en met Zijn wenkbrauwen om onze liefde (*praṇaya*) smeken. Op dat moment zullen onze rekenschap met de publieke opinie, onze zelfbeheersing en al die andere beperkingen op slag verdwijnen. Kom mee, *sakhī*. Laten we meteen naar Hem toegaan. Dan zien we wel, wat er gebeurt."

De eerste *sakhī* roept, "Oh nee, dat kan niet. Ik zal nooit naar Hem toegaan, als Dāūjī erbij is. En dat niet alleen, *sakhī*, onze echtgenoot, schoonvader en andere familieleden gaan ons weerhouden en de ouderen van het dorp gaan sarcastische en bijtende opmerkingen over ons maken. Volgens mij is het voor ons niet gepast om te gaan."

Als ze dit hoort, componeert de tweede *sakhī* dit vers, waarmee ze haar vriendin wil overtuigen om met haar mee te gaan.

*cūta-pravāla-barha-stabakotpalābja-
mālānupṛkta-paridhāna-vicitra-veśau*

“O *sakhī*, Ze zien er verbazingwekkend uit met een kroon van zacht, pas uitgelopen mangoblad, pauwenoogveren en trossen bloemen op Hun hoofd, blauwe lotussen op Hun oren, slingers van nachtlotussen om Hun hals, gouden stof (*pītāmbara*) op Kṛṣṇa’s donkere lichaam en blauwe stof (*nīlāmbara*) op het blanke lichaam van Baladeva, terwijl ze in Hun rechter hand met een lotus spelen. Ze spelen prachtige muziek en brengen de *sakhās* en de koeien in verrukking. Mijn lieve *sakhī*, het lijken wel twee behendige toneelspelers, die op het podium staan te dansen en te acteren. Hoe kan ik Hun uitstraling beschrijven?”

Soms zijn de twee broers temidden van de kring koeherdersjongens in Hun eigen extatische gevoel verzonken en dansen op zodanige wijze, dat de andere jongens roepen, “*Sādhu, sādhu!* Uitstekend, uitstekend!” Het woord *gāyamānau* heeft hier een diepe betekenis. Als ze Hen zien dansen en de complete reeks octaven van hoge naar lage tonen horen zingen, waarbij ze van de ene octaaf naar de andere springen, worden Ze door de *sakhās* overvloedig geprezen. Af en toe voelen Ze Zich meer dan gelukkig in de *bhāva* van Hun eigen zang en dans en dan vragen de twee broers Hun vrienden uit de hoogte, “Kan iemand van jullie op deze manier zingen en dansen? Zo ja, laat het Ons zien.”

Op deze manier houden de Vraja meisjes, die verzonken zijn in *bhāva*, hun liefde voor Śrī Kṛṣṇa in hun hart verborgen. Ze beschrijven de schoonheid en andere prachtige kwaliteiten van Baladeva samen met die van Kṛṣṇa. Hun innerlijke emoties openbaren zich echter in ieder onderdeel van hun lichaam – in hun gezichtsuitdrukkingen, in hun ogen, hun houding en taal.

“O *sakhī*! De enigen in Vraja, die gelukkig zijn, zijn de koeherdersjongens. Of ze nu thuis zitten of in het bos lopen, ze zijn altijd bij Kṛṣṇa en maken met Hem zoveel plezier. Ze kunnen Hem constant zien en met Hem dansen en zingen en Zijn prachtige lichaam aanraken. Maar de Schepper heeft ons een geboorte als *gopī* gegeven en depriveert ons van dit voorrecht. Daar komt nog bij, dat wij de vrouw zijn van respectabele families en Hem daarom niet naar hartelust kunnen zien. Als we geboren waren als *gopas* in plaats van *gopīs*, hadden we constant bij Kṛṣṇa kunnen zijn en Hem altijd kunnen zien. Op die manier zou ons leven gezegend zijn geweest.”

De verheven positie van de *vraja-ramaṇīs*, die overlopen van *mahābhāva*, is hier duidelijk, hoewel ze zichzelf uitermate zielig en ongelukkig beschouwen. Dit is het natuurlijke kenmerk van zuivere *prema*. Het hart van Śrī Śukadeva Gosvāmī raakte ook met *gopī-bhāva* overweldigd, toen hij zich dit eeuwige spel herinnerde. Dit is de reden, waarom hij evenals de *gopīs* het ongelooflijk grote geluk van de koeherdersjongens zo uitbundig beschreef.

Vers Negen

***gopyaḥ kim ācarad ayaṁ kuśalaṁ sma veṇur
dāmodarādhara-sudhām api gopikānām
bhuṅkte svayaṁ yad avaśiṣṭa-rasaṁ hradinyo
hr̥ṣyat-tvaco 'śru mumucus taravo yathāryāḥ***

gopyaḥ – O *gopīs* (één *gopī* richt zich tot anderen); *kim* – wat; *ācarat* – uitgevoerd; *ayaṁ* – deze; *kuśalaṁ* – *sādhana* en *bhajana* uitgevoerd in voorgaande levens; *sma* – zeker; *veṇuḥ* – de fluit; *dāmodara* – van Kṛṣṇa; *adhara-sudhām* – de nectar van de lippen; *api* – zelfs; *gopikānām* – dat het rechtmatige eigendom alleen van de *gopīs* is; *bhuṅkte* – drinkt; *svayaṁ* – hijzelf; *yat* – waarvan (hij zoveel nectar van de lippen van Dāmodara kan drinken als hij wil); *avaśiṣṭa* – (zelfs geen druppel) blijft over; *rasaṁ* – van die *rasa* (de nectar van Dāmodara's lippen); *hradinyāḥ* – de rivieren; *hr̥ṣyat* – uitgelaten voelen (vanwege het zien van de fluit, die de nectar van Kṛṣṇa's lippen drinkt en op die manier extatische symptomen in de vorm van bloeiende lotussen manifesteert); *tvacaḥ* – op wier lichaam; *aśru* – tranen; *mumucuḥ* – overstromen; *taravaḥ* – van de bomen; *yathā* – precies zoals; *āryāḥ* – de familieoudsten.

Vertaling

“O lieve *sakhī*,” zei een van de *gopīs* tegen haar vriendin, “deze fluit is maar een stuk droog hout. We kunnen ons niet voorstellen, welke vrome activiteiten hij in zijn voorgaande levens moet hebben uitgevoerd, opdat hij in onze aanwezigheid direct en ten volle de nectar van de lippen van Dāmodara kan proeven, die op rechtmatige wijze alleen aan ons toebehoort. Hij reserveert zelfs geen druppel van die *rasa* voor ons. Bij het zien van het grote geluk van deze *veṇu* vertonen Mānasī Gaṅgā en andere vijvers extatische symptomen – de bloeiende lotussen zijn eigenlijk hun haar, dat overeind staat. Door zichzelf te zien als familieoudsten van de fluit, die gek is op Bhagavān, zijn alle bomen in verrukking. Onder voorwendsel van het laten wegvloeien van stromen honing vergieten ze eigenlijk tranen van vreugde uit hun ogen.”

Ānanda-varḍdhinī Vyākhyā
Het commentaar dat het plezier verhoogt

De *vraja-ramaṇīs*, die reeds wanhopig zijn om KṚṢṆA te ontmoeten, worden nu zelfs nog onrustiger. Om hun diepe, onverdeelde genegenheid voor hun geliefde te verbergen beschrijven ze aan hun meest nabije vriendinnen de schoonheid en andere bevallige eigenschappen van zowel KṚṢṆA als Balarāma. Ze zijn echter niet in staat hun ware gevoelens lang voor zich te houden. Er verschijnt in hun hart een visioen van KṚṢṆA’s prachtige gedaante en zodra ze de *veṇu* aan Zijn lippen zien, gaan de *gopīs* het zeldzaam grote geluk van die fluit

bewonderen. In grote verwondering denken ze, “Ach! Het is niet nodig om het geluk van de *sakhās* te bespreken, want ze zijn in de koeherdsgemeenschap geboren en hebben vanaf hun kindertijd met Kṛṣṇa gespeeld. Maar wat kunnen we zeggen over het geluk van deze *veṇu*?”

Deze gedachten stimuleren de natuurlijke *mahābhāva* van de *gopīs*, die veroorzaakt, dat een goddelijke waanzin (*unmāda*) in hun hart verschijnt. Zo worden ze jaloers en beelden zich het verondersteld grote geluk van de *veṇu* in – *gopyaḥ kim ācarad ayaṁ kuśalam*. Dit vers wordt als volgt uitgelegd, “O *sakhī*! Die *veṇu*! Welke soberheden heeft dit droge stuk bamboe in zijn voorgaande leven uitgevoerd? Wat heeft hij aan liefdadigheid gedaan, welke gunstige daden heeft hij verricht en in welke heilige plaatsen heeft hij zijn bad genomen om altijd aan de lippen van Kṛṣṇa te blijven?”

Een andere *sakhī* antwoordde, “Hij heeft geen van die deugdzame daden verricht. Als hij dat wel had gedaan, waarom is hij dan in een familie van onbeweeglijke wezens geboren?” Een andere *sakhī* dringt verder aan, “Als het waar is, wat je zegt, hoe komt het dan, dat deze *veṇu* altijd de *rasa* van de lippen van Kṛṣṇa proeft? Moet je zien, hoeveel Vrajendra-nandana Śrī Kṛṣṇa van hem houdt. Soms houdt Hij hem in Zijn handen, soms kust Hij hem, soms stopt Hij hem onder Zijn arm, soms in de plooiën van Zijn gordel en soms besprenkelt Hij hem met de nectar van Zijn lippen.

“Als iemand in de hele omgeving van Vṛndāvana fortuinlijk is, is het deze *veṇu* wel. O *sakhī*, door ons een geboorte als *gopī* te geven heeft de Schepper ons van alle zegeningen g depriveerd. Alas! Waarom zijn we niet geboren zoals de *ve-*

ṇu? We kunnen KṚṣṇa niet openlijk ontmoeten, zoals deze fluit dat wel kan en we kunnen Hem ook niet naar hartelust dienst verlenen. Onze geboorte als mens is eenvoudig tevergeefs. Deze *veṇu* moet in een voorgaand leven vast en zeker zware soberheden of andere vrome activiteiten hebben verricht en als we wisten, welke dat waren, zouden we zeker hetzelfde doen om een dergelijk ongewoon fortuin te verkrijgen. Kom mee! We gaan naar de eerwaarde Pauṇamāsī. Ze is een zuivere asceet, die verleden, heden en toekomst kent. We gaan haar advies inwinnen en haar instructies volgen. Dan kunnen wij ook dit zeldzame godsgeschenk krijgen.”

“O *sakhī*,” interrumpeert een andere *sakhī*, “deze *veṇu* is inderdaad onvoorstelbaar fortunlijk. Hierover bestaat geen twijfel, want hij proeft constant het geluk om bij KṚṣṇa te zijn. Daardoor is hij zo trots en arrogant geworden, dat wij het niet langer kunnen verdragen. *Gopikānām dāmodarādharasudhām api* – De nectar van KṚṣṇa’s lippen is bedoeld voor ons exclusieve plezier, maar hij denkt, dat het *zijn* eigendom is. KṚṣṇa werd in de *gopa*-dynastie geboren en wij ook. Vanaf de kindertijd hebben we met elkaar een diepe liefde gedeeld. Hij is onze gekoesterde lieveling en daarom hebben alleen wij het volste recht op de nectar van Zijn lippen. Maar deze vakkundige en schaamteloze *veṇu* depriveert ons van ons natuurlijke geboorterecht en drinkt naar believen brutaalweg de nectar van KṚṣṇa’s lippen! Ondanks dat wij in de gemeenschap van *gopas* zijn geboren, worden juist wij van de nectar van Gopendra-nandana Śrī KṚṣṇa’s lippen beroofd. Maar die *veṇu* drinkt constant *adharāmṛta*, ondanks dat hij geboren is in de familie van statische bomen.

“De dag, dat Yaśodā-maiyā Kṛṣṇa vastbond met een touw, werd Hij beroemd als Dāmodara en op diezelfde dag hebben wij onze liefdesrelatie met Hem ingewijd. Op dat moment wist niemand in Vraja iets over de *veṇu*. Zijn relatie met Kṛṣṇa is pas serieus begonnen, nadat Kṛṣṇa de koeien uit grazen ging nemen. Hoewel de *veṇu* met Hem slechts een vrijblijvende relatie had, werd hij opeens de erfgenaam *extraordinaire* van de volledige rechten op Kṛṣṇa’s *adharāmṛta*. Dus hij heeft ons, *gopikās*, van dit privilege beroofd, ook al hebben we sinds onze kindertijd van Kṛṣṇa gehouden. Daarom zeg ik, O *sakhī*, dat een geboorte als *veṇu* hoger en meer gezegend is dan een geboorte als *gopī*.”

Door op deze manier te beraadslagen over het grote fortuin van de *veṇu* en over hun eigen grote ongeluk, worden de *gopīs*, die van nature gekenmerkt zijn door *mahābhāva*, geconsumeerd door goddelijke vijandschap, jaloezie en andere *sañcāri-bhāvas*. Dan zeggen ze op nederige toon, “*bhūṅkte svayaṁ yad avasiṣṭa-rasaṁ* – O *sakhī*, wanneer Kṛṣṇa de *veṇu* aan Zijn lippen legt en hem gaat bespelen, worden Zijn prachtig glanzende, donkerrode lippen, die zelfs de luisterrijke kleur van een rijpe *bimba*-vrucht verslaan, geel alsof de kleur eruit wordt weggetrokken. Het schijnt, dat de *veṇu* de *adharāmṛta* dusdanig drinkt, dat hij Kṛṣṇa’s met nectar gevulde (*sarasa*) lippen aftapt en ze drooglegt van sap. Deze *nirasa veṇu* probeert de lippen van Kṛṣṇa zo droog als van zichzelf te maken. Kṛṣṇa’s *adharāmṛta* is uitsluitend ons eigendom, maar deze *veṇu* drinkt alle nectar op en ontvreemdt tevens ons aandeel! Hierover bestaat geen twijfel.

“*Sakhī*, let eens op het kwaad, dat deze *veṇu* pleegt. Zelfs nadat hij iemands rijkdom heeft gestolen, voelt hij zich niet in het minst in verlegenheid gebracht of wordt bang. Op schaamteloze wijze proeft hij onze rijkdom pal voor onze ogen en met zijn verleidelijk zoete melodie heeft hij zelfs het lef ons te bespotten door te verkondigen, ‘Kijk, O *gopīs*, ik heb jullie rijkdom van Kṛṣṇa’s *adharāmṛta* geplunderd en drink op ongeremde wijze de volle *rasa* pal voor jullie neus! En jullie kunnen er niets tegen uitrichten.’ Dit is de reden, *sakhīs*, dat het voor ons niet gepast is om hier stilletjes te blijven zitten. Laten we die *veṇu* een lesje leren door hem te ontvoeren en hem op een ver afgelegen plek te verstoppen, zodat hij dit in de toekomst niet meer zal doen.”

Hier heeft de zinsnede *avaśiṣṭa-rasaṁ* een verborgen intentie. Śrīla Sanātana Gosvāmī heeft verscheidene interpretaties gegeven. *Ava* betekent ‘leeg’ en *śiṣṭa* betekent ‘blijft’, dus *avaśiṣṭa* betekent, dat er zelfs geen druppel overblijft. De *veṇu* heeft zich helemaal tegoed gedaan aan *rasa* zonder zelfs een druppel over te laten. De betekenis van het woord *rasa* in *avaśiṣṭa-rasaṁ* is ‘genegenheid’. Ongeacht hoeveel men drinkt, de nectar van Kṛṣṇa’s lippen vermindert nooit en raakt nooit uitgeput. Daarom drinkt de *veṇu* deze nectar onafgebroken door! Ongeacht hoeveel nectar hij drinkt, zijn dorst raakt nooit geleest en dat is de reden, waarom hij constant doordrinkt. Er is nog een verborgen betekenis van *avaśiṣṭa-rasaṁ* – nadat ze alle wereldse smaken hebben achtergelaten, proeven de *gopīs* Kṛṣṇa’s *adharāmṛta* en de *veṇu* drinkt onophoudelijk de restanten van de *gopīs*.

Hradinyo hr̥ṣyat-tvacah – Als de *gopīs* bij het horen van Kṛṣṇa's *veṇu-nāda* in een zee van *mahābhāva* verdrinken, worden ze tussen de hoog-geestelijke golven van diverse *sañcāri-bhāvas* heen en weer geslingerd, waarbij ze soms een ervaring hebben van nederigheid (*ainya*), soms van jaloezie (*īrṣyā*), soms van kwaadaardigheid (*asūyā*) enzovoort. In die zegenrijke conditie beschrijven de *gopīs* het grote geluk van de *veṇu*. “Ondanks dat hij mannelijk is, proeft de *veṇu* op brutale wijze onze rijkdom, de *rasa* van Kṛṣṇa's lippen – en dan ook nog recht in ons gezicht!

“De bomen kunnen hun vreugde niet langer inhouden. Bij het zien van het ongelooflijk grote fortuin van de *veṇu* komen ze op extatische wijze vol te hangen met vruchten en bloesems, die druipen van de honing. Het is, alsof hun eigen kind fortuinlijk is geworden en vol trots huilen ze tranen van *prema*. En waarom niet? De *veṇu* is tenslotte gemaakt van bamboe en bamboe is een lid van de bomenfamilie. Om die reden denken de familieoudsten – mango, *kadamba*, *neem*, *aśoka* en andere bomen – over de *veṇu* als hun kind. Dit maakt hen vreugevol en ze voelen zich geroerd, waardoor ze uit liefde tranen vergieten.”

Hradinyo wijst op de Yamnunā, Mānasa Gaṅgā, Pāvana-sarovara, Māna-sarovara, Kusuma-sarovara en alle andere meren en rivieren. “Bamboe wordt geboren in rivieren en meren en wordt door hun water gevoed. Voor de bamboe is dat water niet echt water, maar eigenlijk melk. Omdat de bamboe is opgegroeid op de melk van deze rivieren en vijvers, beschouwen deze waterlichamen zich als zijn moeder. Bij het zien van het zeldzame geluk van hun zoon moeten deze moe-

ders soms lachen, zoals door hun bloeiende bloesems wordt getoond. Soms drukken ze in hun uitgelatenheid hun vreugde uit met hoog-geestelijke golven en soms vergieten ze tranen van geluk. Ze denken, ‘Die hoogste zegening, waar Brahmā, Śiva, Lakṣmī en anderen altijd wanhopig naar hunkeren, maar niet kunnen krijgen, is aan onze zoon geschonken. Hij proeft Kṛṣṇa’s *adharāmṛta* onophoudelijk.’”

De *gopīs* tonen hun jaloezie, een kenmerk van *mahābhāva*, jegens hun rivaal, de *veṇu*, want hij drinkt constant zoveel mogelijk nectar van Kṛṣṇa’s lippen (*adhara-sudhā*) zonder zelfs maar een druppel voor hen over te laten.

Aśru mumucus taravo yathāryāi – De *gopīs* vervolgen, “In deze wereld kun je zien, dat iemand uit een bepaalde familie-lijn, die een of andere hoge positie bereikt, de familieoudsten uitermate gunstig stemt. In hun hilariteit ervaren ze extatische effecten op de huid (kippenvel) en er rollen tranen van liefde over hun wangen. Wanneer de *veṇu* met een lieve klank vibreert, nadat hij Kṛṣṇa’s *adharāmṛta* heeft gedronken, gaan de bomen in het bos in bloei, alsof hun haar overeind gaat staan, waarbij de nectar als zegenrijke tranen uit hen wegstroomt. O *sakhī*, wat kan ik nog meer zeggen! In Vṛndāvana krijgt deze droge, hard houten *veṇu* alle rechten op het hoogste type godsgeschenk. Alleen wij, *gopīs*, verdrinken in een zee van ongeluk en we voorzien, dat er geen enkele kans bestaat om bij Kṛṣṇa te zijn. Als we Kṛṣṇa’s gezelschap konden krijgen door een geboorte te nemen als een of ander mobiel of immobiel wezen, zouden we ons leven tot een succes maken.”

*yāce’haṁ vaṁśa-dehaṁ na tu
kulaja-vadhū-dehamādye hi kṛṣṇas*

*tr̥ṣṇa-bhāvena sajjan bahu-rūci
viharan durlabhaḥ syāt paratra*

*vaṁśībhāve cid-am̐sa-prasamana-vaśatā
vismṛtātmā yadi syāṁ*

*tena jñāyeya seyaṁ mama
viraha-dutādārutām āgateti*

Gopāla-campū (Pūrva 27.103)

Śrī Rādhājī zegt tegen Haar vriendin, “O *sakhī*, Ik bid aan God om te worden geboren in de bamboefamilie en een *veṇu* te worden en voor altijd aan Śrī Dāmodara’s lippen te blijven. Ik bid niet om een superieure geboorte als vrouw in de menselijke soort te krijgen. Kṛṣṇa is altijd gretig om fluit te spelen en stoeit met hem in opperste verrukking. Kṛṣṇa is gemakkelijk beschikbaar aan de fluit, die alleen is gemaakt van bamboe, terwijl Hij volkomen ontoegankelijk is voor degenen, die een hoge geboorte als vrouw hebben genomen. Zelfs als ik word geboren als dode materie en in onwetendheid van mijn identiteit een fluit word, zal de alwetende Śrī Kṛṣṇa zien, ‘Rādhikā, die lijdt aan een acute episode van Mijn afgescheidenheid, is naar Mij toegekomen als bamboefluit.’ Dan legt Hij Me keer op keer aan Zijn lippen.”

Śrīla Rūpa Gosvāmī schrijft in zijn *Śrī Ujjvala-nīlamanī*,

*mukunda-mahiṣī-vṛndair apy asāv atidurlabhaḥ
braja-devy eka-saṁvedyo mahābhāvākhyayocyate
varāmṛta-svarūpa-śrīḥ svarṁ svarūpaṁ mano nayet
sa rūḍhaś cādhīrūḍhaś cetyucyate dvi-vidho budhaiḥ*

“Deze *bhāva* van de *gopīs* is in ieder opzicht ongebruikelijk en kan alleen door Śrī Rādhā en de andere *vraja-devīs* worden er-

varen. Het is uiterst zeldzaam zelfs voor Śrī Rukmiṇī en Mu-kuṇḍa’s andere koninginnen. Deze *mahābhāva* is de hoogste, ambrozijnen rijkdom, die het hart aantrekt en veroorzaakt, dat het zijn eigen natuur aanneemt. Van alle genietbare objecten in deze materiële wereld is niets zoeter dan *āmṛta*, nectar, of godendrank. Op dezelfde manier is er niets, dat meer smaak heeft dan *mahābhāva*, die bijzondere, esoterische vorm van goddelijke *prema*. In deze hoedanigheid wordt het hart van de *gopīs* één (*tādātma*) met *mahābhāva*. De natuurlijke conditie van het hart van de mooie Vraja meisjes is immers de belichaming te zijn van deze hoogste uitdrukking van *prema*.”

Geleerden die goed belezen zijn in *rasa-tattva*, hebben van deze *bhāva* twee vormen beschreven: *rūḍha* en *adhirūḍha*. Bij het analyseren van de woorden en realisaties van de *gopīs*, die als de *Veṇu-gīta* gesproken zijn geworden, is het absoluut duidelijk geworden, dat de *prema* van de *gopīs* de hoogste standaard heeft, *adhirūḍha-mahābhāva*.

Vers Tien

***vṛndāvanam sakhi bhuvo vitanoti kīrtim
yad devakī-suta-padāmbuja-labdha-lakṣmi
govinda-veṇum anu matta-mayūra-nṛtyam
prekṣyādri-sanv-avaratānya-samasta-sattvam***

vṛndāvanam – Vṛndāvana; *sakhī* – O vriendin; *bhuvah* – van de Aarde; *vitanoti* – verspreidt (de gloriën van de Aarde overtreffen veruit die van Vaikuṅṭha); *kīrtim* – de gloriën; *yad* – omdat; *devakī-suta* – van de zoon van Devakī (een andere naam voor Yaśodā); *pada-ambuja* – van de lotusvoeten; *labdha* – ontving; *lakṣmī* – de prachtige markeringen; *govinda-veṇum* – de fluit van Govinda; *anu* – continu; *matta* – gek geworden; *mayūra* – van de pauwen; *nṛtyam* – daar waar wordt gedanst; *prekṣya* – zien; *adrisānu* – in de weiden van Govardhana; *avarata* – stomverbaasd; *anya* – ander; *samasta* – allemaal; *sattva* – schepselen.

Vertaling

“De roem van de Aarde, O *sakhī*, wordt versterkt door de schitterende decoratie van de markeringen van de lotusvoeten

van Śrī Kṛṣṇa, de zoon van Yaśodā. Bij het horen van de *veṇu-nāda* denken de pauwen, dat het de donder van de wolken is en raken bedwelmd en beginnen te dansen. De andere dieren in de weiden van Govardhana staan als aan de grond genageld. Hierdoor maakt de aanwezigheid van Śrī Vṛndāvana planeet Aarde zelfs nog glorieuzer dan Vaikuṅṭha.”

Ānanda-varddhinī Vyākhyā
Het commentaar dat het plezier verhoogt

Śrīla Śukadeva Gosvāmī, die de conversaties beschreef van de *gopīs*, die door de nectarregen van de lotuslippen van Śrī Kṛṣṇa in de vorm van Zijn etherische fluitspel door en door waren doorweekt, zei, “De door liefde bedwelmden *gopīs* hebben hun vriendinnen verteld, ‘O *sakhī*, geboorte als een *veṇu* is vele malen beter dan geboorte als een vrouw. Als we na de dood als een *veṇu* kunnen worden geboren, kunnen we het plezier ervaren, dat we altijd bij Kṛṣṇa zijn!”

Welnu, in dit vers stoppen de *gopīs* met spreken over het fortuin van de fluit in Kṛṣṇa’s hand en gaan in plaats daarvan verder met de gunstige positie van de Aarde, die gezegend is door de aanraking van Kṛṣṇa’s lotusvoeten. De natuurlijke activiteit van *prema* is het hart rusteloos te maken. Bedwelmd op de grote hoogten der liefde en gretig om Kṛṣṇa te omhelzen zeggen de lieve *gopīs*, “Hadden we maar een geboorte gekregen zoals deze bosgrond in plaats van melkmeisje, dan hadden we de aanraking van Kṛṣṇa’s lotusvoeten gekregen en hadden we ons leven als waardevol beschouwd.”

We hebben in het voorgaande vers gezien, dat het aanzien van ieder object van Vṛndāvana de gedachten van de *gopīs* aan Kṛṣṇa stimuleert en hun liefde voor Hem aanwakkert. Wanneer ze de top van zuivere *prema* hebben bereikt, zien de *gopīs* zichzelf als zeer gevallen en verdorven. Ze zien Kṛṣṇa's fluit, de verwanten van de fluit (de vijvers, rivieren, bomen en bloemen) en zelfs de herten en andere dieren als de meest gelukkige wezens. "Alle bosbewoners," overpeinzen ze, "kunnen Kṛṣṇa zien en Hem zelfs aanraken, zonder dat iemand ertussen komt. Alleen wij, *gopīs*, komen tegenover alle moeilijkheden te staan om Hem te benaderen."

Met ogen vol liefde kijken ze uit over heel Vraja-maṇḍala en zien, dat het bezaaid is met de symbolen van Kṛṣṇa's lotusvoeten. Wanneer Kṛṣṇa in het bos speelt en met Zijn vrienden in een boom klimt, krijgen de bomen automatisch de aanraking van die lotusvoeten, die zelfs worden vereerd en aanbeden door Brahmā, Śiva, grote heiligen en alle andere levende wezens. De *gopīs* vinden, dat de zelden verkregen lotusvoeten van Śrī Śyāmasundara, die de woonplaats zijn van Lakṣmī, ook hun borsten zouden moeten sieren. Want in het bos van Vṛndā zijn deze lotusvoeten gemakkelijk bereikbaar, wanneer ze in de bomen klimmen, de tijd verdrijven in afgesloten bos-hutten (*kuñjās*) en de meren ingaan. Op die manier bezingen de *gopīs* de glorie van Vṛndāvana.

Vṛndāvanam bhuvo vitanoti kīrtim – De *gopīs* roepen uit, "O *sakhī*, dit land van Vṛndāvana is zelfs meer geheiligd en glorieus dan Vaikuṅṭha." In het woord *vitanoti*, wijst *vi* op de unieke specialiteit (*vaiśiṣṭya*) van Vṛndāvana, hetgeen betekent, dat de kwaliteiten van Vṛndāvana specialer zijn dan die

gens bepaald spel en tijdverdrijf in een onbeperkt aantal expressies overal aanwezig. Van al deze gedaanten is alleen Śrī Kṛṣṇa de oorspronkelijke, complete manifestatie en alle anderen zijn deelincarnaties of delen van delen.

Dit staat in *Brahma-saṁhitā* (39) geschreven,

*rāmādi-mūrtiṣu kalā-niyamena tiṣṭhan
nānāvātāram akarod bhuvaneṣu kintu
kṛṣṇaḥ svayaṁ samabhavat paramaḥ pumān yo
govindam ādi-puruṣaṁ tam ahaṁ bhajāmi*

“Ik aanbid de oorspronkelijke persoon, Śrī Govinda, die telkens neerdaalt op verschillende planeten en die volgens Zijn voorgeschreven schema Zijn vermogens in verschillende gedaanten manifesteert, waarbij Hij Zich als Śrī Rāma en als andere incarnaties (*avatāras*) vestigt. Aan het eind van Dvāparayuga in het achtentwintigste tijdperk van de zevende Manu op iedere dag van Brahmā verschijnt Svayaṁ Bhagavān Śrī Kṛṣṇa Zelf op deze Aarde in Zijn complete gedaante met de volkomen toebehoren van Zijn eeuwige Vraja-dhāma.”

Śrī Kṛṣṇacandra, het Allerhoogste Spirituele Wezen en de Allerhoogste Waarheid, zet Zijn blote lotusvoeten neer op het land van Vṛndāvana onder voorwendsel van het hoeden van koeien. Deze lotusvoeten, die zijn gedecoreerd met de rode *kuṅkuma*¹⁸ van de borsten van de *vraja-devīs*, raken het land van Vṛndāvana aan en maken haar gezegend. De eerwaarde Uddhava zendt gebeden op aan de stofdeeltjes van Vṛndāvana en zegt,

¹⁸ Een rood poeder dat getrouwde vrouwen op de scheiding van hun haar aanbrengen en als stip iets boven de ogen op hun voorhoofd plaatsen.

*āsām aho caraṇa-reṇu-juṣām ahaṁ syām
vṛndāvane kim api gulma-latauśadhīnām*

Śrīmad-Bhāgavatam (10.47.61)

“Het zou voor mij het grootste geluk betekenen om in deze Vṛndavana-dhāma een boom, een struik of een medicinaal kruid te worden. Oh, als ik zoiets ga worden, zal ik altijd het stof van de lotusvoeten van de *gopīs* kunnen dienen. Door in dit stof te baden, word ik gezegend.”

In dit tiende vers moeten we weten, dat Devakī-suta (de zoon van Devakī) eigenlijk Yaśodā-suta (de zoon van Yaśodā) is, want een andere naam voor Yaśodā is Devakī. Dit wordt gezegd in *Bṛhad-viṣṇu Purāṇa*,

*dve nāmnī nanda-bhāryāyā
yaśodā devakīti ca*

“De vrouw van Nanda had twee namen, Yaśodā en Devakī.”

Govinda-veṇu anu matta-mayūra-nṛtyaṁ – Indra adhiati, de oorspronkelijke meester van alle koeien is Govinda. De werkwoordstam *vinda* betekent ‘plezier, bescherming en voeding geven’. Daarom is Hij, die verantwoordelijk is voor het welzijn, de bescherming en altijd toenemend plezier van alle *gos* – *gopas*, *gopīs*, *gopa-bālakas* (koeherdersjongens), *govatsa* (koeien en kalveren) en *go-bhūmi* (weidegronden) – wordt Govinda genoemd.

In dit Vṛndāvana struint Yaśodā-nandana Kṛṣṇa altijd rond op blote voeten, werpt een vluchtige blik over de dronken, gek geworden pauwen en speelt van tijd tot tijd zoete deuntjes op Zijn dierbare fluit. Als de pauwen Śrī Govinda zien, die Zijn gevoel uit de grond van Zijn hart door de *veṇu* giet, erva-

ren de pauwen groot plezier en beginnen vrolijk te dansen. Zij denken, dat Kṛṣṇa's gouden *pītāmbara* tegen de uitstraling van Zijn blauwe lichaam eruit ziet als een lichtflits over een pas geformeerde, donkerblauwe regenwolk en dat de zachte klank van de *veṇu* lijkt op gedempte donderslagen. Bedwelmd door liefde spreiden ze hun staartveren en verliezen zich volkomen in het dansen. Als Hij dit ziet, speelt Kṛṣṇa zelfs nog een ontroerender melodie op Zijn fluit. De pauwen krijgen nog meer de geest dan eerst en omdat ze zo verrukt zijn van de zoete *veṇu-nāda*, geven ze Hem hun veren.

Kṛṣṇa accepteert die veren met grote liefde en plaatst ze op Zijn kroon en zegt, “O pauwen, Ik zal jullie liefdesgeschenk voor de rest van Mijn leven op Mijn hoofd dragen.” En omdat Kṛṣṇa de naam van Zijn meest geliefde schattebout op de veren ziet staan, is het geschenk van de pauwen helemaal kostbaar. Kṛṣṇa accepteert met genegenheid datgene, dat een toegewijden Hem met toewijding geeft. In *Bhāgavad-gītā* (9.26) zegt Hijzelf,

*patraṁ puṣpaṁ phalaṁ toyam
yo me bhaktyā prayacchati
tad ahaṁ bhakty-upahṛtam
asnāmi prayatātmanaḥ*

“Ik aanvaard met grote genegenheid hetgeen iedere toegewijde Me met smetteloze *prema* geeft, hetzij een blad, een bloem, vruchten, water of iets anders.”

De pauwen worden zelfs nog enthousiaster bij het horen van de *veṇu-nāda* en het zien van Kṛṣṇa's lotusgezicht en Zijn hoofd getooid met hun veren. Ze verdrinken in vervoering en dansen op het zoete ritme van de *veṇu* op een manier, die

voor KṚṣṇa’s ogen zeer kalmerend en boeiend is. De pauwen en KṚṣṇa wisselen hun *bhāvas* uit, waarbij ze elkaar inspireren tot grotere extase.

De *sakhīs* zien deze hele scène door ogen vol liefdevolle emoties. Als hun hart wordt overspoeld door de *sañcāri-bhāvas* van *dainya* (nederigheid) en *nirveda* (zelfverachting) verklaart één *gopī*, “O *sakhī*, zulke gevoelens worden uitgewisseld tussen gelijkgeaarde harten. We hebben van Paurṇamāsī gehoord, dat KṚṣṇa een jonge, levenslange *brahmācari* (celibatair) is en dat de pauwen ook *brahmacārīs* zijn. Daarom wisselen ze liefdevolle blikken met elkaar uit. Capabele mensen associëren met anderen, die op dezelfde manier bekwaam zijn. Maar wij zijn getrouwde vrouwen en behoren aan iemand anders toe, dus hoe is het mogelijk, dat wij ooit bij Śyāmasundara kunnen komen?”

KṚṣṇa zit dikwijls in de valleien van Govardhana, waar iedereen een helder, ongehinderd zicht op Hem heeft. Alle levende wezens in de valleien, behalve de pauwen, staan of zitten roerloos te kijken en raken onthecht van alle materiële aangelegenheden. De specialiteit van de pauwen, die hen van de andere vogels en dieren onderscheidt, is, dat ze ongeremd in vervoering raken bij het zien van hun veren op het hoofd van KṚṣṇa en bij het horen van de *veṇu-nāda*, waarvan zij denken, dat het de donder is. In plaats van dat ze volkomen roerloos aan de grond genageld staan, zoals de andere schepselen, verliezen de pauwen zich dansend op de melodie van de fluit. De wolkachtige schoonheid van Śrī KṚṣṇa en de klank uit Zijn *veṇu*, die op de donder lijkt, maakt dat het hart van de

pauwen overslaat. Hun lichaam begint samen met hun hart te dansen.

Aan de andere kant worden alle andere levende wezens totaal roerloos bij het zien van Kṛṣṇa's *rūpa-mādhuri* (honingzoete, prachtige gedaante) en het horen van Zijn *veṇu-mādhuri* (zoete fluitspel). Om getuige te zijn en de nectar van Kṛṣṇa's zoete fluitspel te proeven en om de ongekend schitterende, ritmische bewegingen van de pauwen te zien, verzamelen alle dieren, vogels, koeherdersjongens, koeien, kalveren, herten en hindes zich in de valleien van Govardhana. Zwermen vogels bevolken de takken van de bomen, terwijl de koeherdersjongens het fluitspel en het dansen prijzen en dicht om Kṛṣṇa en de pauwen heen komen staan. Hier verwijst *adri*, berg, naar Girirāja Govardhana.

Bij het zien van Kṛṣṇa's onvergelykbare schoonheid en bij het horen van de klanken van de *veṇu*, die ieders verstand in de drie werelden aantrekt, houden de vogels en dieren op met bewegen en worden een standbeeld. De koeherdersjongens en anderen vergeten, wat ze aan het doen waren en kijken alleen naar Kṛṣṇa. Zelfs de kalveren, die melk drinken, verlaten hun moeder en rennen naar Hem toe en de pauwen, die gek zijn geworden, beginnen met Hem te dansen.

“Kijk, *sakhī*,” zegt een koeherdersmeisje tegen een ander, “allerlei soorten dieren en vogels raken bij het horen van de vibratie van de *veṇu* verlamd van plezier en verliezen hun externe bewustzijn. Bij het zien van Govinda en het horen van Zijn *veṇu-nāda* smelten zelfs stenen en rotsen en worden de mooie, tedere lotusvoeten van Śyāmasundara erin afgedrukt. Maar wat kan ik je nog meer vertellen, *sakhī*? Ons hart is zo

hard, dat zelfs na het horen van de *veṇu-nāda* er niets verandert. Alas, ons treft alle blaam. Ons leven is vervloekt. Wat heeft een dergelijk leven voor zin?”

Avaratānya-samasta-sattvam – Śrīla Sanātana Gosvāmipāda heeft licht geworpen op de betekenis van dit deel van het vers. Hij zegt, dat *avarata* verwijst naar het laten vallen van de geaardheden hartstocht en onwetendheid, hetgeen betekent, dat alleen in afwezigheid van hartstocht en onwetendheid *viśuddha-sattva*, zuiver spirituele goedheid, het hart verlicht. De *gopīs* leggen elders het symptoom uit,

*vana-latās tarava ātmani viṣṇuṁ
vyañjyatyā iva puṣpa-phalādhyāḥ
praṇata-bhāva-vitāpā madhu-dhārāḥ
prema-hṛṣṭa-tanavo vavrṣuḥ sma*

Śrīmad-Bhāgavatam (10.35.9)

“Wanneer Śrī Kṛṣṇa, de meester van onbevattelijke rijkdom, door Vṛndāvana zwerft en Zijn *veṇu* bespeelt, roept Hij de namen van de koeien, die in de weiden aan de voet van Girirāja Govardhana lopen te grazen. Op dat moment gaan alle bomen en struiken van het bos in bloei en krijgen bloemen en vruchten. Hun takken buigen van het gewicht diep door, alsof ze hun eerbetuigingen aanbieden. Deze bomen en klimplanten, die tot de rand vol genegenheid staan, brengen op deze manier hun liefde voor Kṛṣṇa tot uitdrukking. Iedere porie van hun lichaam bloesemt van verrukking en hun honing stroomt naar buiten, alsof ze tranen van vreugde vergieten.”

Dit toont aan, dat de natuurlijke karakteristiek van *bhakti* is, dat zij in het hart nederigheid en een dienstbare houding opwekt. *Śrīmad-Bhāgavatam* (2.9.10) laat ons weten, dat in Vai-

kuṅṭha alleen *viśuddha-sattva* (onvermengd spirituele goedheid) manifest is – dat er geen vermengde goedheid, geen effect van de drie geaardheden, noch het verstrijken van tijd aanwezig zijn,

*pravartate yatra rajas tamas tayoh
sattvaṁ ca miśraṁ na ca kāla-vikramaḥ*

In dit tiende vers vragen de *gopīs* zich af, “O Schepper! Wanneer krijgen wij hetzelfde grote geluk als Vṛndāvana, die haar borst altijd siert met Kṛṣṇa’s lotusvoeten? Oh, wij zijn verstoken van alle gunsten. De pauwenechtparen dansen samen met Kṛṣṇa. Waarom kunnen wij niet bij het horen van de klanken van Zijn fluit samen met onze echtgenoot met Hem dansen? Nee, nee, we worden helemaal verdoemd, omdat onze echtgenoten zich hevig tegen dit idee verzetten. De bomen, struiken, herten en hindes – zelfs de vogels en zoogdieren – kunnen dicht bij Kṛṣṇa komen, maar wij krijgen zelfs geen moment het grote geluk om bij Hem te zijn en Zijn lotusvoeten aan onze borsten te houden. Wij zijn zo machteloos. Alleen wanneer we sterven en in een andere levenssoort in Vṛndāvana worden geboren, zullen we in staat zijn om Kṛṣṇa’s associatie te krijgen; alleen dan zal ons leven enige betekenis krijgen.”

Vers Elf

***dhanyāḥ sma mūdha-gatayo 'pi hariṇya etā
yā nanda-nandanam upātta-vicitra-veśam
akarnya veṇu-raṇitam saha-kṛṣṇa-sārāḥ
pūjām dadhur viracitām praṇayāvalokaiḥ***

dhanyāḥ – fortuinlijk, gezegend; *sma* – zeker; *mūdha-gatayaḥ* - geboren zijn in een onwetende diersoort en dus dwaas; *api* – hoewel; *hariṇya* – de hinde (vrouwtejshert); *etāḥ* – deze; *yā* – die, wie; *nanda-nandanam* – de zoon van Nanda Mahārāja; *upātta-vicitra-veśam* – gekleed op een ontstellend unieke, maar toch plezierig boeiende manier; *akarnya* – horen; *veṇu-raṇitam* – de klank van Zijn fluit; *saha-kṛṣṇa-sārāḥ* – vergezeld van hun echtgenoten, de *kṛṣṇa-sāra* herten, wier hart Kṛṣṇa de essentie is; *pūjām dadhuḥ* – ze vereren Kṛṣṇa (van dichtbij); *viracitām* – uitvoeren; *praṇaya-avalokaiḥ* – met hun innemende, zijdelingse blikken.

Vertaling

“O *sakhī*, wanneer onze geliefde Nanda-nandana Śyāmasundara Zich kleedt op een ontstellend ongewone, maar toch

plezierig boeiende manier¹⁹ en zoete klanken op Zijn fluit vibreert, rennen de dwaze herten, die geboorte namen als uiterst onwetende dieren, bij het horen van de *veṇu-nāda* samen met hun echtgenoten (de *kṛṣṇa-sāra* herten) naar Hem toe en gaan met hun grote, liefdevolle ogen naar Hem staan staren. Ze staan Hem niet alleen aan te staren, *sakhī!* Ze vereeren Hem met de zijdelingse blikken van hun wijd openstaande lotusogen. Śrī Kṛṣṇa verwelkomt hun eerbetoon door met hen liefdevolle zijdelingse blikken uit te wisselen en de hinds aanvaarden op hun beurt Zijn antwoord. Echt waar, het leven van deze herten is gezegend. *Sakhī*, is het niet ironisch, dat wij ons niet op dezelfde manier vrij aan Kṛṣṇa kunnen geven vanwege het stoken door onze familieleden, ondanks dat wij *gopīs* van Vṛndāvana zijn!”

Ānanda-varādhinī Vyākhyā
Het commentaar dat het plezier verhoogt

Het is te danken aan hun onlesbare dorst, die een natuurlijk symptoom van hun *prema* vormt, dat de meisjes van Vraja, die zijn gezegend met *mahābhāva*, altijd ongeduldig zijn om Kṛṣṇa te ontmoeten en hun verstand op geen enkele manier gestabiliseerd krijgen. Als ze iets zien, dat slechts een hint geeft naar een relatie met Kṛṣṇa, denken ze, dat die positie

---

¹⁹ Kṛṣṇa heeft een zeer zorgeloze en opgewekte verschijning, die op een gratieuze wijze betovert en sprankelend is, in de onbepaalde variëteiten van Zijn onderscheidende kleding. Iedere nieuwe dracht (*veśa*) is telkens nieuw en onbevattelijk uniek (*vicitra*) en is er zorgvuldig op afgestemd om keer op keer het hart van de Vrajavāsī's te stelen.

uiterst fortuinlijk is. Vanwege hun natuurlijke nederigheid beschouwen ze zich uitermate onfortuinlijk. Śrī Kṛṣṇa loopt in Vṛndāvana altijd op blote voeten, dus Vṛndāvana krijgt constant het grote fortuin te worden aangeraakt door Zijn lotusvoeten. Het bos van Vṛnda dient Śrī Kṛṣṇa en Zijn dierbaren onafgebroken op iedere manier, vooral omdat dit het land is, waar Hij rondzwalkt en Zich met liefdesperikelen bezighoudt. De *vraja-ramaṇīs* zijn altijd verzonken in hun liefde voor Kṛṣṇa en overdenken de glorie van Śrī Vṛndāvana op deze manier.

“Oh, lieve hemel! *Sakhī*, hoe kan ik mogelijkwijs het grote fortuin van Vṛndāvana beschrijven? Zij huisvest tenslotte Kṛṣṇa’s dierbaren, zoals de dieren, de vogels, bomen, klimplanten, koeien, kalveren en de geliefde Vrajavāsi’s. We kunnen ons niet eens het grote fortuin van Vṛndāvana voorstellen, laat staan krijgen. Kijk eens! Kijk eens! Deze herten zijn zo blij; het grote geluk, dat zij beleven, is voor ons extreem zeldzaam. Omdat ze dieren zijn, ontbreekt het ze aan onderscheidingsvermogen, hetgeen de reden is, waarom ze niet van het zicht op Kṛṣṇa worden beroofd. Wij zijn geboren als vrouwen en beschikken over menselijke intelligentie, maar desondanks hebben we niet zoveel geluk, dat we Hem kunnen ontmoeten. Dit is de ironie van ons leven. Een persoon in onwetendheid of zonder onderscheidingsvermogen, die een of andere relatie heeft met Kṛṣṇa, is duizend keer beter af dan een intelligent persoon, die geen relatie met Hem heeft.”

Wanneer Vrajendra-nandana Śrī Kṛṣṇa, die prachtig is gedecoreerd in uitzonderlijk unieke kleding geschikt om door het bos te struinen, in het najaar Vṛndāvana binne loopt en

haar wonderbaarlijk schitterende schoonheid ziet, gaat Hij op de *venu* spelen. Op dat moment vergeten de hinds te grazen en verwaarlozen alles, inclusief hun jongen. Ze rennen snel naar Kṛṣṇa toe en gaan zo dicht bij Hem staan, dat Hij ze met Zijn hand kan aanraken.

“Deze hinds zijn zo dom,” mijmeren de *gopīs*. “Ze hebben niet in de gaten, dat ze op het punt staan hun leven aan de *venu* van de jager te geven. Ze hebben zelfs geen flauw idee, waar de muziek vandaan komt. Ze weten niet, dat het evengoed een jager had kunnen zijn, die ze met zijn muziek lokt om ze te doden. Ze worden gek, richten hun gespitste oren in die richting en rennen als gekken naar het geluid toe. Anderzijds is de domheid van de hinds tevens een vorm van grootsheid, want ze gaan heel dicht bij Kṛṣṇa staan en demonstreren hun *praṇaya*²⁰ voor Hem. Daarom zijn zij veel meer gezegend als wij.”

Terwijl ze thuis zitten, observeren de *gopīs* dit allemaal door hun ogen getint met liefdevolle emoties. Ze zien de hinds Kṛṣṇa aanbidden, alsof ze met hun liefdevolle ogen om *praṇaya* bedelen en staan vlak naast Hem. De melkmeisjes vervolgen hun lofprijzingen, “Oh, die herten zijn zo ontzettend fortuinlijk, dat ze naar Kṛṣṇa komen voor *abhisāra*, een geheime liefdesontmoeting, en Hem om diepe liefde smeken. Wij zijn als *gopīs* geboren en kunnen onze familieverplichtin-

---

²⁰ *Praṇaya* – het stadium van *prema*, waarin alle vormen van verlegenheid en aarzeling compleet zijn weggevallen. De *āśraya*, of het reservoir van *madhura-rati*, de *nāyikā* (heldin), ziet geen verschil tussen haar lichaam, verstand, intelligentie, hart en leven en die van haar geliefde Śrī Kṛṣṇa, en omgekeerd.

gen, onze rekenschap van de publieke opinie, onze zelfbeheersing en andere sociale zaken niet opgeven. Wij kunnen Kṛṣṇa niet voor *abhisāra* ontmoeten, laat staan dat we Hem om Zijn *pranaya* kunnen smeken, zoals de herten doen.”

Nanda-nandanam upātta-vicitra-veśam – Kṛṣṇa is gekleed in uitgelezen kleding en is getooid met een kroon gemaakt van pas ontloken, zeer zachte, rode mangobladeren, met trossen bloemen van diverse soorten en een pauwenoogveer. Zijn schitterend gele *pitāmbara* glinstert als gesmolten goud, als hij fladdert in de wind. Hij draagt op één oor een *karnikāra*-bloem en Zijn heen en weer wiegende bloemenkrans van diverse bosbloemen reikt helemaal tot op Zijn kniën. Kṛṣṇa's verleidelijke kleding is exact gepast voor Zijn bekoorlijke jonge leeftijd. De herten, die Hem gekleed zien in Zijn prachtige dracht gesierd met bloemendecoraties en Hem zien dansen, zijn door Zijn verschijning gecharmeerd en observeren Hem zonder met de ogen te knipperen, alsof ze grote heiligen zijn, die verankerd zijn in hun meditatie op de Absolute Waarheid (*brahma*).

Ākarṇya veṇu-raṇitaṁ – Zodra de hinds Kṛṣṇa's fluit horen, worden ze onmiddellijk tot Hem aangetrokken. Hun echtgenoten worden *kṛṣṇa-sāra* genoemd, hetgeen betekent, dat alleen Kṛṣṇa de essentie van hun leven vormt. Zonder Kṛṣṇa kunnen ze niet in leven blijven; Hij is alles voor ze. De mannetjesherten volgen achter hun vrouwtjes, want ze vinden, dat hun vrouwen zich met hun lichaam, verstand en leven in hogere mate aan Kṛṣṇa hebben overgegeven dan zijzelf. De hinds rennen rechtstreeks naar Hem toe en kijken niet eens achterom om te zien, of hun echtgenoot volgt of niet. Bij het

zien van de gretigheid en intensiteit van de liefde van hun vrouwen denken de herten, “Ah, wat hebben onze vrouwen een diepe genegenheid voor Kṛṣṇa! Ze zijn veel fortuinlijker dan wij.” Vanwege deze diepe genegenheid is hun hart één met Hem. Śrīla Viśvanātha Cakravartī Ṭhākura beschrijft dit in *Kṛṣṇa-bhāvanāmṛta* (7.51-52),

*kṛṣṇa-sāra iti nāma sārthakaṁ
 svaṁ dadhāvayamaho dayodadhiḥ
 dveṣṭi no giridharānurāgiṇīḥ pratyutaiti
 sukhaya nijāṅganāḥ
 tās tu taṁ sakhi! vidhāya pṛṣṭhataḥ
 kṛṣṇa-sañjigamiṣāti tṛṣṇayā
 yāntya eva jaḍatām śitāḥ śrute
 veṇu-nāda iha citritā babhuḥ*

Deze verzen betekenen, “O *sakhī*, de hinde zijn door de *veṇu-nāda* betoverd en laten hun echtgenoot achter, omdat ze bij Kṛṣṇa willen zijn. Maar ondanks dit verlangen weigeren hun ledematen te bewegen en blijven ze als een standbeeld staan. De *kṛṣṇa-sāra* herten staan achter hun vrouw en staren naar Kṛṣṇa.” Aldus is bewezen, dat Kṛṣṇa de *sāra*, de essentie, van hun leven is.

Praṇayāvalokaiḥ pūjāṁ dadhau – De diepe, innerlijke betekenis is, dat de hinde met hun prachtige grote ogen liefdevol naar Kṛṣṇa kijken. Het werpen van blikken vol *praṇaya* is eenvoudig hun complete eredienst, die automatisch het offeren van allerlei soorten artikelen insluit. In vergelijking met de formele eredienst (*arcana*) uitgevoerd met allerlei toebehoren, is de *āratī* (adoratie) geofferd met liefdevolle ogen de

meest uitmuntende vorm van verering, of ritueel der liefde. Hier heeft *dadhau* (aanvaarden) een diepere betekenis: Kṛṣṇa aanvaardt vooral dit eerbetoon. *Viracitām praṇaya-avalokaiḥ* – naar Kṛṣṇa staren met *praṇaya* is de beste vorm van eerbetoon, of offer.

“Als onze meest geliefde Kṛṣṇa de verering (*pūjā*) kan aanvaarden, die de hindes Hem met hun ogen vol liefde geven, waarom kan Hij die van ons dan niet aanvaarden?” Dit is de verborgen intentie van de woorden van de *gopīs*. *Dadhau* heeft hier nog een andere diepe betekenis. Door met ogen vol liefde te kijken hebben de hindes Kṛṣṇa overweldigd. De *gopīs* beschouwen deze hindes uitermate fortuinlijk, want ze verliezen al het gevoel voor hun lichaam en geven hun reenschap met de publieke opinie op – en ook zelfs alle bemoeienissen met hun echtgenoot. Ze voeren eenvoudig hun eerbetoon uit aan die prachtige verschijning van Nanda-nandana met hun blikken vol liefde, die geen gevoelens van afgescheidenheid van hun aanbeden object toelaten. Gelokt door de *veṇu-nāda* staren ze met ogen vol emoties van liefde met een ononderbroken concentratie naar Kṛṣṇa, zoals het uitvoeren van *āratī*; en de *gopīs* zijn getuigen van deze liefdevolle vorm van verering.

De dichter, Kavi Karṇapūra, citeert een *yūtheśvarī*, die haar hevige verlangen om Kṛṣṇa te zien aan haar vriendin uitsprekt,

*kiṁ duścaram caritam āli! tapo mṛgībhiḥ
paśyānti yāḥ sa-murali-kalam āsyam asya*

*akṣṇoḥ prakāma-kamanīya-guṇatvam āsām
mā sāmpratam bhavati samprati sampratīhi*

Ānanda-vṛndāvana-campū (11.146)

“O *sakhī!* Welke zware soberheden hebben deze herten en hindes uitgevoerd, opdat ze het resultaat hebben behaald van het aanschouwen van het lotusgelaat van Śrī Kṛṣṇa, dat wordt opgeluisterd door de uiterst zoete klanken van Zijn fluit? De extreem aantrekkelijke lotusogen van de hindes beschikken overvloedig over kwaliteiten, waarmee hun uitnodigende, zijdelingse blikken het gewenste resultaat behalen.”

Een andere *yūtheśvarī* zegt tegen een *sakhī*,

*saubhāgya-bhāgiyam aho sakhi! kṛṣṇasārī
sārīkaroti nayane saha-kṛṣṇasārā
vaṁśī-nināda-makaranda-bharam dadhānaṁ
kṛṣṇāsya pañkajam aśaṅkitam āpibanti*

Ānanda-vṛndāvana-campū (11.148)

“O *sakhī*, kijk eens naar dat hert genaamd *kṛṣṇa-sāra!* Zijn vrouw is zo extreem fortuinlijk. Samen met haar *kṛṣṇa-sāra* echtgenoot drinkt ze zonder aarzelen de *rasa* van Kṛṣṇa’s lotusmond, die de honingzoete klanken van de fluit draagt; zo maakt ze het beste gebruik van haar twee ogen. Kṛṣṇa is werkelijk de *sāra*, de essentie, van het leven van de echtgenoot van deze hinde. Maar de mentaliteit van mijn echtgenoot daarentegen is tegengesteld aan die van de herten. Hij is gemeen en staat me zelfs geen glimp van Kṛṣṇa toe.”

Het woord *aśaṅkita* (onbevreesd) betekent hier, “Ik kan Kṛṣṇa, wanneer Hij in de avond naar huis terugkeert, niet onbezorgd zien, want mijn wrede echtgenoot koestert constant achterdocht.” De *gopīs* zeggen, “Onze volgende geboorte

moet als hert zijn, zodat we ook samen met onze echtgenoot Kṛṣṇa met ogen vol liefde kunnen eren.”

In dit vers noemen de *gopīs* de herten dom. Zelfs als iemand in onwetendheid met Kṛṣṇa associeert, is hij zeker intelligent, terwijl iemand, die in materieel opzicht intelligent is, maar Kṛṣṇa's associatie niet neemt, een grote dwaas is. De *gopīs* vervolgen, “We zouden liever idioten willen zijn, als we daarmee de gelegenheid zouden krijgen om Kṛṣṇa te eren en te dienen.”

Yaśodā-maiyā, Nanda Bābā en de andere koeherders denken hetzelfde als de *gopīs*. Kṛṣṇa is Bhagavān Zelf, maar Yaśodā-maiyā en Nanda Bābā beschouwen Kṛṣṇa alleen als hun zoon, niet als Svayaṁ Bhagavān. Een ieder, die belezen is in de schriftuurlijke waarheden (*tattva-jñānīs*), bidt om het stof van de lotusvoeten van Nanda Bābā, Yaśodā-maiyā en andere Vrajavāsī's. Alle bomen, struiken, klimplanten, dieren, vogels, insecten, *gopas* en *gopīs* in Vraja bevinden zich buiten het bereik van *māyā*, ze zijn eeuwigdurend vol ongelimiteerde kennis en onpeilbaar geluk (*sac-cid-ānanda*) en ze zijn verzonden in hun dienstverlening aan Śrī Kṛṣṇa. Het is niet mogelijk, dat zelfs maar een vleugje onwetendheid in hen aanwezig is. Onder invloed van het mystieke vermogen van Yoga-māyā zijn de Vrajavāsī's alle majesteitelijke verhevenheid van Svayaṁ Bhagavān Śrī Kṛṣṇa vergeten en zien alleen, dat Hij Kṛṣṇa is. Ze zien Hem juist, zoals in gewone, wereldse relaties; ze zien Hem als hun vriend, zoon, geliefde, enzovoort.

Al deze persoonlijkheden hebben *rāgātmikā-bhāva* in hun hart, natuurlijke genegenheid voor Kṛṣṇa. Personen, die getigtheid voor deze dienstbare houding van de *rāgātmikā* met-

gezellen (de inwoners van Vraja) koesteren en die in deze wereld *bhajana* onder leiding van *śrī guru-vaiṣṇava* praktiseren, worden *rāgānuga-sādhakas* genoemd. Als men de *rāgāt-mikā* metgezellen volgt, blijven zelfs *rāgānuga* beoefenaren achter op *bhakti* voor Śrī Kṛṣṇacandra, omdat in *rāgānuga* nog restricties, ontzag en verhevenheid aanwezig zijn. Omdat de *rāgāt-mikā* Vrajavāsī's Śrī Śyāmasundara als hun vriend, zoon of geliefde beschouwen, praktiseren ze onafgebroken *sādhana-bhajana*. Śrī Kṛṣṇa verscheen als Śrī Śacī-nandana Gaurasundara om het gevoel van Śrīmatī Rādhikā, de volkomen belichaming van *mahābhāva*, te proeven en het pad van spontane toewijding te initiëren door in het kielzog (*rāga-mārga*) van de inwoners van Vṛndāvana te volgen. Deze *bhāvas* zijn beschreven door Śrīla Rūpa Gosvāmī, die de innerlijke hartewens van Śrī Śacī-nandana Gaurasundara kende en in vervulling bracht met zijn ongekend roerende uiteenzettingen in *Sri Bhakti-rasāmṛta-sindhu*, *Śrī Ujjvala-nīlamaṇi* en andere werken. Maar degenen, die hiervoor gekwalificeerd zijn, zijn in deze wereld zeldzaam.

Vaidhī-bhakti, dat vollop regels en restricties kent, kan leiden tot de majestueuze dienst van Śrī Nārāyaṇa in Śrī Vaikuṅṭha. Maar *rāgānuga-bhakti* geeft de met liefde geladen dienst aan Śrī Vrajendra-nandana in Vraja. En van de *rāgānuga* toegewijden ontvangt alleen de *rūpānuga sādha*, die in overeenstemming met het gevoel en de dienst van Śrīla Rūpa Gosvāmī zijn geperfectioneerde spirituele gedaante heeft gecultiveerd, de eeuwige *sevā* (goddelijke dienst) van Śrī Rādhā-Kṛṣṇa in Goloka Vraja – niemand anders. Tegen die tijd vergeet hij Svayaṁ Bhagavān Śrī Kṛṣṇa als godheid en majesteit,

ziet Śrīmatī Rādhikā als zijn meesteres (*svāminī*) en ziet Kṛṣṇa als Haar, Śrī Kiśorī's (het Allerhoogste Meisje's), dierbare geliefde en blijft onafgebroken verzonken in Hun *sevā*. Dit is de specialiteit van de volgelingen van Śrīla Rūpa Gosvāmī.

Vers Twaalf

***kṛṣṇaṁ nirikṣya vanitotsava-rūpa-śīlaṁ
śrutvā ca tat-kvaṇita-veṇu-vivikta-gītam
devyo vimāna-gatayaḥ smara-nunna-sārā
bhraśyat-prasūna-kabarā mumuhur vinivyaḥ***

kṛṣṇaṁ – Śrī Kṛṣṇa (die het hart aantrekt); *nirikṣya* – observeren; *vanitā* – voor alle vroeg adolescente tienermeisjes (*kiśorīs*); *utsava* – een festival; *rūpa* – wiens schoonheid; *śīlaṁ* – en karakter; *śrutva* – horen; *ca* – en; *tat* – bij Hem; *kvaṇita* – vibreerde; *veṇu* – van de fluit; *vivikta* – helder; *gītam* – lied; *devyaḥ* – de echtgenotes van de halfgoden; *vimāna-gatayaḥ* – op reis in hun vliegtuigen; *smara* – door Cupido; *numma* – opgewonden; *sārāḥ* – hun geduld; *bhraśyat* – glijdt weg; *prasūna-kabarāḥ* – de bloemen in hun haar; *mukhuḥ* – ze werden gek; *vinivyaḥ* – waarbij hun koordjes losraakten.

Vertaling

“O *sakhī*, wanneer de vrouwen van de *devas* (halfgoden) Kṛṣṇa zien of Zijn betoverende *veṇu-nāda* horen, komen ze door de kracht van Cupido geheel onder Zijn bekoring. Hij trekt

tenslotte het hart van alle jong volwassen meisjes aan, die voor hen een schat aan schoonheid bevat. En met Zijn bevalige gedaante, kwaliteiten en Zijn unieke natuur schenkt Hij hen de hoogste zegen. De bloemen, die het gevlochten haar van de *devīs* bijeenhouden, vallen op de grond, hun *sārīs* glijden uit de tailleband en in hun hemelse vliegtuigen vallen ze bij hun echtgenoot op schoot in katzwijnm.”

Ānanda-varddhinī Vyākhyā
Het commentaar dat het plezier verhoogt

De *gopīs* worden overweldigd door intensieve liefde voor Śrī Kṛṣṇa en zijn nu extreem rusteloos geworden om Hem te ontmoeten. Ze hebben het gevoel, dat hun enige doel in het leven is om Kṛṣṇa te dienen en hun enige zorg is, hoe ze Zijn *sevā* kunnen krijgen. Als ze in deze conditie iemand zien, die slechts een flauw teken van een relatie met Kṛṣṇa vertoont, denken ze, dat hij uiterst gezegend is. “O *sakhī*,” zegt de ene *gopī*, “hoe kan ik op een accurate wijze het grote geluk van de hinds in Vṛndāvana beschrijven, het land, waar Kṛṣṇa rondloopt en Zijn tijd verdrijft met spel en vermaak? Iedere dag wandelt Kṛṣṇa onder voorwendsel de koeien te hoeden door het bos, waar de hinds zich hebben gestationeerd eenvoudig om Hem te kunnen zien. Ah, kijk! Zie je hoe gelukkig de halfgodinnen (*devīs*) zijn in hun hemelse vliegtuigen in het luchtruim? Zonder met hun ogen te knipperen drinken ze naar hartelust de nectar van Kṛṣṇa’s schoonheid. Met het horen van Zijn *veṇu-nāda* maken ze hun leven en vooral hun ogen tot een succes.

“Maar alas! Ondanks onze geboorte hier in Vraja en onze jeugd, die we hier hebben doorgebracht, kunnen we Vrajendra-nandana niet vrij ontmoeten of met Hem praten. Maar de herten, die een lagere geboorte in het dierenrijk hebben genomen en in Vṛndāvana wonen, zijn wel in staat om iedere dag de bevalligheid van Kṛṣṇa’s schoonheid te bewonderen en de *veṇu-nāda* te horen. En de celestijnse godinnen, die een hogere geboorte hebben dan wij, worden ook niet gedepriveerd van het zien van Kṛṣṇa of het horen van Zijn *veṇu*, zelfs al wonen ze ver weg in Svarga, de hemelse planeten.

“Ondanks dat wij een menselijke geboorte in Vraja hebben genomen en hier wonen, worden alleen wij gedepriveerd van het het zien van Kṛṣṇa. We hebben waargenomen, dat zowel hogere als lagere levenssoorten zich in de fortuinlijke positie bevinden om Hem te zien. Alleen wij, melkmeisjes, zitten er tussenin en worden van alle gunsten afgesneden, waardoor we ons leven slijten in zinloosheid. Als de Scheper ons in een lagere levenssoort, zoals herten, of in een hogere, zoals die van de *devīs*, geboren had laten worden, hadden we Kṛṣṇa misschien kunnen zien en was ons leven een succes geworden.”

De *gopīs* zien, terwijl ze het grote fortuin van de herten beschrijven en hun eigen noodlot betreuren, op deze manier met ogen vol emotie, dat zelfs de vrouwen van de *devas* in hun hemelse vliegtuigen in het luchtruim onrustig zijn geworden, nadat ze de ongeëvenaarde schoonheid van Kṛṣṇa hebben aanschouwd en door de *veṇu-nāda* zijn betoverd. De *devīs* verliezen het bewustzijn en vallen flauw bij hun echtgenoot op schoot. Bij het zien van hun wonderbaarlijke geluk ervaren

ook de *gopīs* een intens verlangen om Kṛṣṇa te zien en te omhelzen. Ze worden onrustig en verward, alsof er in hun hart een intens verlangen verschijnt om in de gemeenschap van *devīs* te worden geboren.

Prema bestaat in drie vormen, (1) *manda*, zwak; (2) *madhya*, middelmatig; en (3) *prauḍha*, gerijpt. *Prauḍha-prema* is het stadium, waarin de *nāyaka* (held) en *nāyikā* (heldin) de intense pijn van afgescheidenheid van elkaar niet kunnen verdragen. De *prema*, waarin de afzondering wel wordt verdragen, zij het weliswaar met intense pijn, wordt middelmatig, of *madhya-prema* genoemd. En *prema*, waarin woede en afgunst jegens een rivaal wordt veroorzaakt, waardoor men de dienst aan Kṛṣṇa vergeet, wordt *manda-prema* genoemd. De *prema* van de *gopīs*, die hier spreken (*svapakṣa* jegens Śrīmatī Rādhikā), is *prauḍha*, gerijpt. Ze worden helemaal onrustig in het hevige verlangen om Kṛṣṇa vrij te ontmoeten en Hem te omhelzen.

Een andere bijzonderheid van *prauḍha-prema* is, dat dergelijke verliefde *gopīs* hun eigen *kṛṣṇānurāga* toeschrijven aan alle mobiele en immobiele wezens, hetzij zoogdieren, vogels, bomen of klimplanten. Ze willen in een van deze levenssoorten worden geboren, zodat ze Kṛṣṇa zonder enige belemmering kunnen ontmoeten. Ze bewonderen ook het geluk van de vrouwen van de halfgoden en zeggen, “*Sakhī*, toen de *devīs* de ongeëvenaarde, magnetische schoonheid van Śyāmasundara, de liefde van ons leven, zagen en Zijn *veṇu-nāda* hoorden, vielen de bloemen uit hun haarvlechten en ging hun bloes openstaan.”

Dit verschijnsel wordt *moṭṭāyita-bhāva* genoemd. Śrīla Rūpa Gosvāmipāda legt dit uit in *Śrī Ujjvala-nīlamanī* (11.47),

*kānta-smaraṇa-vārtādau hṛdi tad-bhāva-bhāvataḥ
prākāṭyam abhilāṣasya moṭṭāyitam udīryate*

“Het gevoel, dat in de *nāyikā* verschijnt, wanneer ze aan haar geliefde denkt of over hem hoort spreken en het achterevolvende verlangen, dat uit dat gevoel voortkomt, wordt *moṭṭāyita-bhāva* genoemd.”

De *gopīs* schrijven hun eigen diepe liefde voor Śrī Kṛṣṇa toe aan de *devīs* en bij het zien van hun grote fortuin om Kṛṣṇa onbelemmerd te kunnen zien verlangen de *vraja-sundarīs* er in hun hart naar om ook als hemelse godinnen te worden geboren.

Kṛṣṇam nirkikṣya vanitotsava-rūpa-sīlam – De charmerend zoete schoonheid van de eeuwigdurend altijd nieuwe Śrī Kṛṣṇa is een feest voor de ogen van de jonge tiener *gopīs*. De grote dichter, Kavi Karṇapūra, schrijft in zijn *Ānanda-vṛndāvana-campū* (11.149),

*dhanyā vimāna-vanitā janitānurāgād
rāgāṭṭa-gāḍha-ratibhiḥ patibhiḥ paritāḥ
līlā-kala-kvaṇita-veṇum avekṣya kṛṣṇam
dhairyād athāvaruruhur mumuhur muhuś ca*

Is het feit, dat de hindes dieren zijn en het ze daarom aan intelligentie ontbreekt en in het gezelschap van hun echtgenoot zijn, voldoende reden, dat ze geen *kṛṣṇānurāga* kunnen hebben? Nee, dat is het niet. Is het mogelijk, dat iemand het kroonjuweel van alle knappe koppen is en niet gehecht is aan Śrī Kṛṣṇa? Een *yūtheśvarī* doet in bloemrijke taal genaamd

alaṅkāra aan haar *sakhī* verslag over haar verborgen bewondering, “Lieve vriendin, kijk eens! De *devīs* in hun vliegtuigen zijn zo fortuinlijk, omdat ze *anurāga* voor KṚṣṇa hebben ontwikkeld en ook omdat hun echtgenoten een diepe liefde voor Hem koesteren. Ook al zitten ze vlak naast hun man, de godinnen raken bij het zien van KṚṣṇa, die de *veṇu* zo innemend bespeelt, al hun zelfbeheersing kwijt, waarbij de aantrekkingskracht voor Hem keer op keer opwelt.”

Vanitā janitā atyarthā anurāgāyām ca yoṣiti – Volgens deze zin kunnen alleen de jonge vrouwen, die een immense liefde voor Śrī KṚṣṇa voeden, met recht *vanitā* (een jong meisje) worden genoemd – niemand anders. “Deze *devīs*, die hun liefde voor KṚṣṇa pal voor de neus van hun echtgenoot tentoon spreiden, zijn eigenlijk *vanitā*. Maar wij zijn niet zoals zij – wij kunnen onze liefde voor KṚṣṇa in aanwezigheid van onze echtgenoot niet tonen, want we beschikken niet over dezelfde, diepe liefde, die de *devīs* koesteren. Wat kan ik nog meer zeggen?”

*visraṁsamāna-cikurāḥ ślatha-māna-nīvyo
devyo dhṛti-vyasanato nikhilā divīva
āripsyamānam amara-druma-puṣpa-varṣaṁ
vismṛtya hanta vavṛsur-nayanā ‘mbha eva*

Ānanda-vṛndāvana-campū (11.150)

“Die halfgodinnen raakten bedwelmd bij het horen van de melodie van de *veṇu*. De bloemen vielen uit hun haar en de koordjes van hun bloes lieten los. Ze hadden bloemen van hun wensbomen over Śrī KṚṣṇa uitgestrooid, maar omdat ze door vreugde werden overweldigd, hadden ze dat vergeten en in plaats daarvan vergoten ze tranen van liefde.”

Vanitotsava-rūpa-sīlani – “Onze Kṛṣṇa, die Zijn hoofd versiert met een pauwenoogveer, die Zich decoreert met bossen bloemen van diverse soorten en vers mangobladd, die een *kaṛṇikāra*-bloem op Zijn oor draagt en wiens *pītāmbara* glanst als goud, is de beste danser en het kroonjuweel van minnaars. Zodra een *vanitā* Hem ziet, raakt ze zeker bedwelmd en wordt stapelgek. Dat niet alleen, *sakhī*, wanneer die schemergekleurde Śrī Kṛṣṇa een toon op de fluit vibreert, krijgen de *devīs* van de aandrang van *kāma* te lijden.”

Śrutvā ca tat-kvaṇita-veṇu-vivikta-gītam – Bij het horen van de aanlokkelijke *veṇu-nāda* vergeten de halfgodinnen hun kuisheid. Alleen vrouwen, die smoorverliefd zijn met *anurāga*, kunnen de onvergelykbare schoonheid van Śrī Kṛṣṇa en zijn verleidelijke *veṇu-nāda* als een feest van plezier ervaren. Er is geen enkele gepassioneerde vrouw in de wereld, die niet bedwelmd raakt bij het proeven van de nectar van Śrī Kṛṣṇa's schoonheid of bij het horen van Zijn melodieuze muzikale klanken. Zijn glimlach, lach, spraak, blik en gebaren zijn voor iedereen onweerstaanbaar. Een ieder, die met Kṛṣṇa in contact komt, wordt de Zijne. Bij het zien van de weergaloze schoonheid van *manmatha-manmatha* Śrī Kṛṣṇa, de Cupido der cupido's, en bij het horen van Zijn bedwelmende fluitspel krijgen de *devīs*, die in hun hemelse vliegtuigen zitten, te kampen met de hevige koorts van *kāma*, verliezen hun zelfbeheersing, omhelzen hun man en vallen flauw.

Bij het zien van de conditie van hun vrouw, die vanwege *kṛṣṇa-prema* aan *kāma* lijdt, bewonderen de halfgoden het liefdesgevoel van hun vrouw, zoals de echtgenoten van de hindes deden, in plaats van jaloers te worden.

Śrīla Viśvanātha Cakravartī Ṭhākura schrijft in zijn commentaar, “De *gopīs* denken, ‘Wij zijn *gopīs* en KṚṣṇa is een *gopa*. Ondanks dat hebben niet zoveel liefde voor de lotusvoeten van KṚṣṇa als de *devīs* hebben. Zij behoren tot de levenssoort van halfgod. Hoewel KṚṣṇa geen *deva* is maar een mens, koesteren deze *devīs* zoveel diepe liefde voor Hem. Ondanks dat ze godinnen zijn, hebben ze hun ogen tot een succes gemaakt. Dit is zowaar zeer verbazingwekkend. Onze ogen, ons lichaam en onze intelligentie zijn volkomen tevergeefs, want we kunnen niet met KṚṣṇa associëren.” De *gopīs*, die in afzondering lijden, terwijl ze er hevig naar verlangen om KṚṣṇa te zien, betreuren hun situatie en maken menig snedige opmerking (*ālāpa*) van deze aard.

Bhraśyat-prasūna-kabarā mumuhur vinīvyah – De bloemen, die in hun haar zijn geweven, vallen op de grond, de koordjes van hun bloes laten los en ze vallen flauw op schoot bij hun echtgenoot. De *devas* dienen hun vrouw door te zeggen, “Ah! Devī, je bent zo gezegend. Wij houden ook van Śrī KṚṣṇa, maar onze liefde loopt niet over, zoals die van jullie.”

De *gopīs* bevinden zich in *mahābhāva*, het meest gerijpte stadium van bovenzinnelijke liefde, en vervolgen genoeglijk hun van liefde bezeten gesprekken (*samlāpa*). Zoals Śrī Caitanya Mahāprabhu Caṭaka Parvata aanzag voor Govardhana, de zee als de Yamunā en ieder bos voor Vṛndāvana, zo stimuleert ieder object in het hart van de *gopīs* *kṛṣṇa-prema*. In werkelijkheid is deze droge bamboestok, de *veṇu*, die KṚṣṇa’s *adhārāmṛta* drinkt, eigenlijk geen ademend, levend persoon. De *gopīs* beschikken over extreme genegenheid voor *prema-devatā* KṚṣṇa, hun God van de Liefde, en beschouwen die

bamboestok als hun rivaal. Op dezelfde manier verlustigen de *devas* en *devīs* in hun vliegtuigen hun ogen aan Kṛṣṇa, maar in werkelijkheid kunnen ze nooit de nectar van Kṛṣṇa's liefde proeven op de manier, waarop de *gopīs* deze proeven. Zelfs Lakṣmījī is niet gekwalificeerd om Vṛndāvana binnen te gaan en de nectar van *prema*, zoals die van de *gopīs*, te proeven. En de *dvija-patnīs*, de echtgenotes van de Mathurā *brāhmaṇas*, die hoger gekwalificeerd zijn dan de halfgodinnen, zijn ook niet in staat Vṛndāvana binnen te gaan en de bekoorlijke bevering te ervaren van *rasika-śekhara-naṭavara-nāgara Śrī Kṛṣṇa* (de allerbeste danser en liefdesgenieter).

De *gopīs* schrijven hun eigen *bhāvas* toe aan alles en iedereen, die zelfs maar op afstand iets met Kṛṣṇa te maken hebben en bewonderen vervolgens dat geluk. Ze willen als dieren, vogels en zelfs struiken of bomen worden geboren om Kṛṣṇa zonder hindernissen naar hartelust te kunnen ontmoeten.

De *vraja-ramaṇīs* hadden reeds vanaf hun prille kindertijd een natuurlijke affiniteit en liefde voor Śrī Kṛṣṇa, want ze zijn allemaal rechtstreekse expansies van Zijn innerlijke energie (*kāya-vyūha* of *svarūpa-śakti*). De *gopīs* zijn samen met Śrī Kṛṣṇa vanuit Goloka Vṛndāvana op deze Aarde neergedaald. Daar heerst eeuwigdurend de meest schitterende, goddelijke paramourliefde (*unnatojjvala parakīya-bhāva*) tussen Śrī Nanda-nandana en de melkmeisjes van Vraja. In Goloka hebben de *gopīs* geen echtgenoot in een grofstoffelijke gedaante; alleen het gevoel, dat ze een man hebben, is daar aanwezig. Met het doel om de *parakīya-bhāva* te verrijken liet Yoga-māyā, die aan het gevoel, dat er echtgenoten in Goloka aanwezig zouden zijn en aan dit idee fysieke gedaanten kan ge-

ven, op voorspraak van Bhagavān in Kṛṣṇa's manifeste spel op Aarde de koehedersjongens met de *gopīs* trouwen. In werkelijkheid waren al die echtgenoten en trouwpartijen denkbeeldig, zoals in een droom. Yogamāyā heeft deze huwelijken louter georganiseerd om de overspelige liefde van de *gopīs* voor Kṛṣṇa (*upapati-bhāva*) te voeden.

Dit is *madhura-līlā*, Kṛṣṇa's beminnelijke, menselijke spel en vermaak met de koehedersmeisjes. Hierin blijft het gevoel van majesteitelijke verhevenheid (*aiśvarya-bhāva*) geheel afgedekt en in plaats daarvan overheerst het dagelijkse menselijke spel. De *gopīs* zien zichzelf als simpele, hulpeloze meisjes. Zonder enig gevoel van hoogheid zijn ze zich volslagen onbewust van Kṛṣṇa's goddelijkheid als Allerhoogste Persoonlijkheid Gods. Ze zijn niet alwetend, zoals Paramātmā, de Superziel en de inwonende getuige, maar onschuldige koehedersmeisjes. Ze kunnen zich met hun simpele hartjes niet voorstellen, dat Yogamāyā een dergelijk drama zodanig heeft ingekleed, dat hun huwelijk met Śrī Kṛṣṇa Zelf zou plaatsvinden en niet met een andere *gopa*. Als de *gopīs* zouden weten, dat dit allemaal door Yogamāyā was geregeld, zou het gevoel van hoogheid zijn verschenen. Ze nemen alleen in overweging, dat – ondanks dat hun huwelijk heeft plaatsgevonden met een *gopa* – de ware liefde van hun leven, Śrī Nandanandana, alles voor hen is, dierbaarder dan het leven zelf. Voor Nanda-nandana offeren ze hun rekenschap met de publieke opinie, deugdzaam gedrag, zelfbeheersing en alle andere conventies op. Al hun met liefde geladen gesprekken spelen zich af in deze gemoedsgesteldheid – dit is *mādhurya-bhāva*.

Nārada Muni weet, dat de *gopīs* met Śrī Kṛṣṇa Zelf zijn getrouwd en niet met een andere *gopa*. Hoewel dit waar is, is hetgeen de *gopīs* geloven de complete waarheid. Nārada, Śukadeva, Uddhava en Vyāsa zijn alwetend; ze begrijpen de ware toedracht. Maar de *gopīs* hebben maar één *bhāva*, “Kṛṣṇa is mijn grote liefde.” Ze weten, dat Kṛṣṇa degene is, die hun hart heeft gestolen, en dat niemand anders dit weet, dan zij alleen. Onder invloed van hun aarzeling en hun verlegenheid zitten ze thuis, waar ze volkomen verzonken zijn in liefdevolle gedachten aan hun geliefde, terwijl ze proberen hun kamferachtige *prema* in het juwelenkistje van hun hart te bewaren. In de wetenschap, dat kamfer bij het lichtste zuchtje wind vervliegt, doen ze hun best om hun kostbare *kṛṣṇa-prema* aan de binnenkant te verbergen, maar ze weten niet hoe ze het verborgen moeten houden.

Als de *gopīs* en Kṛṣṇa zouden denken, dat ze met elkaar getrouwd zijn, zou dit idee het zoete menselijke spel van Vraja hinderen. Als ze zichzelf zouden zien als getrouwde vrouwen van Hem, zou er geen verschil zijn tussen henzelf en de koninginnen van Dvārakā. Dus we moeten weten, dat alles, dat is geschreven in *Śrīmad-Bhāgavatam*, absoluut correct is.

Er bestaat een diep geheim achter de reden, waarom Śrīla Jīva Gosvāmī in zijn commentaren op *Śrīmad-Bhāgavatam* en *Śrī Ujjvala-nīlamanī* de overspelige liefde (*parakīya-bhāva*) van Śrī Kṛṣṇa en de *gopīs* afwijst en in plaats daarvan het idee heeft getracht te vestigen, dat Kṛṣṇa en de *gopīs* wel getrouwd zijn (*svakīya-bhāva*). Door uiterlijk *svakīya-bhāva* te bevorderen heeft hij de *parakīya-bhāva* intact gelaten en zuiver gehouden. Het is in feite voor een *rūpānuga* Vaiṣṇava *ācārya*,

zoals Śrīla Jīva Gosvāmī, niet mogelijk om een voorstander van *svakīya-bhāva* te zijn. Alles dat hij heeft geschreven en becommentarieerd is ten gunste van *svakīya-bhāva* gegeven om aan de wens van anderen te voldoen, niet aan zijn eigen wens. In de samenvatting van zijn commentaren heeft hij geschreven, *likhitaṁ kiñcid atra arecchayā*. De betekenis is, dat hij *svakīya* heeft aanvaard om dit onbevattelijke spel voor ongekwalficeerde personen met uiteenlopende belangen begrijpelijk te maken, zonder dat ze er kritiek op gaan uitoefenen, zodat ook zij vol vertrouwen onafgebroken konden mediteren. Deze uitleg is echter niet aanvaardbaar voor de verinnerlijkte toegewijden, die hun toevlucht hebben genomen tot de lotusvoeten van Śrīman Mahāprabhu.

Śrīla Jīva Gosvāmī heeft in zijn commentaar op *Śrī Ujjvala-nīlamaṇi* duidelijk geschreven,

*svecchayā likhitaṁ kiñcit kiñcid atra parecchayā
yat pūrvāpara-sambandhaṁ tat-pūrvam-aparaṁ param*

“Ik heb dit gezichtspunt deels volgens mijn eigen idee en deels naar de wens van anderen gepresenteerd. De eerste en laatste delen van de explicatie, die handelen over *parakīya*, zijn uit mijn verlangen geschreven en alles, dat geen relatie heeft met *parakīya* is naar de wens van anderen geschreven. Op deze manier dient het te worden begrepen.”

Het volledige vers van *Śrī Ujjvala-nīlamaṇi* (1.21) is als volgt,

*laghuttvam atra yat proktaṁ tat tu prākṛta-nāyake
na kṛṣṇe rasa-niryāsa-svādārtham avatāriṇi*

“Met betrekking tot wereldse geliefden worden door de connoisseurs van *rasa* de posities van buitenechtelijke minnaar en

minnares als gedegradeerd beschouwd. Maar dit is niet van toepassing op Śrī Kṛṣṇa, de bron van alle incarnaties, die Zich vestigt als bovenzinnelijke verleider om de essentie van *rasa* te proeven.”

Alle *rasa* komt rechtstreeks uit Śrī Kṛṣṇa voort. De verschillende incarnaties van Bhagavān dalen naar deze wereld af om religie en niet-religie onder controle te houden. Hoewel Hij nooit iets doet, dat wereldse gedragsnormen overschrijdt, is Svayaṁ Bhagavān Govinda niet aan deze restricties gebonden. We moeten op de juiste wijze begrijpen, dat alles, dat Śrīman Mahāprabhu en Zijn eeuwige metgezellen, zoals Śrīla Jīva Gosvāmī en Śrīla Viśvanātha Cakravartī Ṭhākura, over *svakīya* en *parakīya-bhāva* hebben geschreven, tot stand is gekomen volgens beproefd bewijs van *vidhi-sāstra* en *rasa-sāstra*.²¹ Deze beide commentatoren zijn *rūpānuga* Vaiṣṇava's, toegewijden in de lijn van Śrīla Rūpa Gosvāmī. Śrīla Viśvanātha Cakravartī Ṭhākura is een volgeling van de Gosvāmī's. We moeten daarom proberen om het werk van Śrīla Jīva Gosvāmī te begrijpen met behulp van de uitleg van Śrīla Viśvanātha Cakravartī Ṭhākura.

Śrīla Viśvanātha Cakravartī Ṭhākura schrijft, “*Parakīya-bhāva* is vooral prominent aanwezig in het doel en de devotionele beoefening (*sādhya* en *sādhana*) van de Gauḍīya Vaisnava's.” Vóór de komst van Śrī Caitanya Mahāprabhu was er geen enkele Vaiṣṇava *ācārya* (geauthoriseerd spiritueel voorganger), die duidelijke instructies gaf voor de verering van

²¹ *Vidhi-sāstra* – de geschriften, die morele normen en eigendomsrecht in de menselijke samenleving presenteren; *rasa-sāstra* – het geschrift, dat de nectar van liefdevolle uitwisselingen met Kṛṣṇa in Zijn spel beschrijft.

Kṛṣṇa in de relatie *parakīya-bhāva*, hoewel *parakīya-bhāva* wordt genoemd in *Śrī Kṛṣṇa-karṇāmṛta*, in *Sri Rāsa-pañcādhyāyī* van *Śrīmad-Bhāgavatam* (10.29-33), in *Muktāphala* en in het werk en diverse dichtbundels van Jayadeva Gosvāmī, Caṇḍidāsa en Vidyāpati. Een heldere uitleg wordt wel aangetroffen in het werk van de volgelingen van Śrīman Mahāprabhu, zoals Śrī Svarūpā Dāmodara, Śrī Rāmānanda Rāya en Śrī Rūpa en Raghunātha. In deze heilige teksten en in andere boeken van de Vaiṣṇava *ācāryas* wordt nergens melding gemaakt van Kṛṣṇa’s huwelijk met de *gopīs*; noch wordt ergens iets gezegd over Zijn heiligedraadceremonie in Vraja, want die ceremonie heeft plaats gehad in Mathurā. Volgens de vedische cultuur heeft het huwelijk geen plaats vóór deze ceremonie.

Veel mensen denken, dat Śrīla Jīva Gosvāmī *svakīya-bhāva* steunt, maar dit idee heeft geen basis. Śrī Rūpa, Śrī Sanātana, Śrī Raghunātha dāsa, Śrī Kavi Karṇapūra, Śrī Kavirāja Gosvāmī en andere primaire *rasika ācāryas* hebben het spel van Rādhā-Kṛṣṇa beschreven op basis van *parakīya-bhāva*. Maar omdat Śrīla Jīva Gosvāmī zelden iemand tegenkwam, die gekwalificeerd was om *bhājana* in *parakīya-bhāva* uit te voeren, schreef hij het systeem voor van *mantra-mayī upāsana* (meditatie op een enkel spel) in zijn *Kṛṣṇa-sandarbha* (alinea 156). Śrī Rūpa, Raghunātha en andere Gosvāmī’s hebben in hun literatuur *svārasikī upāsana* (meditatie op een reeks spelen van Kṛṣṇa, die van het ene in het andere overvloeien) – dit is de innerlijke hartewens van Śrīman Mahāprabhu.

De gedetailleerde verklaringen van *svakīya* en *parakīya-bhāva* door Śrīla Jīva Gosvāmī en Śrīla Viśvanātha Cakravartī

Ṭhākura in hun commentaren op *Śrī Ujjvala-nīlamanī* presenteren de juiste filosofische conclusies volgens hun eigen perspectief. Het enige verschil is hun invalshoek. Śrīla Jīva Gosvāmī heeft de zijde van *svakīya* gekozen, waarbij hij de fundamentele waarheden in gedachten heeft gehouden, terwijl Śrīla Viśvanātha Cakravartī Ṭhākura *parakīya-bhāva* heeft gesteund en zich vooral heeft gericht op spel en vermaak.

De *gopīs* zijn expansies van Kṛṣṇa's eigen innerlijke energie (Zijn *svarūpa-śakti*) en dat is de reden, waarom ze als Zijn vrouw (*svakīya*) kunnen worden beschouwd. Hoewel het voor hen niet mogelijk is om de vrouw van iemand anders te zijn, lijken ze in hun spel in deze wereld met anderen te zijn gehuwd. Dit is slechts een illusie van Yogamāyā. Śrīla Jīva Gosvāmī heeft hier een diepere betekenis gegeven door uit te leggen, dat er geen verschil bestaat tussen het manifeste en het ongemanifesteerde spel. Het enige verschil is, dat het ene in de spirituele wereld (*aprakāṣa*) afspeelt en het andere zich in deze materiële wereld (*prakāṣa*) manifesteert. In het *aprakāṣa* gebied zijn de waarnemer en hetgeen hij waarneemt volkomen zuiver.

Alleen degenen met het grote fortuin, dat ze Śrī Kṛṣṇa's ongelimiteerde genade krijgen en alle materiële verbindingen kunnen opgeven, gaan bij het verkrijgen van hun spirituele lichaam (*vastu-siddhi*) het spirituele gebied binnen en kunnen Kṛṣṇa daar rechtstreeks ontmoeten. Alleen deze personen kunnen het volkomen smetteloze spel van Goloka zien en proeven, maar dergelijke mensen zijn uitermate zeldzaam. Er zijn mensen, die temidden van de materiële wereld perfectie in hun *bhakti* hebben bereikt en door de genade van Kṛṣṇa

spirituele *rasa* ervaren. Zij hebben een visioen van het eeuwige spel van Goloka in hun *darśana* van de *prakāṣa-līlā* van Gokula in de materiële wereld. Er bestaat enig verschil tussen de twee niveau's van kwalificatie – *svarūpa-siddhi* (visie van de spirituele gedaante, terwijl men nog een *sādhaka* in het materiële gebied is) en *vastu-siddhi*. Totdat men zijn spirituele lichaam krijgt en *aprakāṣa-līlā* (*vastu-siddhi*) binnengaat, zijn er enkele materiële hindernissen bij het ontvangen van de *darśana* van dit spel in Goloka. De visie van zijn eigen grondrechtelijke gedaante (*svarūpa*) en de visie van Goloka zijn afhankelijk van en in proportie tot het niveau van zelfrealisatie, dat men heeft bereikt.

Uit nauwgezette observatie blijkt, dat Goloka in werkelijkheid volkomen zuiver is en absoluut vrij is van *māyā*. Op dezelfde manier is het aardse Goloka, dat zich door het vermogen van Yogamāyā in de materiële wereld vestigt, ook vrij van onzuiverheid. Of het spel nu *prakāṣa* of *aprakāṣa* is, er is zelfs niet het minste spoor van materiële corruptie, degradatie of incompleetheid aanwezig. Ieder schijnbaar verschil is alleen te wijten aan de invalshoek van de persoon, die het waarneemt, en zijn eigen bevoegdheid. Degenen in Goloka zijn volkomen zuiver. In de materiële wereld zien toegewijden het spel volgens hun eigen kwalificatie. Degenen wier ogen, intelligentie en vals-ego in de materie zijn verzonken, zullen zich richten op fouten, degradatie, lichamelijke identificaties, onzuiverheid en onwetendheid. Dergelijke personen hebben geen vertrouwen in de fundamentele waarheid. Degenen met minder fouten zullen een reiner visioen ervaren.

Parakīya-rasa is de kern van alle *rasa*. Door te denken, dat deze in Goloka niet aanwezig is, wordt dat gebied geminimaliseerd. Het is onmogelijk, dat de hoogste *rasa* wordt geproefd op de hoogste planeet, Goloka. Śrī Kṛṣṇa, de bron van alle incarnaties, proeft deze *rasa* in Goloka op de ene manier en in Gokula op een andere manier. Hoewel *parakīya* onder invloed van de begoochelend materiële visie *dharma* schijnt te overschrijden, vormt het in iedere vorm zonder twijfel ook in Goloka de smetteloze waarheid.

Zelfs al praktiseren we gedurende een lange tijd onafgebroken spirituele disciplines, is het niet mogelijk om in deze *rasa* perfectie te bereiken zonder zijn toevlucht tot de *gopīs* te nemen. *Sādhana-bhakti* bestaat in twee typen: *vaidhī* en *rāgānuga*. De *prema* verlicht door *vaidhī* met stikte reguleringen is vol eerbied en ontzag. De gretigheid daarentegen om Kṛṣṇa's metgezellen in Vraja te dienen geeft aanleiding tot *rāgānuga-bhakti* (spontaan liefdevolle devotie), die helemaal vrij is van statigheid en leidt tot het verschijnen van extatische *prema-bhakti*, zuivere onvermengde liefde voor Kṛṣṇa. Het is mogelijk *mādhurya-bhāva* (het liefdevolle gevoel van de koehedersmeisjes van Vraja) binnen te gaan alleen gebaseerd op zuivere *parakīya* door *rāgānuga-bhakti* onder leiding van de *gopīs* te volgen.

Zelfs grote toegewijden, zoals Uddhava, konden deze hoogste *bhāva* van de *gopīs* niet bereiken. Hij stond stom verbaasd bij het zien van hun extreem verheven, bovenzinnelijke sentimenten en bad om als een kruipplant of een struik in Vraja te worden geboren om het stof van de lotusvoeten van de *gopīs* te bemachtigen,

*āsām aho caraṇa-reṇu-juṣām aham syām
vr̥ndāvane kim api gulma-latauṣadhīnām
yā dustyajaṁ sva-jaṇam ārya-pathaṁ ca hitvā
bhejur mukunda-padaviṁ śrutibhir vimr̥gyām*

Śrīmad-Bhāgavatam (10.47.61)

“Het grootste fortuin zou zijn, als ik een struik, kruipplant of kruid in Vṛndāvana-dhāma zou worden. Dan word ik constant gebaad in het transcendente stof van de lotusvoeten van de *vraja-gopīs* en ben ik gezegend. Kijk eens, de *gopīs* hebben hun hechte verwanten en sociale principes en vedische reguleringen, die zo moeilijk zijn op te geven, achterwege gelaten en hebben de lotusvoeten van Mukunda bereikt, waarmee ze Zijn hoogste *prema* krijgen. Laat staan anderen, zelfs de Śruti’s en Upaniṣaden, die tot nu toe naar Hem hebben gezocht, hebben Hem nog niet bereikt.”

*jñāne prayāsam udapāsyā namanta eva
jīvanti san-mukharitām bhavadīyavārtām
sthāne sthitāḥ śrutigatām tanu-vāṅ-manobhi
ye prayāso ‘jīta jīto apyasi tais tri-lokyām*

Śrīmad-Bhāgavatam (10.14.3)

“Degenen, die met liefdevolle toegewijden associëren en van hen in vol vertrouwen over Uw spel horen, waarin ze met lichaam, geest en spraak verzonken raken, hoeven geen afzonderlijke moeite te doen om kennis van de waarheid te vergaren. Mijn God, ofschoon U onoverwinnelijk bent, hebben zij U met hun toewijding overwonnen en U geheel onder hun beheer gebracht!”

De zinsnede, *jñāne prayāsam udapāsyā*, is door Śrīla Jiva Gosvāmī op deze manier uitgelegd. Wat valt te zeggen van

onpersoonlijke realisatie van God (*nirviśeṣa-jñāna*, dat een overtreding is tegen de lotusvoeten van Bhagavān), het is niet nodig om afzonderlijke moeite te doen om kennis te vergaren over de positie van de Allerhoogste Persoonlijkheid Gods (*bhagavat-tattva*), want Bhagavān Kṛṣṇa is compleet in zes vermogens. Hij is de bestuurder der bestuurders en oorzaak der oorzaken, maar kennis van deze realiteit hindert de natuurlijke *prema* van Vraja, die zelfs geen sprankje eerbied voor sociale gedragsnormen en restricties kent.

Ajita Śrī Hari kan door niemand worden overwonnen, maar diezelfde Hari wordt wel overwonnen door degenen, die in plaats van een onafhankelijke poging te doen om kennis van de waarheid (*tattva-jñāna*) te vergaren eenvoudig de vertellingen te horen over het spel van Bhagavān uit de mond van *rasika*, *tattva-jñā* toegewijden (die bedreven zijn in het proeven van bovenzinnelijke smaken en die de fundamentele waarheden kennen). Dergelijke personen binden Hem met de koorden van hun liefde. Als *rāgānuga-sādhakas* op Śrī Kṛṣṇa mediteren als Paramātmā of Bhagavān compleet met zes rijkdommen, kunnen ze het zoete spel van Vraja niet binnengaan. De *vraja-gopīs* denken niet aan Kṛṣṇa als Paramātmā of Bhagavān met al zijn rijkdommen en vermogens. Ze kennen Hem alleen als hun intieme vriend en hun beminde geliefde, zoals in gewone wereldse relaties, en zijn altijd gretig bereid om iets voor Hem te doen. Vaiṣṇava's die Śrīla Rūpa Gosvāmī volgen cultiveren voortdurend deze gevoelens van de *gopīs*, die zijn verzonken in de meest sublieme expressie van liefde.

Vers Dertien

***gāvaś ca kṛṣṇa-mukha-nirgata-veṇu-gītapīyūṣam
uttabhīta-karṇa-putaiḥ pibantyaḥ
śāvāḥ snuta-stana-payāḥ kavalāḥ sma tasthur
govindam ātmani dṛśāsru-kalāḥ sprśantyaḥ***

gāvaś – de koeien; *ca* – en; *kṛṣṇa-mukha* – uit de mond van Śrī Kṛṣṇa; *nirgata* – overbrengen; *veṇu* – van de fluit; *gīta* – het lied; *pīyūṣam* – de nectar; *uttabhīta* – hoog opgeheven; *karṇa* – met hun oren; *putaiḥ* – als kopjes; *pibantyaḥ* – drinken; *śāvāḥ* – de kalveren; *snuta* – uitsteken; *stana* – uit de uiers; *payāḥ* – de melk; *kavalāḥ* – wier volle mond; *sma* – echt; *tasthur* – stond stil (de *sāttvika-bhāva* ‘aan de grond genageld staan’); *govindam* – Śrī Kṛṣṇa; *ātmani* – in hun hart; *dṛśā* – met hun ogen; *āsru-kalāḥ* – hun ogen vol tranen; *sprśantyaḥ* – aanhalen (omhelzen).

Vertaling

“O *sakhī*, genoeg gesproken over de *devīs*! Kijk eens naar de koeien. Wanneer onze geliefde Śyāmasundara de fluit met het zoete geluid uit Zijn mond vult en wanneer de koeien dat honingzoete lied horen, spitsen ze hun oren als kopjes en drin-

ken de nectar van *rasa*. Hoe kan dit, vriendin? Ze nemen de geliefde Śyāmasundara naar de troon van hun hart door de poort van hun ogen, O *sakhī*, zetten Hem daar neer en omhelzen Hem in gedachten. O beste vriendin! Kijk eens naar de tranen in hun ogen! En hun kalveren? Als de kalveren uit de uiers van de koe drinken, kunnen ze de melk niet doorslikken en blijft in hun keel hangen. Hun oren spitsen zich en drinken de nectar van de *veṇu-gīta*, die uit Kṛṣṇa’s mond vloeit. Met hun ogen verwelkomen ze Kṛṣṇa in hun hart en omhelzen Hem. De tranen stromen daarom uit hun ogen, ze beginnen te beven en hun haar staat overeind.”

Ānanda-varādhinī Vyākhyā
Het commentaar dat het plezier verhoogt

De *gopīs*, die gek van liefde zijn, kijken door de ogen van hun liefdevolle emoties naar hun geliefde Śrī Kṛṣṇa, die de koeien van het ene bos naar het andere uit grazen neemt samen met de andere koeherdersjongens. Ze horen door de oren van hun *bhāva* duidelijk de zoete *veṇu-nāda* van Kṛṣṇa. Ieder onderdeel van Kṛṣṇa’s lichaam, Zijn manier van lopen, lachen, spreken en gebaren zijn een superfeest voor de oren en ogen van de *gopīs*. Bij het horen van de *veṇu-nāda*, worden de *vraja-ramaṇīs*, die stapelgek op Kṛṣṇa zijn, gedwongen hun levenslange opeenhoping van zelfbeheersing, kuisheid, ernst enzovoort op te offeren. Ze willen hun innerlijke gevoelens aan hun intieme *sakhīs* niet prijsgeven, maar ze zien geen kans ze te verbergen.

Ze aanvaardden Śrī Kṛṣṇa als hun dierbaarste geliefde en hebben hun lichaam, geest en alles, dat ze bezitten, aan Zijn lotusvoeten neergelegd. Ze kunnen immers geen minuut zonder Hem leven. Innerlijk, uiterlijk, achteruit, vooruit en door iedere porie van hun lichaam kunnen ze niets anders zien dan Kṛṣṇa. Toch willen ze hun gevoelens zelfs niet aan hun meest nabije *sakhīs* ventileren. In *rasa-sāstra* worden deze gevoelens *avahitthā* genoemd. Aanvankelijk proberen de *gopīs* hun gevoelens te verbergen, maar op de een of andere manier komen hun emoties aan de oppervlakte. Dan raken ze in verlegenheid en proberen ze weer te verstoppen. In het voorgaande vers bij de discussie over de *devīs*, die in hun ruimteschepen rondvliegen, ontsnapt echter een zekere mate van de innerlijke *bhāvas* van de *gopīs*. Om daarom hun ware gevoel af te dekken veranderen ze onmiddellijk van onderwerp en gaan over op de *kṛṣṇānurāga* van de koeien met hun grote moederliefde voor Kṛṣṇa en converseren over hun pas geboren, twee tot drie dagen oude kalfjes.

De van liefde waanzinnig geworden *vraja-gopīs* observeren, “Lieve vriendinnen, kijk eens naar de conditie van de *devīs* in hun hemelse voertuigen! Het lijkt, alsof ze tot de klasse van verlegen, jonge meisjes (*ramaṇīs*) behoren, die bedreven zijn in allerlei behendigheden voor het wekken van zoete emoties. Dit is de reden, waarom ze bij het zien van *ramaṇī-mohana* Śyāmasundara, de verleider van lieve brave meisjes, en bij het horen van Zijn *veṇu-nāda*, die romantische liefde (*śṛṅgāra-rasa*) stimuleert, worden betoverd en door *kāma* (zuiver verlangen naar Kṛṣṇa) worden aangegrepen. Maar als men op de lichaamskenmerken, Zijn ongeëvenaarde schoonheid, Zijn

verlokkelijke *veṇu-nāda*, Zijn manier van doen, Zijn uitermate fascinerende invloed en andere eigenschappen van onze meest beminde Vrajendra-nandana contempleert, wie verliezen dan niet al hun gewaarzijn van lichaam en geest? Wie men ook is – hetzij man of vrouw, mens of halfgod, zoogdier of vogel – men raakt absoluut in Zijn ban. Iedereen, die Kṛṣṇa slechts één keer ziet, is gebonden zich voor altijd aan Hem over te geven. Hierover bestaat niet de minste twijfel.

“Onze geliefde Kṛṣṇa gaat naar het alaantrekkelijke Vṛndāvana om Zijn koeien te laten grazen. Maar waarom gaat Hij met de koeien naar buiten? *Sakhi!* Dit is eenvoudig een excuus! Hij gaat er in feite naartoe om vrij te kunnen rondlopen, om allerlei spelletjes en streken met Zijn koehedersvrienden uit te halen en vooral om heimelijk Zijn geliefde *gopīs* te ontmoeten. Wanneer Kṛṣṇa de nectar van Zijn lotuslippen door de *veṇu-nāda* stuurt, is niemand in staat te bepalen welke soort nectar het is. Zoogdieren, vogels, mannen, vrouwen, bomen, klimplanten, vijvers, rivieren, bergen en alle andere bewegende en niet-bewegende wezens – ongeacht wie ze zijn - verdrinken in de oceaan van het hoogste plezier en verliezen hun bewustzijn bij het horen van de magnetische melodie van de *veṇu*. Oh! Kijk eens, kijk eens naar de conditie van deze koeien!”

*gāvaś ca kṛṣṇa-mukha-nirgata-veṇu-gītapiyūṣam
uttabhita-karṇa-putaiḥ pibantyaḥ*

Wanneer de koeien de zoete *veṇu-nāda* horen, lijkt het alsof een krachtige stroom nectar rechtstreeks hun oren binnenstroomt. Ze stoppen onmiddellijk met grazen, tillen hun kop

op, richten hun oren op het geluid en blijven roerloos staan als op een foto. Waarom zetten ze hun oren overeind? Zodat geen druppel van de nectar, die ze heeft gevuld, eruit valt. Het zijn eigenlijk geen oren maar kopjes, die met de nectar van de *veṇu-nāda* worden gevuld en hen in staat stelt het met grote smaak gulzig naar binnen te slurpen.

“Koeien kunnen wel domme dieren zijn, zonder dat er een kans bestaat, dat *śṅgāra-rasa* (amoureuze liefde) in hun hart wordt gewekt, zoals gebeurde met de vrouwen van de halfgoden, toch zijn ze zeker in staat de zoete ervaring van de *veṇu* te onderscheiden. De melodie van deze fluit is niet in staat zijn zoetheid tegen de vogels en andere dieren te beschermen. O *sakhī!* Wanneer de stroom vloeibare nectar van de *veṇu-nāda* voortvloeiend uit Kṛṣṇa’s vollemaansgezicht binnenvloopt in de oren van de koeien, die onintelligentie dieren, kunnen ze deze geluidsvibratie niet begrijpen. Ze weten alleen, dat het een onbegrijpelijke stroom zoetheid is. Zoals men ambrosia uit een kopje drinkt, zo vullen de koeien hun als kopjes opgeheven oren met de mierzoete stroom honing uit de *veṇu-nāda*, proeven het in opperste gelukzaligheid en verliezen het bewustzijn van lichaam en geest.

“Deze koeien zijn Kṛṣṇa ook heel dierbaar. In Zijn kindertijd, toen ze nog kalfjes waren, nam Hij ze samen met Zijn *sakhās* uit grazen in de sprookjesachtige bossen bij Nanda-Vraja. Hij deed ze persoonlijk met Zijn lotushanden in bad, knuffelde ze, schurkte over hun rug en streelde hun zachte hals. Zelfs toen de kalveren waren opgegroeid, weigeren ze met iemand anders dan met Kṛṣṇa naar de weide te gaan. Daarom moest Hij ze Zelf meenemen. Ook al hebben ze geen

intelligentie, deze koeien houden van Kṛṣṇa en dat is de reden, waarom ze onbeweeglijk worden bij het horen van de *veṇu-nāda*. Omdat Hij vanaf Zijn prille kindertijd met de koeien heeft opgetrokken, is Hij helemaal dol op ze. Sommigen zullen zeggen, dat dit de reden is, waarom de koeien zo aan Hem gehecht zijn. Maar dit is niet juist, *sakhī!* Als je eens naar de kalveren kijkt, die amper twee of drie dagen oud zijn, die alleen de borst van hun moeder kennen en verder niets, merk je op, dat ook zij bewusteloos raken bij het horen van Kṛṣṇa’s betoverende *veṇu-nāda*.”

*harer vaktram veṇu-dhvani-miṣatayā varṣati sudhāṁ
pibatya etāṁ gavyā yad anu rasanā-karṇa-yugalam
āhāsīt prastabdhā nija-viṣayamanyā tu rasanā
kim etat kiṁ naitad bhavati kim ivaitat kim iti vā
Gopāla-campū (Pūrva 17.80)*

“Eigenlijk sproeit het lotusgezicht van Śrī Hari nectar rond onder voorwendsel van de *veṇu-nāda*. De koeien en kalveren maken van hun oren tongen, die helemaal ontstelt raken bij het drinken van die nectar. In die hoedanigheid is het onmogelijk om uit te maken, wat tong is en wat oor.”

Wanneer de stroom melodieuze nectar uit de *veṇu* binnestroomt in de oren van de koeien, overstroomt een onbeschrijflijk gevoel hun hart, dat het helemaal doet smelten en een stroom melk veroorzaakt, die met grote kracht uit hun uiers vloeit. Normaal gesproken begint de melk van moeder koe te vloeien bij het zien van haar kalf, maar in het geval van Kṛṣṇa’s dierbare koeien, die in Vṛndāvana grazen, wordt de melk niet op deze manier gestimuleerd. Alleen wanneer de koeien Kṛṣṇa zien, Zijn lichaam aanraken of Zijn *veṇu-nāda*

horen, vloeit er onbeperkt melk uit hun uiers, die de mond van hun kalveren helemaal vervult. Maar bij het horen van de plezierige melodie van de *veṇu*, verliezen de kalveren het bewustzijn en kunnen zelfs de melk uit hun moeders uiers niet meer doorslikken, hoewel het al in hun mond staat. De kalveren raken verzonken in zegen en zijn in hun hulpeloosheid niet in staat de onafgebroken stroom melk te drinken, die nu langs hun wangen op de grond lekt.

In zijn *Ānanda-vṛndāvana-campū* (11.151) geeft *rasika* Vaiṣṇava Kavi Karṇapūra hiervan een zeer plezierige en ontroerende beschrijving,

arddhāvalīdhya vasāṅkura-śobhi-dantāḥ
sotkaṅṭham uniṣita-netram udīrṇa-karṇam
citrārpitā iva patantam ivāmṛtaugharṁ
veṇu-dhvaniṁ śruti-puṭe gamayanti gāvah

De koeien ervaren een intens hunkeren en sluiten hun ogen, richten hun oren op en terwijl ze volkomen roerloos staan, zoals in een schilderij, drinken ze door hun oren de nectar van de *veṇu-nāda*. Ze vergeten te slikken en het half gekauwde groene gras hangt nog tussen hun lippen.”

In het volgende vers beschrijft hij de kalveren,

cūṣanti cūcukam aho na na samtyajanti
vatsā nayanti na payaḥ-kavalarṁ galā ‘dhaḥ
varṁśī-kalā-hṛta-hṛdāṁ sakhi! naucikīnārṁ
sneha-snuta-stana-raso dharayaiva pītaḥ

“O *sakhi!* Genoeg over de staat van de koeien. Kijk eens naar de conditie van de kalveren! Ze stonden aan hun moeders borst melk te drinken, toen ze het geluid van de *veṇu* hoorden.

Meteen vergaten ze melk te drinken en konden zelfs hun mond niet meer van moeders borst wegnemen. Wat kan ik nog meer zeggen? Ze konden ook de melk niet doorslikken, die ze al in hun mond hadden staan. De ambrozijnen melk gevuld met de liefde van de koeien wordt vandaag door de Aarde gedronken.”

Vanwege uitbundig plezier vergeten de koeien en kalveren zichzelf en verliezen zich in het staren naar degene, die Zijn vollemaansgezicht met de *venu* opvrolijkt. Zodra ze Vrajendra-nandana zien, manifesteert zich in hun hart Zijn lieve, onvergelijkbaar mooie gedaante, waarvan hun ogen van vreugde vol tranen komen staan. Dus zelfs zij kunnen Hem niet zien, hoewel Hij pal vóór ze staat. Ze kunnen alleen nog horen en de klank van de *venu* vol *rasa* door hun oren proeven. Ze blijven absoluut roerloos staan; ze zijn bedwelmd door het proeven van de nectar van hun innerlijke visioen van die meest aantrekkelijke gedaante. Het ziet ernaar uit, dat deze koeien, die de belichaming van de nectar van *vātsalya-prema* (moederliefde) zijn, van hun leven een succes maken door Vrajendra-nandana in hun hart op schoot te nemen, iets dat ze uiterlijk niet voor elkaar krijgen. Als gevolg verdrinken ze in extatische zegen.

De *vraja-ramaṇīs*, die overlopen van diepe liefdesgevoelens, willen vanwege de invloed van hun natuurlijke, hoogste liefde Kṛṣṇa altijd heel graag ontmoeten. Als ze in die staat zijn en ze zien iemand, die een of andere relatie met Hem heeft, hetzij mobiel of immobiel, beschouwen ze hem meteen als uiterst fortuinlijk. Op het hetzelfde moment voelen de koeherdersmeisjes zich onder invloed van hun nederigheid

zeer getroffen en gedeprimeerd, terwijl ze van zichzelf denken, dat ze in ieder opzicht zeer onfortuinlijk zijn.

Als ze zien, dat de koeien, nadat ze de *veṇu-nāda* hebben gehoord, in hun emoties verzonken raken, peinzen de *gopīs* diep in hun hart, “Oh! Het is zo gunstig om in Vṛndāvana als koe te worden geboren, want bij het horen van de *veṇu-nāda* vergeten deze koeien hun lichaam en al hun lichamelijke verbindingen. Ze vergeten zelfs hun eigen dierbare kalveren en hun voedsel eveneens. Het zachte jonge gras, dat ze aan het eten waren, ligt onaangeroerd in hun mond. De melk loopt van hun uiers door de mond van hun kalf naar de grond. Ook de pasgeboren kalveren zijn zich totaal niet meer bewust van hun lichaam en verstand.

“Maar alas! Wij zijn gedoemd! Wanneer wij de *veṇu-nāda* horen, kunnen we niet ophouden aan ons lichaam en huis te denken. Het is betreurenswaardig, dat we niet aan de ketenen van het huiselijke leven kunnen ontsnappen en naar Kṛṣṇa kunnen gaan, want we zitten opgesloten in de ketenen van onze zelfbeheersing, rekenschap met de publieke opinie, verplichtingen aan familie, liefdadigheid, angst en andere remmingen. We zijn niet in staat te verdrinken in de zee van honing gecreëerd door het fluitlied, maar blijven in plaats daarvan altijd gehecht aan ons lichaam en geest. Wij kunnen alleen van veraf naar het geluid van de *veṇu* luisteren. Wij raken niet zo verloren in de mierzoete klank van Kṛṣṇa’s fluit, dat we onze eer en zelfbeheersing vergeten. Noch worden we erdoor bedweld. Daarom heeft ons leven geen waarde. Deze koeien en kalveren zijn duizend keer beter af dan wij, want bij het horen van de *veṇu-nāda* vergeten ze alles, inclusief hun

lichaam. Degenen, die slechts een geringe relatie hebben met KṚṣṇa, zijn werkelijk gezegend en hun leven is een succes. Hoewel we in de gemeenschap van koeheders zijn geboren, worden we totaal in beslag genomen door ons sterfelijke zelf in de greep van lichaam en huis; we dragen de last van ons lichaam zonder richting of doel.”

Śrīla Raghunātha dāsa Gosvāmī zegt,

*yat-kiñcit tṛṇa-gulma-kikaṭa-mukhaṁ goṣṭhe samastam hi tat
sarvānandamayam mukunda-dayitam līlānukūlam param*

Vraja-vilāsa-stava (102)

“In Vraja zijn de grassen, struiken, klimplanten, insecten, slangen, zoogdieren en vogels allemaal dierbaar aan KṚṣṇa en ze helpen Zijn spel verrijken. Ze zijn allemaal transcendent en vergroten Zijn plezier.”

Waarom ontwikkelt een toegewijde het verlangen om een boom in Vraja te worden? Omdat hij hoopt, “dat KṚṣṇa op mijn schoot komt zitten, mijn vruchten proeft en danst en verstopertje op mijn takken speelt.”

Om dergelijk zoet spel te voeden kan een praktiserende toegewijde wensen een slang of een boom te zijn. Waarom zou iemand een slang willen zijn? Omdat, “Als ik een slang ben en Śrīmatī Rādhikā wordt boos op KṚṣṇa en Ze wil Hem verlaten, komt Ze mij tegen, wordt Ze bang en springt Ze meteen in Zijn armen!”

De betekenis van dit dertiende vers is, dat alles en iedereen, die levend of niet-levend een of andere relatie met KṚṣṇa heeft, door de roze liefdesbril van de *gopīs* uitermate fortuinlijk is. *Rāgānuga-sādhakas*, beoefenaren die het pad van spon-

tane toewijding volgen, moeten deze reeks *bhāvas* herinneren, terwijl ze *bhajana* uitvoeren.

Vers Veertien

***prāyo batāmba vihagā munayo vane 'smin
kṛṣṇekṣitam tad-uditam kala-veṇu-gītam
āruhya ye druma-bhujān rucira-pravālān
śṛṅvanti amīlita-dṛśo vigatānya-vācaḥ***

prāyaḥ – de meesten van hen; *bata* – zeker; *amba* – O mijn moeder (O vriendin); *vihagāḥ* – de vogels; *munayaḥ* – grote wijzen; *vane* – in het bos; *asmin* – dit; *kṛṣṇa-ikṣitam* – het zien van Kṛṣṇa's mooie vollemaansgezicht; *tad-uditam* – door Hem geschapen; *kala-veṇu-gītam* – zoete vibraties gemaakt door het bespelen van de fluit; *āruhya* – oprijzen; *ye* – die; *druma-bhujān* – tegen de takken van de bomen (in de vorm van *Śrīmad-Bhāgavatam*); *rucira-pravālān* – het hebben van bekoorlijke klimplanten met bloemen; *śṛṅvanti* – ze horen; *amīlita-dṛśaḥ* – met wijd open ogen zonder te knippen; *vigatānya-vācaḥ* – het blokkeren van alle andere geluiden (niet aan Kṛṣṇa gerelateerd).

Vertaling

“O moeder! De koeien en kalveren zijn familieleden van ons. Maar kijk eens naar de vogels van Vṛndāvana. Het is zeker verkeerd om ze vogels te noemen. Om je eerlijk de waarheid te zeggen, zijn de meesten ervan verheven, zelfgenoegzame wijzen en asceten (*ātmārāma ṛṣis* en *munis*). Ze zitten rustig in de prachtig groene bomen van Vṛndāvana op takken, waaraan allerlei bedwelmend nieuwe bloesems ontluiken. Ze staren onafgebroken en zonder met hun ogen te knippen naar de elegantie van Kṛṣṇa’s prachtige gedaante, ontvangen Zijn met liefde geladen, zijdelingse blikken en raken in vervoering. Zonder andere soorten geluid te horen luisteren ze naar Kṛṣṇa’s fascinerende stem en de muziek van Zijn fluit, die de drie werelden in vervoering brengt. Mijn lieve *sakhī*, wat is hun leven gezegend! Alas! Wat zijn wij onfortuinlijk. Onze geboorte is verspild, onze ogen zijn zinloos. Waar ligt ons geluk om de prachtige gedaante van Kṛṣṇa te schouwen en Zijn zoete *veṇu-gīta* te horen? Vanwege miljoenen obstakels lijkt dit totaal onmogelijk.”

Ānanda-varddhinī Vyākhyā
Het commentaar dat het plezier verhoogt

De koeien en pasgeboren kalveren van Vṛndāvana worden als direct gevolg van het horen van de *veṇu-nāda* door vreugde overweldigd en vergeten hun lichaam en alle lichamelijke relaties. De *vraja-ramaṇīs* zijn gezegend met een diepe gehechtheid aan Śrī Kṛṣṇa en bespreken de conditie van de koeien,

waarbij ze worden ondergedompeld in *bhāva*, waarin ze zichzelf compleet vergeten en het bewustzijn van hun omgeving verliezen. Na enige tijd, wanneer hun emotionele tsunami enigszins is afgenomen, slaken ze een diepe zucht en zeggen, “O *sakhī*, wat kan ik meer zeggen over het geluk van de koeien en kalveren! Nanda-nandana zorgt Zelf voor ze. Hij poetst hun lichaam met Zijn superzachte handen, voedt ze zacht groen gras, legt Zijn armen om hun hals en knuffelt ze zachtjes. Wie weet, hoeveel liefde en genegenheid Hij ze geeft! De koeien houden daarom op hun beurt van nature van Hem. Maar *maiṃyā rī*, O moeder! O grote goedheid! Men kan niet nalaten zich te verbazen over de activiteiten en het gedrag van de vogels van *Vṛndāvana*.”

Prāyo batāmba vihaḡā munayaḡ – Wanneer de *gopīs* totaal zijn verzonken in deze emotioneel hooggeladen discussie over de zoete magnetische kracht en het vreemde effect van de *veṇu-nāda*, zijn ze zich totaal onbewust van hun lichaam en hun huis. Op dat moment is er geen enkele *gopī* aanwezig, die oud genoeg is om moeder te worden genoemd. Er zijn daar alleen jonge *gopīs* aanwezig van dezelfde groep met dezelfde amoureuze gevoelens.

Als vrouwen onder elkaar zijn en er komt in hun conversatie plotseling een vreeswekkend, verbazingwekkend of verrassend onderwerp ter sprake, roepen ze uit, *maiṃyā rī* of *ha amba*, “O moeder,” ook al zijn er geen oudere dames aanwezig. Als de dames in *bhāva* zijn verzonken, demonstreren ze deze oude gewoonte. Ze richten zich niet onnodig tot elkaar als moeder. Alleen bij gelegenheid van langdurig extreem plezier of grote verbazing vloeit deze zoete expressievorm, “moeder,”

van nature uit hun mond. In *Śrīmad-Bhāgavatam* staat op diverse plaatsen gedocumenteerd, wat vrouwen met elkaar bespreken, maar een dergelijke aanspreekvorm wordt zelden ergens aangetroffen. *Prāyo batāmba vihaḡā munayaḡ* – deze buitengewoon liefdevolle manier van begroeten wordt alleen in dit vers van *Veṇu-gīta* aangetroffen.

Een *vraja-ramaṇī* gedreven door extreme liefdesgevoelens (*mahābhāva*) roept uit tegen een ander, “O moeder! Wat kan ik nog meer zeggen over de vogels van Vṛndāvana? Uit de observatie van hun gedrag blijkt, dat de meesten zelfgerealiseerde wijzen zijn, die altijd nadenken over Kṛṣṇa. Wanneer Kṛṣṇa Vṛndāvana binnenkomt en de pauwen krijgen samen met hun vrouwen Nanda-nandana Śrī Kṛṣṇa in het vizier, verzamelen ze zich allemaal om Hem heen onder het zingen van “*ke-kā! ke-kā!*”. Ze spreiden hun kleurrijke staartveren uit en beginnen met grote liefde te dansen. Alle soorten papegaaien (*śuka-sārī*), *pika-papihā* en andere vogelsoorten, die als gevolg van het zien van Kṛṣṇa worden overweldigd door emoties, raken verzonken in het hoogste plezier en beginnen te zingen en te dansen.

“Het ziet ernaar uit, dat deze vogels geen gewone *munis* zijn, maar juist kroonjuwelen van toegewijden, want afgezien van toegewijden zijn alle geperfectioneerde *ṛṣis* (wijzen), *yogīs*, *sannyāsīs* (wereldverzakkers), *tapasvīs* (die soberheden uitvoeren), *dhyānīs* (mediterenden), *munis* (asceten) en andere *siddha-sādhakas* (geperfectioneerde beoefenaren) gekant tegen zingen en dansen. Omdat ze niet beschikken over natuurlijke, spontane genegenheid (*rāga*), houden ze zich altijd op grote afstand van zingen, dansen en het spelen van muziek

en blijven op hun plek zitten. Alleen *bhāvuka* en *rasika-bhaktas*²² worden dronken van het drinken van *rasa* bij het zien van Kṛṣṇa en het denken aan Hem en beginnen van nature te zingen en te dansen. Dus als we dansende pauwen en zingende koekoeks, papegaaien en andere vogels zien, kunnen we aannemen, dat het kroonjuwelen van toegewijden zijn. Alle andere vogels, die de koers van de *munis* volgen, gedragen zich ook als *munis*. Bij het horen van Kṛṣṇa's zoete *veṇu-nāda* gaan ze niet zingen of dansen, zoals de papegaaien en de pauwen, die wel het gevoel van toegewijden hebben. Ze doen er evenals *munis* eenvoudig het zwijgen toe en zitten doodstil met gesloten ogen, alsof ze in *samādhi* zijn.

“Wanneer die vogels in de discipline van *munis* in de verte Kṛṣṇa's zoet betoverende *veṇu-nāda* horen, vliegen ze snel het nest uit en komen dicht bij Hem zitten. Ze gaan op takken zitten van bomen, die het dichtst bij Hem staan en die getooid zijn met pas ontloken, zachtgroen blad en knoppen, die zijn gebaad in de nectar van de muzikale klanken van de *veṇu*. Ze hebben zich zodanig gestationeerd, dat ze niet in hun uitzicht op Kṛṣṇa worden belemmerd en dat ook Kṛṣṇa Zijn blik over ze kan heenwerpen. Ze achten het beter om op takken vol blad en bloemen te zitten. Ze hadden ook op kale takken kunnen gaan zitten, zodat ze Kṛṣṇa gemakkelijker zonder belemmering hadden kunnen zien, maar omdat ze *munis* zijn, vinden ze de dichte takken vol blad en bloemen gunstiger. Een andere reden is, dat bij het proeven van de nectar van het

---

²² *Rasika* en *bhāvuka-bhaktas* – toegewijden ondergedompeld in de hogere stadia van *bhakti*, die bedreven zijn in het proeven van transcendent smaken.

fluitspel de mogelijkheid bestaat, dat onbeweeglijke objecten tot leven komen en levende wezens hun bewustzijn verliezen. Wanneer deze hulpeloze vogels bij het horen van de *veṇu-nāda* hun lichaam en verstand verliezen, bestaat de kans, dat ze van een kale tak naar beneden vallen. Daarom zitten ze bewust op bladrijke takken vol bloemen om te voorkomen, dat ze vallen, wanneer ze de staat van extase binnengaan en hun bewustzijn verliezen.

“Gewone *munis* leven geheel in afzondering in een hut van stro en gras. De vogels zitten ook rustig op een eenzame plek op de voorste takken van bomen, die geheel zijn overdekt met zacht nieuw blad en bloemen, en worden door verrukking overweldigd, wanneer ze door de gaatjes van hun oren de melodieuze golven nectar uit de fluit horen komen. Ze horen de zoete klanken met halfgesloten ogen in een extatisch emotionele conditie en zijn hun lichaam en lichamelijke verbindingen vergeten. Ze kennen inderdaad niets anders in de wereld dan de *veṇu-nāda*.”

Śrīla Kavi Karṇapūra heeft dit onderwerp in *Śrī Ānanda-vṛndāvana-campū* (11.154) uitgelegd op een wijze, die het verstand streelt en het hart diep roert,

*na spandate sakhi na rauti na vīkṣyate ’nyan
nānyac chr̥ṇoti na jighatsati pakṣi-saṅghah
romāñcavān iva mudā garutaṁ dhunāno
vaṁśī-kalā-vadanam eva paraṁ karoti*

“O *sakhī*,” zegt een *gopī* tegen haar vriendin, “bij het horen van de extreem aantrekkelijke *veṇu-nāda* wordt de hele vogel-populatie van Vṛndāvana roerloos. Ze tjrpen niet, ze zingen niet, ze zien niets en ze eten niet. De vogels voelen zich bij het

horen van de klanken van de *venu* ieder moment extatischer worden en terwijl hun veren in de wind wapperen, proeven ze zijn nectar met volle concentratie.”

Bij het zien van deze unieke en aantrekkelijke scène geeft een andere *sakhī* bij haar dierbare vriendin lucht aan haar verwondering, “Kijk, kijk! O moeder, het is zo wonderbaarlijk, dat deze vogels, die van nature erg rusteloos en onafhankelijk zijn, ook op meditatie zijn overgegaan. Ze leven in het bos, houden hun ogen halfdicht, zitten roerloos in concentratie en nemen alle stilte in acht – dit doet allemaal herinneren aan de *munis*. Maar naar mijn idee is het niet juist te zeggen, dat ze op *munis* lijken. De hele vogelpopulatie van Vṛndāvana bestaat in feite uit *munis*.”

Er zijn drie typen *munis*: degenen die mediteren op *brahma-tattva* (de onpersoonlijke waarheid), op *paramātma-tattva* (de Superziel in het hart) en op *bhagavat-tattva* (de persoonlijke gedaante van God). *Munis*, die op *bhagavat-tattva* contempleren bestaan in twee typen: *bhagavad-aiśvarya* - degenen, die zich richten op de naam, kwaliteiten, schoonheid en andere majestueuze aspecten van Nārāyaṇa; en *bhagavan-mādhurya* – degenen, die mediteren op het zoete spel van Bhagavān. In het begin waren Sanaka, Sanandana, Sanat Kumāra en Śukadeva Gosvāmī *brahmavādīs*, die de onpersoonlijke waarheid hadden gerealiseerd; en door de genade van vierhoofdige Brahmā werden Sanat Kumāra en de anderen gevierd vanwege hun meditatie op de persoonlijke gedaante van God met een gevoel van ontzag en eerbied. Door de genade van Śrī Kṛṣṇa-Dvaipāyana Vedavyāsa werd Śrīla Sanātana Gosvāmī ook beroemd als *muni*, die op Bhagavān met

een gevoel van zoete liefde mediteerde. Er is een wereld van verschil tussen *brahmavādī munis* en moderne impersonalisten (*kevala-ādvaitavādīs* of *māyāvādīs*). *Brahmavādī munis* ontkennen de persoonlijke gedaante van Bhagavān niet in tegenstelling tot *nirviṣeṣa kevala-ādvaitavādīs*. Door associatie van gevorderde toegewijden kunnen *brahmavādīs* worden getransformeerd in personalisten.²³

Paramātmā-munis mediteren op de Superziel, de inwonende getuige in het hart. Saubhari Muni behoort tot deze categorie. Het doel van beide typen *munis* is bevrijding. In de associatie van zuivere toegewijden geven *munis*, die vrij zijn van overtredingen, dit verlangen naar bevrijding op en worden ook toegewijden van Kṛṣṇa,

*brahma-bhūtaḥ prasannātmā na śocati na kāṅkṣati
samaḥ sarveṣu bhūteṣu mad-bhaktiṁ labhate parām*

Bhagavad-gītā (18.54)

“Iemand, die onpersoonlijk Brahman realiseert, wordt volkomen gelukkig. Hij heeft nooit verdriet en kent geen verlangen. Hij ziet alle wezens met gelijkgestemde blik en krijgt aan Mij toewijding, welke is gezegend met symptomen van *prema*.”

Deze mensen nemen hun toevlucht tot dergelijke takken van de Veda’s, waar *brahma-tattva* en *paramātma-tattva* worden

---

²³ *Brahmavādīs* vereren de alomtegenwoordige *brahman*-uitstraling van Bhagavān. Tegelijkertijd aanvaardden ze Kṛṣṇa’s persoonlijke gedaante, maar zien deze als een inferieure vorm van verering. *Kevala-ādvaitavādīs* daarentegen, die ook onpersoonlijk *brahma* (Brahman) vereren, aanvaardden het bestaan van Kṛṣṇa’s persoonlijke gedaante niet en zijn daarom schoffeerders. Dus zij kunnen nooit worden getransformeerd in personalisten.

genoemd en waarin de vrucht van bevrijding kan worden geproefd. De wensboom van de Veda's heeft oneindig veel takken. Het wordt uit de activiteiten van de *bhagavat-tattva munis* duidelijk, dat ze hun toevlucht hebben genomen tot een bepaalde tak, waar ze een onbelemmerd uitzicht hebben op de volkomen transcendente Vrajendra-nandana Śrī Kṛṣṇa Zelf, vol spirituele smaken. Ze houden zich gretig aan deze tak vast, praktiseren de onderdelen van *bhakti* en nemen als essentie van hun leven de diverse gevoelens van *mādhurya-rasa* over, de zoete emoties van Vraja. Deze gemoedsgesteldheid wordt vertegenwoordigd door de diverse pas ontlokten, zachte, gladde blaadjes en knoppen, die specifiek zijn voor deze bepaalde tak. Ze zijn niet geïnteresseerd in enig ander object met betrekking tot het lichaam, lichamelijke relaties of iets anders in de wereld. Ze zijn juist altijd verzonken in de onderdelen van *bhakti*, die gunstig zijn voor hun spirituele natuur. Ze vermijden alle wereldse onderwerpen en willen niets anders horen dan de namen van Bhagavān en spreken en horen over spirituele onderwerpen. Ze besteden al hun tijd aan horen, chanten en het herinneren van Śrī Kṛṣṇa's zoete naam, schoonheid, kwaliteiten en spel. Evenals de *bhagavat-tattva munis* nemen ook de vogels van Vṛndāvana hun toevlucht tot de tak, die hen constant uitzicht biedt op Kṛṣṇa. Ze geven alles op en blijven onafgebroken verzonken in het horen van Kṛṣṇa's melodieuze *veṇu-nāda*.

In *Śrī Caitanya-caritāmṛta* (*Madhya-līlā* 24) heeft Śrī Caitanya Mahāprabhu, de redder van gevallen zielen in Kali-yuga, het vers *ātmārāmas ca munayah* op eenenzestig verschillende manieren aan Zijn dierbare metgezel Śrīla Sanātana Gosvāmī

uitgelegd. In deze context heeft Hij de definitie van een *muni* gegeven. Een van de vele betekenissen is ‘vogel’. Om deze definitie te staven heeft Hij dit vers geciteerd, *prāyo batāmba vihagā munayah*,

*muni-śabde pakṣi bhṛṅga, nirgrantha – mūrkhā jana
kṛṣṇa kṛpāya sādhu kṛpāya dohār bhajana*

“Door de genade van Kṛṣṇa en Kṛṣṇa’s toegewijden zijn zelfs vogels in staat op Kṛṣṇa te mediteren en Hem te vereren door het volgen van *muni-dharma*, dat vrij is van verlangen.”

Deze passage uit *Śrī Caitanya-caritāmṛta* en het vers *prāyo batāmba vihagā munayah* uit *Śrīmad-Bhāgavatam* zijn hiervan het bewijs.

Als Śrī Kṛṣṇa of Zijn toegewijden hun genade geven, is het zelfs niet voor onintelligentie wezens, zoals vogels, ondenkbaar om *muni-dharma* te volgen en *bhajana* voor Kṛṣṇa uit te voeren. Zo is het ook voor de *munis* niet ondenkbaar om de vorm van een vogel aan te nemen en met halfgesloten ogen op de takken van de bomen van Vṛndāvana te gaan zitten en met grote gulzigheid de innemende smaak van Kṛṣṇa’s onweersaanbaar verpletterende schoonheid en fluit te proeven. Het is dus moeilijk te bepalen, of de vogels van Vṛndāvana *muni-dharma* volgen en de beminnelijkheid van Śrī Kṛṣṇa’s *veṇu-nāda* proeven, of dat *munis* de vorm van een vogel aannemen en hun toevlucht nemen tot de takken van bomen om de honing van het zoete fluitspel te proeven. Een diepgaande studie naar *prāyo batāmba vihagā munayah* en andere verzen wijzen erop, dat vogels *muni-dharma* volgen. Op dezelfde manier

kan worden gezegd, dat de *munis* de vorm van vogels hebben aangenomen en naar de *veṇu-nāda* luisteren.

De *vraja-gopīs*, die door de hoogste gevoelens van onzelf-zuchtige liefde worden bedwelmd, zeggen, “O *sakhi!* Bij het zien van het transcendente gedrag van de vogels van Vṛndāvana kunnen we niet denken, dat ze gewone bosvogels zijn. Het blijkt, dat zelfgenoegzame wijzen, zoals Sanaka en Sanandana, Vṛndāvana zijn binnengekomen in de vorm van vogels om de ambrozijnen zoetheid van de fluit te proeven en de schoonheid te ervaren van *vṛndāvana-vihārī* Kṛṣṇa, die plezier heeft in Zijn zwerftochten door de bossen. Deze wijzen woonden in Brahma-loka en proefden de liederen van de Veda’s van Brahmā met het heerlijke gezang van Hāhā, Hūhū en andere Gandharva’s. Maar toen hoorden ze de *veṇu-nāda*, die verbijsterend nieuwe melodieën, ritmes, cadansen van opgaande en neergaande toonladders en andere muzikale innovaties te beluisteren gaf, die werden gecombineerd met toenemend hogere en nieuwere aspecten van *mādhurya-rasa*. Door alleen die *veṇu-gīta* te horen, die het hele universum bekoort, werden ze overweldigd door vreugde en verloren het bewustzijn.”

Dit toont duidelijk aan, dat Kṛṣṇa’s *veṇu-nāda* een paar bijzondere kwaliteiten heeft en over onvergelijkbare nectar beschikt, die niet worden aangetroffen in het zingen van de Veda’s noch in *brahma-samādhi* op Brahma-loka. Daarom verlaten inwoners van die planeet, zoals de *munis* Sanaka en Sanandana, die bij het horen van hymnen uit de Veda’s *brahma-samādhi* binnengaan, hun woning in Brahma-loka om in Vṛndāvana een vogel te zijn en de nectar van Kṛṣṇa’s *veṇu-*

nāda te proeven. Op die manier weten ze, dat hun leven een succes is. Ze verzaken de wensboom van de Veda’s en nemen hun toevlucht tot de takken van de bomen van Vṛndāvana. Met halfdichte ogen en een gefixeerd verstand luisteren ze met volle concentratie naar *veṇu-nāda* en verzaken alles behalve Kṛṣṇa’s naam, gedaante, kwaliteiten en spel. Door hun geest uitsluitend op Kṛṣṇa te richten krijgt hun leven betekenis.

De *gopīs* zijn getuige van de verbazingwekkende absorbtie van de vogels van Vṛndāvana bij het zien van Kṛṣṇa’s schoonheid en het horen van Zijn *veṇu-nāda* en verdrinken in de hoogten van *prema* en prijzen het grote fortuin van de vogels telkens weer,

*asmin vane tu vihagā munyaḥ pradiṣṭāḥ
kṛṣṇas tu tad-gurur iti pratataṁ pratimaḥ
naivānyathā tad amunā kimapi pragūtaṁ
mauna-vratena śṛṇuyuḥ parito nivīṣṭāḥ*

Gopāla-campū (Pūrva 17.89)

“Alle vogels van Vṛndāvana zijn *munis* en Śrī Kṛṣṇa is hun *guru*. We weten dit goed – er bestaat niet de minste twijfel over. De *veṇu-nāda* bewerkstelligt een dusdanige magie, dat alle vogels een gelofte van stilte afleggen en geconcentreerd naar het prachtige lied van de fluit luisteren.”

De *gopīs*, die zichzelf als de meest ongelukkigste soort zien en de vogels als rijkelijk gezegend, zeggen, “Hier is Kṛṣṇa ook een *muni* en aan alle kanten wordt Hij omringd door *munis* in *samādhi*. Hoe kunnen dan mogelijkwijs onze verlangens worden vervuld? Śrī Śukadeva, Śrī Nārada en Śrī Vyāsa zijn de vooraanstaande *munis*, die dermate grote soberheden heb-

ben uitgevoerd, dat Yogamāyā tevreden was en haar genade gaf door hen een geboorte als vogel in Vraja toe te staan. Dat is de reden, waarom ze naar hartelust de nectar van Kṛṣṇa's zoete schoonheid en betoverende *veṇu-nāda* drinken.”

Śṛṅvanti mīlita-drśo vigatānya-vācaḥ – Door ogen vol extatische emoties nemen de *gopīs* waar, dat de vogels niet zingen, maar van nature rustig zijn en dat de activiteit van hun externe zintuigen is afgenomen. “Deze vogels,” beraadslagen ze, “zijn onverschillig geworden op het gebied van extern zintuiglijke waarneming. Als ons hart door een dergelijke, alles verblindende liefde zou worden overweldigd, zouden we ook gezegend zijn.” Verdrietig bidden ze in hun hart, “O Schepper! Krijgen we ooit zoveel geluk, dat we in ons volgende leven een vogel worden? Dan kunnen we ongehinderd en vrij naar Kṛṣṇa vliegen om de nectar van Zijn bekoorlijke gedaante, Zijn zoete fluit en andere bijzondere eigenschappen te drinken. Als we papegaai worden, zullen we Kṛṣṇa extreem dierbaar zijn en krijgen we het geluk om op Zijn zachte lotushanden te zitten. Als we dan hun plezierige aanraking ervaren, zijn we gezegend. Of, als we pauwen worden, hebben we een grote kans om op de lieflijke melodiën van de *veṇu-nāda* te dansen en de mogelijkheid te krijgen om Kṛṣṇa te amuseren.”

Vers Vijftien

***nadyas tadā tad upadhārya mukunda-gītam
āvarta-lakṣita-manobhava-bhagna-vegāḥ
āliṅgana-sthagītam ūrmi-bhujair murārer
grhṇanti pāda-yugalaṁ kāmaloṣṭhārāḥ***

nadyaḥ – de rivieren (Śrī Kālindī, Mānasī Gaṅgā en andere); *tadā* – toen; *tad* – dat; *upadhārya* – met aandacht het lied van de fluit horen; *mukunda* – Śrī Kṛṣṇa, die bevrijding van alle verdriet geeft door Zijn associatie te schenken; *gītam* – het lied van Mukunda’s fluit, dat de hoogste spirituele zegen oproept; *āvarta* – door hun draaikolken (het wekken van hun verlangen om Kṛṣṇa te zien); *lakṣita* – manifest; *manaḥ-bhava* – door hun amoureuze verlangen; *bhagna* – gebroken; *vegāḥ* – hun stroom; *āliṅgana* – door hun omhelzing; *sthagītam* – roerloos; *ūrmi-bhujaiḥ* – met de armen van hun golven; *murāreḥ* – van Śrī Murāri, de moordenaar van de Murademoon; *grhṇanti* – ze dragen; *pāda-yugalaṁ* – het paar lotusvoeten; *kāmaloṣṭhārāḥ* – offer van lotusbloemen als geschenk.

Vertaling

“De Yamunā, Mānasī Gaṅgā en andere rivieren worden verleid met amoureuze verlangens bij het horen van Śrī Kṛṣṇa’s *veṇu-gīta*. Met hun ontelbaar vele draaikolken drukken ze hun intense liefdesgevoelens uit. Ze stoppen met stromen en offeren lotusbloemen met hun golven als armen. Ze omhelzen Madana-mohana en houden Zijn lotusvoeten tegen hun borst.”

Ānanda-varādhinī Vyākhyā *Het commentaar dat het plezier verhoogt*

Als de *vraja-devīs*, die zijn doordrenkt met hartstocht voor Kṛṣṇa, de zoete *veṇu-nāda* horen, worden ze overweldigd door *prema*. Ze beginnen met de *sakhīs* van hun eigen groep over diverse effecten van de *veṇu-nāda* te spreken. In deze context beschrijven ze de liefdevolle gevoelens van de dieren, vogels en andere levende wezens van Vṛndāvana, die bij het horen van de plezierige klanken van de fluit als een standbeeld aan de grond genageld staan. De *gopīs* zijn echter zo ernstig en zelfbeheerst, dat ze zelfs na lang discussiëren over het effect van de *veṇu-nāda* op de dieren en de vogels, hun eigen innerlijke gevoelens nog niet tot uitdrukking hebben gebracht. Aangezien ze allemaal in *pūrva-rāga* onrustig zijn en zorgelijk zitten te wachten om Kṛṣṇa te ontmoeten, lijkt in afgescheidenheid van Hem een oogwenk vele tijdperken te duren.

De *gopīs* proberen de ware emotionele staat van hun hart met behulp van *avahitthā* (verhulling) te verbergen en spreken alleen over de diverse aspecten van de verleidelijke invloed van de *veṇu-nāda*. Zijn betoverende kracht verhoogt hun rusteloosheid aanzienlijk en maakt, dat ze een dusdanig acuut verlangen en een bezorgdheid om Kṛṣṇa te ontmoeten ervaren, dat één knippering van de ogen lijkt op het verstrijken van miljoenen tijdperken vol lijden. Desondanks ventileren ze hun innerlijke *bhāvas* zelfs niet in het minst. Van de vele onderwerpen, waarover ze discussiëren, spreken ze over de Yamunā, Mānasī Gaṅgā en ander rivieren, die door Vrajamaṇḍala stromen. Met behulp van beeldspraak beschrijven ze hoe de levenloze rivieren, die zijn aangegrepen door de melodieuze *veṇu-nāda*, symptomen van liefde tentoonspreiden. Het water van de rivieren is levenloos; eigenlijk is het niet mogelijk, dat ze bij het horen van de *veṇu-nāda* enige transformatie ervaren. Maar de *vraja-ramaṇīs* maken geen onderscheid tussen levend en niet-levend, nu hun natuur wordt beheerst door hun *mahābhāva*. Ze projecteren hun gevoel op alles en iedereen, waardoor ze alle wezens, hetzij levend of niet-levend, in dezelfde mate betoverd en opgewonden door de *veṇu-nāda* zien, als zijzelf zijn.

In Canto Elf van *Śrīmad-Bhāgavatam* (11.2.45) wordt de natuur van toegewijden van een hoog niveau op de volgende manier beschreven,

*sarva-bhūteṣu yaḥ paśyed
bhagavad-bhāvam ātmanaḥ
bhūtāni bhagavatya ātmany
eṣa bhāgavatottamaḥ*

“Hetzelfde gevoel en dezelfde relatie, die een *uttama-adhikārī*, hogeklasse toegewijde, met zijn eerbiedwaardige Godheid heeft, projecteert hij op de rest van de wereld, waardoor iedereen hetzelfde gevoel en dezelfde relatie met God lijkt te hebben als hijzelf.”

Kali-yuga *pāvanāvātārī*, de redder van de meest gevallenen, Śrī Caitanya Mahāprabhu, zei tegen Zijn dierbare metgezel, Śrī Rāmānanda Rāya,

*mahā-bhāgavata dekhe, sthāvara-jaṅgama
tāhān tāhān haya tānra śrī-kṛṣṇa sphuraṇa
sthāvara jaṅgama dekhe, nā dekhe tāra mūrti
sarvatra haya tānra iṣṭadeva-sphūrti*

Caitanya-caritāmṛta (Madhya-līlā 8.273-4)

“In alles en iedereen, die door hoogverheven *mahā-bhāgavata* toegewijden worden beschouwd, zien ze Kṛṣṇa gemanifesteerd. Ook al zien ze zowel bewegende als niet-bewegende wezens, ze kijken niet naar hun uiterlijke vorm, maar nemen er alleen hun eigen vererenswaardige Godheid in waar.”

Bijvoorbeeld, een *mahā-bhāgavata* genaamd Mukunda viel flauw van liefde en stortte van een balkon bij het zien van een pauwenveer, die een visie had opgeroepen van de lief glimlachende Śrī Kṛṣṇa verzonken in Zijn fluitspel. *Śrīmad-Bhāgavatam* beschrijft Śrī Prahlāda Mahārāja in dezelfde categorie.

Die *bhāva-sādhakas*, die stap voor stap door *niṣṭhā* (gestage praktijk) en *ruci* (smaak) vooruitgang hebben gemaakt naar het hoogste niveau van *uttama-adhikāra*, zien Bhagavān overal gemanifesteerd en zien hun eigen extasen in ieders hart weerspiegeld. De *vraja-ramaṇīs*, die met *mahābhāva* door-

drenkt zijn, zijn *kāya-vyūha* (lichamelijke expansies) van *svarūpa-śakti* Śrīmatī Rādhikā. Sommige van die *gopīs* zijn *nitya-siddhas* en met hen zijn ook enkele *sādhana-siddhas*, die perfectie hebben bereikt door de stemmingen van de *nitya-siddhas* te volgen. Als dergelijke *kāmātmikā gopīs*, die goddelijk amoureuze verlangens naar Kṛṣṇa hebben, de Yamunā, Mānasī Gaṅgā en andere rivieren zien, die bij het horen van de *veṇu-nāda* ook rusteloos van liefde worden en bezorgd zijn om Kṛṣṇa te ontmoeten, wat is daaraan zo verrassend?

Als Hij door het bos van Vṛndāvana flaneert, komt Śrī Nanda-nandana Kṛṣṇa bij de oever van de Yamunā of Mānasī Gaṅgā. Hij hoort het prettige geklots van stromend water, ziet de lieflijke zachte lotussen op de golven drijven, hoort het geluid van de koekoeks op de oever en wordt aangeraakt door de zachte, geurende bries, die over de rivier wervelt. Hij voelt Zich hier zo prettig, dat Hij een mooie melodie, die Zijn blijdschap reflecteert, op de *veṇu* gaat spelen. Bij het horen van de melodieuze klank van de fluit stoppen de rivieren met stromen. Er verschijnt een onbeperkt aantal draaikolken in hun hart; hun water zwelt aan en zoekt geleidelijk zijn weg naar Śrī Kṛṣṇa's borst. Vanwege het herhaaldelijk neerslaan van de golven van Yamunā breken de lotussen van hun stengel af en presenteren zich aan Kṛṣṇa's mooie lotusvoeten.

Upadhārya mukunda-gītam āvarta-lakṣita manobhava-bhagna-vegāḥ – Nadat de *vraja-ramaṇīs* dit alles door de ogen van hun eigen devotionele gevoelens hebben gezien, denken ze aangespoord door hun *mahābhāva* in hun hart, dat rivieren, zoals Śrī Yamunā en Mānasa Gaṅgā, veel meer liefde voor Kṛṣṇa koesteren dan zij doen. De rivieren verliezen hun ver-

stand bij het horen van de zoete *veṇu-nāda* en terwijl ze in hun hart diverse tekenen van *kāma* (amoureuus verlangen) vertonen, onthullen ze hun wanhopige rusteloosheid om KṚṣṇa te ontmoeten.

De *gopīs* ventileren hun *bhāvas* bij hun intieme vriendinnen, “O *sakhī*, wie weet, welke soort wonderbaarlijk bedwelmende kracht zich bevindt in de geluidsgolven uit de fluit van onze geliefde Mukunda! Kijk, kijk! Kijk eens hoe de Yamunā, Mānasa Gaṅgā en andere rivieren opgewonden en rusteloos worden bij het horen van KṚṣṇa’s *veṇu-nāda*. Allerlei soorten gevoelens karnen hun hart en veroorzaken, dat er duizenden draaikolken uit hun borst oprijzen. Het zijn eigenlijk geen draaikolken, maar emoties, die hun hart doen overstromen. Ze staren naar Mukunda’s betoverende schoonheid en horen golven met het totale bereik van opgaande en neergaande klanken van de fluit, die alletwee de drie werelden aantrekken. Dit heeft hun hart met zoveel *kāma* gevuld, dat ze hun emoties niet langer kunnen inhouden. In plaats van met grote kracht naar hun echtgenoot, de oceaan, te stromen, stromen ze naar KṚṣṇa. Dat niet alleen, met hun golven in de vorm van handen bereiken ze KṚṣṇa geleidelijk en bieden Zijn voeten hun lotusbloemen aan. Dezelfde arm-achtige golven rijzen hoger op en omhelzen Śrī KṚṣṇa’s borst.

“Het is de inherente eigenschap en natuurlijke actie van rivieren om naar de zee te stromen. Omdat rivieren de vrouw van de oceaan zijn, haasten ze zich altijd vol ijver voort om hun echtgenoot te zien. Maar rivieren, die door Vraja-maṇḍala stromen, zoals Yamunā en Mānasa Gaṅgā, hebben een totaal andere natuur. Bij het zien van Śrī KṚṣṇa’s boeien-

de schoonheid en bij het horen van de betoverende frequenties van de *veṇu-nāda* letten ze niet langer op de wetten van de samenleving of zelfs op de plichten van een kuise echtgenote, omdat ze altijd onrustig naar Hem verlangen. Door het aanraken van Kṛṣṇa's lotuvoeten en het omhelzen van Zijn borst vervullen ze al hun hartewensen en zodoende wordt hun leven met succes bekroond."

Het woord 'Mukunda,' dat in dit vers door de *mahābhāva-vatī gopīs* wordt gesproken, heeft een diepe betekenis. "O *sakhī!* Bij het horen van Mukunda's *veṇu-gīta*," zeggen de *gopīs*, "komen de rivieren tot stilstand en kunnen ze de gevoelens van *kāma* in hun hart niet verbergen." Śrīla Viśvanātha Cakravartī Ṭhākura en andere commentatoren hebben 'Mukunda' op drie manieren beschreven.

- 1) *Muktiṁ dadāti iti mukundaḥ* – iemand, die volkomen bevrijding van materiële aandoeningen schenkt, is Mukunda.
- 2) 'Mu' – *mukti-sukham*; 'ku' – *kutsitam kṛtvā*; 'da' – *prema-ānandaṁ dadāti iti mukunda* – Mukunda inspireert tot afkeer van *mukti* (bevrijding) en schenkt Zijn toegewijden het plezier van *prema*.
- 3) 'Mu' – *mukham* betekent 'gezicht'; 'ku' – *kuṇḍa-puṣpavat* betekent 'als een *kunda*-bloem – *kunda-puṣpavat yasya mukhaṁ saḥ mukundaḥ* – iemand, wiens gezicht opgewekt, geurend, lief, zacht en aantrekkelijk is als een *kunda*-bloem voor het hart, is Mukunda.

De eerste betekenis is bedoeld voor baatzuchtig strevers, die verteren in de aandoeningen van de materiële wereld; de tweede is voor *ātmārāma brahmavādīs* zoals Śrī Śukadeva Gosvāmī en Sanaka-Sanandana en voor *nirguṇā-brahmavādīs*.

De *vraja-gopīs* hebben met deze twee categorieën geen verbinding. De *vraja-gopīs* zijn altijd intens gretig om de verrukkelijk milde glimlach van amoureuus verlangen op Kṛṣṇa’s mooie, liefdestimulerende lotusgezicht te zien, dat hun *prema* constant in telkens nieuwe vormen laat toenemen,

jayati jana-nivāso devakī-janma-vādo
yadu-vara-pariṣat svair dorbhir asyann adharmam
sthira-cara-vṛjina-ghnaḥ su-smīta-śrī-mukhena
vraja-pura-vanītānām vardhayan kāma-devam
Śrīmad-Bhāgavatam (10.90.48²⁴)

De *gopīs* kunnen de symptomen van liefde in hun hart nooit verstoppen. Ook al proberen ze het, lukt het niet.

Een andere *sakhī* zegt, “Deze rivieren zijn fortuinlijker dan wij. Omdat ze worden beheerst door *kāma*, kunnen ze Kṛṣṇa’s zintuigen bevredigen, maar wij kunnen dat niet vanwege onze kuisheid, verlegenheid en ongeluk. Ze houden Kṛṣṇa’s voeten op hun zachte lotusborst en strelen ze met hun zachte lotushanden, waarmee ze hun leven tot een succes maken.

“Ofschoon ze Kṛṣṇa als hun buitenechtelijke geliefde ontmoeten, hetgeen voor een kuis vrouw ongepast is, is hun

---

²⁴ “Alle eer aan de zegevierende Śrī Kṛṣṇa, die bekend is als *jana-nivāsa*, de hoogste toevlucht voor alle levende wezens, en die ook Devakī-nandana heet, hetgeen betekent Yaśodā-nandana. (Het is *vāda*, alleen theorie, dat Hij de zoon van Devakī van Mathurā is.) Hij is de gids van de Yadudynastie en met Zijn toegewijden, die als Zijn eigen machtige armen zijn, doodt Hij alles, dat ongunstig is, evenals niet-vrome personen. Met Zijn aanwezigheid vernietigt Hij alle onheil voor de levende wezens, bewegend en niet-bewegend. Zijn zegenrijke, glimlachende gelaat verhoogt telkens weer de verliefdheid van de Vraja meisjes.”

liefdeshouding naar Hem altijd smetteloos en zuiver. Dat komt, omdat onze Kṛṣṇa Murāri is, Hij die de demoon genaamd Mura heeft gedood. Iedereen in Vraja weet, dat Garg-ācārya had gezegd, toen hij de naamceremonie voor Kṛṣṇa leidde, “*Nārāyaṇa-sama-gunaiḥ* – Deze jongen zal dezelfde kwaliteiten als Śrī Nārāyaṇa hebben en zal iedereen aantrekken.” Zoals het dienen en aanraken van de voeten van Śrī Nārāyaṇa de gelofte van een kuise echtgenote niet schaadt, zo kan het ook geen kwaad om de lotusvoeten van Śrī Kṛṣṇa te dienen en aan te raken, wiens kwaliteiten dezelfde zijn als die van Śrī Nārāyaṇa.”

In *Vaiṣṇava-toṣaṇī* heeft Śrīla Jīva Gosvāmī het woord *murāri* beschreven in zijn vijftiende vers gebaseerd op gegevens van een demoon genaamd Mura in *Śrī Vāmana Purāṇa*. Hij was de zoon van Kaśyapa Ṛṣi en zijn vrouw Danu. Mura zag, dat zijn broer en vele andere dappere demonen in de strijd tussen halfgoden en demonen waren omgekomen. Omdat hij bang was, rende hij van het slagveld af en ging in een dicht oerwoud zware soberheden uitvoeren om iets van Brahmā, de universele grootvader, af te smeken.

Brahmā was tevreden bij het zien van Mura’s intense soberheden en verscheen aan hem om te vragen, welke gunst hij van hem wilde hebben. Mura eiste onmiddellijk, “Als u gelukkig met me bent, geef me dan de zegen, dat degene, die ik met de palm van mijn hand aanraak, onmiddellijk sterft, ook al is hij onsterfelijk.” Brahmājī antwoordde, “*Tathāstu* – Het zij zo.” Nadat hij hem zijn bonus had uitgekeerd, ging hij terug naar Brahma-loka. Toen vertrok Mura naar Berg Sumeru, waar hij de halfgoden, Yakṣa’s, Gandharva’s, Kinnara’s en

anderen uitdaagde om te vechten. Iedereen was echter bang om de uitdaging aan te gaan, want ze waren op de hoogte van de gunst, die hem door Brahmā was gegeven, en vreesden te worden vernietigd.

Trots op zijn macht trok Mura de drie werelden door om te zoeken naar iemand met wie hij kon vechten. Maar er was geen enkele dappere held bereid hem welwillend te zijn. Uiteindelijk arriveerde hij in Yama-loka en daagde Yamarāja uit, god van de dood, die beleefd antwoordde, “U bent zeer sterk; tegenover u ben ik onbeduidend klein. Indien u werkelijk wilt vechten, gaat u dan vechten met Viṣṇu. Hij zal uw trots zeker vernietigen. Behalve Hem zie ik in alle drie de werelden geen andere krijger van uw kaliber.”

Toen Mura dit hoorde, werd hij blij en vroeg Yamarāja, “Waar woont die Viṣṇu? Waar kan ik Hem vinden?” Glimlachend antwoordde Yamarāja, “Het is erg moeilijk Hem te lokaliseren. Hoewel Hij zeker alwetend is, zou u toch naar Viṣṇu-loka moeten gaan. Daar kan Hij u gemakkelijk ontvangen.” Mura volgde de route, die Yamarāja voor hem had uitgestippeld en arriveerde in Viṣṇu-loka. Daar kwam hij Bhagavān Viṣṇu tegen, die hem vroeg, “Waarom bent u hier naartoe gekomen?” Mura antwoordde, “Ik ben gekomen om met U de strijd aan te gaan.” Bhagavān gaf van replek, “Mura! Je bent hier naartoe gekomen om te vechten, maar jouw hart beeft als dat van een bange oude man. Ik vecht niet met lafaards.” Mura lachte luid, toen hij de woorden van Śrī Nārāyaṇa hoorde en bewoog zijn handen trots naar zijn hart en zei, “Hoe kan mijn hart beven?”

Meteen toen zijn hand zijn borst raakte, ging hij als een gemengelde boom tegen de vlakke en stierf onder luid gejammer. Toen gebruikte Śrī Nārāyaṇa Zijn *cakra* (werpschijf) om het hart van de demoon aan stukken te snijden. Toen de halfgoden dit zagen, stapten ze aan boord van hun celestijnse vliegtuigen en strooiden onder het gezamenlijk toejuichen van Zijn overwinning bloemen over Bhagavān Śrī Nārāyaṇa uit. Nu ze vrij waren van zorgen, konden ze zich weer verdiepen in activiteiten voor het welzijn van de wereld. Vanaf die dag werd Bhagavān Śrī Nārāyaṇa beroemd als Murāri.

De *gopīs* hadden dit verhaal ooit gehoord van de gerespecteerde Pauṇamāsī. Een van hen zei nu, “*Sakhī!* Onze Kṛṣṇa is even dapper als Śrī Nārāyaṇa, die de Murademoon heeft gedood, en Hij heeft dezelfde kwaliteiten. Dat is de reden, waarom Mānasī Gaṅgā, Yamunā en andere rivieren hun echtgenoot, de oceaan, verwaarlozen en richting Kṛṣṇa stromen en Hem omhelzen. En zelfs dan hebben ze hun gelofte van kuisheid niet gebroken.” Er is een verborgen intentie in de woorden van de *gopīs*, “Kṛṣṇa is zo stoutmoedig als Nārāyaṇa en beschikt ook over Gods andere kwaliteiten. Als we onze rekenschap met de publieke opinie, zelfbeheersing en verplichtingen opgeven en onze echtgenoot verwaarlozen om Kṛṣṇa te omhelzen, is er ook voor ons geen mogelijkheid, dat we van onze religieuze verplichtingen afwijken.”

Er is nog een andere diepe reden, waarom de *gopīs* Kṛṣṇa ‘Murāri’ noemen. Door zijn wrede activiteiten achtervolgde Mura constant de halfgoden, die in chronische angst voor zijn aanslagen leefden. Door die demoon te doden zorgde Bhagavān Nārāyaṇa, dat de halfgoden zich weer veilig voelden en

hun zelfvertrouwen terugkregen. De koehedersmeisjes denken, “We hebben onze toevlucht genomen tot Śrī Nandanandana, die alle eigenschappen heeft van Nārāyaṇa, de vernietiger van de Murademoon. Vanaf onze kindertijd in Vraja zijn we met Hem grootgebracht. Het is dus heel betreurenswaardig, dat we nu voortdurend worden lastiggevallen door *kāma* (Cupido). Ondanks dat we ons hiervan bewust zijn, straft deze moordenaar van Mura niet de demoon van onze *māra* (*kāma*). Śrī Nārāyaṇa werd beroemd als Murāri door de demoon Mura uit de weg te ruimen en de angst van de halfgoden weg te nemen. Als Kṛṣṇa onze *māra* doodt, wordt Hij op dezelfde manier beroemd onder de naam ‘Mārāri’. Dan kan iedereen zien, dat Hij dezelfde eigenschappen heeft als Śrī Nārāyaṇa, anders niet. En met de destructie van onze *māra* zullen wij, *vraja-ramaṇīs*, ook een zucht van verlichting slaken.”

In de *Brahma-vaivarta Purāṇa* worden vier betekenissen van het woord *mura* gegeven,

*muraḥ kleṣe ca santāpe kāmabhoge ca karmaṇām
daitya-bhede hāris teṣāṃ murāris tena kīrtyate*

Het zijn *kleṣa* (lijden), *santāpa* (vrees), *kāmabhoga* (lustverzadiging) en de demoon, Mura. Bhagavān vernietigt deze vier typen demonen – *kleṣa*, *santāpa*, *kāma-tāpa* (het brandend vuur van lust) en de demoon genaamd Mura – en Hij wordt daarom Murāri genoemd. Zoals Śrī Nārāyaṇa de vijand is van de Murademoon, zo is Kṛṣṇa de vijand van wereldse *kāma*, of lust. Als iemand door lust wordt verteerd en aan Kṛṣṇa bidt om lustbevrediging of zelfs om verlichting van de kwelling van wellustige aandrang te geven, neemt Kṛṣṇa al deze gedegra-

deerde en onbeduidend materiële verlangens weg en transformeert ze in spirituele *kāma*,

*kāma lāgi kṛṣṇa bhaje pāye kṛṣṇa-rase
kāma chādi dāsa haite haya abhilāṣe*

Caitanya-caritāmṛta (Madhya-līlā 22.41)

“Als iemand Śrī Kṛṣṇa vereert om zijn materiële verlangens te vervullen, vervult Kṛṣṇa al zijn verlangens, of Hij vernietigt ze allemaal en geeft hem zuivere *prema*. Het gevolg is, dat de persoon met grote liefde verzonken raakt in het dienen van Kṛṣṇa.”

De *vraja-ramaṇīs* zeggen, “O *sakhī*, kijk! Door hun stroming en bewegingen te volgen kunnen we duidelijk zien, dat de Yamunā en Mānasī Gaṅgā bezeten zijn van *kāma*. Komen ze Kṛṣṇa naderbij, verandert hun *kāma* in *prema*. Bij het zien van de draaikolken, die als gevolg van het horen van Kṛṣṇa’s *veṇu-nāda* zijn ontstaan, kunnen we aannemen, dat het hart van de rivier door *kāma* wordt beroerd. Dus ze verlaten hun echtgenoot, de zee, en komen naar Kṛṣṇa en omhelzen Hem met hun golven als armen.”

Een wellustig persoon wordt meteen gelukkig op het moment, dat hij hetgeen krijgt, dat hij verlangt. Maar het gedrag van toegewijden met zuivere *prema* is altijd omgekeerd. In de smetteloze *viśuddha-prema* probeert de minnaar op het moment, dat hij zijn minnares ontmoet, haar onmiddellijk met diverse diensten een plezier te doen. Gewone *kāma* betekent plezier maken, maar *prema* betekent aan de innerlijke harte-wens van zijn geliefde voldoen. Materiële lustbeleving lijkt plezierig, maar resulteert uiteindelijk in pijn en depressie.

Prema lijkt pijnlijk, maar culmineert in het hoogste plezier. *Kāma* wordt vergeleken met roestig schroot, terwijl *prema* zo zuiver is als ongelegeerd goud, dus er bestaat een wereld van verschil tussen de twee.

Āliṅgana-sthagītam ūrmi-bhujair murārer grhṅanti pādāyugalaṁ kamalopahārāḥ – “De *prema* van de Yamunā en Mānasī Gaṅgā is smetteloos en rein. Uit genegenheid voor Śrī Kṛṣṇa nemen deze waterlichamen soms *dākṣiṇya-bhāva*, een onderdanige, rechtste houding, aan en omhelzen Hem. Bij het zien van hun *dākṣiṇya-bhāva* neemt Kṛṣṇa een tegendraadse, linkse houding, *vāmya-bhāva*, aan om een of andere speciale *rasa* te proeven en beantwoordt niet aan hun omhelzing. Zodra de rivieren Kṛṣṇa’s ongeïnteresseerde houding bemerken, raken ze in verlegenheid. Ze trekken hun omhelzing terug en leggen met hun golven als armen snel een lotus aan Zijn voeten. Nadat ze Kṛṣṇa’s lotuvoeten in hun koele water hebben gebaad, bieden ze Hem de lotus aan. O *sakhī!* Uit het gedrag van de Yamunā en andere rivieren wordt duidelijk, dat ze hun brutale gedrag hebben opgegeven, dat ze zich schamen en herhaaldelijk Kṛṣṇa’s lotusvoeten baden.”

Uit literatuur, zoals *Śrī Ujjvala-nīlamaṇi* en andere *rasa-śāstras* (geschriften die de nectar van Kṛṣṇa’s liefdevolle uitwisselingen met Zijn toegewijden beschrijven), blijkt, dat de prominente *bhāva* van de *nāyikās* links, of tegendraads, is. Deze uitdrukking van liefde wordt *kandarpa-sambandhinī uttamā rati* genoemd, sublieme liefde beheerst door Cupido. Deze heeft drie belangrijke eigenschappen: de minnares (de *nāyikā*) verhuult haar *kāma* en wijst de aanzoeken van de *nāyi-*

kā (de minnaar) herhaaldelijk af, waardoor ze elkaar zelden te zien krijgen.

*bahu vāryate khalu yatra pracchanna-kāmuktvāñ ca
yā ca mitho durlabhatā sā manmathasya paramā-rati*

Ujjvala-nīlamanī (1.20)

Soms echter vertoont de *nāyikā* onder bijzondere omstandigheden, zoals in afzondering, de *dākṣiṇya-bhāva*, een onderdanige houding. Bijvoorbeeld, Kṛṣṇa liep weg uit de *rasa*-dans en de *gopīs* gingen in hun lijdensweg van afgescheidenheid van Hem van hun normale gedrag over op *dākṣiṇya-bhāva*,

*praṇata-kāma-darṇ padmajārcitaṁ
dharāṇi-maṇḍanaṁ dhyeyam-āpadi
caraṇa-paṅkajaṁ śantamañ ca te
ramaṇa naḥ staneṣv arpayādhi-han*

Śrīmad-Bhāgavatam (10.31.13)

“O liefste, Jij alleen kan ons verdriet wegnemen. Jouw lotusvoeten, die alle wensen van Jouw overgegeven toegewijden vervullen, worden vereerd door Brahmā, die in de lotus werd geboren. Jouw lotusvoeten zijn het ornament, dat de Aarde siert. Door op Jouw lotusvoeten te mediteren worden alle problemen teniet gedaan en door ze te dienen krijgt men ongeëvenaard geluk. Zet alsjeblieft die lotusvoeten op onze borst en breng op die manier ons opgewonden hart tot rust.”

Deze *dākṣiṇya-bhāva* is geen grote favoriet van Śrī Kṛṣṇa, de verleidelijke minnaar, de totale, eeuwigdurende oceaan van de nectar van *rasa* (*akhila-rasāmṛta-sindhu dhira-lalita nāyaka*). Daarom geeft Hij bij het zien van de onderdanige houding van de *gopīs* van de rechter-vleugel niet veel blijk van

belangstelling. Hier projecteren de *gopīs* door middel van analogie hun eigen diep innerlijke gevoelens op de rivieren.

Bij het horen van KṚṣṇa’s *veṇu-nāda* vertonen de Yamunā en de andere rivieren een atypisch gedrag: ze gaan in de tegenovergestelde richting stromen, draaikolken verschijnen, ze staan roerloos en stoppen met stromen, waardoor hun water stijgt. Als de *gopīs*, die verdrinken in *mahābhāva*, al deze veranderingen zien, geloven ze, dat de rivieren ook diep harts-tochtelijke gevoelens voor KṚṣṇa voeden en door middel van analogie bespreken (*ālāpa-pralāpa*²⁵) ze met elkaar de vele manifestaties van de gevoelens van de rivieren. Zodra de emoties van de *gopīs* afnemen, hetgeen een natuurlijk verschijnsel van hun *prema* is, beschouwen ze zichzelf onfortuinlijk. Met een diepe zucht zeggen ze, “O *sakhī!* Wij zijn uiterst gegriefd. We hebben ons leven en onze jeugd verspeeld. We hebben KṚṣṇa niet één keer tot onze volle tevredenheid kunnen zien. Zelfs na het horen van de *veṇu-nāda* hebben we ons niet aan KṚṣṇa kunnen presenteren, omdat we onze verlegenheid, kuisheid, zelfbeheersing, sociale verplichtingen en huis-houdelijke taken niet kunnen opgeven. We zijn niet in staat Hem ongebonden te omhelzen en bloemen aan Zijn lotusvoeten te leggen, zoals de rivieren dat hebben gedaan. Alas, alas! Als wij, *gopa-ramānis*, zoals Yamunā of Mānasī Gaṅgā zouden zijn, zouden we bij het horen van KṚṣṇa’s *veṇu-nāda* ook alles hebben opgeofferd en ongeremd naar Hem zijn toegaan. Dan zouden we Hem hebben omhelst en Zijn lotusvoeten hebben aangeraakt.

---

²⁵ *Ālāpa-pralāpa* – allerlei soorten plezierige, scherpzinnige, flatterende opmerkingen en schertsende onzin.

“Door als koeherderinnen te zijn geboren, zijn we in ieder opzicht gedepriveerd. Nu begrijpen we, dat een geboorte als rivier miljarden keren beter is dan als *gopī*. Een rivier kan gemakkelijk met Kṛṣṇa ongedwongen associëren en zoveel van Zijn zeldzaam onschatbare dienst krijgen. Als *gopī* is het niet mogelijk hierover allemaal te beschikken. O *sakhī*! We weten niet, welke zware soberheden en erediensden ze hebben uitgevoerd om als rivier in Vraja-maṇḍala te worden geboren. Als we het wisten, zouden we ook alles achterlaten en in hun voetspoor volgen. Vīdhata, O Schepper! We weten niet, hoeveel overtredingen we aan uw voeten hebben begaan, dat u ons hebt moeten depriveren van het ontmoeten van Kṛṣṇa en ons zoveel hindernissen op ons pad hebt gelegd, die ons aan de gevangenis van het huishoudelijke leven binden. Alas! Zullen we er op een of andere manier ooit in slagen een relatie met Kṛṣṇa te hebben?”

Bij het observeren van de stemmingen en het gedrag van de rivieren drukken de meisjes van Vraja, die zijn verzonken in *mahābhāva*, diverse gevoelens uit in ongelimiteerde golven emoties, die in de grenzeloze oceaan van hun hart heen en weer klotsten. De gevoelseenheid van de *gopīs* met Śrī Yamunā en Mānasī Gaṅgā is een zeldzaam en uniek perspectief. Gezegend zijn deze *vraja-ramaṇīs*, in wie *mahābhāva* woont, gezegend is hun lieveling Kṛṣṇa en gezegend is deze Vraja-bhūmi.

Vers Zestien

***dr̥ṣṭvātape vraja-paṣūn saha rāma-gopaiḥ
sañcārayantam anu veṇum udīrayantam
prema-pravṛddha uditaḥ kusumāvalībhīḥ
sakhyur vyadhāt sva-vapuṣāmbuda ātapatram***

dr̥ṣṭvā – zien; *ātape* – in de volle hitte van de zon; *vraja-paṣūn* – de huisdieren van Vraja (de koeien); *saha* – samen met; *rāma-gopaiḥ* – Śrī Baladeva en de koeherdersjongens; *sañcārayantam* – bij elkaar houden; *anu* – herhaaldelijk; *veṇum* – Zijn fluit; *udīrayantam* – luid spelen; *prema* – uit liefde; *pravṛddha* – uitgebreid; *uditaḥ* – hoge toon; *kusuma-āvalībhīḥ* – met waterdampdeeltjes als trossen bloemen; *sakhyuḥ* – voor zijn vriend (van dezelfde kleur – *śyāma*); *vyadhāt* – hij maakte; *sva-vapuṣā* – uit zijn eigen lichaam; *ambuda* – de wolken; *ātapatram* – een parasol (van wolken).

Vertaling

“Beste vriendin, deze rivieren zijn inderdaad de rijkdom van ons Vṛndāvana, maar neem nu eens de wolken een ogenblik in overweging. Wanneer Śrī Kṛṣṇa en Śrī Baladeva Prabhu de

koeien in de hitte van de zon met alle koeherdersjongens uit grazen nemen, speelt Śrī Kṛṣṇa keer op keer luid en mooi op Zijn fluit en de wolken komen boven Hem hangen. De wolken raken volkomen verzadigd met genegenheid voor Kṛṣṇa en dekken de hele lucht met hun lichaam af en vormen een parasol om Hem te beschermen. Wanneer de wolken een fijne motregen over Hen heen sproeien, lijkt het, alsof ze prachtige witte bloemen over Hen uitstrooien. Wat kan ik zeggen? Deze wolken offeren Hem hun eigen leven, want ze hebben zoveel liefde voor hun intieme vriend, Ghanaśyāma²⁶.”

Ānanda-varddhinī Vyākhyā
Het commentaar dat het plezier verhoogt

De *vraja-devīs*, die zich constant verliezen in hun allesverterende aantrekking tot Kṛṣṇa, worden bij het horen van de *veṇu-nāda* in hun liefde hulpeloos en zeer onrustig. Ze spreken met elkaar over de *veṇu-nāda*, maar ze weten niet eens wat ze zeggen. Door middel van *avahittā* proberen ze de diepe gevoelens van hun hart te verbergen en spreken met grote omzichtigheid, maar soms zijn ze, doordat ze worden overweldigd door *prema*, niet in staat het diepe geheim van hun overweldigende genegenheid voor Kṛṣṇa te versluieren. Het woord *gopīs* is afkomstig van *gupta*, hetgeen betekent ‘verborgen houden’. Iemand, die in haar hart haar genegenheid

---

²⁶ Ghanaśyāma – een naam van Kṛṣṇa, die betekent ‘donker als een regenwolk’.

voor Kṛṣṇa kan verbergen, is een *gopī*.²⁷ Maar liefde voor Kṛṣṇa is een dusdanig lichtgevende, niet van deze wereld en bovenzinnelijke situatie, dat deze zelfs na duizenden pogingen hem te verbergen, op de een of andere manier naar buiten komt.

In het voorgaande vers, waarin de *gopīs* de *bhāvas* van de rivieren van Vraja als gevolg van het horen van de *veṇu-nāda* beschreven, gaven de *gopīs*, zonder dat ze het in de gaten hadden, de heimelijke liefde voor Kṛṣṇa in hun hart openlijk prijs. Maar wanneer hun emoties enigszins zijn afgenomen, kijken ze elkaar verlegen aan en vragen zich af, “Oh nee! Wat hebben we gedaan?” Ze bijten op hun tong en om de *bhāvas*, die ze eerder hadden laten slippen, te verbergen zeggen ze, “O *sakhī!* Vanaf Zijn prille jeugd heeft Kṛṣṇa in de Yamunā, Mānasa Gaṅgā en de andere rivieren gebaad, gespeeld en geroeid. Daarom is het voor de rivieren vanzelfsprekend, dat ze dol op Hem zijn. Het is dus geen wonder, dat bij het horen van Mukunda’s fluitspel het gevoel in het hart van de rivieren wordt getransformeerd.

“Maar kijk eens naar deze wolken, die door de lucht drijven. Men kan niet anders dan verbaasd zijn bij het zien van hun liefde voor Kṛṣṇa! Wolken zijn niet altijd aan de hemel aanwezig, maar zodra ze Kṛṣṇa zien, raken ze zo vol van een

---

²⁷ De *gopīs* houden zoveel van Kṛṣṇa, maar ze zullen dit nooit openlijk toegeven. Ze zullen eerder precies het tegenovergestelde zeggen en Hem zelfs bekritisieren en vermanen. Als de *gopīs* Hem gaan ontmoeten, houden ze het doel van hun uitstapje geheim. Ze zegen tegen hun echtgenoot of gezinsleden nooit, waar ze naartoe gaan. Ze zeggen, dat ze de Zongod een offer gaan brengen, of water gaan halen. Alles, dat geheim wordt gehouden, wordt smakelijker.

niet uit te drukken liefde, dat ze onmiddellijk zichtbaar worden. Wij hebben vanaf onze kindertijd in Vraja gewoond en we zien Kṛṣṇa van tijd tot tijd, maar dat wij het vriendelijke gedrag (*sakhya-bhāva*) van de wolken jegens Kṛṣṇa kunnen vertonen, is onmogelijk. Weet je waarom? Ik denk, dat het komt door de kleur van Kṛṣṇa’s lichaam, die lijkt op de donkerblauwe kleur van de wolken, Zijn heldergele kleding lijkt op de bliksem en Zijn *veṇu-nāda* lijkt op de donder. Daarom houden de wolken als vriend van Nanda-nandana en met hun liefdesuitwisselingen met Hem maken ze hun leven tot een succes. Dergelijk liefdevol gedrag is uiterst lofwaardig.

“Wanneer Śrī Kṛṣṇa met Baladeva, Śrīdāmā, Subala en de andere *sakhās* de koeien gaat hoeden en ze komen tegen de middag aan bij de weidevelden van Govardhana of bij de oever van de Yamunā, is de hitte van de zon zo intens, dat de *gopas* en de koeien zich erg vermoeid voelen. Om de koeien, die door de weiden zwerven, bij elkaar te roepen, zet Kṛṣṇa de fluit aan Zijn lippen en roept ze in Zijn betoverend gebogen *tri-bhaṅga-lalita* stand. De koeien raken betoverd, verzamelen zich en gaan vóór Hem staan, waarbij sommige op gloeiend hete stenen staan en andere op gloeiend heet zand. Zonder met hun ogen te knippen drinken ze Kṛṣṇa’s extreem mooie en liefvallige verschijning (*rūpa-mādhurī*), die de hele wereld verleidt. Als ze naar Hem staan te staren, raken ze zo in plezier verzonken, dat de gloeiend hete stenen en het gloeiend hete zand voor hen in feite koel aanvoelen.” Śrīla Rūpa Gosvāmī heeft dit symptoom van *rāga* beschreven als die staat van *prema*, waarin zelfs extreem lijden als geluk wordt ervaren,

*duḥkham apy adhikaṁ citte sukhatvenaiva rajyate |
yatas tu praṇayotkarṣāt sa rāga iti kīrtyate*

Ujjvala-nilāmaṇi (14.126)

Als Kṛṣṇa op dat moment geen andere kans ziet om de koeien verlichting van de hitte te geven, speelt Hij de *malhāra-rāga*. Bij het horen van de stijgende en dalende toonladers van deze hartverwarmende *rāga* pakken de wolken zich onmiddellijk in de lucht samen en beginnen kalmerende druppels water rond te sprenkelen. De gloeiend hete stenen koelen meteen af door de verfrissende schaduw van de wolken en hun zachte motregen. De koeherdersjongen en de koeien krijgen ook verlichting. Het lijkt, alsof de wolken met hun bewegingen in de lucht en hun verkoelende regen geïnspireerd door Kṛṣṇa's *veṇu-nāda* met hun lichaam een grote parasol hebben gevormd. Uit liefde voor Hem offeren ze regendruppels, de essentie van hun leven, om Hem van de hitte te verlichten.

“Dus luister, *sakhī*, deze wolken zijn miljoenen keren fortuinlijker dan wij. Wij zijn zo onfortuinlijk, dat we Kṛṣṇa met ons lichaam of onze rijkdom op geen enkele manier van dienst kunnen zijn. Maar deze wolken geven hun lichaam geheel over om een parasol te vormen, waarmee ze Hem beschermen tegen de verzegend hete stralen van de zon. Ze koelen met hun regendruppels tevens de hete stenen en rotten af en maken het zand plezierig fris, zodat Hij geen ongemak ervaart. Bij het zien van Kṛṣṇa laten deze vrienden van Hem hun traag rollende donderslagen horen, alsof ze de schelphoorn blazen om Hem te verwelkomen. Oh! Als die Schepper van ons toch eens wolken had gemaakt in plaats van *gopīs*, dan zouden we ook ons lichaam, geest, rijkdom en alles

in Kṛṣṇa’s dienst kunnen overgeven, zoals deze wolken hebben gedaan. Alas! In dit leven zijn we als *gopī* volkomen gedepriveerd van dienstverlening aan Kṛṣṇa. *Sakhī*, kijk eens hoeveel *anurāga* deze wolken voor Hem hebben.”

Een *sakhī*, die de hand van een andere *sakhī* vasthoudt, die beiden verdrinken in hun gevoel van liefde, zegt, “Kijk, *sakhī*! De wolken hebben hun geliefde vriend Śyāmasundara in hun gezichtsveld gevangen en hun hart is gesmolten. Dit zijn geen regendruppels, die naar beneden vallen, maar koude tranen, die naar beneden vallen vanwege het verschijnen van hun *sāttvika-bhāva*, die wordt gestimuleerd door het zien van hun boezemvriend. Als een grote persoonlijkheid arriveert, vereeren zijn dierbaren hem door zijn voeten te baden met koel geparfumeerd water, door sandalhoutpasta, bloemen en andere artikelen aan te bieden en hem met muziekinstrumenten te verwelkomen. Op dezelfde manier sprenkelen deze regenfronten bij het zien van hun vriend Kṛṣṇa, die hen miljoenen keren dierbaarder is dan hun eigen leven, druppels water als zachte sneeuwvlokken rond, waarmee ze Zijn lotusvoeten lijken te baden en bloemoffers lijken te geven. Ze laten hun lage, rollende donder horen, alsof ze een schelphoofd blazen ter verwelkoming.”

Uit nederigheid voortkomend uit hun natuurlijke liefde voor Kṛṣṇa noemen de *vraja-devīs*, die bezeten zijn van *ānuraāga* voor Kṛṣṇa, zichzelf onfortuinlijk en de wolken uiterst fortuinlijk. Door te spreken over de *sakhya-bhāva* van de wolken proberen ze hun ontzettend liefdevolle en diepe gehechtheid aan Kṛṣṇa te verbergen. De intentie achter de discussie van de *gopīs* is, “Wij zijn jongedames, *ramaṇīs*. Om die

reden dachten we, dat wij de enigen waren, die van Śyāmasundara hielden, maar nu zien we, dat dit niet het geval is. Iedereen, die Kṛṣṇa's prachtige gedaante ziet of naar Zijn fluitspel luistert, raakt volkomen verzonken in *bhāva*. Als hij op die manier is betoverd, geeft hij zich geheel over aan Zijn lotusvoeten.

“*Sakhī*, wij liggen aan de ketting van zelfbeheersing, verlegenheid, familieverplichtingen, kuisheid, respect, angst en andere beperkingen, waardoor wij niet in staat zijn om welk type dienst dan ook aan Kṛṣṇa te verlenen. Dat niet alleen, indien we dan de kans krijgen Hem te zien of Zijn *veṇu-nāda* te horen, raakt ons hart zo van slag, dat we ofwel onze ogen niet op Hem gericht kunnen houden of geen andere vorm van dienst kunnen verrichten. In Vraja zijn de dieren, vogels en zelfs de wolken in de lucht veel fortuinlijker dan wij, want ze worden nooit door een dergelijke ontsteltenis geteisterd, die hen verhindert om Kṛṣṇa te zien of iets voor Zijn plezier te doen. Wij hebben geen sprankje *prema*. Dat is de reden, waarom wij ondanks te *veṇu-nāda* te hebben gehoord nog steeds bezig zijn met zinloze, huishoudelijke taken. Alas, alas! We zijn in alle opzichten zulke ongelukkige meisjes.”

Vers Zeventien

***pūrṇāḥ pulindya urugāya-padābja-rāgaśrī-
kuṅkumena dayitā-stana-maṇḍitena
tad-darśana-smara-rujas tṛṇa-rūṣitena
limpantya ānana-kuceṣu jahus tadādhim***

pūrṇāḥ – geheel voldaan; *pulindya* – de jonge meisjes van de lagere kaste Śabara stam; *urugāya* – van Śrī Kṛṣṇa, die een heel zoet lied zingt met de mond of de fluit; *pada-abja* – van de lotusvoeten; *rāga* – de rode kleur van genegenheid; *śrī kuṅkumena* – door de mooie *kuṅkuma* poeder of pasta; *dayitā* – van Zijn geliefde (Śrī Rādhā); *stana* – de borsten; *maṇḍitena* – hetgeen had gesierd; *tad* – van dat; *darśana* – door middel van zicht; *smara* – door de kracht van *kāma* (amoureuus verlangen); *rujaḥ* – de laaiende kwelling van verlangen; *tṛṇa* – op de grassprietten; *rūṣitena* – aanraken; *limpantya* – aanbren-gen; *ānana* – op hun gezicht; *kuceṣu* – en borst; *jahuḥ* – ze gaven op; *tad* – die; *adhim* – de hartziekte van pijniging veroorzaakt door *kāma*.

Vertaling

“O *sakhī!* Deze Pulindī’s, de jonge meisjes uit het bos, zijn helemaal tevreden, want ze beschikken in hun hart over *anurāga*, buitengewone gehechtheid aan Śrī Śyāmasundara. Als zij Hem zien, verschijnt de pijn van goddelijke lust en hun hart wordt geteisterd door de ziekte van liefde. En als ze het gras zien, dat vol ligt met *kuṅkuma*, raken deze bosmeisjes onmiddellijk overweldigd door de laaiende kwelling van *sma-ra*. Deze rode *kuṅkuma*, die afkomstig is van de lotusvoeten van Śyāmasundara, wanneer hij door Vṛndāvana slentert, had de borst van een van Zijn geliefden versierd. De uiterst fortuinlijke Pulindameisjes pakken deze *kuṅkuma* op en smeren het op hun gezicht en borst en verlichten op die manier de kwelling van hun verlangen.”

Ānanda-varddhinī Vyākhyā

Het commentaar dat het plezier verhoogt

De *vraja-ramanīs*, die stapelverliefd op Kṛṣṇa zijn, beschrijven de verschillende aspecten van de zoetheid van de *veṇu-nāda* en zijn wonderbaarlijke effect op iedereen, die het hoort. De *gopīs* worden door hun emoties overdonderd en realiseren zich niet, wat ze zeggen. Wanneer ze de liefdevolle gevoelens van de Yamunā, Mānasi Gaṅgā en andere rivieren beschrijven, nadat ze Hem hebben gezien, verschijnen automatisch externe symptomen van hun diepe hartstocht voor Kṛṣṇa. Als ze hun gevoelens openlijk hebben prijsgegeven, raken ze in verlegenheid en proberen hun gevoelens weer te verbergen.

Ze bedekken hun *mādhurya-bhāva* met *sakhya-bhāva* en gaan de wolken beschrijven, die zich vanwege de *veṇu-nāda* aan de hemel hebben samengepakt.

Vanwege het krachtige effect van de *mahābhāva* van de *gopīs* duurt deze poging om hun gevoelens te verbergen niet lang. Door zich de Pulinameisjes van het bos te herinneren raken de *gopīs* opnieuw in hun eigen *bhāva* verzonken en zeggen, “*Sakhī*, de luister van de gelaatskleur van Śyāma lijkt enigszins op de kleur van de wolken aan de hemel, Zijn heldergele kleding lijkt op hun bliksem en Zijn *veṇu-nāda* klinkt als de donder. Vanwege deze overeenkomsten zijn de wolken en Kṛṣṇa vrienden. De wolken hebben een natuurlijke genegeheid voor Hem. Het is voor ons niet vreemd of onnatuurlijk om hun relatie te beschrijven. Maar wanneer we het fortuin van de Pulinda *kanyās* (frisse jonge meiden) zien, die zich door het bos bewegen, lijkt het, alsof zij ook zoveel fortuinlijker zijn dan wij.”

In het bosgebied van Vṛndāvana leven veel typen mannen en vrouwen van diverse tribale kasten, zoals Pulinda, Śabara en Bhīla. Sommige mannen uit deze stammen werken voor de kost als draagstoeldrager in steden en dorpen van Vraja. Anderen werken voor hogere kasten – ze ploegen velden, doen graafwerk en verrichten andere vormen van handarbeid. Hun vrouwen, dochters en andere stamvrouwen gaan in hun vrije tijd van bos naar bos om droog brandhout, koemest, diverse eetbare groene bladeren, vruchten, wortels en andere zaken te verzamelen.

De *ramaṇīs* van de Pulinda, Śabara en andere lage-kaste stammen komen nooit in de buurt van Kṛṣṇa en Hij onder-

houdt ook geen relatie met hen. Zelfs dan, hoe kunnen ze verstoken zijn van het horen van KṚṣṇa’s uitermate betoverende *veṇu-nāda*? Met andere woorden, hoe kunnen ze door KṚṣṇa’s liefde onaangeroerd blijven? Als ze soms de *veṇu-nāda* in de verte horen, vertellen ze elkaar allerlei verhalen over KṚṣṇa, terwijl er *kṛṣṇa-prema* in hun hart ontluikt, zonder dat ze het in de gaten hebben.

In zijn *Vraja-vilāsa-stava* heeft Śrī Raghunātha dāsa Gosvāmī geschreven, dat alle grassen, struikjes, bomen, slangen, zoogdieren, vogels, wormen en insecten van Vraja volkomen vol zegen zijn en KṚṣṇa’s spel helpen verrijken. In de vedische geschriften wordt diverse keren geschreven, dat zelfs grote geperfectioneerde heiligen en *bhakti-yogīs*, zoals Brahmā en Śiva, aspiraties hebben om in deze levenssoorten te worden geboren. Dus waarom zouden jonge meisjes, zoals de Pulindi’s, gedepriveerd zijn van het voeden van KṚṣṇa’s *līlā*? Het is eenvoudig niet mogelijk. Op de een of andere manier helpen zij ook Zijn spel te verrijken.

Deze Pulinda *kanyās* leven ofwel in het bos of bij het heuvelachtige gebied van Vraja. Onder het voorwendsel een *sūrya-pūjā*, verering van de Zongod, uit te voeren gaan de *vraja-ramaṇīs*, die naar KṚṣṇa hunkeren, naar Kusuma-sarovara om bloemen te plukken en soms gaan ze Hem ontmoeten in Sūrya-kuṇḍa, Bhāṇḍiravan en andere wonderbaarlijke plaatsen. Deze simpelgeaarde Pulindameisjes verzamelen vele soorten prachtige, geurende bloemen of gaan ze aan de *vraja-devīs*, die ze gebruiken om exquise slingers, halssnoeren, armbanden en andere soorten bloemendecoraties te maken en aan KṚṣṇa te offeren. De *vraja-ramaṇīs* zijn blij met de zorgeloze hou-

ding en het simpele gedrag van de Pulindameisjes en blijven soms met hen vol liefde over Kṛṣṇa's betoverende schoonheid en kwaliteiten staan spreken. Door de associatie van de buitengewoon invloedrijke *vraja-ramaṇīs* wordt het hart van de tribale meisjes bezielde met *prema*.

In *Bṛhad-bhāgavatāmṛta* (2.7.14) beschrijft Śrīla Sanātana Gosvāmī de glorie van dergelijke heilige associatie op een zeer hartverwarmende wijze,

*mahat-saṅgam māhātmyam evaitat paramādbhutam
kṛtārtho yena viprāsau sadyo 'bhūt tat-svarūpavat*

“De glorie van *mahat-saṅga*, de associatie van grote persoonlijkheden, is buitengewoon wonderbaarlijk. Door het effect van een dergelijke betrekking werd de *brāhmaṇa*, Jana Śarmā, onmiddellijk perfect, zoals zijn *gurudeva*, Śrī Svarūpa.”

Śrīla Sanātana Gosvāmī verheldert dit vers verder in zijn commentaar, “Je kunt zeggen, dat men de liefdevolle toegewijde dienst van Vrajendra-nandana Śrī Kṛṣṇa krijgt door diverse soorten zware praktijken uit te voeren en zelfs dan duurt het lang, voordat men de speciale genade van Bhagavān krijgt. Dit in overweging nemende, hoe kon deze *brāhmaṇa* zonder enige moeite een dergelijk zeldzame schat hebben verkregen?” Om deze vraag te beantwoorden is het vers *mahat-saṅgam* geschreven. In feite is het effect van de associatie van een grote, verheven persoonlijkheid, een *mahāt-puruṣa*, zo glorieus, dat de *brāhmaṇa* zonder enige *sādhana* uit te voeren zo perfect werd als Śrī Svarūpa. Men kan zich afvragen, hoe dit onmogelijke fenomeen kon plaatsvinden. Het antwoord is, dat een dergelijke twijfel niet gepast is, want de invloed van de associatie van een *mahāt-puruṣa* is uitermate

miraculeus en speelt zich buiten de logica af; die invloed kan daarom alles mogelijk maken.”

Śrīla Kṛṣṇadāsa Kavirāja Gosvāmī heeft in zijn *Govindalīlāmṛta* (Tiende *Sarga*) melding gemaakt van de Pulindameisjes in het hoofdstuk, dat *varṣī-cori-līlā*, het spel van het stelen van de fluit, beschrijft. Toen de *gopīs* op zekere dag de brutaliteit van de fluit opmerkten, hebben ze hem gestolen. Toen Kṛṣṇa Zich realiseerde, dat Zijn fluit zoek was, werd Hij heel bezorgd. Bij het zien van Zijn bezorgdheid glimlachten Lalitā en de andere *sakhīs* en gingen Hem plagen. Śrī Lalitāji zei, “O kroonjuweel der schurken! Waarom maak je je druk over zo'n droog stuk bamboe? In Govardhana zijn twee Pulindameisjes genaamd Mallī en Bhṛṅgī onze *sakhīs*. Ze zijn bekwaam in houtsnijwerk. Als je wilt, kan ik tien of twintig stukken bamboe met zoveel gaatjes voor jou krijgen.”

Śrīla Viśvanātha Cakravartī Ṭhākura heeft in zijn *Saṅkalpa-kalpadruma* de Pulinda *kanyās* ook beschreven in het verhaal over het dobbelspel. In dit spel werd Śrī Kṛṣṇa verslagen en de *gopīs* klaptten in hun handen van blijdschap.

Kṛṣṇa was enigszins in verlegenheid gebracht en zei voorzichtig, “Lalitā! Deze keer zet Ik Mijn fluit in voor een weddenschap. Vertel me, wat jouw *sakhī* op Haar beurt gaat inzetten.”

Lalitāji antwoordde meteen, “Vertel ons eerst eens, wat je Haar wilt laten inzetten.”

Kṛṣṇa antwoordde, “De omhelzing van jouw dierbare *sakhī*.”

Lalitāji stemde toe, “*Evam astu* – Het zij zo.”

Het dobbelspel begon opnieuw en deze keer werd Śrīmatiji verslagen. Maar Ze was zo slim geweest om Bhr̥ṅgī een sein te geven, dat ze naast Haar moest komen zitten en zei tegen Kṛṣṇa, “Dit meisje, Bhr̥ṅgī, is mijn vertegenwoordigster, dus denk aan haar als Mij en omhels haar.” Bhr̥ṅgī werd helemaal in verlegenheid gebracht en de *sakhīs* glimlachten zoetjes. Wat zijn deze Pulindameisje fortuinlijk! Op deze manier zijn ze ook behulpzaam bij het voeden van Kṛṣṇa’s spel en vermaak.

Als deze Pulindameisjes in de bossen rondlopen om droge koemest te verzamelen, zien ze de *kuṅkuma* van Kṛṣṇa’s lotuvoeten overal op het gras verspreid liggen en worden overweldigd door de kwellung van lust. Ze kloppen een beetje *kuṅkuma* uit het gras en houden het bij hun neus om te ruiken en worden aangetrokken door het betoverende aroma, dat hun *kāma* ontsteekt. Ze verdrinken in *bhāva* en smeren het helemaal over hun gezicht, maar zelfs dan is de intense hitte van de *kāma* in hun hart niet verlicht. Dan vegen ze de rest van de *kuṅkuma* van het gras en versieren hun borst ermee. Hierdoor hebben ze het gevoel, alsof ze Kṛṣṇa ontmoeten, of werkelijk Zijn lichaam aanraken. Zo wordt hun brandende *kāma* gekalmeerd.

En waarom zou dat niet gebeuren? De geur van het lichaam van Śrī Rādhā samen met de geur van Śrī Kṛṣṇa’s lotusvoeten en de geur van de *kuṅkuma* zelf gaan een combinatie aan als de Trivenī²⁸, die een dusdanig buitengewoon sterke geur produceert, dat deze bij het binnengaan van het hart van

---

²⁸ Trivenī – samenloop van de Gaṅgā, Yamunā en Sarasvatī Rivieren in Prayāg.

de Pulindī’s de ondraaglijke hitte van hun *kāma* onmiddellijk geneest.

De *vraja-ramaṇīs*, die wanhopig verliefd zijn op Kṛṣṇa, gaan eigenlijk niet naar het bos om te zien, wat er met de Pulinda *kanyās* gebeurt. Integendeel, ze zitten thuis en horen de *veṇu-nāda*, waarop een storm van gevoelens opsteekt en er onmiddellijk een helder visioen van al die gebeurtenissen door hun hart flitst. Met diep gevoelde woorden vertellen ze dit tegen de geliefde *sakhīs* in hun eigen groep, die precies dezelfde *bhāvas* koesteren. Is het mogelijk, dat ze ver weg in hun huis zitten en kunnen beschrijven, wat in de heuvels en de bossen gebeurt? Ja, dat is mogelijk. Het effect van *kṛṣṇa-bhakti* is zo wonderbaarlijk, dat het miraculeuze krachten schenkt, zoals alwetendheid, aan degenen, die ermee zijn gezegend. De glorie van Bhakti Mahādevī (de personificatie van *bhakti*) wordt in *Nārada-pañcarātra* gepresenteerd,

*hari-bhakti-mahādevyāḥ sarvā muktādisiddhayaḥ
bhuktyaś cādbhutās tasyās ceṭikāvad anuvratāḥ*

“*Sālokya* (leven op dezelfde planeet als Kṛṣṇa) en de andere vier typen *mukti* (bevrijding), de acht *siddhis* (mystieke perfecties) inclusief *aṇimā* (kleiner dan het kleinste worden) en *laghimā* (lichter dan het lichtste worden), alwetendheid, de post van Indra en de post van Brahmā zijn allemaal dienstmaagden van Hari-bhakti Mahādevī. Dus waar Mahādevī Hari-bhakti aanwezig is, verschijnen vanzelf haar dienstmaagden – de *bhuktis* (hemelse genoegens), *siddhis* en *muktis* – en staan met gevouwen handen te wachten op orders.”

De *vraja-ramaṇīs* bevinden zich op het hoogste niveau van *bhakti*. Nee, nee – ze zijn de directe belichaming van *bhakti*.

Al die *muktis*, *siddhis* en andere vermogens staan te wachten op de order van de *gopīs*. Afgezien van de *gopīs*, zelfs de grote persoonlijkheid, Sañjaya, kreeg door de genade van Kṛṣṇa-Dvaipāyana Vedavyāsa goddelijke visie (*divya-dr̥ṣṭi*). Hij zat helemaal in het koninklijk paleis van Hastināpura en kon de ver afgelegen oorlog in Kurukṣetra schouwen en beschreef het hele strijdtoneel aan Mahārāja Dhṛtarāṣṭra. Als hij dit kon, waarom zou dit niet mogelijk zijn voor de *mahābhāvātī gopīs*? Als ze in diepe, liefdevolle stemmingen zijn verzonken en ze bespreken de betoverende schoonheid van Kṛṣṇa, Zijn verbazenwekkende *veṇu-nāda* en het effect van beide op de dieren en de vogels, verschijnen in hun ogen vol *bhāva* op briljante wijze allerlei soorten ongekende gebeurtenissen in overeenstemming met hun gevoelens. Op deze manier kunnen de *vraja-ramaṇīs* in hun huis de conditie van de Pulinda *kanyās* schouwen en hun gevoelens met hun meest nabije *sakhīs* delen,

*tad-darśana-smara-rujas tṛṇa-rūṣitena
limpantya ānana-kuceṣu jahus tad-ādhim*

De *vraja-ramaṇīs* hebben zich in hun *mahābhāva* verloren en zeggen, “O *sakhī*! Kijk eens, hoe deze Pulinda *kanyās* de *kuṅkuma* van het gras pakken en over hun gezicht, borst en andere lichaamsdelen smeren en wegzinken in de oceaan van zegen! Dit plezier bloesemt in iedere haar op hun lichaam. Het schijnt, dat dit geen gewone *kuṅkuma* is. Deze *kuṅkuma*, die er op het groene gras vermengd met druppels ochtenddauw heel mooi uitziet, is afkomstig van de lotusvoeten van onze geliefde, Śrī Kṛṣṇa. Het is voor een dergelijke *bhāva* onmogelijk te verschijnen bij het zien van gewone *kuṅkuma* of het

hoogste plezier te ervaren door het over zich heen te smeren. Daarom zeg ik, dat deze *kuṅkuma*-poeder zeker afkomstig is van Kṛṣṇa’s lotusvoeten en op de een of andere manier op het gras is gedrukt. Kijk eens, hoe deze Pulindameisjes door de zoete geur bedwemeld zijn geraakt! Ze zitten er vlakbij en rui-ken er eerst aan en ervaren onmiddellijk onbeschrijflijke ge-voelens van vreugde. De kwelling van goddelijke lust ver-schijnt in hun hart en ze smeren de *kuṅkuma* op hun gezicht. En als de hitte van hun *kāma* niet afneemt, smeren ze het op hun borst.

“Iemand kan zeggen, dat dit op het gras geen *kuṅkuma* is, maar *mahāvara*, de rode verf, van Kṛṣṇa’s lotusvoeten, maar niemand brengt *kuṅkuma* op zijn voeten aan. Die gedachte is niet logisch. Het bovennatuurlijke aroma schreeuwt het uit en verklaart, dat het *kuṅkuma* is. Maar waar is het vandaan ge-komen?” Dan houden de *vraja-ramaṇīs* even op met spreken.

Śrī-kuṅkumena dayitā-stana-maṇḍitena – “O *sakhī!* Dit moet de *kuṅkuma* zijn van de borst van een of andere geliefde (*dayitā*). Het is op de een of andere manier aan de voetzolen van *urugāya Śrī Kṛṣṇa*’s lotusvoeten blijven hangen en is op het gras achtergebleven, hetzij toen Hij vóór zonsondergang naar huis terugkeerde en nadat hij die geliefde had ontmoet, of toen Hij de koeien ging hoeden, nadat Hij Zich had bezig-gehouden met het middagspel in Rādhā-kuṇḍa.”

De koeherdersmeisjes richten zich tot Kṛṣṇa als *urugāya*. *Urugāya-padābja-rāga* heeft een diepe, vertrouwelijke bete-kenis. Hij, die de meest zoetgestemde koekoek verslaat met Zijn diversiteit aan plezierig hoogrijkende melodieën, die op ritmische wijze van Zijn lotusmond vloeien en die met Zijn

venu dergelijke uiterst betoverende, hooggestemde tonen produceert, dat alle nederzettingen, dorpen, bosgebieden en andere plaatsen van Vraja de klanken in extase resoneren – wordt *urugāya* genoemd. Alle dieren, vogels en andere levende wezens en alle Vrajavāsī's raken overgelukkig in een staat van het hoogste plezier. Dit alles in beschouwing genomen kunnen we ons de hoedanigheid van de *vraja-ramaṇīs* bij het horen van de electrificerende klanken van de *venu-nāda*, die alle bewegende en niet-bewegende wezens aantrekt, niet voorstellen. Hun conditie kan nooit worden beschreven.

Śrīmad-Bhāgavatam (10.29.3) geeft hiervan een roerende beschrijving, “*jagau kalaṁ vāmadṛśāṁ manoharam* – In het allereerste begin van de *rasa-līlā* zingt Kṛṣṇa's fluit *klīm*, een doordringende, al aantrekkelijke vibratie, die iedereen gek maakt.” De *gopa-ramaṇīs*, de geliefden van de meest aantrekkelijke Koeherdersjongen, komen onder betovering van de liefde en vertrekken onmiddellijk vanaf de plek, waar ze toevallig zijn. Ze worden in de richting van het geluid van de fluit getrokken en rennen naar die hartendief. Sommige *gopīs* verlenen juist een dienst aan hun echtgenoot en anderen zijn de koe aan het melken. Ze raken de beheersing over hun zintuigen kwijt en beginnen te rennen ongeacht de conditie, waarin ze zich bevinden. De *gopīs*, die juist mascara op hun ogen aanbrengen, of zich met sierraden decoreren, maken alles half af. In deze hoedanigheid offeren ze hun zelfbeheersing, verlegenheid, familieverplichtingen, kuisheid, eer en angst op om snel hun geliefde te zien. “*Nīsamya gītaṁ tad-anaṅga-varddhanaṁ vraja-stryaḥ kṛṣṇagrḥita-mānasāḥ* – Kṛṣṇa trekt

de *gopīs* met Zijn zoete fluitspel aan” (*Śrīmad-Bhāgavatam* 10.2.4).

Urugāya-padābja-rāga-śrī-kuṅkumena dayitā-stana-maṇḍitena. Een van de *sakhīs* zegt, “O lieve vriendin! Waar is de *kuṅkuma* op het gras vandaan gekomen? Het ruikt heel zoet en wekt *kāma* op.” Een andere *sakhī* antwoordt haar, *urugāya-padābhua-rāga dayitā-stana maṇḍitena śrī-kuṅkumena*. “Deze *kuṅkuma* is naar *urugāya* Śrī Kṛṣṇa’s lotusvoeten gekomen, nadat deze de borst van Zijn favoriete geliefde had gesierd. Nadat de Pulinda *kanyās* deze *śrī-kuṅkuma*, de belichaming van genegenheid (*rāga*), op hun lichaam hebben gesmeerd, ervaren ze complete vervulling van hun verlangens en wordt hun leven een succes.”

Hier betekent het woord *dayitā* de beste geliefde, die Haar *da* – *deha* en *daiḥika* (lichaam en geest) – heeft gegeven om Zich volkomen aan de lotusvoeten van Haar geliefde, Śrī Kṛṣṇa, over te geven. Hoe sterk is deze miraculeuze *kuṅkuma*, die de borst decoreert van die speciale *dayitā*! Śrīla Sanātana Gosvāmī in *Vaiṣṇava-toṣanī* en Śrīla Viśvanātha Cakravartī Ṭhākura in zijn *Sārārtha-darsinī* leggen duidelijk uit, dat de zinsnede *śrī-kuṅkumena* wijst op Śrīmatī Rādhikā als de meest geliefde *dayitā*; dus hier is de aanvaarde betekenis van *śrī* Śrīmatī Rādhikā. Dus *dayitā* wordt gezien als de geliefde, die over het hoogste stadium van *prema* beschikt, de bijzondere stemming van *mādanākhyā-bhāva*, Śrīmatī Rādhikā Zelf.

De van liefde zieke *gopīs* worden uiterst rusteloos bij het beschrijven van zowel de *kuṅkuma* op Kṛṣṇa’s lotusvoeten, die afkomstig is van de borst van die *dayitā*, als de conditie van de Pulinda *kanyās*. Ze zeggen, “Hoe komt het, dat deze

Pulinda *kanyās*, simpele bosbewoners, een dergelijke hoge standaard van liefde voor Kṛṣṇa koesteren? Ze hebben met Hem geen rechtstreeks contact, maar alleen door de *kuṅkuma* van Zijn lotusvoeten aan te raken (ofschoon die *kuṅkuma* oorspronkelijk afkomstig is van het lichaam van de *gopīs* – en afgezien daarvan, het ligt nu ver van Kṛṣṇa verwijderd op het gras), zijn ze van *prema* zo gek geworden! Ze kalmeren hun brandende hart door deze *kuṅkuma* helemaal in hun gezicht en borst te masseren. Daarom is hun leven een succes.

“Wij zijn de enigen in Vraja-*maṇḍala*, die ongelukkig zijn. We kunnen onze rekenschap met de publieke opinie, zelfbeheersing en de rest niet opgeven, zoals deze Pulinda *kanyās*, noch worden we gek, als we ons decoreren met de *kuṅkuma* of het stof van Kṛṣṇa’s lotusvoeten. We hebben niet veel *prema* voor Kṛṣṇa, zoals Zijn *dayitā*, die op allerlei manieren van alles opoffert om Hem te dienen. Ondanks dat we het fluitspel horen, blijven we door ons huishouden in beslag worden genomen. Alas! Wee ons! Zonder *prema* is ons leven zinloos. Zulke *vraja-ramanis*, als wij, verstoken van liefde, kunnen zich zelfs het geluk van Kṛṣṇa’s geliefden niet voorstellen.

“Laten we erover ophouden. Als we geboren waren als Pulinda *kanyās* in plaats van *vraja-ramaṇīs*, zouden wij ook ons lichaam helemaal met die *kuṅkuma*, dat van Kṛṣṇa’s lotusvoeten op het gras terecht is gekomen, hebben ingesmeerd. Dan zou ook ons leven waarde hebben gehad.”

Een andere *sakhī* zegt, “Afgezien van Pulinda *kanyās*, als we alleen maar als grasspriet in het bos waren geboren, was ons leven een succes geweest door in aanraking te komen met de *kuṅkuma* van de borst van de *vraja-gopīs* vol *prema*, dat

van Kṛṣṇa’s lotusvoeten was afgefallen. Maar alas! Ons leven is zo vervloekt. Wij zijn van iedere vorm van relatie met Kṛṣṇa gedepriveerd geworden.”

Als men diep nadenkt over de uitleg in *Vaiṣṇava-toṣanī*, komt men tot de conclusie, dat de *gopīs* door de ogen van hun *bhāvas* rechtstreeks naar de activiteiten van de Pulindameisjes kijken en het grote fortuin van de bosmeisjes bewonderen. Ze zijn tot een zekere slotsom gekomen met betrekking tot die bijzonder fortuinlijke, jonge geliefde van Śrī Kṛṣṇa. Het kan niet waar zijn, dat *nāgara* Kṛṣṇa, de schattebout, die *dhīra-lalita* is (de jonge, zwierige minnaar, die goed is in het maken van grappen) en *rasika-cūḍāmaṇi* (het kroonjuweel van levensgenieters) door het bos struint alleen om op Zijn fluit te spelen. Hij moet zich amuseren in intiem spel en vermaak met Zijn top-*nāgarī*, de minnares, die over alle eigenschappen in de overtreffende trap beschikt. Daarom moet er in Vraja-*maṇḍala* een geliefde zijn, van wier borst de *kunkuma* afkomstig is, die aan Kṛṣṇa’s lotusvoeten is blijven hangen,

*tādṛṣa-nāgarasya tādṛṣīm vinā sthiter asambhavāt yā kācit
nigūḍha vidyate tasyāḥ stanābhyāṁ maṇḍitam*

Wie is de *mahābhāvavatī vraja-ramaṇī*, die over alle exemplarische kwaliteiten beschikt en zetelt op de hoogste top van *prema*? In *Rāsa-pañcādhyāyī*²⁹ wordt verder verteld, dat Kṛṣṇa van de *rāsa-sthalī* (dansarena) verdween met Zijn eigen geliefde, waarna de *gopīs* zelf tot de volgende conclusie kwamen,

---

²⁹ *Rāsa-pañcādhyāyī* – De vijf hoofdstukken in Canto Tien van *Śrīmad-Bhāgavatam*, die *rasa-līlā* beschrijven.

*anayārādhito nūnaṁ bhagavān harir īśvaraḥ
yan no vihāya govindaḥ prīto yām anayadrahāḥ*

Śrīmad-Bhāgavatam (10.30.28)

“O *sakhīs!* Śrī Rādhikā is veel fortuinlijker dan wij allemaal! Ze heeft ongetwijfeld zoveel meer verering (*ārādhanā*) van Bhagavān Śrī Hari uitgevoerd dan wij hebben gedaan om de naam ‘Rādhikā’ te krijgen. Daarom heeft Govinda, die ten zeerste met Haar is ingenomen, ons in de *rāsa-sthalī* achtergelaten en is er met Haar naar een afgelegen plek vandoor gegaan.”

Praktisch alle commentatoren van *Śrīmad-Bhāgavatam* verklaren, dat *anayārādhito* duidelijk naar Śrīmatī Rādhikā verwijst als Śrī Kṛṣṇa’s dierbaarste geliefde. Op enige afstand van de *rasa* zagen de *gopīs* Kṛṣṇa’s geliefde, Rādhikā, in de pijn van afgescheidenheid van Hem angstig heen en weer rollen. Śrīla Rūpa Gosvāmī heeft commentaar gegeven op *mādana-bhāva*, de hoogste staat van *mahābhāva*, in *Śrī Ujjvala-nīlamanī* (14.219),

*sarva-bhāvodgamollāsī, mādano’yaṁ parātparaḥ
rājate hlādinī-sāro rādhāyām eva yaḥ sadā*

“De hoogste staat van vergoddelijking, waarin alle stadia van *prema* vanaf *rati* (het achtste stadium in de ontwikkeling van de kruipplant van *bhakti*) tot en met *mahābhāva* zich simultaan in hun meest stralende vorm manifesteren, wordt *mādana* (*mādanākhyā*) *bhāva* genoemd.”

Deze *mādana-bhāva* is meer verheven en verrukkelijker dan *mahābhāva*, *rūḍha*, *adhirūḍha*, *modana*, *mohana* en alle andere liefdesgevoelens. Deze glorieuze *bhāva* is altijd aanwezig in Śrīmatī Rādhikā en alleen in Haar; deze wordt zelfs niet aan-

getroffen in Haar dierbaarste *priyā-narma sakhīs*, zoals Lalitā en Viśākhā. Daarom is Śrī Kṛṣṇa’s meest favoriete geliefde van allemaal, Zijn ziel en zaligheid, Śrīmatī Rādhikā, van wier borst *śrī-kuṅkuma* op Zijn lotusvoeten is gekomen.

De auteur van *Vaiṣṇava-toṣaṇī* zegt ook, “Hoewel alle eerder uitgesproken expressies van gedachten en gevoelens van de *gopīs* de ervaringen van hun eigen innerlijke gevoelens betreffen, is hiervan geen woord denkbeeldig. Vanwege de diepe *kṛṣṇa-prema*, waarover de Vraja schoonheden beschikken, zijn ze in staat het onzichtbare te zien en datgene waar te nemen, dat buiten hun gezichtsveld ligt, alsof het zich pal voor hun ogen afspeelt.” Als men nadenkt over *yasyāsti bhaktir bhagavaty akiñcanā* (*Śrīmad-Bhāgavatam* 5.18.12) en andere verzen, kan men zien, dat degenen met *akiñcanā bhakti* voor Bhagavān in hun hart – *bhakti* uitgevoerd met het gevoel dat Kṛṣṇa haar enige bezit is – van geen enkel onderwerp in onwetendheid zijn, hetzij religie, wetenschap, het waarneembare en het onwaarneembare. Het gevolg is, dat ze ook geen twijfel hebben over de vraag, wie Śrī Kṛṣṇa’s overtreffende *dayitā* is.

Śrīmad-Bhāgavatam (10.86.42) levert een uitspraak over Kṛṣṇa gesproken door de Dvārakā koninginnen, die deze *siddhānta* bevestigt,

*kāmayām aha etasya śrīmatpāda-rajah śriyaḥ
kuca-kuṅkuma-gandhādhyam mūrdhnā voḍhurṁ gadābhṛtaḥ*

“We bidden altijd aan de lotusvoeten van Śrī Kṛṣṇa, dat we het stof op ons hoofd mogen dragen van Zijn lotusvoeten, die altijd geuren met het aroma van de *kuṅkuma* van de borst van Śrīmatī Rādhikā.”

Dezelfde gebeden worden uitgesproken door de *gopīs*, de Pulinda *kanyās* en alle anderen in Vraja tot zelfs het gras, de struiken en de klimplanten.

Śrīla Jīva Gosvāmī heeft over dit vers in zijn commentaar, *Bṛhat-krama-sandarbhā*, geschreven *dayitēti vaktrīnām rādhā-sakhitvaṁ spaṣṭam eva*. Het betekent, dat de *kuṅkuma*, die de borst van een speciale *dayitā* had gesierd, ervan was afgewreven en op de voeten van Śrī Kṛṣṇa terecht was gekomen. Het is overduidelijk, dat deze woorden werden gesproken door de *sakhīs* van Śrīmatī Rādhikā.

De commentaren, *Vaiṣṇava-toṣaṇī* en *Krama-sandarbhā*, maken duidelijk, dat Kṛṣṇa met Zijn eeuwige geliefde, Śrī Rādhikā, een onafgebroken spel speelt. Er bestaat daarom geen enkele twijfel, dat deze *kuṅkuma* van de borst van Śrīmatī Rādhikā op Kṛṣṇa's lotusvoeten terecht is gekomen. Zelfs toen Śrī Kṛṣṇa nog maar een klein kind was, manifesteerde Hij Zich als een jongeling (*kiśora*) om allerlei liefdespel met Zijn gekoesterde lieveling, Śrī Rādhikā, uit te voeren. Dit is bevestigd geworden in de *Bhaviṣya Purāṇa*,

*bālye'pi bhagavān kṛṣṇaḥ kaiśoraṁ rūpam āśritaḥ
reme vihārair vividhaiḥ priyayā saha rādhayā*

Deze *siddhānta* wordt ook aangetroffen in de *Kṛṣṇa-yāmala-tantra*,

*ekena vapuṣā gopa-prema-baddho rasāmbudhiḥ
anyena vapuṣā vṛndāvane kṛḍati saha rādhayā*

“In Śrīdhāma Vṛndāvana hoedt Śrī Kṛṣṇa met genegenheid de koeien in de ene gedaante en in een andere gedaante amuseert Hij Zich met allerlei spel en vermaak met Śrīmatī Rādhikā.”

Met de citaten van diverse verzen, zoals deze, heeft Śrīla Jīva Gosvāmī aangetoond, dat Kṛṣṇa het hoogst plezierige spel alleen met Śrīmatī Rādhikā uitvoert. Het is inderdaad de *kuṅkuma* van Haar borst, die van Śrī Kṛṣṇa’s voeten op het gras valt en die de Pulindameisjes over hun lichaam smeren. De *sakhīs* van Śrīmatī Rādhikā en de andere *vraja-ramaṇīs* bewonderen het grote fortuin van de Pulindameisjes.

Śrīla Rūpa Gosvāmī beschrijft in Śrī *Ujjvala-nīlamaṇi* in het hoofdstuk over *shtāyī-bhāva* (14.221) de externe symptomen (*anubhāva*) van *mādana-mahābhāva*,

*atrerṣyāyā ayogye’pi prabalersya-vidhāyitā
sadā bhoge’pi tad-gandha-mātrādhāras tavādayaḥ*

“In de hoogste staat van *mahābhāva* genaamd *mādana* blijft Ze altijd onvoldaan, omdat Ze denkt, dat Kṛṣṇa niet bij Haar is, zelfs nadat Ze op allerlei manieren met Hem plezier heeft gemaakt, met Hem heeft gedanst en op Zijn schoot heeft gezeten.”

Als Rādhā Zich in deze conditie bevindt, schijnt zelfs een ongekwalificeerd object met het minste spoor van een relatie met Kṛṣṇa Haar hoogst fortuinlijk toe en wekt onmiddellijk gevoelens van jaloezie. In de ontmoeting ervaart Ze ernstige afgescheidenheid en in afzondering een intense vereniging. Zelfs nadat Ze Kṛṣṇa keer op keer heeft ontmoet, vergeet Ze, dat Ze Hem ooit eerder heeft gezien. Dit is een wonderlijke en verbazingwekkende eigenschap van *mādana-bhāva*.

Śrī *Ujjvala-nīlamaṇi* citeert *pūrṇaḥ pulindya* en andere verzen uit Śrīmad-Bhāgavatam als bewijsvoering hiervoor. Volgens Śrī *Ujjvala-nīlamaṇi* verwijst het vers *pūrṇaḥ pulindya* naar Śrīmatī Rādhikā, omdat *mādana-bhāva*, die Śrīmatī

Rādhikā constant ervaart, zelfs aan de staten *divyonmāda* (goddelijke waanzin op het moment van afzondering) en *prema-vaicitya* (denken dat de geliefde tijdens het samenzijn afwezig is) superieur is. Zelfs nadat Ze Kṛṣṇa heeft ontmoet, is Ze totaal vergeten, dat Ze ooit met Hem is samen geweest. Ze benijdt het geluk van de ongekwalficeerde Pulinda *ramaṇīs*, die helemaal geen relatie met Kṛṣṇa hebben, en tegelijkertijd prijst Ze hen.

Wie spreekt dit vers? Men kan denken, dat er enig verschil in opvatting bestaat tussen *Vaiṣṇava-toṣaṇī* en *Ujjvala-nīlamaṇī*. Maar Śrīla Jīva Gosvāmī is een van de belangrijkste *rūpānuga* Vaiṣṇava's, dus het is onmogelijk, dat hij een gezichtspunt heeft, dat afwijkt van Śrīla Rūpa Gosvāmī. Daarom is het juist om de geschikte *siddhānta* te aanvaarden, pas nadat beide gedachtenlijnen met elkaar in overeenstemming zijn gebracht. Sommige commentatoren zijn in de veronderstelling, dat Śrīmatī Rādhikā en alle andere *vraja-ramaṇīs* ook de hoogste uitdrukking van liefde ervaren. Van hen allemaal is Śrīmatī Rādhikā prominent, maar tegelijkertijd is de *prema* van andere *vraja-ramaṇīs* ook niet alledaags. Hun liefdesuitingen zijn uiterst zeldzaam – zelfs van de koninginnen van Dvārakā en van Lakṣmī zelf. Bij het horen van de *veṇu-nāda* worden Śrī Rādhikā en de andere *gopīs* dan ook proportioneel aan hun stemming in een emotionele beroering gestort en spreken op onsamenhangende wijze over de gebeurtenissen om zich heen. Śrī *Ujjvala-nīlamaṇī* beschrijft de gevoelens van *mādanākhyā (mādana) bhāva*, die in het hart van Śrī Rādhikā verschijnt bij het zien van het grote geluk van de Pulinda *kanyās*; en *Vaiṣṇava-toṣaṇī* beschrijft de *bhāvas* van

de andere *gopīs*. Hierover mogen we geen twijfel hebben en we dienen het als onze plicht te aanvaarden om de innerlijke gevoelens van deze verzen te proeven.

Vers Achtien

***hantāyam adrir abalā hari-dāsa-varyo
yad rāma-kṛṣṇa-caraṇa-sparśa-pramodaḥ
mānam tanoti saha-go-gaṇayos tayor yat
pānīya-sūyavasa-kandara-kandamūlaiḥ***

hanta – oh (uitdrukking die wijst op verdriet); *ayam* – dit (met een vinger wijzend dat Govardhana vlakbij is); *adriḥ* – heuvel (Govardhana); *abalāḥ* – O vriendinnen (*sakhīs*, letterlijk: degenen zonder vermogen om Kṛṣṇa te dienen, zoals Govardhana dat wel doet); *hari-dāsa-varyaḥ* – de beste van de dienaren van Hari (Hari – die het verstand, zondige activiteiten en alle verdriet steelt); *yad rāma-kṛṣṇa-caraṇa-sparśa* – vanwege de aanraking van de lotusvoeten van Śrī Kṛṣṇa en Śrī Balarāma (of, vanwege de aanraking van de lotusvoeten van Śrī Kṛṣṇa en de *ramaṇīs*); *pramodaḥ* – verrukking (aanleiding gevend tot het verschijnen van de acht *sāttvika-bhāvas*, zoals het overeind staan van het haar in de vorm van gras en tranen in de vorm van neerstortende watervallen op Girirāja Govardhana); *mānam tanot* – biedt respect (door het leveren van diverse diensten); *saha* – met; *go-gaṇayoḥ* – de koeien, kalveren en koeherdersjongens; *tayoḥ* – aan ze (aan de twee lotusvoeten van Kṛṣṇa, of aan de lotusvoeten van Rādhā-Kṛṣṇa Yugala); *yat* – omdat; *pānīya* – met het

drinken van water of met het geurige koele water van de waterval-
len van Govardhana; *sūyavasa* – heel zacht gras, granen, bloemen en
vruchten; *kandara* – *kuñja*-achtige grotten; *kanta-mūlaiḥ* – eetbare
wortels.

Vertaling

“O *sakhīs*! Deze Girirāja Govardhana is de beste dienaar van
Śrī Hari. Hij is inderdaad fortuinlijk! Hebben jullie niet ge-
zien, hoe verrukt hij is om de aanraking van de lotusvoeten te
krijgen van Śrī Kṛṣṇa, die *prāṇa-vallabha* is, ons dierbaarder
dan het leven, en van Śrī Baladeva, die *nayanābhirāma* is, de
bron van heerlijkheid voor de ogen? Kijk eens, hoe genadig
hij Balarāma en de koeien en de koeherdersjongens van Kṛṣ-
ṇa ontvangt. Hij zorgt voor koel helder water, zacht groen
gras, wonderbaarlijk gebeeldhouwde grotten om in te rusten
en een diversiteit aan vruchten en wortels om te eten. Door al
deze rijkdommen aan te bieden dient en respecteert Girirāja
Govardhana, de koning der bergen, Śrī Kṛṣṇa en Baladeva
Prabhu, die door de *gopas* en koeien worden omringd.”

Ānanda-varādhinī Vyākhyā
Het commentaar dat het plezier verhoogt

De *gopa-ramaṇīs*, de geliefden van de edele Koeherdersjon-
gen, zijn in de diepste gevoelens van zuivere liefde gedoopt en
zijn geheel verzonken in het beschrijven van het grote fortuin
van de Pulindameisjes, die bij Govardhana Heuvel wonen. De
bhāva, die zich in hun hart schuil houdt, straalt vanzelf uit.

Maar als hun emoties een beetje rustiger worden, proberen ze hun innerlijke gevoelens, die reeds waren uitgestort, te bedekken en zeggen, “Onze lieveling, Śyāmasundara, zwerft door verschillende schilderachtige gebieden van het hoogst betoverende Vṛndāvana. Op sommige plaatsen wordt Hij in beslag genomen door het hoeden van de koeien met de koeherdersjongens, ergens anders raakt Hij in verrukking door vele soorten amoureuus spel en vermaak met Zijn beminden in de grotten en liefdespriëlen (*kuñjās*) van Govardhana uit te voeren en weer ergens anders amuseert Hij Zich in het water.

“Ondanks dat we ogen hebben, zijn we echter zo ongelukkig, dat we zelfs geen kans krijgen Hem te zien. Ondanks dat we voeten hebben, kunnen we niet naar Hem toelopen. Ondanks dat we armen hebben, kunnen we Hem niet omhelzen vanwege onze rekenschap met de publieke opinie, kuisheid, zelfbeheersing, morele principes en andere belemmeringen. Zelfs na het horen van de *veṇu-nāda* gaan we door met huishoudelijk werk, waardoor onze zintuigen geen zin hebben. Onze ogen, oren, handen en voeten – ze zijn allemaal waardeeloos. We slepen de zware last van ons lichaam tevergeefs mee. Oh! Deze lage-kaste Pulinda *kanyās*, op wie door iedereen werd neergekeken, zijn zo onvoorstelbaar gezegend. Zelfs al hebben ze geen rechtstreeks contact met Kṛṣṇa, ze smeren zonder aarzeling de *kuṅkuma* van het gras op hun gezicht en borst en verkoelen hun brandende hart. Op die manier maken ze hun leven tot een succes. Maar wij kunnen dat niet eens doen, ondanks dat we *gopa-ramaṇīs* zijn. Als we als grassprietten waren geboren, had ons leven meer succes gehad.”

Op deze manier willen de godinnen van Vraja, de *vraja-devīs*, als grasspriet, klimplant, boom of een vergelijkbare levensvorm worden geboren. Als ze de symptomen van *mahābhāva* vertonen, gaat de glorie van Girirāja zich in hun hart manifesteren. Daarom zeggen ze, *hantāyam adrir abalā hari-dāsa-varyo sakhī ri!* “Geen wens kan in vervulling gaan zonder toevlucht te nemen tot grote persoonlijkheden en hen dienst te verlenen. We hebben van de heilige Paurṇamāsijī over de glorie van Govardhana Heuvel gehoord. Kom, laten we gaan baden in Mānasī Gaṅgā en rond Govardhana lopen. Daarna nemen we *darśana* (audiëntie) van zijn presiderende godheid, Śrī Hari-deva, en vereren en aanbidden Hem. Onze levenslange verlangens, die zo moeilijk te vervullen zijn, zullen door dit te doen in vervulling gaan.”

Deze nederigheid van de *gopīs* is voor hun menselijke spel (*nara-līlā*) natuurlijk en gepast, maar voor *sādhakas* bevat dit onderwerp een speciale boodschap. Als iemand de met *anurāga* gevulde dienst aan het Goddelijk Paar, Śrī Śrī Rādhā-Kṛṣṇa in het transcendente Vṛndāvana wil krijgen, is de enige manier om dat te doen de associatie en toevlucht zien te krijgen van de lotusvoeten van toegewijden, die de lieflijkheid van Vraja proeven, de *rasika-vraja-bhaktas*. Dit is de reden, waarom Śrī Raghunātha dāsa Gosvāmī zegt,

*anārādhyā rādhā-padāmbhoja-reṇum
 anāsrītya vṛndātavīm tat-padānkām
 asambhāsyā tad-bhāva-gambhīra-cittān
 kutaḥ śyāma-sindho rasasyāvagāhaḥ*

Śrī Saṅkalpa-prakāśa

“Zonder zijn toevlucht te nemen tot het stof van de lotusvoeten van *mahābhāva-svarūpa* Śrīmatī Rādhikā, wier eigen gedaante is gemaakt van de hoogste liefdesgevoelens, en tot Vṛndāvana, dat is gesierd met het stof van Haar lotusvoeten, en zonder de vertellingen vol nectar te horen uit de mond van *rasika* toegewijden van Vraja, is het niet mogelijk in de grenzeloze oceaan van liefde voor Śyāmasundara te duiken.”

*mahater kṛpā binā kona karme 'bhakti' naya
kṛṣṇa-bhakti dūr rahu, sarīsāra nahe kṣaya*

Caitanya-caritāmṛta (Madhya-līlā 22.51)

“Zonder de genade van grote toegewijden bestaat er geen kans om toegewijde dienst binnen te gaan; men kan geen *kṛṣṇa-bhakti* krijgen of zelfs worden bevrijd van het materiële bestaan.”

Vanaf het moment dat het beeld van de glorie van Govardhana in hun hart verschijnt, wijzen de Vraja *gopīs* vol grenzeloze genegenheid onmiddellijk met hun vinger naar Girirāja en zeggen, *hantāyam adrir abalā hari-dāsa-varyah*. Het woord *hanta* wordt gebruikt in geestdrift of in verwondering. Nadat ze beide emoties hebben ervaren, gebruiken de *vraja-devīs* het woord *hanta*. “Door de *darśana* van Girirāja te hebben en door hem te vereren worden onze langverwachte verlangens snel vervuld. Wij zijn verstoken van plezier, van iedere vorm van vermogen of geluk en ook nog van de associatie, dienstverlening en genade van grote persoonlijkheden. Daarom zijn we zo zwak (*abalā*). Komt er ooit een tijd, dat Girirāja ons zijn genade geeft en wij dat grote geluk krijgen? Dit zou wonderbaarlijk zijn.” Om deze twee redenen wordt het woord *hanta* hier gebruikt. De *gopīs* beschrijven zichzelf vol spijt als zwak,

waarmee ze proberen te zeggen, “We hebben de kracht niet om onze sociale verplichtingen en zelfbeheersing op te geven. We kunnen de ketenen van de maatschappij niet breken en vrij worden om voor onze geliefde Śyāmasundara te staan en alles aan Zijn lotusvoeten over te geven.”

De *vraja-ramaṇīs* worden in *prema* overweldigd en verhalen de glorie van Girirāja, “O *sakhī!* Girirāja Govardhana is *hari-dāsa-varya*, de beste dienaar van Hari (Kṛṣṇa). Er zijn in het universum vele soorten *hari-dāsa*, maar Girirāja Govardhana is zowaar de grootste van allemaal.”

De *vraja-ramaṇīs* spreken de zinsnede *hari-dāsa-varya* uit, waarvan de vele verschillende betekenissen kunnen worden gerealiseerd door er herhaaldelijk op te mediteren. De presiderende godheid van Govardhana is Hari-deva. Heel Vraja vereert Hari-deva, wiens beste dienaar Govardhana Heuvel is, dus hij wordt *hari-dāsa-varya* genoemd. Alle Vrajavāsī’s dienen Hari-deva, maar Girirāja heeft zijn hele zelf overgegeven – zijn lichaam, geest, rijkdom en alles – aan de lotusvoeten van Hari-deva en houdt Hem boven zijn hart. Dit is de reden, waarom Girirāja de beste van al Zijn dienaren is. Degenen, die hun vrouw, zonen, dochters, familieleden, rijkdom, lichaam en verstand in deze wereld dienen, zijn in feiten *māyā-dāsa*, dienaren van de begoochelende energie, terwijl degenen zonder materiële gehechtheid, die alles voor de dienst van Bhagavān hebben opgeofferd, *hari-dāsa* zijn. Dhruva, Prahlāda, Ambarīṣa, Nārada, Vyāsa en andere juwelen van toegewijden hebben alles opgegeven om God te dienen, maar niemand van hen heeft van zijn eigen lichaam een speelplaats

voor het spel van Bhagavān gemaakt. Alleen Girirāja heeft dit gedaan; daarom is hij de allerbeste *hari-dāsa*.

Iemand, die alle zorgen en lijden wegneemt en die ieders hart met Zijn naam, schoonheid, kwaliteiten en zoete spel bevangt, is Hari – *manah harati cittañ ca iti hariḥ*. Zijn intieme toegewijden beschikken ook over deze capaciteiten – *kṛṣṇa-bhakte kṛṣṇer guṇa sakali sañcāre*. Aangezien alle kwaliteiten van Hari-deva zijn overgebracht op Girirāja Govardhana, is hij *mahat-puruṣa*, een grote persoonlijkheid; en het is onze enige plicht om toevlucht te nemen tot zijn lotusvoeten.

Om een dienaar van Hari te zijn is geen goedkope zaak. Mensen zonder veel *sukṛti* (verzamelde spirituele verdienste) worden niet tot Kṛṣṇa's dienst toegelaten. Eerst neemt Kṛṣṇa allerlei soorten onzuiverheden uit het hart weg en verbreekt alle materiële banden. Alleen dan geeft Hij iemand de kans Hem te dienen. Dienstverlening aan Hem bestaat in twee soorten: de ene is *sambhrama* uitgevoerd met eerbied en de andere is *viśrambha*, intieme dienstverlening vol gevoel van *mamatā*, of bezitsdrang naar Hem. Deze *viśrambha-sevā*, dienst uitgevoerd met het gevoel een boezemvriend te zijn, is beter dan *sambhrama-sevā*, dienst vermengd met eerbied en ontzag. Dat is de reden, waarom Śrīla Rūpa Gosvāmī *viśrambhena guru-sevā*, intieme dienstverlening aan *guru*, heeft aangewezen als een onderdeel van *bhakti*. De hoogste uitdrukking van *viśrambha-sevā* overheerst in de *mādhurya-bhāva* (gevoel van amoureuze liefde) vertoond door de *vraja-devīs* en in het bijzonder door Śrīmatī Rādhikā. Men kan ook enig bezitsgevoel koesteren in *dāsya*, *sakhya* en *vātsalya*; maar de manier, waarop de *vraja-devīs* met hun hele lichaam in *mād-*

hurya-bhāva diensten verlenen, wordt nergens anders aangetroffen. Alleen in *madhura-rasa* wordt intieme dienstverlening met *mamatā* door het hele lichaam met grote deskundigheid en precisie uitgevoerd. Daarom bidt Śrī Raghunātha dāsa Gosvāmī uitsluitend om persoonlijke dienstverlening aan Śrīmatī Rādhikā (*rādhā-dāsyā*) en zegt,

*pādābjyos tava vinā vara-dāsyam eva
nānyat kadāpi samaye kila devi yāce
sakhyāya te mama namo’stu namo’stu nityam
dāsyāya te mama raso’stu raso’stu satyam*

“O Svāmīniji, mijn goddelijke meesteres! Jij bent *krīḍā-parāyaṇā*, de lieflijke woonplaats van het spel van Śrī Kṛṣṇa. Ik zal nooit om een andere *bhāva* bidden dan die van Jouw *dāsī* (dienstmaagd) om die beste dienst aan Jouw lotusvoeten te verlenen. Ik buig mijn hoofd eeuwigdurend en bied keer op keer *praṇāma* aan de positie om Jouw vriendin te zijn, maar ik zeg Jou eerlijk, dat ik alleen Jouw dienstmeisje wil zijn.”

De *vraja-devīs*, die hun eigen diepe gevoelens op Girirāja Govardhana projecteren, zeggen, “Govardhana voert met zijn hele lichaam *viśrambha-sevā* van Śrī Hari-deva uit. Daarom is hij Hari’s grootste dienaar (*hari-dāsa-varya*) en omdat hij genadig is, kan hij ons zijn eigen gevoel geven.”

Eerder werd gezegd, dat Śrī Hari-deva de presiderende godheid van Govardhana is. *Parikramā* van Girirāja Govardhana schenkt niet de volle vrucht zonder Śrī Hari-deva te bezoeken. Dit betekent, dat *prema-bhakti* afhankelijk is van genade. Er zijn twee soorten genade: die van grote toegewijden en die van Bhagavān. De genade van Bhagavān komt echter via de zuivere toegewijde. Met andere woorden, men

kan zeggen, dat de genade van toegewijden altijd aanwezig is, inclusief en heersend over de genade van Bhagavān.

In *Śrīmad-Bhāgavatam* worden drie grote persoonlijkheden *hari-dāsa* genoemd: Mahārāja Yudhiṣṭhira, Śrī Uddhava en Śrī Girirāja Govardhana. De *gopīs* hebben echter besloten, nadat ze alle mogelijkheden in ogenschouw hebben genomen, dat Girirāja Govardhana Kṛṣṇa's allerbeste liefdevolle dienaar is en noemen hem daarom *hari-dāsa-varya*.

Bij de *rājasūya-yajña*³⁰, die werd uitgevoerd door Mahārāja Yudhiṣṭhira, kwamen vele hoge-klasse Vaiṣṇava's en grote persoonlijkheden bij elkaar, inclusief Grootvader Bhīṣma, Śrī Vedavyāsa en Śrī Nārada. Toen Mahārāja Yudhiṣṭhira hen verwelkomde, zei hij, "Dit is zo een gelukkige dag, dat ik eenvoudig door thuis te blijven de *darśana* van al deze grote zielen kan ontvangen." Bij het zien van het grote geluk van de heilige Koning, Yudhiṣṭhira Mahārāja, riep Śrīla Śukadeva Gosvāmī met vreugde uit,

hari-dāsasya rājarse rājasūya-mahodayam
naivātrpyan prasāmsantaḥ piban martyo 'mṛtaṁ yathā
Śrīmad-Bhāgavatam (10.75.27)

"Parikṣit Mahārāja, al die heiligen raakten nooit volkomen voldaan in hun lofprijzing van de *rājasūya-yajña* van de dienaar van Śrī Hari, de heilige Koning, Yudhiṣṭhira Mahārāja, zoals een sterfelijk persoon nectar blijft drinken zonder ooit verzadigd te raken."

---

³⁰ *Rajāsūya-yajña* – uitgebreide offerceremonie uitgevoerd om de soevereiniteit van een keizer over de wereld te vestigen.

Op dat moment zei Devarṣi Nārada tegen Mahārāja Yudhiṣṭhira,

*yūyaṁ nṛloke bata bhūri-bhāgā
yeṣāṁ priyo’sau jagad-īsvareṣaḥ
devo gurur bandhuṣu mātuleyo
dūtaḥ suhṛt sārathir ukti-tantraḥ*

Bṛhad-bhāgavatāmṛta (1.5.7)

“Mahārāja! Jij bent in deze wereld inderdaad helemaal fortuinlijk, want de hoogste bestuurder van alle bestuurders, Śrī Kṛṣṇa, de oorspronkelijke oorzaak der oorzaken, is jouw geliefde vererenswaardige godheid, *guru*, neef, broer, boodschapper, vriend, wagenman en dienaar, die al jouw orders uitvoert. Hij, die voor alle levende wezens het object van liefde is, baadt Zelf de voeten van de heiligen en heilige koningen, die naar jouw *rājasūya-yajña* zijn gekomen. Diezelfde Allerhoogste Ziel, wiens audiëntie uiterst zeldzaam is, woont altijd incognito in jouw huis. We zijn hier echt niet naartoe gekomen om *darśana* van Śrī Kṛṣṇa te nemen, maar juist om getuige te zijn van de verbazingwekkende manier, waarop jullie, Pāṇḍava’s, de alomtegenwoordige en volkomen onafhankelijke Hoogste Macht en Hoogste Waarheid, Śrī Kṛṣṇa, hebben gewonnen. Jullie hebben Hem tot een intiem familielid gemaakt. O Dharmarāja (Yudhiṣṭhira), oudste zoon van Pāṇḍu, hoe komt het, dat Śrī Kṛṣṇa, die in ieders hart woont als getuige en hoogste bestuurder, altijd in jullie huis woont en het Zich bij jullie goed naar Zijn zin maakt? Al deze grote persoonlijkheden zijn hier naartoe gekomen om juist dit te zien.”

Dit is de reden, waarom *Śrīmad-Bhāgavatam* aan Yudhiṣṭhira Mahārāja de titel *hari-dāsa* heeft toegekend, die hem volkomen past.

De tweede *hari-dāsa* is Śrī Uddhava. In dit verband zegt *Śrīmad-Bhāgavatam* (10.47.56),

*sarid-vana-giri-droṇīr vikṣan kusumitān drumān
kṛṣṇaṁ saṁsmārayan reme hari-dāso vrajaukasām*

Met de bedoeling om Zijn ouders en de *vraja-ramaṇīs* en de andere *Vrajavāsī*'s te troosten stuurde Kṛṣṇa Zijn dierbare dienaar Uddhava enige tijd naar Vraja. “Deze *hari-dāsa* Uddhava wandelde met de *Vrajavāsī*'s door Vraja en ging soms naar de oever van de *Yamunā*, soms liepen ze door het bos, soms struinden ze over *Girirāja Govardhana* en soms flaneerden ze vol blijdschap tussen de bomen door, die overladen waren met kleurrijke bloemen. Op iedere plek vroeg hij de *Vrajavāsī*'s over Kṛṣṇa's tijdverdrijf, dat daar had plaatsgehad, en veroorzaakte daarmee, dat ze werden overweldigd door dat spel en vermaak.” Hoe dierbaar is deze *hari-dāsa* Uddhava aan Kṛṣṇa!

*vṛṣṇīnām pravaro mantrī kṛṣṇasya dayitaḥ sakhā
śiṣyo bṛhaspateḥ sāksāt uddhavo buddhi-sattamaḥ*

Śrīmad-Bhāgavatam (10.46.1)

“*Parikṣit!* De hoogbegaafde en gerespecteerde Uddhava was een vooraanstaand lid van de *Vṛṣṇī*-dynastie en de rechtstreekse discipel van *Bṛhaspati*. Hij was Kṛṣṇa's eerste minister en dierbare boezemvriend. Welke grotere glorie dan deze kan aan hem worden toegeschreven!”

Śrī Kṛṣṇa Zelf zei tegen Uddhava,

*na tathā me priyatama ātma yonir na saṅkaraḥ
na ca saṅkaraṣaṇo na śrīr naivātmā ca yathā bhavān*

Śrīmad-Bhāgavatam (11.14.15)

“O Uddhava, jij bent Mijn meest nabije vriend. Niemand ligt Me zo na aan het hart als jij, zelfs niet Mijn eigen zoon Brahmā, Śaṅkara, Mijn broer Balarāma, of mijn wederhelft, Lakṣmī. Zelfs Mijn eigen ziel is Mij niet zo na als jij bent.”

Dit is de reden, waarom Uddhavaji in *Śrīmad-Bhāgavatam* ook de titel *hari-dāsa* is toegekend, dat hem in ieder opzicht betaamt.

Na enig overleg komen de *vraja-ramaṇīs*, die overlopen van *mahābhāva*, tot de realisatie, dat Girirāja Govardhana de beste van alle dienaren van Hari is – daarom noemen ze hem *hari-dāsa-varya*. Hiervoor moeten enkele diepe, geheime redenen zijn. Door de literatuur te volgen van Śrīla Rūpa, Sanātana en de andere Gosvāmī’s, die diepe realisatie hebben van de principes van bovenzinnelijke smaken (*rasa-tattva*), kunnen een paar van deze hogere mysteriën worden geopenbaard. Śrīla Sanātana Gosvāmī legt in *Bṛhad-bhāgavatāmṛta* de gradaties van allerlei soorten toegewijden uit: de *jñāni-bhakta*, de *śuddha-bhakta*, *premi-bhakta*, *premapara-bhakta* en *premātura-bhakta*.³¹ Hoewel de Pāṇḍava’s Kṛṣṇa dienen met intimiteit

---

³¹ *Jñāni-bhakta* – een toegewijde die de hoogste positie van Bhagavān kent (Prahāda); *śuddha-bhakta* – een toegewijde geactualiseerd door de zuiver devotionele aanleg aangetroffen in het spel van Vraja (Ambariṣa); *premi-bhakta* – iemand die is verzadigd van liefdevolle toewijding (Hanumān); *premapara-bhakta* – een toegewijde die in beslag wordt genomen door zuivere *prema* (de Pāṇḍava’s); en *premātura-bhakta* – een toegewijde gedreven door overweldigende liefde (Uddhava).

en Hem behandelen als hun familie, geven ze nog voeding aan een spoor van eerbied. Volgens Sanātana Gosvāmī zijn de gevoelens van Yudhiṣṭhira Mahārāja voor Kṛṣṇa voornamelijk *dāsya-bhāva* vermengd met *sakhya* en *vātsalya*; Arjuna's gevoel is voornamelijk *sakhya-bhāva* vermengd met *dāsya*; en de andere Pandava's en Kuntī hebben een overeenkomstige houding. De *prema* van de Pāṇḍava's wordt onderdrukt vanwege hun eerbiedige houding voortkomend uit hun kennis van Kṛṣṇa's Godheid. Dit is de reden, waarom Uddhava, een *premātura-bhakta*, een grotere liefde voor Kṛṣṇa koestert dan de *premapara* Pāṇḍava's.

Zowel de Pāṇḍava's als Uddhava zijn Kṛṣṇa's metgezellen in Dvārakā. Omdat Uddhava's liefde voor Kṛṣṇa hoger ligt, stuurde Kṛṣṇa hem naar de school van de *gopīs* in liefdesverdriet om een training te krijgen in hogere niveau's van *prema*. Uddhava ging naar Vraja, waar hij stomverbaasd was om de unieke, hoge-klasse liefde van de *gopīs* te observeren. Daar realiseerde hij zich de glorie van het zeldzame stof van Vraja (aangeraakt door de *gopīs*), dat uiterst vererenswaardig is voor Brahmā, Śiva, Śukadeva en anderen. En bovenal, Uddhava gaf uitdrukking aan zijn diepe verlangen om te worden geboren als een blad gras, struik, medicinaal kruid of een andere levenssoort in Vraja, zodat hij altijd volop in het stof van de voeten van de *gopīs* kon baden. Hij ging inzien, dat hij zijn toevlucht moest nemen tot de meest edelmoedige Girirāja Govardhana om zijn verlangen tot vervulling te brengen. Hij koos voor een geboorte als een blad gras of een andere plant op Girirāja Govardhana in Śyāma Kuṭī vlakbij Kusumasarovara.

Śrīla Rūpa, Raghunātha en andere Gosvāmī's beschrijven de zeer mysterieuze *kuñja-lilās* en ander tijdverdrijf van Śrī Kṛṣṇa en de *gopīs* in *Stavamālā*, *Stavāvalī* en andere werken, *pramada-madana-lilāḥ kandare kandare te, racayati nava-yūnor dvandvam asminn amandam* (de jonge geliefden, Śrī Rādhā-Kṛṣṇa, voeren nieuwer en nieuwer geheim amoreus spel uit in jouw vele grotten); *rasa-nidhi-nava-yūnoḥ sākṣiṇīm dāna-keler* (O Govardhana, jij faciliteert en bent getuige van het *dāna-keli* spel uitgevoerd door de jonge minnaars Śrī Rādhā-Kṛṣṇa, die Zelf een schatkamer van nectar zijn); *ya-traiva kṛṣṇo vṛṣabhānu-putryā / dānam ghṛturm kalaham vite-ne* (Kṛṣṇa eiste tolgeld en heeft in Dān Ghāṭī verscheidene uren staan steggelen met de dochter van Vṛṣabhānu Mahārāja). In deze gebeden wordt Girirāja Govardhana geschetst als de getuige van al het geheime spel en vermaak en de schenker van *vraja-prema*. De Gosvāmī's bidden aan Giri Govardhana om hen toevlucht aan zijn lotusvoeten te bieden.

Volgens de *Garga-saṁhitā* verscheen Girirājajī uit Śrī Kṛṣṇa's liefdevolle ogen. In het Vraja, dat in deze wereld manifest is, verscheen het hart van Yogamāyā Pūrṇimā-devī in de vorm van Girirāja als de zoon van Droṇācala [een van de Himālaya's], en Pulastya Ṛṣi heeft hem naar Vraja-bhūmi gebracht. Volgens de *Bhaviṣya Purāna* echter manifesteerde de meest *rasika* Girirāja Govardhana zich rechtstreeks uit het hart van Śrīmatī Rādhikā, het innerlijke vermogen van Śrī Kṛṣṇa (Zijn *svarūpa-śakti*), *manasaḥ prakṛter jāto girigovardhano mahān*.

Het woord Govardhana betekent *go, gopa, gopinām samvarddayati* – hij die het plezier van *prema* voor de koeien, kal-

veren en de inwoners van Gokula verhoogt. Śrī Girirāja Govardhana heeft het geluk om vele soorten diensten te verlenen en de *rasa*-dans en andere confidentiële *lilās* te voeden en er getuige van te zijn. Śrī Girirāja heeft twee identiteiten: als toegewijde (*bhakta-svarūpa*) en als Kṛṣṇa Zelf (*bhagavat-svarūpa*). De Gauḍīya Vaiṣṇava's zien Girirāja als *bhakta-svarūpa*.

De *vraja-devīs*, die diep doordrenkt zijn van hun liefde voor Kṛṣṇa, vervolgen op deze manier, *yad rāma-kṛṣṇa-carāṇa-sparśa-pramodaḥ*. Wanneer hij wordt aangeraakt door de prachtige lotusvoeten van Rāma en Kṛṣṇa, raakt Giri Govardhana door *prema* in vervoering en de twee broers ervaren het hoogste plezier door over hem heen te lopen. Als ze dit zien, kunnen de *gopīs* niets anders doen dan Girirāja *hari-dāsa-varya* noemen. De *dāsa*, die Śrī Hari met zijn dienstverlening in verrukking brengt en op zijn beurt het grootste plezier van die dienstverlening ervaart is de beste dienaar van Śrī Hari. De *dāsa*, die de dienst aan Śrī Hari beschouwt als hard werk of moeilijkheden ervaart, wiens dienstverlening Bhagavān met tegenzin aanvaardt, kan niet Zijn beste dienaar worden genoemd.

Als Hari (Kṛṣṇa, die het hart van de inwoners van Vraja steelt) met Balarāma en de koeherdersjongens naar Govardhana gaat met het excuus om koeien te hoeden, ervaart Govardhana het hoogste plezier, dat tranen, kippenvel, beven, transpiratie en andere *aṣṭa-sāttvika-bhāvas* (acht lichamelijke symptomen van *prema*) veroorzaakt, die zonder moeite op zijn lichaam kunnen worden waargenomen. Het groeiende gras is zijn haar, dat overeind staat (*romāñca*), de fonteinen

zijn zijn tranen (*aśru*) en de dauw is zijn transpiratie (*sveda*). Op dat moment smelten de stenen van Govardhana. Voor het comfort van de lotusvoeten van Rāma en Kṛṣṇa worden zijn stenen in de winter warm en in de zomer koud. Omdat hij symptomen van vervoering manifesteert, zoals extatische uitstulpingen op de huid, overeind staand haar en transpiratie, wordt hieruit duidelijk afgelezen, dat Govardhana het maximale plezier krijgt van zijn dienstverlening aan Kṛṣṇa. En Kṛṣṇa krijgt ook groot geluk door op het lichaam van Govardhana te spelen, plezier te maken en rond te zwerven. Er bestaat geen spoor van twijfel, dat Girirāja Govardhana Śrī Hari’s allerbeste dienaar is.

Bij het bestuderen van dit deel van het vers, schijnen de *gopīs* de zwerftochten van zowel Balarāma als Kṛṣṇa te beschrijven. Wanneer men echter nadenkt over hun sterke, exclusieve liefde voor Kṛṣṇa, kan men de diepere *bhāva* in het hart van *gopīs* waarnemen. Als we zeggen, dat *rāma* betekent ‘uiterst boeiend meer dan Balarāma’, zeggen ze in feite *rāma-kṛṣṇa* om hun diepe gevoelens te bedekken. Dus deze zin wil zeggen, “Gezegend door de aanraking van Śrī Kṛṣṇa’s meest betoverende lotusvoeten ervaart Śrī Govardhana de grootste verrukking, waarbij zijn haar overeind gaat staan en zijn lichaam trilt.” Er wordt hier op twee *sañcāri-bhāvas* van de *gopīs* gewezen: verhulling van hun emoties (*avahitthā*) en nederigheid (*dainya*). Met hun hart, dat kolkt van liefdesgevoelens, beschrijven de *gopīs* het grote fortuin van Govardhana bij de ontvangst van de aanraking van Kṛṣṇa’s lotusvoeten en op hetzelfde moment drukken ze hun eigen nederige positie uit. “Alas! Alas! Al waren we alleen maar een van de stenen

van Govardhana, zouden we ook zacht worden van de aanraking van Kṛṣṇa's lotusvoeten. Zelfs de stenen van Govardhana smelten van Kṛṣṇa's *veṇu-nāda*, maar ons hart niet. De Schepper heeft ons zo ongelukkig en verstoken van liefde geschapen, dat we de aanraking van Kṛṣṇa's lotusvoeten nooit kunnen krijgen en dat ons hart niet kan smelten.”

De *gopīs*, die emotioneel zijn overbelast, prijzen de absorptie in *prema* van Girirāja Govardhana ten zeerste en zeggen,

*mānaṁ tanoti saha-go-gaṇayos tayor yat
pānīya-sūyavasa-kandara-kanda-mūlaiḥ*

“O *sakhī!* Govardhana is niet louter voldaan door met zegen te worden overweldigd, wanneer hij de aanraking van Kṛṣṇa's lotusvoeten krijgt, door zijn haar, dat overeind gaat staan (*romāñcita*), door extatische uitstulpingen (*pulakita*) te krijgen en in vervoering (*pramudita*) te raken. Hij ontvangt Kṛṣṇa, Baladeva, al Hun koeherdsvrienden en talloze koeien op gastvrije wijze met allerlei soorten giften, alsof hij een boezemvriend ontvangt. Hij voert met zijn lichaam, geest, rijkdom, leven en alles *manobhīṣṭa-sevā* uit – hij vervult de innerlijke hartewens van Kṛṣṇa en Zijn hele groep. Hij biedt koel, zuiver, zoet water tegen de dorst, hele zoete, sappige vruchten en wortels tegen de honger, verschillende soorten bloemen en rode oker³² voor decoratie. Om te rusten regelt hij zitplaatsen en bedden bedekt met juwelen, stralende edelstenen als lampen en spiegels en uitbundig gedecoreerde grotten en *kuñjās*. En voor de koeien voorziet hij in voedzaam gras. Kṛṣṇa, Zijn

³² Een saffraan gekleurd pigment onttrokken aan Govardhana *śilās*.

vrienden en de koeien worden helemaal tevreden met al deze giften gepresenteerd door Giri Govardhana.”

Mānasa Gaṅgā en de andere rivieren van Govardhana staan constant vol uiterst zuiver, zoet, koel water. De diverse soorten bomen en struiken staan constant vol weelderige, geurende vruchten en bloemen klaar om voor Śrī Kṛṣṇa’s dienst te worden gebruikt. Zoet geurend, smaakvol groen gras is altijd beschikbaar voor de koeien, dat hun melkproductie verhoogt. Govardhana houdt in zijn talloze grotten altijd zitten slaappleatsen gereed voor Kṛṣṇa en Zijn koeherhervrienden. Doordat Hij door al deze aanwinsten wordt aangetrokken, gaat Kṛṣṇa dagelijks naar Govardhana om Zijn koeien te laten grazen en verbazingwekkend wonderlijk spel met Zijn vrienden uit te voeren. Dit niet alleen, Hij heeft plezier in diepe, vertrouwelijke *līlās* met Zijn lievelingen in de gedecoreerde *kuñjās* en grotten. Dit is de reden, waarom de *gopīs* zelf Girirāja Govardhana de titel *hari-dāsa-varya* hebben toegekend.

Met betrekking tot de zin, *hantāyam adrir abalāḥ*, bestaat enige verschil van mening over de vraag, of dit uit de lotusmond van Śrīmatī Rādhikā of uit de mond van andere *gopīs* afkomstig is. Śrīla Sanātana Gosvāmī zegt, dat het verwijst naar de *gopīs*, “*Govardhana jayati śaila-kulādhirājo yo gopī-kābhir udito hari-āsa-varyaḥ* – Alle eer aan de koning der bergen, die de *gopīs* hebben betiteld als *hari-dāsa-varya*.” Śrī Raghunātha dāsa Gosvāmī heeft daarentegen duidelijk in zijn *Govardhana-vāsa-prārthana-daśakam* gezegd,

*giri-nṛpa! hari-dāsa-śreṇī-varyeti-nāmāmṛtam
idam uditam śrī-rādhikā-vaktra-candrāt*

“O Girirāja Mahārāja! De ambrozijnen naam *hari-dāsa-varya* is duidelijk voortgekomen uit het vollemaansgezicht van Śrīmatī Rādhikā.”

Er schijnt enige verschil van mening te bestaan tussen Śrīpad Sanātana Gosvāmī en zijn volgeling, Śrīpad Raghunātha dāsa Gosvāmī, maar eigenlijk is dit niet het geval, omdat Śrīmatī Rādhikā Zelf een *gopī* is. Zowel Rādhikā als de *gopīs* hebben Girirāja bij het zien van zijn uitzonderlijke dienstverlening *hari-dāsa-varya* genoemd. Met betrekking tot dit onderwerp heeft Śrīpad Sanātana Gosvāmī in *Śrī Bṛhad-bhāgavatāmṛta* gezegd, dat Śrīmatī Rādhikā samen met de *gopīs* Govardhana *hari-dāsa-varya* heeft genoemd. Śrī Raghunātha dāsa Gosvāmī daarentegen beweert, dat de glorie en de betekenis van de benaming van Govardhana als *hari-dāsa-varya* uit de mond van Śrīmatī Rādhikā, de beste *gopī*, is gekomen. Śrīmatī Rādhikā en alle *gopīs* hebben evenals Śrīpad Sanātana Gosvāmī en al onze achtereenvolgende *ācāryas* Govardhana als de beste dienaar van Śrī Hari verheerlijkt. *Hari-bhakti-vilāsa*, die de methode uitlegt voor de verering van Govardhana, verwijst ook naar hem als *hari-dāsa-varya*, *śrī-kṛṣṇa-dāsa-varyo'yaṁ śrī-govardhana bhūdharam*.

Op deze manier loven de *gopīs*, die verzonken zijn in hun *kṛṣṇānurāga*, op overvloedige wijze de vele diensten vol *prema*, die Govardhana voor Kṛṣṇa uitvoert. Met hun gezichtsuitdrukkingen en gebaren onthullen de koeherdersmeisjes hun gevoel, “Ondanks dat we in Vraja zijn geboren, konden we geen enkele dienst aan Kṛṣṇa verlenen. Ons hele leven is eenvoudig tevergeefs geweest.”

Vers Negentien

***gā gopakair anu-vanam nayator udāra-
veṇu-svanaiḥ kala-padais tanu-bhṛtsu sakhyaḥ
aspandanam gati-matām pulakas tarūṇām
niryoga-pāśa-kṛta-lakṣaṇayor vicitram***

gāh – de koeien; *gopakaiḥ* – met de koeherdersjongens; *anu-vanam* – naar ieder bos; *nayatoḥ* – leiden; *udāra* – zeer liberaal (het geluid van de fluit is zeer liberaal, want het draagt *kṛṣṇānurāga* naar de *gopīs*, waar ze ook zijn); *veṇu-svanaiḥ* – door de vibraties van de fluit van Śrī Śyāmasundara; *kala-padaḥ* – zoete tonen hebbend; *tanu-bhṛtsu* – onder de levende wezens; *sakhyaḥ* – O vrienden; *asandanam gati-matām* – veroorzaken dat de bewegende en niet-bewegende levende wezens hun natuur totaal veranderen, i.e., de aard van rivieren is stromen maar nu stoppen ze met stromen; *pulakaḥ tarūṇām* – zelfs onder de niet-bewegende bomen, *pulaka* en andere *sāttvika-bhāvas* bloeien; *niryoga-pāśa* – de touwen om de achterbenen van de koeien vast te binden; *kṛta-lakṣaṇayoḥ* – van die twee (Kṛṣṇa en Balarāma) die worden gekenmerkt door; *vicitram* – buitengewone wonderbaarlijkheid.

Vertaling

“O *sakhīs*! De twee broers, onze Śyāmasundara en Gaurasundara Balarāma, bewegen Zich op een bijzonder gratieuze en unieke manier. Wanneer Śyāmasundara samen met Zijn koeherdersvrienden de koeien van het ene bos naar het andere hoedt, legt Hij op Zijn hoofd een opgerold touw om de achterbenen van de koeien bij het melken vast te binden en over Zijn schouder hangt Hij een lasso voor het vangen van koeien. Wat valt te zeggen van mensen, zelfs wanneer bewegende levende wezens, zoals zoogdieren en vogels, evenals niet-levende rivieren deze ongeëvenaard zoete schoonheid zien en de melodie van Zijn fluit horen, staan ze aan de grond genageld en de onbeweeglijke bomen huiveren van extase. Wat kan ik jou meer zeggen, *sakhī*, over de magische wonderen van de fluit?”

Ānanda-varādhinī Vyākhyā
Het commentaar dat het plezier verhoogt

Terwijl de *vraja-ramaṇīs*, die zich in een delirium van hun verheven liefdesgevoelens bevinden, het grote geluk van Girirāja Govardhana beschrijven, zeggen ze, “O *sakhī*! Kijk eens! Is het niet verrassend, dat Girirāja door diverse soorten diensten voor Kṛṣṇa te verlenen wordt gezegend met de aanraking van Zijn zachte lotusvoeten. Als wij ook *hari-dāsa-varya* konden zijn, zoals Govardhana, zouden we ook worden begünstigd door allerlei diensten te verlenen en zou ons leven ook vrucht dragen. Maar wij zitten voor altijd in de hechtenis van

ons huis opgesloten, waar ons lichaam en verstand zich bezighouden met wereldse zaken. Daarom is het voor ons onmogelijk dat grote fortuin te krijgen. In Vṛndāvana zijn de levende wezens gezegend, hetzij bewegend of niet-bewegend. Hun leven is succesvol, omdat ze het voordeel hebben de lotusvoeten van Kṛṣṇa aan te raken en een of andere relatie met Hem te vestigen. Wij zijn de enigen in heel Vraja, die onfortuinlijk zijn.”

Terwijl de *gopīs* spreken, manifesteert zich in hun hart het beeld van Kṛṣṇa, die naar het bos gaat om de koeien te hoeden, terwijl Hij de betoverende *veṇu* speelt. Ze worden volkomen ondergedompeld in de hoogste zegen, alsof ze Śrī Kṛṣṇa rechtstreeks zien. Nu worden ze in hun *prema* hulpeloos en zeggen, “Kijk, *sakhī!* Śyāmasundara, die superdanser, paradeert met zeer bevallige gebaren gratieus van het ene bos naar het andere. Alle bewegende en niet-bewegende wezens raken overweldigd in de zegen van liefde bij het horen van Zijn zoete *veṇu-nāda* en vertonen duidelijk *aṣṭa-sāttvika*, lichamelijke transformaties.

“Onze Śyāmasundara gaat met Zijn menigte koeien van het ene bos van Vraja-maṇḍala naar het andere om koeien te hoeden. Vanwege hun grote aantallen kunnen de koeien niet in één klein bos grazen. De koeherdersjongens laten hun boezemvriend Kṛṣṇa geen ogenblik alleen. Ze houden Hem in hun midden en zorgen constant voor Zijn veiligheid, waarbij ze altijd in groepen blijven en Hem oplettend beschermen tegen de potentiële gevaren van demonen, monsters en slangen.

“Yaśodā-maiyā liet hen herhaaldelijk een eed afleggen door de opdracht te geven, ‘O mijn zonen, Subhadrā, Śrīdāmā, Sudāmā! Deze Kanhaiyā is erg stout! Hij wil niet thuis blijven. Ondanks dat Hij honderden dienaren heeft, wil Hij de koeien Zelf hoeden. Wat moet ik doen? Er zijn in het bos diepe rivieren, slangen, doornige struiken, demonen, vijanden en andere redenen om bang te zijn. Beloof me, dat jullie Hem nooit alleen laten.’ Dit is de reden, waarom er een onbeperkt aantal koeien vóór Hem en achter Hem lopen. Wat een unieke pose neemt Kṛṣṇa aan! Hij speelt de *vanśī* en steunt met Zijn armen op Dāū Bhaiyā’s schouders en beweegt Zich in het midden van de menigte koeherdersjongens.” Hier wijst het woord *gopakaiḥ* op de koeherdersvrienden, die Kṛṣṇa bescherming bieden.

Niryoga-pāśa-kṛta-lakṣaṇayor vicitram – De *gopīs* vervolgen, “Oh! Als de twee broers, Rāma en Kṛṣṇa, door het bos wandelen met de *niryoga* en *pāśa* touwen, die Hun lichaam versieren, zien Ze er zo mooi uit.” Bij het melken worden onrustige kalveren met een touw aan een paaltje in de grond gezet om hun gezicht bij hun moeder te houden. Dit touw wordt *niryoga* genoemd en het andere touw, dat om de achterbenen van onrustige koeien wordt gebonden om te voorkomen, dat ze trappen tijdens het melken, wordt *pāśa* genoemd. Volgens Śrīla Jīva Gosvāmī gedragen de koeien in Vraja zich keurig; ze hoeven niet te worden vastgebonden bij het melken. Maar voor die paar onrustige koeien wordt een lus genaamd *niryoga-pāśa* gebruikt om hun twee achterbenen vast te binden. De *niryoga-pāśa*, die Śrī Kṛṣṇa gebruikt, is gemaakt van uiterst fijne, geel gekleurde textielvezel en de

uiteinden van het touw zijn ingeweven met hangende franje van parels, die zacht rinkelen, wanneer Hij loopt. Evenals de andere *gopas* bindt Kṛṣṇa de *niryoga* op Zijn tulband en de *pāśa* laat Hij van Zijn schouders over Zijn borst hangen. Zijn verschijning is zo innemend, dat iedereen, die Hem ziet, is gecharmeerd.

De *gopa-ramaṇīs* vol *prema* vallen in katzwijn bij het zien van deze verleidelijke dracht. Vanwege hun liefde voor Śrī Kṛṣṇa proeven ze de bekoring van Zijn lichaam, maar om die *prema* te verbergen beschrijven ze de fascinerende schoonheid van beiden, Rāma en Kṛṣṇa. Hun innerlijke *bhāva* is echter zodanig, dat Rāma hier niet wijst op Balarāma, maar naar *ramaṇīya* Kṛṣṇa. In het Sanskriet betekent het woord *ramaṇīya* charmant en beminnelijk.

Nayator udāra-veṇu-svanaiḥ kala-padais tanu-bhr̥tsu sakhy-aḥ aspandanam̐ gati-matām pulakas tarūṇām – De *gopīs* hervatten, “O *sakhī!* In de hele schepping is geen enkel levend wezen, dat niet gecharmeerd is bij het zien van de zoete, verleidelijke gedaanten van Rāma en Kṛṣṇa, die de drie werelden aantrekken. Ze betoveren iedereen. En de atmosfeer, die wordt gecreëerd, wanneer Kṛṣṇa een melodieuze toon op Zijn fluit aanslaat om de koeien op grote afstand bij elkaar te roepen, is heel moeilijk te beschrijven. Oh! Kṛṣṇa’s fluit is van nature zo genereus, dat zijn tonen zonder onderscheid de oren van alle levende wezens in Vraja binnengaan en in de oceaan van hun hart de hoogste zegen karnen. Het effect van de zachte, melodieuze echo van de *veṇu* is, dat iedereen, die het hoort, denkt, dat Kṛṣṇa hem alleen en niemand anders roept. Als de enkelbellen van Kṛṣṇa rinkelen met *ruṇ-jhun*, *ruṇ-jhun*

en zich bij de *veṇu* voegen, neemt de lieflijkheid van de *veṇu* zelfs nog toe. Bestaat er iemand, die bij het horen hiervan in staat is kalm te blijven?”

In *Utkalika-vallariḥ* (27) geeft Śrīla Rūpa Gosvāmī een beschrijving vol nectar van de golven van de *veṇu-nāda*, die het geluid van Kṛṣṇa’s enkelbellen ontmoeten. Deze vibratie vermengd met het zoete rinkelen van de enkelbellen van Kṛṣṇa’s geliefde Śrīmatī Rādhikā vormen geluidsgolven, die Hun amoureuze spel stimuleren,

*dhvasta brahma-marāla-kūjita bhairair urjeśvarī nūpura-
kvānairurjīta-vaibhavas tava vibho vaṁśi-prasūtaḥ kalaḥ
labdha-śasta-samasta-nāda-nagarī sāmrajya lakṣmīm parām
ārādhyah pramadāt kadā śravaṇayor dvandvena mandena me*

“Oh! Zal ik ooit in staat zijn het zeer aantrekkelijke en verbaazingwekkende geluid te horen van de enkelbellen van Śrīmatī Rādhikā vermengd met Jouw betoverend melodieuze *veṇu-nāda*, die samen zelfs het zachte, zoete vibreren van het zwaandraagdier van Brahmā verslaan?”

Als de meisjes van Vraja, die door *prema* hulpeloos zijn, converseren over Kṛṣṇa’s charmerende koehedersdracht en de *veṇu-nāda*, zeggen ze, “*Sakhī!* Bij het zien van Kṛṣṇa’s *niryoga* en *pāśa* lijkt het, alsof ze echte *niryoga-pāśa* zijn – ze komen in de eeuwigheid niet van elkaar los.” De onwankelbare *samādhi-yoga* van *munis* heeft geen enkele betekenis naast deze voortdurend blijvende vereniging van *niryoga*. Kṛṣṇa’s *niryoga-pāśa* zijn eigenlijk koorden van *prema*. Kṛṣṇa bindt alle Vrajavāsī’s en bosbewoners in Zijn val van liefde en maakt hen hulpeloos, waarmee Hij het wonderbaarlijke effect van deze liefdesbanden van *prema* demonstreert.

Aspandanāṁ gati-matām pulakas tarūṇām – De met liefde geladen *gopīs* zeggen, “Als Kṛṣṇa gekleed als een koeherdersjongen de koeien meeneemt om in Vṛndāvana te laten grazen en op Zijn *veṇu* speelt, is het onmogelijk om de buitengewone symptomen van *prema* te beschrijven, die in het hart van de bewegende en niet-bewegende levende wezens verschijnt. Door dat fluitspel raken alle dieren van het bos, zoals de herten en de vogels, in *prema* verzonken en blijven roerloos staan, alsof ze stenen beelden of gekleurde tekeningen zijn. De bomen, klimplanten en andere niet-bewegende levende wezens geven hun intrinsieke natuur op en nemen het karakter van bewegende wezens aan. Zij barsten ook uit in vreugde, hun haar staat overeind en hun huid rimpelt van extase door het intense plezier in hun hart. Zij zijn niet de enigen, die door de *veṇu-nāda* worden beroerd. De Yamunā, Mānasī Gaṅgā en andere rivieren stoppen met stromen en de stenen van Giri Govardhana smelten en gaan stromen als rivieren.”

Rasika toegewijden zeggen, dat het woord ‘binden’ niet wordt gebruikt in relatie tot Śrī Kṛṣṇa’s *niryoga* en *pāśa*, die Hij eigenlijk alleen als decoratie gebruikt. Het zijn uitsluitend ornamenten van de traditionele dracht van de *vraja-gopas* en worden alleen aangetroffen in Kṛṣṇa’s menselijke spel en vermaak. De koeien en kalveren hoeven niet met een touw te worden vastgebonden. Dit spel wordt uitgevoerd voor het plezier van de toegewijden van *prakaṭa* Vraja-dhāma in deze materiële wereld. Śrīla Viśvanātha Cakravartī Ṭhākura legt dit uit in *Śrī Vraja-riti-cintāmaṇi* (35),

*chatrādi-daṇḍe śubha-cāmarādi-daṇḍe ca
daṇḍaḥ śrutir asti yatra*

*nīvyādi-keśādika eva bandhaḥ
samādhi-yogādi-karādhī-śabdah*

Het woord *daṇḍa*, dat bestraffing betekent, wordt in Vraja alleen gebruikt voor de handvatten van paraplu’s en *cāmaras*, waaiers van yakstaart. Het gebruik van bestraffing voor beledigingen en andere overtredingen met een roede, zoals gebruikelijk is aan het koninklijk hof, bestaat in Vraja niet. Het woord *bandhan* (binden) wordt alleen gebruikt voor het binden van het haar en de heupdoeken van de *gopīs*. In Vraja worden geen handboeien voor bestraffing gebruikt. Het woord *ādhi*, hoofdpijn, wordt alleen gebruikt in verband met extatische meditatie in *samādhi-yoga*; het is immers een bijzondere eigenschap van Vraja, dat er geen lijden en angst worden aangetroffen.

Vers Twintig

***evam-vidhā bhagavato
yā vṛndāvana-cāriṇaḥ
varṇayantyo mitho gopyaḥ
kṛiḍās tan-mayatām yayaḥ***

evam-vidhāḥ – dit type, dergelijk (dergelijk wonderbaarlijk spel van Bhagavān, dat de drie werelden verbijstert); *bhagavataḥ* – de Allerhoogste Persoonlijkheid Gods (die ongeëvenaard bekoorlijke schoonheid en zoet spel manifesteert); *yāḥ* – hetgeen; *vṛndāvana-cāriṇaḥ* – die door het bos van Vṛndāvana zwierf; *varṇayantyaḥ* – (de *gopīs* voortdurend) bezig om al dit spel van Bhagavān te beschrijven (en zo *tadātmā* met dat spel kregen; met andere woorden, ze gingen dat spel binnen en ervoeren Kṛṣṇa's associatie rechtstreeks); *mithaḥ* – onder elkaar; *gopyaḥ* – de *gopīs*; *kṛiḍās tan-mayatām yayaḥ* – ze kregen volkomen identificatie met dat spel en vermaak; met andere woorden, dat spel manifesteerde zich in hun hart.

Vertaling

“O Mahārāja Parikṣit! Dit is niet het enige spel en vermaak van Vrajendra-nandana Śyāmasundara, die door Vṛndāvana struint. Hij voert onbeperkte *līlās* uit. Door dat spel continu met elkaar te bespreken gaan de *gopīs* een staat van extatische trance binnen en mediteren op Śrī KṚṣṇa. Ze worden op die manier één met het spel van Bhagavān, dat zich onafgebroken in hun hart manifesteert.”

Ānanda-varddhinī Vyākhyā *Het commentaar dat het plezier verhoogt*

De *gopīs*, die in hun overweldigende liefde voor KṚṣṇa verdrinken, bespreken de wijziging in de aard van alle bewegende en niet-bewegende inwoners van Vraja, die zijn betoverd door KṚṣṇa’s bekoorlijke schoonheid en zoete fluitspel. In hun beschrijving worden de *gopīs* soms overweldigd door gevoelens van nederigheid en soms door jaloezie. Als ze op deze manier onrustig worden, zeggen ze, “*Sakhī!* Kijk eens naar de conditie van bewegende en niet-bewegende levende wezens, nadat ze het prachtige fluitspel hebben gehoord van Śrī KṚṣṇa, die is gedecoreerd met Zijn *niryoga-pāśa*. Het ziet ernaar uit, dat Hij een behendige magiër van betoveringen is en het kroonjuweel van slimme bedriegers. Ook zijn vrienden zijn niet minder dan dat; als handlangers helpen ze Hem op iedere manier. KṚṣṇa trekt iedereen aan met de kracht van Zijn prachtige gedaante en zoete fluitspel, bindt hen op met de koorden der liefde en berooft hen van alles, dat hen lief is.

“We hebben er genoeg van! We zullen nu alleen nog van veraf ons respect aan de *veṇu-nāda* betuigen. We denken zelfs, dat het verstandig is om hem helemaal niet meer te horen. Als we het geluid van Kṛṣṇa’s fluit wel horen, wordt ons hart hulpeloos en worden we met Zijn *prema-pāśa* voor altijd opgebonden. Dan wordt onze totale rijkdom gestolen – zelf-beheersing, verlegenheid, familiewaarden en tradities! O *sak-hī*, we hoeven de *veṇu-nāda* van die slimme magiër, de koning der bedriegers, niet te horen. Kom, kom! Laten we ergens naartoe gaan, waar dat lieve liedje van Zijn fluit onze oren niet kan binnenkomen.”

Het kroonjuweel van zwaanachtige toegewijden, Śrī Śukadeva Gosvāmī, heeft de transformaties beschreven, die worden veroorzaakt door *prema* in de van liefde gek geworden *vraja-ramaṇīs* en hun bijtende gretigheid om Kṛṣṇa te ontmoeten, die het gevolg is van het horen van de zoete *veṇu-nāda*. “Mahārāja Parikṣit! Wat kan ik meer zeggen over de golven *bhāvas* in de *vraja-ramaṇīs*, die verzonken zijn in de hoogste expressies van liefde? Ik heb u slechts een kort overzicht gegeven. Wie weet, hoeveel golven goddelijke sentimenten in de turbulente oceaan van hun hart oprijzen? Het is niet gemakkelijk om hun conditie te beschrijven. Bij het lopen, praten, waken en slapen zijn de *gopīs* volkomen ondergedompeld in herinneringen aan Kṛṣṇa’s spel en vermaak. Ze zijn altijd gretig om Hem te zien en zo slijten ze op de een of andere manier hun leven.

“O Koning! De *vraja-ramaṇīs*, de minnaressen van de edele Koeherdersjongen, lopen over van amoreuze sentimenten van de hoogste orde en worden vooruitlopend op de ontmoet-

ting met Kṛṣṇa (*pūrvā-rāga*) overweldigd door intense begeerte. Dit wekt allerlei soorten uiterst zoete, goddelijke gevoelens op, zoals *lālasā* (hunkeren), *udvega* (bezorgdheid) en *jāgarāṇa* (slapeloosheid). Zelfs de Schepper, Brahmā zelf, is niet in staat deze bovenzinnelijke sentimenten te beschrijven, waarvan ik hem slechts een glimp heb gegeven.”

ALDUS EINDIGT HET ĀNANDA-VARDDHINĪ COMMENTAAR,
HET ZEGENRIJKE VERSLAG VAN VEṆU-GĪTA, ZOALS IS VERHAALD
IN ŚRĪMAD-BHĀGAVATAM.

Glossarium

abhisāra – de reis naar een liefdesafpraak met *nāyaka* Śrī Kṛṣṇa in Sāṅketa als belangrijkste lokatie, waar Ze Elkaar 's nachts ontmoeten.

Acyuta – Śrī Kṛṣṇa, die nooit afwijkt van Zijn natuur of Zijn constitutionele kwaliteiten, vooral Zijn genade, Zijn schoonheid en Zijn zoete spel; die nooit nalaat Zijn woord te houden en Zijn toegewijden een plezier te doen.

adharāmṛta – nectar of restanten van Kṛṣṇa's lippen.

adhara-sudhā – een andere term voor *adharāmṛta*, de zuivere nectar van Kṛṣṇa's lippen [*sudhā* is nectar van honing of bloemen].

adhirūḍha-mahābhāva – de volle bloei van hoog ontwikkelde *prema* aangetroffen alleen in de *vraja-devīs*; symptoom ervan is de verschijning van alle vormen van *sātvika-bhāvas* en *vyabhicārī-bhāvas* gemanifesteerd in de hoogste mate; de combinatie van alle vormen van geluk in deze wereld tot en met Brahma-loka kan niet worden vergeleken met een druppel van dit hoge niveau van *prema*. Deze *adhirūḍha-mahābhāva* heeft twee vormen: *modana* en *mādana*. In sommige staten van afgescheidenheid wordt *modana mohana*, wanneer alle *sātvika-bhāvas* zich manifesteren in de laaiende (*sūddipta*) conditie.

aiśvarya-bhāva – verering van Kṛṣṇa met een gevoel van eerbied en ontzag; Kṛṣṇa zien als Bhagavān zonder geboorte, zonder dood en zonder intiem spel met Zijn metgezellen.

akhila-rasāmṛta-mūrti – de belichaming van de volle nectar van alle twaalf *rasas*.

akhila-rasāmṛta-sindhu – de eindeloze oceaan van ambrozijnen *rasa*, Śrī Kṛṣṇa.

ālāpa – uiterst plezierige, vleierende, geestige opmerkingen; een van de twaalf *vācika anubhāvas* (een verbale expressie van de emotie in het hart).

aśās – een deelincarnatie of delen (*avatāra*).

anartha – ongewenste neigingen van het hart; basale, zelfzuchtige neigingen.

anubhāvas – acties, die de emoties in het hart onthullen. Dit zijn er dertien: dansen, over de grond rollen, zingen, hardop huilen, kronkelen van het lichaam, brullen, geeuwen, zwaar ademen, het opgeven van rekenschap voor publieke beeldvorming, kwijlen, luid lachen, rondstropelen en de hik.

anurāga – een geïntensiveerd stadium van *prema* [zie *viśuddha-prema*]; zoals omschreven in *Śrī Ujjvala-nīlamanī* (14.146), “Ofschoon men de geliefde regelmatig ontmoet en hem/haar goed kent, veroorzaakt het telkens nieuwe sentiment van intense gehechtheid, dat de geliefde ieder moment als nieuw wordt ervaren, alsof men met een dergelijk persoon nooit eerder een ervaring heeft gehad. De gehechtheid, die tot een dergelijk gevoel aanleiding geeft, heet *anurāga*.” Het wordt vergezeld van verscheidene *anubhāvas*.

anurāgavatī – behebt met of verzonken zijn in het gevoel van *anurāga*.

aprakāṭa – de ongemanifesteerde, eeuwige, spirituele wereld.

ārādhana – verering van de eerbiedwaardige godheid met *mantra*.

asūyā – de *sāñcāri bhāva* van arglist.

ātmārāma – iemand die zelfvoldaan is, altijd verzonken in meditatie op het zelf.

avahitthā – de *sañcāri bhāva* waarin men zijn emoties verbergt; zijn gevoelens niet openlijk prijsgeeft, maar op een indirecte manier met behulp van hinten en gebaren.

avatāra – een volkomen of deels bekrachtigde incarnatie van Śrī Bhagavān.

avatāri – de oorspronkelijke, complete gedaante van Śrī Bhagavān; de bron van alle incarnaties.

ayauthikī – degenen die zijn geboren in Vraja, nadat ze *rāgānuga sādhana-bhajana* solitair of met één of twee andere personen hebben uitgevoerd.

Bhagavān – de Allerhoogste Persoonlijkheid Gods compleet met zes rijkdommen en vermogens: volkomen kracht, volkomen faam, rijkdom, kennis, schoonheid en verzaking.

bhāva – (1) liefdevolle emotie; een bepaald liefdesgevoel, waarin de toegewijde Śrī Kṛṣṇa dient; (2) een geïntensiveerd stadium van *prema*, dat in *Śrī Ujjvala-nīlamanī* wordt gelijkgesteld met *mahābhāva*, dat plaatsvindt, wanneer *anurāga* een zeker stadium van uitbundigheid en smaak krijgt. Dit kan alleen worden ervaren en geproefd door *anurāga* zelf en niet door een andere *bhāva*. Wanneer *anurāga* is getooid met de ontbrandende en opwindende *sāttvika* hartstochten, die schitteren als gesmolten goud en hun hoogtepunt bereiken in Śrīmatī Rādhikā, waarbij ze identiek worden met Haar eigen temperament en aanleg, wordt het *bhāva* genoemd.

bhāva-ullāsa-rati – genegenheid voor Rādhā, welke wordt gekenmerkt door een uitzonderlijk groot plezier. Het is de *sthāyī-rati*, permanente emotie, van de *nitya-sakhīs* en *prāṇa-sakhīs*, die worden gekend als *mañjarīs*. Hun *suhṛd-rati* voor Śrī Rādhā en alles, dat met Haar is verbonden, overstijgt hun *kṛṣṇa-rati* en neemt ieder moment toe vanwege hun absorbtie erin. Dit is een bijzondere eigenschap van *mādhurya-rasa*.

bhāvavati – vol extatisch amoureuze liefde.

brahmavādī munis – heiligen die het onpersoonlijk *brahma* (Brahman) vereren, de uitstraling van het lichaam van Śrī Kṛṣṇa. Ze

aanvaarden het persoonlijke aspect van Śrī Bhagavān, maar denken, dat het inferieur is aan *brahma*.

dainya – de *sañcāri-bhāva* van nederigheid.

dākṣiṇya-bhāva – de onderdanige houding van de rechter vleugel, welke vooral wordt aangetroffen in Candrāvali en haar *vipakṣa gopīs*; het wordt soms in geringe mate vertoond door Śrīmatī Rādhikā.

dayitā – de grootste geliefde, die haar ‘*da*’ – *deha* en *daihika* (lichaam en geest) – heeft gegeven om zich geheel over te geven aan de lotusvoeten van de liefde van Haar leven, Śrī Kṛṣṇa.

dhīra-lalita – een jonge, zwierige geliefde, die goed is in het maken van grappen.

dīna-hīna – gevallen en verdorven.

divyonmāda – de extase van ontsteltenis, die wordt ervaren in afscheidenheid; een wonderbaarlijke staat van goddelijke waanzin, die lijkt op begoocheling.

gaṇa – een kleinere groep *gopīs* in een grotere groep genaamd *yūtha*.

Ghanaśyāma – Śrī Kṛṣṇa met de lichaamskleur van een donkere regenwolk.

gopa – een koehedersjongen.

hlādinī-śakti – Śrī Kṛṣṇa’s innerlijke pleziergevende vermogen, Śrīmatī Rādhikā.

irṣyā – de *sañcāri-bhāva* van jaloezie.

jāgarāṇa – de *sañcāri-bhāva* van slapeloosheid.

kāma – (1) de goddelijk amoureuze liefde of *prema* van de *gopīs*; (2) materiële lust.

kandarpa-sambandhinī uttamā rati – de *rati* waarin de *nāyikās*, die hun amoureuze verlangens verbergen, de aanzoeken van de *nāyaka* keer op keer afwijzen en hun geliefde zelden ontmoeten.

kānta – een mannelijke geliefde.

kanyā – een kuis ongehuwd meisje, dat alleen van Śrī Kṛṣṇa houdt.

kāya-vyūha – een rechtstreekse lichamelijke expansie.

kevala-ādvaitavādī – iemand die de persoonlijke gedaante van Śrī Bhagavān ontkent en uitsluitend mediteert op het onpersoonlijk *brahma* (Brahman). Een dergelijke persoon maakt een overtreding.

kr̥ṣṇa-bhajana – innerlijke verering van Śrī Kṛṣṇa.

kr̥ṣṇa-milana – ontmoeting met Śrī Kṛṣṇa; er zijn tweeëndertig soorten *milana*, zoals er ook tweeëndertig soorten zijn in afgescheidenheid.

kr̥ṣṇa-rati – genegenheid voor Śrī Kṛṣṇa.

kr̥ṣṇānurāgini – een vrouw vol diepe, liefdevolle gehechtheid aan Śrī Kṛṣṇa, die zelfs in afzondering van de geliefde Śrī Kṛṣṇa constant voor haar ogen aanwezig ziet.

kuṅkuma – een rood poeder, dat gehuwde vrouwen op de scheiding van hun haar aanbrengen en waarmee ze een stip zetten op hun voorhoofd vlak boven de ogen.

lālasā – de *sañcāri-bhāva* van hevig verlangen.

līlā-kamala – een speellotus, die Kṛṣṇa in Zijn hand ronddraait als speelgoed, waarmee Hij het hart van de Vrajavāsī's ronddraait en vooral het hart van de *gopīs* laat dansen.

mādana – de hoogste uitdrukking van *adhirūḍha-mahābhāva*, die alleen aanwezig is in Śrīmatī Rādhikā Zelf. Dit wordt in *Śrī Ujjvala-nīlamanī* als volgt omschreven, “Het aspect van *prema*, dat de gecondenseerde essentie van het *hlādinī* vermogen is, waarin alle andere stadia van *prema* vanaf *sneha* tot en met *modana* bij elkaar komen en waarin de hoogste vreugde wordt genoten, wordt *mādana* genoemd. Dit is het summum van *prema*; niets is hieraan superieur. Deze vorm van *prema* is eeuwigdurend aanwezig in Śrīmatī Rādhikā en in niemand anders. Soms vertoont Ze deze *prema* uiterlijk en soms verbergt Ze hem in Haar hart.”

In dit stadium is Ze altijd onvoldaan en denkt, dat Kṛṣṇa niet bij Haar aanwezig is, zelfs al heeft Ze met Hem op diverse manieren plezier gemaakt, al heeft Ze met Hem gedanst en op Zijn

schoot gezeten. Als Rādhā zich in deze conditie bevindt, schijnt Haar zelfs een ongekwalificeerd object met het geringste spoor van een relatie met KṚṣṇa uitermate fortuinlijk toe en wekt onmiddellijk gevoelens van jaloezie. Ze ervaart ernstige afgescheidenheid tijdens de ontmoeting en een intense vereniging in afzondering. Zelfs nadat ze KṚṣṇa keer op keer heeft ontmoet, vergeet Ze, dat ze Hem ooit eerder heeft gezien. Dit is een wonderlijk en verbazingwekkend kenmerk van *mādana-bhāva*.

Madana-mohana – de gedaante van Śrī KṚṣṇa, die evenals Cupido ieder levend wezen aantrekt en betovert.

mādanākhyā – een andere naam voor *mādana adhirūḍha-mahābhāva*.

madhu-pati – Śrī KṚṣṇa, die *akhila-rasāmṛta-sindhu* is, de nectaroceaan van alle *rasas* en die tevens *rasika-śekhara* is, de hoogste genieter van liefdevolle smaken. *Madhu* wijst ook op het voorjaar (*vasanta*), dat door KṚṣṇa wordt genoten.

madhura-bhāva of mādhyura-bhāva – Śrī KṚṣṇa zien als een gewoon familielid, als een goede vriend of geliefde, maar nooit als Bhagavān Zelf. In Zijn menselijke spel neemt Hij geboorte in de baarmoeder van Yaśodā-maiyā – Hij is behoorlijk onwetend, Hij kan Zich niet omdraaien zonder hulp van Zijn moeder; Hij heeft constant honger; is soms boos, steelt en liegt. Volgens Śrī Kavi Karṇapūra, “Datgene, dat het hart kleurt en plezier geeft en het laat smelten wordt *mādhurya* genoemd.”

madhya-prema – middelmatige liefde; de *prema* waarin afzondering wordt verdragen, zij het met intense pijn.

mahābhāva – het meest rijpe stadium van *prema*.

mahābhāva-svarūpā – de belichaming van *mahābhāva*, Śrīmatī Rādhikā.

mahābhāvavatī – een meisje dat wordt verteerd door de hoogste liefdevolle gevoelens.

mamatā – gevoelens van diepe intimiteit en bezitsdrang jegens Śrī KṚṣṇa, “KṚṣṇa is van mij”.

māna – een stadium van *prema*, “wanneer *sneha* zijn hoogtepunt bereikt, die ervaringen van de beminnelijkheid van de geliefde in telkens nieuwe variëteiten veroorzaakt en toch uiterlijk een krom aspect heeft” (*Śrī Ujjvala-nīlamaṇi* 14.96) en wanneer de *nāyikā* uiterlijk een verontwaardigde houding aanneemt, die uit jaloezise liefde omslaat in een gedeprimeerde bui.

manda-prema – zwakke liefde; de *prema*, waarbij woede en jaloezie jegens een rivaal veroorzaakt, dat men zijn dienst aan Śrī Kṛṣṇa vergeet.

manmatha-manmatha – Śrī Kṛṣṇa, Cupido der Cupido’s.

manobhīṣṭa-sevā – het vervullen van de innerlijke hartewens van zijn vererenswaardige heer.

mantra-mayī – de visie van een enkel spel of vers per keer, dat in zijn *bhājana* verschijnt.

modana – de *adhirūḍha-mahābhāva*, waarin alle *sāttvika-bhāvas* in hogere mate worden gewekt dan in de helder brandende (*uddīpta*) conditie. In enkele bijzondere condities van afgescheidenheid wordt *modana mohana* en als gevolg van deze hulpeloze conditie van afgescheidenheid worden alle *sāttvika-bhāvas* in de laaiende (*sūddīpta*) conditie manifest. Dit wordt alleen aangetroffen in de groep van Śrīmatī Rādhikā.

Mukunda – Śrī Kṛṣṇa, die volkomen bevrijding schenkt van materiële aandoeningen; die tot afkeer van *mukti* inspireert en het plezier van *prema* aan Zijn toegewijden schenkt; wiens gezicht lijkt op een *kuṇḍa*-bloem – vrolijk, geurend, zoet, zacht en aantrekkelijk voor het hart.

mura – lijden, het vuur van verdriet, verzadiging in lust, en de naam van een demon.

nāgara – een mannelijke minnaar; Śrī Kṛṣṇa.

nāgarī – een vrouwelijke minnares; Śrīmatī Rādhikā en de *gopīs*.

nara-līlā – het menselijke spel van Śrī Kṛṣṇa, waarin alle Vrajavāsī’s Hem als vriend, familielid of minnaar beschouwen, zoals in gewone, wereldse relaties.

naṭarāja – de koning der dansers; Śrī Śiva.

naṭavara – iemand die bedreven en ongeëvenaard is in de danskunst.

nava-kiśora – de altijd frisse jongeling tussen tien en veertien jaar oud.

nāyaka – een held; Śrī Kṛṣṇa.

nāyikā – een heldin; Śrīmatī Rādhikā en de andere *gopīs*.

nija-priyatamā – zijn eigen dierbare geliefde.

nīlāmbara – de blauwe stof, die Baladeva Prabhu draagt; Śrīmatī Rādhikā draagt ook blauwe *sari*.

nirasa – droog, verstoken van sap of smaken.

nirveda – de *sañcāri-bhāva* van zelfverachting.

para-brahma – de hoogste macht, Śrī Bhagavān.

paramahansa – een verheven, zwaanachtige persoonlijkheid.

parakīyā-bhāva – goddelijke, overspelige liefde.

paramahansa-siromaṇi – het kroonjuweel van zwaanachtige toegewijden.

para-puruṣa – de goddelijke, hoogste man, Śrī Kṛṣṇa.

para-tattva – de Allerhoogste Waarheid.

pauganḍa – kindertijd, van vijf tot tien jaar oud.

pīlāmbara – de schitterend goudgele kleding, die Śrī Kṛṣṇa draagt en eruit ziet als een bliksemflits op Zijn donkere lichaamskleur.

prakaṭa – manifest, zichtbaar voor gewone ogen; het spirituele gebied, dat zich in de materiële wereld manifesteert.

pralāpa – onsamenhangende spraak als van een delirium; een van de twaalf *vācika* (verbale) *anubhāvas* [zie ook *anubhāva*].

prāṇa-priyatama – de meest dierbare geliefde, de eigen levensadem.

prāṇa-bandhu – een boezemvriend.

pranaya – het geïntensiveerde stadium van *prema*, dat optreedt, wanneer *māna* het kenmerk krijgt van ongeremde intimiteit ge-

naamd *viśrambha*, of vertrouwelijkheid zonder enige reserve of formaliteit. Deze vertrouwelijkheid veroorzaakt, dat men zijn leven, verstand, intelligentie, lichaam en bezittingen in alle opzichten beschouwt als één met het leven, verstand, intelligentie en lichaam van de geliefde.

prauḍha-prema – de rijpe liefde van de *gopīs*; het stadium, waarin de *nāyaka* en de *nāyikā* de intense pijn van afgescheidenheid van elkaar niet kunnen verdragen. Dit wordt aangetroffen in de *gopīs*, die *svapakṣa* zijn jegens Śrīmatī Rādhikā.

prema-vaicitya – de conditie, waarin de geliefde zelfs in aanwezigheid van de minnaar onder invloed van intense emoties wordt gegriefd door angst voor toekomstige scheiding, of denkt, dat ze van hem is afgezonderd.

priyā-narma sakhīs – hoogst intieme vriendinnen.

pulaka – extatische rimpeling van de huid, dat samen met *romāñca*, overeind staand haar, optreedt (kippenvel).

pūrva-rāga – het gevoel van overweldigende begeerte, die wordt ervaren in anticipatie op de ontmoeting, wanneer de *nāyaka* en de *nāyikā* reeds een diepe gehechtheid aan elkaar ervaren; wanneer de geliefden elkaar ontmoeten, denken ze, dat ze elkaar nooit eerder hebben gezien; in deze conditie worden diverse soorten *sañcāri-bhāvas* gegenereerd.

rāga – (1) een geïntensiveerd stadium van *prema*, dat optreedt, wanneer een onlesbare dorst (*prema-mayī tṛṣṇā*) voor het object van genegenheid (Śrī Kṛṣṇa) aanleiding geeft tot spontane en intense absorbtie in de geliefde en wel zodanig, dat men in afwezigheid van de gelegenheid om de geliefde een plezier te doen zich op het punt bevindt zijn leven op te geven; (2) het moment waarop *praṇaya* zijn hoogste niveau bereikt en zelfs extreme ellende in het hart wordt ervaren als immens plezier. Als bij het aanvaarden van enige ellende er een kans bestaat om Kṛṣṇa te ontmoeten, wordt die ellende een bron van groot geluk. En waar geluk geen gelegenheid geeft om Kṛṣṇa te ontmoeten, wordt dat geluk een bron van groot verdriet.

rāga-mārga – het pad van *bhajana*, dat volgt in de stemming van de Vrajavāsī’s, die beschikken over spontane liefdevolle toewijding voor Kṛṣṇa. Śrī Caitanya Mahāprabhu is gekomen om deze vorm van *prema* aan de wereld te geven.

rāgānuga-sādhakas – degenen, die *bhajana* praktiseren in het voetspoor van de Vrajavāsī’s onder leiding van *śrī-guru-vaiṣṇava* in deze wereld.

rāgātmikā – de Vrajavāsī’s, die *rāga* in hun *ātmā* hebben, natuurlijke genegenheid voor Kṛṣṇa in hun hart.

rājasūya-yajña – uitgebreide offerceremonie uitgevoerd om de soevereiniteit van een keizer over de wereld te vestigen. In het vedische tijdperk zond de keizer bij zijn troonsbestijging een paard door de wereld om zijn suprematie te verkondigen en iedere functionele prins of koning had de vrijheid om de suprematie van de keizer te aanvaarden of af te wijzen. Degene, die de uitdaging aanging moest met de keizer vechten en zijn eigen suprematie met een overwinning vestigen. Degene, die werd verslagen, moest zijn leven offeren en plaats maken voor een andere koning of bestuurder. Een dergelijke uitvoering kostte een groot vermogen en was daardoor onbereikbaar voor een provinciale koning.

ramaṇīs – verlegen jonge meisjes, die bedreven zijn in allerlei behendigheden om zoete emoties te wekken en van wie het aanzien van het gezichtje het hart blij maakt.

rasa-sāstras – geschriften die de nectar van bovenzinnelijke liefdesuitwisselingen beschrijven.

rasarāja-mahābhāva – Śrī Kṛṣṇa, de koning der smaken, gecombineerd met Śrīmatī Rādhikā, de koningin van goddelijke liefde, kwam als de Gouden Avatāra, Śrī Caitanya Mahāprabhu.

rasika-bhakta – een toegewijde met ervaring in goddelijke liefdevolle sentimenten; iemand die de *rasa* van *madhura-bhāva* vol zoetheid van het menselijke spel geniet in tegenstelling tot een *jñānī-bhakta*, die Śrī Kṛṣṇa vereert met *aiśvarya-bhāva* door drenkt van Zijn majesteitlijke verhevenheid.

rasika-śekhara – de hoogste genieter van *rasa*, Śrī Kṛṣṇa.

rati – het zevende niveau in de ontwikkeling van de klimplant van *bhakti*; het beginstadium van perfectie in toewijding (*bhāva-bhakti*). Het stadium van *bhakti*, waarin *suddha-sattva*, de essentie van Gods innerlijke vermogen bestaand uit spirituele kennis en zegen wordt overgebracht op het hart van de praktiserende toegewijde uit het hart van Gods eeuwige metgezellen en zodoende het hart met verschillende soorten smaak verzacht. Het is de eerste spruit van *prema*.

romāñca – de *sāttvika-bhāva* waarbij het haar overeind gaat staan.

rūḍha en **adhirūḍha mahābhāva** – de *mahābhāva*, waarin alle *sāttvika-bhāvas* laaiend manifest (*uddipta*) zijn en op geen enkele manier kunnen worden verborgen, wordt *rūḍha-bhāva* genoemd. De symptomen zijn als volgt: het kortste moment van afzondering is ondraaglijk; men denkt, dat alles en iedereen dezelfde grote beroering van het hart ervaart; een *kalpa* lijkt op een ogenblik en een ogenblik lijkt op een eeuwigheid; zelfs wanneer Kṛṣṇa blij is, zijn de *gopīs* bezorgd, dat Hij misschien verdriet heeft; omdat ze transcendent zijn bevinden de *gopīs* zich nooit in illusie, maar ze vergeten ook alles, zelfs hun eigen identiteit. Als alle symptomen (*anubhāvas*) van *rūḍha-mahābhāva* tegelijk verschijnen, wordt deze conditie nog verbazingwekkender en dat is *adhirūḍha-mahābhāva*. Er zijn twee soorten *adhirūḍha-mahābhāva* – *modana* en *mādana*. *Modana*, dat in bepaalde staten van afgescheidenheid *mohana* wordt, wanneer alle *sāttvika-bhāvas* zich in de laaiende (*sūddipta*) conditie manifesteren, wordt uitsluitend aangetroffen in de groep van Śrīmatī Rādhikā en *mādana*, de hoogste expressie van *prema*, is alleen aanwezig in Śrīmatī Rādhikā Zelf. Alleen deze *mādana-mahābhāva* schenkt het hoogste en meest sublieme spel (*suvilāsa*) van de *hlādinī-śakti*. Alle *bhāvas*, die erin aanwezig zijn, vanaf het beginstadium van *prema* tot en met *mādanākhyā-bhāva* worden *viśuddha-prema* genoemd.

rūpa-mādhurī – de bekoorlijkheid van de gedaante van Śrī Kṛṣṇa.

rūpānuga-sādhakas – degenen, die het gevoel en de dienstverlening van Śrīla Rūpa Gosvāmī volgen om de eeuwige *sevā* van Śrī Rādhā-Kṛṣṇa Yugala in Goloka Vraja te krijgen.

sakhī-mañjarīs – de intieme dienstmeisjes van Śrīmatī Rādhikā, die volkomen hun toevlucht aan Haar lotusvoeten hebben genomen. Ze zijn geheel verzonken in het verhogen van het plezier van hun *svāmīnī* en denken er niet over om Śrī Kṛṣṇa zelf te ontmoeten.

samāja – een groep van tien tot twaalf toegenegen *gopīs* met overeenkomstige *bhāvas*.

sambhrama-sevā – dienstverlening met het gevoel van *aīśvarya* uitgevoerd met eerbied.

samlāpa – toegenegen prietpraat; een van de twaalf *vacika* (verbale) *anu-bhāvas*.

sañcārī-bhāvas – drieëndertig emoties, die voortkomen uit de nectaroceaan van *sthāyibhāva*, die ze laat oprijzen en daarna laat terugvallen in die oceaan. Hiertoe behoren emoties, zoals terneer-geslagenheid, blijdschap, angst, bezorgdheid en verhulling van emoties; *sañcārī-bhāvas* worden ook *vyabhicārī* genoemd.

sa-rasa – vol nectar, sappig.

sarva-śaktimān – almachtig; de eigenaar van alle vormen van energie (*śaktis*), Śrī Kṛṣṇa.

sāttvika-bhāvas – datgene, dat beroering in het hart veroorzaakt.

Hiervan bestaan acht soorten: (1) *stambha*, aan de grond genageld staan; (2) *sveda*, transpireren; (3) *romāñca*, lichaamshaar dat overeind gaat staan; (4) *svara-bhañga*, hikkelen van de stem; (5) *kampa*, beven; (6) *vaivarṇa*, verbleken of verandering van kleur; (7) *aśru*, tranen; (8) *pralaya*, flauwvallen of verlies van bewustzijn.

Śeṣanāga – de slangincarnatie, die alle universa op Zijn kappen draagt en die met Zijn tienduizend gezichten onafgebroken de glorie van Bhagavān beschrijft zonder ooit het eind te bereiken. Śeṣanāga wordt het gigantische, lotusachtige bed, waarop de Persoonlijkheid Gods in de Garbhodaka Oceaan ligt tijdens de universele ontbinding.

- smara** – liefde (*prema*) en verlangen naar Kṛṣṇa (*kāma*) verborgen in het hart, dat na *anurāga* verschijnt en wordt gestimuleerd door Kṛṣṇa te zien of iets, dat met Hem is verbonden. Iedere *gopī* probeert haar gevoelens voor de anderen te verbergen. Het wordt alleen aangetroffen in de *kāmānuga* of *kāmātmikā-gopīs*.
- sneha** – het stadium, waarin *prema*, dat de staat van uitmuntendheid bereikt, de waarneming van het object van liefde intensiveert en het hart doet smelten. Wanneer *sneha* in het hart wordt gewekt, kan de telkens nieuwe dorst naar het zien van de geliefde niet meer worden gelest.
- śrī-niketana** – de woonplaats van Lakṣmī; de woonplaats van Śrī Rādhā, de oorspronkelijke Lakṣmī; de woonplaats van de schoonheid van *vraja-rasa*; de verblijfplaats van alle vormen van schoonheid en zachtheid.
- suhṛd-bhāva** – intieme vriendschap van de *sakhīs* met Śrīmatī Rādhikā.
- suhṛd-pakṣa** – de *gopīs*, die Śrīmatī Rādhikā begunstigen, zoals Śyāmalā.
- svakīyā** – echtelijke liefde in *mādhurya-rasa*, zoals aangetroffen in de koninginnen van Dvārakā.
- sva-pakṣa** – de *gopīs*, die de zijde van Śrīmatī Rādhikā kiezen, of zich in Haar eigen groep bevinden.
- svārasikī-upāsanā** – het spontaan verschijnen van een continue stroom *līlās* in het hart van de *sādhaka* tijdens *bhajana*. Het is een bloemenkrans van spel en vermaak met miljoenen bloemen.
- svarūpa-śakti** – Kṛṣṇa's innerlijke vermogen, Śrī Rādhā.
- svarūpa-siddhi** – een visie van de eigen *svarūpa*, of het eeuwige spirituele lichaam, terwijl men zich nog in deze materiële wereld bevindt; het wordt verkregen in het stadium van *rati*, of *bhāva*, wanneer *viśuddha-sattva* in het hart neerdaalt.
- Svayam Bhagavān** – de oorspronkelijke Allerhoogste Persoonlijkheid Gods, Śrī Kṛṣṇa. Hoewel het woord Bhagavān voor iedere incarnatie van God kan worden gebruikt, verwijst het woord

Svayaṁ Bhagavān specifiek naar de oorspronkelijke gedaante van God als Vrajendra-nandana Śyāmasundara Śrī Kṛṣṇa, de bron van alle incarnaties.

tādātma – één worden met, zoals ijzer in vuur roodheet wordt als vuur en zich tenslotte als vuur gaat gedragen.

taṭastha-pakṣa – de groep *gopīs*, die neutraal zijn jegens Śrī Rādhā, zoals Bhadrā.

tattva – gevestigde waarheden gepresenteerd in de geauthoriseerde geschriften (*sāstra*).

Tretā-yuga – het tweede tijdperk in de cyclus van vier grote tijdperken (Satya, Tretā, Dvāpara en Kali). Tretā is het zilveren tijdperk: mensen hadden een levensduur van 10.000 jaar en voerden grote offers uit om zelfrealisatie te bewerkstelligen. Tretā heeft een duur van 1.296.000 jaar en is getuige van de introductie van zedeloosheid.

tri-bhaṅga-lalita – Kṛṣṇa’s charmerende houding in drie bochten – bij de nek, de heupen en de kniën.

unmāda – het gek geworden delirium van *prema*.

unnatojjvala-rasam – de briljant stralende *mādhurya-rasa*, de specifieke stemming van Śrīmatī Rādhikā en Haar *kāya-vyūha* vriendinnen, vooral de gevoelens van *rūḍha*, *adhirūḍha*, *modana* en *mādana*. Deze worden niet aangetroffen in Satyabhāmā en Rukmiṇī.

udvega – de *sañcāri-bhāva* van zielsangst of bezorgdheid.

upamāna – het object van een vergelijking.

upameya – het subject van een vergelijking.

upanayana – heilige-draadceremonie.

upapati-bhāva – de liefde van een paramour (buitenechtelijke minnaar); het gevoel een paramour te hebben.

vaidhī-bhakti – *bhakti* vol schriftuurlijke regels en restricties, die wordt gedreven door plichtsgevoel en angst voor zondige reacties. Het verheft tot de majesteitelijke dienstverlening van Śrī Nārāyaṇa in Śrī Vaikuṅṭha. Als men *rāga-mārga* volgt, prakti-

seert men *vaidhī-bhakti*, totdat men door intens verlangen inspiratie krijgt voor spontane dienstverlening; dan transformeert *vaidhī* zich in *rāgānuga*, terwijl men de aanvaarde regels en reguleringen blijft volgen.

Vaikuṅṭha – het transcendente gebied beneden Goloka Vraja; de spirituele oorden, waar Bhagavān verblijft in Zijn vierarmige gedaanten van Nārāyaṇa en waar Hij wordt gediend met een gevoel van ontzag en majesteitelijke verhevenheid.

vāmya-bhāva – de tegendraadse, linkse houding aangetroffen in Śrīmatī Rādhikā's *svapakṣa gopīs*, vooral in Śrīmatī Rādhikā Zelf.

vanitā – een jonge vrouw, die excessieve liefde voor Śrī Kṛṣṇa voedt.

vastu-siddhi – het spirituele lichaam, dat men krijgt bij het bereiken van *prema* en een geboorte in Vraja.

veṇu-mādhuri – de lieflijkheid van Śrī Kṛṣṇa's fluitspel.

veṇu-nāda – het honingzoete lied van Śrī Kṛṣṇa's fluit, dat zo onbevattelijk zoet is, dat het hoofd ervan gaat tollen.

vicitra-veda – de meest verbazingwekkend ongebruikelijke en toch plezierig boeiende manier van kleden door Śrī Nanda-nandana Śyāmasundara. De onbeperkte variëteiten van Zijn kledij, die altijd nieuw en onbevattelijk uniek zijn, maken Zijn verschijning zeer zorgeloos en joviaal, opgeruimd en elegant charmerend. Iedere afzonderlijke nieuwe dracht is zorgvuldig uitgekiend om iedere keer, dat ze Hem zien, het hart van de Vrajavāsi's te stelen.

vipakṣa – de *gopīs* in de rivaliserende groep van Candrāvalī.

viśrambha-sevā – dienst vol intimiteit en uitgevoerd met een gevoel van *mamatā*, waarbij de ontvanger van de dienstverlening als zijn eigen, als een boezemvriend, wordt beschouwd. Śrīla Rūpa Gosvāmī heeft *viśrambhena guru-sevā* aangewezen als een van de onderdelen van *bhakti*.

viśuddha-sattva – zuivere, spirituele goedheid; de gecombineerde *hlādinī* en *saṁvit-śaktīs*, het transcendente vermogen van devotie, dat zich in het hart van Śrī Kṛṣṇa's metgezellen in de spiritue-

le wereld bevindt en dat neerdaalt door de disciplinaire opvolging (*paramparā*) in het hart van de praktiserende *sādhaka* in het stadium van *bhāva*, or *rati*.

viśuddha-prema – volkomen zuivere, absolute en perfecte *prema*.

Het omvat alle *bhāvas* vanaf het beginstadium van *prema* tot *mādanākhyā*: *prema*, *sneha*, *māna*, *praṇaya*, *rāga*, *anurāga*, *bhāva*, *mahābhāva*, *rūḍha*, *adhirūḍha*, *modana*, *mohana* en *mādana* (*mādanākhyā*).

vraja-ramaṇīs – de verlegen, jonge meisjes van Vraja, het aanzien wier gezichtjes het hart blij maakt.

vraja-sundarīs – de mooie melkmeisjes van Vraja.

vraja-vadhūs – de echtgenotes van de koeherders.

vyabhicāri-bhāvas – zie *sañcāri-bhāvas*.

yauthikī – degenen die hun *sādhana* in een groep uitvoeren en uiteindelijk in Vraja worden geboren, waar ze opnieuw samenkomen. Voorbeelden hiervan zijn de *śruticari* en *municari*- of *ṛṣicari-gopīs*.

Yogamāyā – de personificatie van Kṛṣṇa’s spelvermogen genaamd *Paurṇamāsī*, die al het spel en vermaak in Vraja arrangeert.

yugala – het goddelijke liefdespaar.

yūtheśvarī – de leidster van een grote groep *gopīs*.

Centra & Contacten Wereldwijd

www.purebhakti.com/contact-us/centers-mainmenu-60.html

INDIA

Mathura: *Shri Keshavaji Gaudiya Math* – Jawahar Hata, U.P. 281001 (Opp. Dist. Hospital), Email: mathuramath@gmail.com • **New Delhi:** *Shri Raman-vihari Gaudiya Math* – Block B-3, Janakpuri, New Delhi 110058 (Near musical fountain park), Tel: 9810192540; *Karol Bagh Centre:* Rohini-nandana dasa, 9A/39 Channa Market, WEA, Karol Bagh, Tel: 9810398406, 9810636370, Email: purebhakti.kb@gmail.com • **Vrindavan:** *Shri Rupa-Sanatana Gaudiya Math* – Dan Gali, U.P. Tel: 09760952435; *Gopinath Bhavan* – Parikrama Marga (next to Imli-tala), Seva Kunja, Vrindavan 281121, U.P., Email: vasantidasi@gmail.com • **Puri:** *Jay Shri Damodar Gaudiya Math* – *Sea Palace*, Chakratirtha Road. Tel: 06752-223375 • **Bangalore:** *Shri Madan Mohan Gaudiya Math* – 245/1 29th Cross, Kaggadasa pura Balaji layout, Bangalore-93, Tel: 089044277754, Email: bvvaikhana@gmail.com; *Shri Ranganath Gaudiya Math* – Hesaraghatta, Bangalore, Tel: 09379447895, 07829378386 • **Faridabad:** *Shri Radha Madhav Gaudiya Math* – 293, Sector-14, Hariyana, Tel: 09911283869 • **Navadvipa:** *Shri Shri Keshavaji Gaudiya Math* – Kolerdanga Lane, Nadiya, Bengal, Tel: 09153125442

AUSTRALIA

Garden Ashram – Akhileshvari dasi, Tel: 612 66795916, Email: akhileshvari.dasi@gmail.com • *Shri Gaura Narayan Gaudiya Math* – Brisbane, Queensland, Tel: +61 403 993 746, Email: bhaktibrisbane2010@gmail.com

CHINA / HONG KONG

15A, Hillview Court, 30 Hillwood Road, Tsing Sha Tsui, Kowloon, Tel: +85223774603

UNITED KINGDOM & IRELAND

Birmingham: *Shri Gour Govinda Gaudiya Math* – 9 Clarence Road, Handsworth, Birmingham, B21 0ED, U. K., Tel: (44) 121551-7729, Email: bvashram108@gmail.com • **London:** *Shri Gangamata Gaudiya Math* – 631 Forest Road, E17 4NE London, Tel: 02080578406, Email: gangamatas@hotmail.com • **Galway:** *Family Centre* – Tel: 353 85-1548200, Email: jagannathchild@gmail.com

USA

Gaudiya Vedanta Publications Offices – Tel: (800) 681-3040 ext. 108, Email: orders@bhaktiprojects.org • **Alachua:** *Shri Shri Radha-Govinda Mandir* – Tel: (1) 386-462-2682. Email: yourbvgi@gmail.com, Website: www.bvgi.org • **Houston:** *Shri Govindaji Gaudiya Math* – Tel: (1) 281-650-8689. Email: info@sggm.org, Website: www.sggm.org

Websites

Gauḍīya Vedānta Publications (GVP)

De GVP publiceert, conserveert en distribueert de boeken van Śrī Śrīmad Bhaktivedānta Nārāyaṇa Gosvami Mahārāja. Voor meer informatie over de inhoud van deze boeken kunt u de volgende websites bezoeken:

www.purebhakti.com – voor nieuws, updates en gratis downloaden van boeken, lezingen en *bhajans*.

www.purebhakti.tv – voor het kijken en luisteren naar lezingen online en voor links naar updates van live web-casts.

www.harikatha.com – voor het per email ontvangen van de lezingen en video's van Śrī Śrīmad BV Nārāyaṇa Mahārāja op zijn wereldreis.

www.backtobhakti.com – voor het laatste nieuws over de IPBYS, de International Pure Bhakti Yoga Society.

Indien u meer wilt weten over boeken, lezingen, audio-opnamen, video's, lessen en de International Pure Bhakti Yoga Society (IPBYS) van Śrī Śrīmad BV Nārāyaṇa Mahārāja kunt u contact opnemen met **connectwithussoon@gmail.com**

Voor het vinden van een centrum in uw buurt:

www.purebhakti.com/contact-us

Engelse publicaties van

ŚRĪ ŚRĪMAD

BHAKTIVEDĀNTA NĀRĀYAṆA GOŚVĀMĪ MAHĀRĀJA

<p><i>Arcana-dīpikā</i> <i>Śrī Bhajana-rahasya</i> <i>Śrī Bhakti-rasāmṛta-sindhu-bindu</i> <i>Bhakti-rasāyana</i> <i>Bhakti-tattva-viveka</i> <i>Śrī Brahma-saṁhitā</i> <i>Essence of the Bhagavad-gītā</i> <i>Five Essential Essays</i> <i>Going Beyond Vaikuṅṭha</i> <i>Harmony</i> <i>Jaīva-dharma</i> <i>Letters From America</i> <i>Śrī Manaḥ-sikṣā</i> <i>My Śikṣā-guru and Priya-bandhu</i> <i>Pinnacle of Devotion</i> <i>Śrī Prabandhāvalī</i> <i>Secret Truths of the Bhāgavatam</i> <i>Secrets of the Undiscovered Self</i> <i>Śiva-tattva</i> <i>Śrī Bṛhad-bhāgavatāmṛta</i> <i>Śrī Dāmodarāṣṭakam</i> <i>Śrī Gauḍīya Gīti-guccha</i> <i>Śrī Gīta-govinda</i> <i>Śrī Gopī-gīta</i> <i>Śrī Harināma Mahā-mantra</i> <i>Śrīmad Bhagavad-gītā</i></p>	<p><i>Śrī Navadvīpa-dhāma-māhātmya</i> <i>Śrī Navadvīpa-dhāma Parikramā</i> <i>Śrī Prema-sampuṭa</i> <i>Śrī Rādhā-kṛṣṇa-gaṇoddeśa-dīpikā</i> <i>Śrī Saṅkalpa-kalpadrumaḥ</i> <i>Śrī Śikṣāṣṭaka</i> <i>Śrī Upadesāmṛta</i> <i>Śrī Vraja-maṇḍala Parikramā</i> <i>Śrī Rāya Rāmānanda Saṁvāda</i> <i>Śrīla Bhakti Prajñāna Keśava Gosvāmī – His Life and Teachings</i> <i>The Distinctive Contribution of Śrīla Rūpa Gosvāmī</i> <i>The Essence of All Advice</i> <i>The Gift of Śrī Caitanya Mahāprabhu</i> <i>The Journey of the Soul</i> <i>The Nectar of Govinda-līlā</i> <i>The Origin of Ratha-yātrā</i> <i>The Way of Love</i> <i>Utkalikā-vallarī</i> <i>Vaiṣṇava-siddhānta-mālā</i> <i>Veṅu-gīta</i> <i>Walking with a Saint</i> <i>Rays of the Harmonist (periodical)</i></p>
--	--

Nederlandse publicaties

van **Śrī Śrīmad Bhaktivedānta Nārāyaṇa Gosvāmī Mahārāja**

vertaald en uitgegeven door Pro Deo Uitgever Jaya Radhe

<https://purebhakti.com/jayaradhe.nl>

<i>Bhagavad-gītā</i>	<i>Prabandha Pañcakam</i>
<i>Bhāgavata-rahāsyā</i>	<i>Prabandhavalī</i>
<i>Bhajana-rahasya</i>	<i>Prema-pradīpa</i>
<i>Bhakti-tattva-viveka</i>	<i>Prema-samputa</i>
<i>Boterdief</i>	<i>Reis van de ziel</i>
<i>Camatkāra-candrikā</i>	<i>Rāga-vartma-candrikā</i>
<i>Essentie van Bhagavad-gītā</i>	<i>Rāmānanda Rāya Saṁvāda</i>
<i>Geheimen van Bhajana</i>	<i>Śikṣāṣṭaka</i>
<i>Geheimen van het onontdekte Zelf</i>	<i>Śiva-tattva</i>
<i>Geluk in het paradijs der dwazen</i>	<i>Śrī Rādhā</i>
<i>Gift van Śrī Caitanya Mahāprabhu</i>	<i>Śrī Rūpa Gosvāmī's bijdrage</i>
<i>Gīta-govinda</i>	<i>Summum van toewijding</i>
<i>Gopi-gīta</i>	<i>Ujjvala-nilāmaṇi-kiraṇa</i>
<i>Hari-kathāṁṛta</i>	<i>Upadeśamṛta</i>
<i>Jagannātha Ratha-yātrā</i>	<i>Utkalikā-vallarī</i>
<i>Jaiva-dharma</i>	<i>Veṇu Gīta</i>
<i>Mādhurya-kādambinī</i>	<i>Verborgen pad van devotie</i>
<i>Maharṣi Durvāsā</i>	<i>Voorbij Nirvāṇa</i>
<i>Manaḥ-śikṣā</i>	<i>Ware sentimenten van de ziel</i>
<i>Nitya-dharma</i>	<i>Wijze van Liefhebben</i>

